

DANMARKS JORDEMØDRE

UDGIVET MED BILLIGELSE AF
DEN ALMINDELIGE DANSKE JORDEMØDERFORENING

REDIGERET AF W. NELLEMOSE
(EGET FORLÅG)

MED EN HISTORISK OVERSIGT
OVER JORDEMØDERVÆSENETS UDVIKLING I DANMARK
AF
GORDON NORRIE
STABSLÆGE, DR. MED

-PRIS KR. 75.00
FORLAGSADRESSE:
OLAF POULSENSVEJ 2, CHARLOTTENLUND

Indhold

INDHOLD

BOG I

Forord af Kaptajn W. Nellemose.....	3
Det Danske Jordemodervæsens Historie af Stabslæge Gordon Norrie	9
Dagligt Liv paa Jordemoderskolen — Før og Nu, af Overjordemoder Frøken Johanne Rødtness	137
Tidsskrift for Jordemødre, af pr. pr. Jordemoder Frøken Emilie Bekker	167
Instruks for Jordemødre.....	159
Jordemødrenes Understøttelsesforening af 1873, „Næstvedkassen”, af Distriktsjordemoder Frøken Anna Herlevsen	187
Privat Praktiserende Jordemødres Pensionskasse, af pr. pr. Jordemoder Fru Cyrene Jensen	193
Jordemoderforeningen for København og Omegn	198
Forholdet mellem Jordemødre og Sygekasser, af Kontorchef H. Daniel	199
Overenskomst mellem Sygekasser og Jordemødre	204
Minimaltakster for Distriktsjordemødre.....	207

BOG II og BOG III

Den almindelige danske Jordemoderforening	II	5				
Love for den alm. danske Jordemoderforening	II	20				
Kredsforeninger i:						
Aalborg Amt.....	II	25	med	Biografier	i Bog	III 3 - 8
Aarhus Amt	II	28		-	-	III 9 - 13
Bornholms Amt	II	32		-	-	III 14 - 15
Frederiksborg Amt af 1915	II	34		-	-	III 16 - 19
Hjørring Amt	II	37		-	-	III 20 - 25
Holbæk Amt	II	40	-	-	-	III 26 - 29
Jordemoderforeningen i København af 1893	II	43		-	-	III 30 - 44
København og gi. Roskilde Amt	II	55	-	-	-	III 45 - 48
Maribo Amt	II	65		-	-	III 49 - 54
Odense Amt af 1929.....	II	67	-	-	-	III 55 - 57
Odense og Assens Amter.....	II	68	-	-	-	III 58 - 62
Præstø Amt.....	II	72	-	-	-	III 63 - 66
Randers Amt.....	II	76	-	-	-	III 67 - 72
Ribe Amt	II	78	-	-	-	III 73 - 77
Ringkøbing Amt	II	81		-	-	III 78 - 82
Skanderborg Amt.....	II	84	-	-	-	III 83 - 87
Sorø Amt	II	88		-	-	III 88 - 92
Svendborg Amt.....	II	91	-	-	-	III 93 - 98
Jordemoderstanden i de Sønderjydske Landsdele af H. Lausten Thomsen						
Aabenraa Amt.....	II	95	-	-	-	III 99 - 100
Haderslev Amt.....	II	97	-	-	-	III 101 - 103
Sønderborg Amt	II	98	-	-	-	III 104 - 106
Tønder Amt	II	100	-	-	-	III 107 - 109
Thisted Amt.....	II	102	-	-	-	III 110 - 114
Vejle Amt	II	105	-	-	-	III 115 - 120
Viborg Amt.....	II	108	-	-	-	III 121 - 125
De færøske Jordemødre med enkelte Biografier	II	110				
Den kristelige Jordemoderforening	II	112				
Den frisindede Jordemoderforening	II	112				
Jordemoderskolens 2 Elevhold, 1935.....					-	III 126 - 127
Liste over Danmarks Jordemødre, ordnet efter Dimissionsaar					-	III 129 - 138

FORORD

En vred Jordemoder spurgte mig, hvor jeg turde blande mig i en Sag, som jeg ikke havde Forstand paa. Hvad skulde jeg svare? Forberedt paa, at andre muligvis kunne tænke ligesaa, giver jeg derfor straks min uforbeholdne Undskyldning, fordi jeg har paataget mig en Opgave uden Kendskab til de indre Forhold; - men maaske har dette været en Fordel. Opgaven har i hvert Fald været interessant, omend den hovedsagelig bestod i at samle Materialet og at ordne det paa en overskuelig Maade. Det virkelige Arbejde har ligget i de mange Skribenters Haand; - de har haft Arbejdet med fra gamle Bøger, Tidsskrifter og Protokoller at pille de Data ud, som kunde give en kortfattet Oversigt over de Emner, der er behandlet paa de efterfølgende Sider.

Glæder Læserne sig derfor over - eller finder Interesse i - noget i Bogen, saa skal Takken rettes til den paagældende Forfatter, og jeg føler mig overbevist om, at en taknemlig Tanke vil naa dem alle for Resultatet af deres Arbejde, der hermed præsenteres.

Personligt vil jeg gerne takke alle, som har bidraget til Værket; først og fremmest Stabslæge Norrie, der har gennemtrawlet utallige gamle Arkivsager for at kunne tilvejebringe saa fyldig en historisk Oversigt om Jordemodervæsenet siden de tidligste Dage; Amtslæge Lausten Thomsen for en kun kort, men meget illustrerende Artikel om Jordemodervæsenet i de sønderjydske Landsdele; - Overjordemoder Frøken Rødtneß for den levende Skildring af Elevens Livsvilkaar paa Skolen før og nu; - Frøken Bekker for en Oversigt over Tidsskriftets Historie; Frøken Anna Herlevsen og Fru Cyrine Jensen for deres Redegørelse for den ældste og den yngste Sammenslutning: „Næstvedkassen” og „Privatpraktiserende Jordemødres Pensionskasse” og endelig Kontorchef Daniel for hans overskuelige Oversigt over Forholdet mellem Jordemødre og Sygekasser.

Med Hensyn til Bog II - Foreningernes Historie - omtales disse nærmere i et særskilt Forord, men ogsaa her skal bringes en Tak til de mange Formænd, som har hjulpet ved Indsamlingsarbejdet blandt Protokollernes - mere eller mindre fyldige - nu gulnede Blade.

Og endelig, hvad Biografierne angaar, saa siger Englænderen „It takes all kinds of people to form a community” - ja - maaske kræves der alle Slags Mennesker til Dannelse af et Samfund, og dette gælder selvfølgelig ogsaa Jordemødrenes lille Samfund spredt over det ganske Land; men havde jeg ikke allerede nævnt „en vred Jordemoder” saa vilde jeg sige: „alle” har vist os en Imødekommenhed uden Lige, naar vi søgte Oplysninger. Det vilde have været unaturligt, om alle straks havde Forstaaelse af Opgaven - og derfor lige saa forklarligt, at enkelte ikke har ønsket at give Oplysninger. Over 1000 Medlemmer har det været os muligt at besøge - næsten alle disse har givet Oplysninger - Resten har ikke kunnet træffes hjemme eller har boet paa øer, hvor det vilde være for bekosteligt at besøge dem; det er her det kniber med at faa Oplysninger - og dog - fra Danmarks ældste Jordemoder - Fru Ane Mette Mikkelsen paa Samsø - havde vi i Løbet af 2 Dage et egenhændigt og fuldstændig korrekt udfyldt Spørgeskema. Naar jeg derfor takker alle Jordemødre for deres Hjælpsomhed vil jeg adressere denne Tak til Fru Mikkelsen som Jordemoderstandens Doyen.

Og hvad er saa Meningen med Bogen?

Svaret er ikke saa ligetil - men har Læseren først gaaet den igennem, haaber jeg, at Hensigten er opnaaet: „At Bogen maa blive betragtet som et Vartegn om en svunden Tid - som en Rapport over den fortvivlede Kamp, Jordemoderstanden har kæmpet - bevidst eller ubevidst - gennem flere hundrede Aar for at naa det Niveau, hvor de retteligen hører hjemme, og den Anerkendelse, der tilkommer dem som de Mennesker, der udfører Jordens smukkeste og kærligste Arbejde: - at forløse en liden Kvinde, at give hende Livets vidunderligste Følelse: *Moderfølelsen*, og sidst, men ikke mindst, at byde den Nyfødte Velkommen til Verden.”

Bogens Mening er, at kommende Jordemødre ikke skal glemme de Generationer, som de skylder den Anseelse, de uomtvisteligt vil nyde i Eftertiden - takket være Navne som *Anna Hansen*, *Johanne Petersen*, *N. A. Wollesen* og mange mange andre, hvis Liv i Virkeligheden var viet Jordemoder-

Forord

standen som Helhed, vel vidende, at de aldrig selv vilde opleve den Tid, da Maalet blev naaet netop derfor er deres Arbejde saa beundringsværdigt og værd at sætte et Minde.

Og hvad indeholder Bogen?

Det er allerede sagt : - En Beretning om en Kamp!

En Beretning om en sejrrig Kamp - om en Kamp mod Fordom, Bureaukratisme og urokkelige Myndigheders Langsommelighed ; om Jordemødrenes Langmodighed.

Det umiddelbare Indtryk, en udenforstaaende faar af de gengivne Beretninger, er nærmest, at en Jordemoder for 200 Aar siden var en Slags „klog Kone”, der blev tilkaldt for sin Finger-færdigheds Skyld, og hvis eneste officielle Pligter var at være „gudfrygtig og ædruelig” ; først i 1714 kom den første Lov for Jordemødre og Jordemodervæsen og ogsaa denne Lovs fornemste Paragraffer indprenter Gudfrygt og Ædruelighed - og hvor utroligt det end lyder - helt op til vore Dage, helt op til 1914, gjaldt denne Lov. Mange af Danmarks Jordemødre er uddannede, edsvorne og udnævnte eller ansatte under en Lov (se Side 36), der paabyder:

„De skal være ædruelige og entholde sig fra al stærk Drik saavel før som efter Barnefødslen, betænkende, at ofte tvende Menneskers Liv og Sundhed beror paa deres Vindskibelighed, og at deres Samvittighed, Rygte og gode Navn lider, om de sig i deres Embeder forser”.

I Bogens første Del behandles Jordemodervæsenet historisk gennem Tiderne - i dens anden Del behandles det sidste halve Aarhundredes Kamp for Tilværelsen og for Standen. Omkring 1890 tog fremsynede og maalbevidste Kolleger Spørgsmaalet om Samling op til alvorlig Drøftelse; et Arbejde, der - som alt Pionerarbejde maatte synes haabløst, og hvert enkelt Foreningsbidrag i Bog II bidrager til at skabe en Oversigt over Vanskelighederne.

Billedet viser en Stand af Kvinder spredt over Landet - som har Døgnvagt hele Aaret; de har derfor vanskeligt ved at aftale Mødetid paa Forhaand. De enkelte Personer levede under et økonomisk Tryk, der kuede mange og ikke opmuntrede til at ofre noget paa Arbejde for andre. Forkuelse var dog ikke det almindelige Præg; mangan Jordemoder havde ideale Tanker om sin Gerning: „faar jeg min Betaling, saa er det godt; - faar jeg den ikke ja? - saa maa jeg undvære”. Enkelte var fremfussende, gik paa med alle Midler for at tvinge sin Ret igennem. Men ingen af disse tre Kategorier blev dermed populære. - En fjerde Kategori - repræsenteret ved Navne som Anna Hansen, Johanne Petersen, N. A. Wollesen, Martha Kastrup, Lutzhöft Petersen, blot for at nævne nogle faa var den, der ikke søgte Populariteten, den, der paa en stilfærdig Maade aldrig gav op. En varm Følelse for deres Medsøstre og for alle danske Kvinder gav dem Mod til at gaa den altid haabløse Gang til Autoriteterne Gang paa Gang og uden at trættes - til at udføre et Livsværk for de kommende Generationer. Og havde de endda kun haft Autoriteterne at kæmpe med - men nej - Træghed og Mangel paa Mod, paa Samfølelse og Sammenhold hos Kollegerne var maaske trods alt deres største Hindring. Naar dertil saa lægges lidt Skinsyge og Kværlanteri, og naar man tænker paa hvormangt et Slag, der er tabt paa Grund af Overilelser, saa forstaar man at værdsætte den Ildhu, Pionererne har været begavede med.

Denne Omtale skal slutes med en Liste over Mærkedage og de Navne, der er umiddelbart knyttede til Dagen: 1873 og Karen Andersen, Katstrup, er knyttet til den første Sammenslutning af Jordemødre, der nu er bedst kendt som „Næstvedkassen”. 19. Nov. 1878 og Fru P. Halvorsen i Forbindelse med 13 andre Jordemødre kendetegner Dagen, da man tænkte paa Husly paa de gamle Dage:- „Understøttelsesforeningen”. Den 31. August 1891 og N. A. Wollesen er de historiske Kendemærker for Danmarks første Forening af Jordemødre - i Holstebro.

Oktober 1890 udsendte Dr. Th. Begtrup Hansen første Nummer af Tidsskrift for Jordemødre - et Blad, der mere end noget andet har støttet Jordemoderen i Kampen for Tilværelsen og Anerkendelsen; 23. August 1893 dannedes „Jordemødrenes private Forening af 1893” i København paa Initiativ af Fruerne C. Andresen og A. Larsen. Den 5. og 6. September 1902 dannes den Almindelige Danske Jordemoderforening i København paa Initiativ af Dr. Leopold Meyer, Dr. W. Lauritzen, Fru Anna Hansen, Fru Martha Kastrup m. fl. Den 1. August 1910 flyttes Jordemoderskolen fra den Kgl.

Forord

Fødselsstiftelse i Amaliegade til Rigshospitalet - fra fortvivlede til straalende Forhold. 13. Juni 1914: Lov om Jordemodervæsenet, der afløser den 200 Aar tidligere vedtagne Lov; i 1927 gennemføres den 2-aarige Uddannelse til Jordemoder - en Opgave, som alle Jordemødre havde kæmpet for i en lang Aarrække; i August 1933 dannes Privat praktiserende Jordemødres Pensionskasse og 1. Oktober 1933 træder Overenskomsten mellem Sygekasser og Jordemødre i Kraft.

Den store Tabel paa Side 6 giver en Oversigt over Jordemødrenes Fordeling Landet over i Forhold til Antallet af Kommuner i By og paa Land, i Forhold til Befolkningens Indbyggerantal og Beboelsetæthed m. m. - Tabellen er udarbejdet for Aaret 1933/34 og i efterfølgende mindre Tabel over Fødselsstatistik kommer man til det forbavsende Resultat, at Fødslernes Antal i København var 62,1 pr. Jordemoder, i Provinsbyer 62,0 og paa Landet 61,6! Kan man tænke sig en mere jævn Fordeling?

FØDSELSSTATISTIK FOR 1933

	Indgaaede ægteskabskaber	Fødsler				I alt	Aktive Jdm.	Fødsler pr. Jdm.
		I Ægteskab		Udenfor Ægteskab				
		Levende-fødte	Død-fødte	Levende-fødte	Død-fødte			
København	8.772	9.371	249	2124	49	11.793	(136)	(82)
Paa Rigshospitalet	—	—	—	—	—	(4.022)	11,0	(365)
Udenfor	—	—	—	—	—	(7.771)	125,0	62,1
Provinsbyer	7.229	12.540	490	1599	61	14.690	237,0	62,0
Landkommuner	15.257	34.452	729	2694	85	37.960	617,0	61,6
I alt...	31.258	56.363	1.468	6.417	195	64.443	990	65,0

Det ligger ikke mange Aar tilbage, da Ordet Jordemoder kun nødtigt nævntes Mand og Mand imellem man talte om „Madammen” - den Tid er nu forbi; man viser idag Jordemoderen samme Respekt som Lægen og med Rette - hendes hele Uddannelse berettiger hende til Respekt. Halvfemserne var Brydningsaarene - de Aar, hvor Standen begyndte at tage Offensiven overfor Fordom og Aag. Gennem Aarhundreder var Standen næsten udelukkende rekruteret fra Almuen, og ikke fra den bedste Del endda - „det var ikke fint” - og absolut Fortvivlelse vakte det i det højere Selskab, om Husets Datter satte sig i Hovedet, at hun vilde være Jordemoder. Jeg kan ikke her undlade at nævne een af dem, der brød ud - brød med sin Familie for at tage en Opgave op, som hun syntes kaldte: det er Frøken Emmy Carstensen Heather, der i 1895 - 30 Aar gammel - tog sin Examen og nedsatte sig i Dronningens Tværgade som

Forord

LIDT STATISTIK

AMT :	Pens. Jdm.	Pr. pr. Jdm.	Distr. Jdm.	I alt	Aktive Jdm.	Antal Kommuner	Indbygger x 1000	Indbyggere pr. Jdm.	Amtets størrelse i Kv. Km.	Middelstør. af Land-distr.	Indbyggere pr. Kv. Km.
København med Frederiksberg og Gentofte	6	136	-	142	136	3	771	5.700	82	-	9.402
Aalborg	Byer	3	13	3	58	16	4	56	3.500		
	Land	6	33	33	58	39	68	131	3.400	75	45
Aarhus	Byer	3	16	-	38	16	1	81	5.000	803	84
	Land	1	18	18	38	19	36	67	3.500	42	84
Bornholm	By og Land	1	-	13	14	13	7	20	3.500	586	78
	Land			13	14	16	26	26		45	78
Frederiksborg	Byer	3	3	6	31	9	4	37	4.100		
	Land	-	-	19	31	19	43	87	4.600	72	64
Hjørring	Byer	5	6	6	58	12	5	33	2.700		
	Land	3	3	38	58	41	57	117	2.900	70	41
Holbæk	Byer	11	1	5	43	6	3	23	4.000		
	Land	1	1	25	43	26	65	99	3.800	67	57
Kbhvn. og Gl.Roskilde	Byer	3	6	6	36	12	2	20	1.700		
	Land	4	4	17	36	21	50	186	9.000	56	160
Maribo	Byer	5	5	5	52	10	7	36	3.600		
	Land	3	3	34	52	37	68	92	2.500	49	51
Odense	Byer	8	17	4	63	21	5	72	3.400		
	Land	4	4	30	63	34	87	129	3.800	54	71
Præstø	Byer	-	2	6	31	8	5	23	2.900		
	Land	2	2	21	31	23	74	95	4.000	74	56
Randers	Byer	5	8	5	62	13	5	41	3.200		
	Land	6	6	38	62	44	77	109	2.500	56	44
Ribe	Byer	5	8	2	49	10	3	40	4.000		
	Land	5	5	29	49	34	67	103	3.000	90	34
Ringkjøbing	Byer	4	9	2	51	11	5	35	3.200		
	Land	2	2	34	51	36	93	131	3.600	130	28
Skanderborg	Byer	11	10	1	46	11	3	44	4.000		
	Land	1	1	23	46	24	39	68	2.800	71	40
Sorø	Byer	8	8	5	41	13	5	36	2.800		
	Land	1	1	19	41	20	65	78	3.900	74	53
Svendborg	Byer	1	10	3	58	13	6	36	2.800		
	Land	4	4	40	58	44	76	108	2.500	38	65
Aabenraa	Byer	-	2	-	18	2	1	9	4.500		
	Land	8	8	8	18	16	20	31	2.000	790	40
Haderslev	Byer	-	6	1	22	7	2	15	2.100		
	Land	1	1	14	22	15	41	45	3.000	90	34
Sønderborg	Byer	1	4	-	18	4	3	13	3.200		
	Land	3	3	10	18	13	19	27	2.100	441	61
Tønder	Byer	3	-	2	24	2	3	8	4.000		
	Land	2	2	17	24	19	33	20	1.000	1.309	25
Thisted	Byer	7	2	4	40	6	2	16	2.700		
	Land	1	1	26	40	27	52	68	2.500	66	38
Vejle	Byer	1	12	2	48	14	3	65	4.600		
	Land	2	2	31	48	33	70	104	3.200	73	44
Viborg	Byer	5	5	3	46	8	2	26	3.300		
	Land	3	3	30	46	33	89	120	3.600	93	39
København		-	136	-	-	136	3	771	5.700	82	-
Provinsbyer		-	153	84	-	237	86	783	3.300	-	-
Landkommuner....		-	63	554	-	617	1.305	2.051	3.300	70	48
I alt...		99	352	638	1.089	990	1.394	3.597	3.640	42.931	84

I Forbindelse med Tabellen paa Side 5 kan det være af Interesse, at det gennemsnitlige Antal Fødsler i Aarene 1926 - 1929 var 67,514 mod 64.443 i 1933 - et Fald paa 4.6 % Jordemødrenes Antal indenfor hvert Amt har næppe ændret sig meget og anvender vi den nuværende Amtfordeling, viser denne følgende aarlige Antal Fødsler i Amterne : Viborg : 79, Ringkjøbing : 78, Aalborg : 77, Roskilde : 74, Holbæk, Præstø og Ribe : 73, Bornholm : 72, Frederiksborg : 6g, Aarhus med Skanderborg, Odense og Vejle : 68, Hjørring og Sorø : 65, København (udenfor Fødselsstift.) c : 62, Maribo : 58, Randers og Thisted : 56, Svendborg : 45 og Sønderjylland : 42. Gennemsnit for hele Landet var 68 i disse Aar mod 65 i 1933.

Forord

Jordemoder. Det var ikke comme il faut og vakte megen Opsigt, men blev dog snart respekteret. Utvivlsomt har dette Udbrud fra Konventionismens Lænker givet mange andre Unge Mod til at gøre ligesaa, - idag rekruteres Standen fra alle Samfundsklasser i skøn Overensstemmelse med Tidens demokratiske Tendens, og intet bedre Motto kunde vel antages end det, Frøken Heather gav i et Interview paa 70 Aars Fødselsdagen i Februar 1935

Det bedste her paa Jorden er at blive Moder,
Det næstbedste - at kunne hjælpe Moderen.

For disse Ord skal Frøkenen have Tak og Tak ogsaa, fordi hun har tilladt os at bringe et Billede af hende fra den Periode - et Billede af historisk Interesse, idet det er i den Kjole, som blev syet, fordi „Madammen skulde til Hofbal”.

Til Slut kun et Par Ord om det vi ikke bringer i dette Værk. Bogen er kaldt „Danmarks Jordemødre” - og det er mit Haab, at den giver et Overblik over alt vedrørende „Danmarks” Jordemødre, men Omfanget er allerede blevet større end beregnet, og det har derfor ikke været muligt at skaffe Plads til nogen Beretning om Islands, Grønlands, Vestindiens, for slet ikke at tale om fremmede Landes Jordemødre eller Jordemodervæsen.

* *
*

Bogen kommer paa et Tidspunkt, da Jordemoderskolen paa Rigshospitalet fylder 25 Aar da Arbejdet, der paabegyndtes for snart 50 Aar siden, kan siges at have naaet et Punkt, hvor de nødvendigste Krav er blevet hørte og indrømmede og paa et Tidspunkt, hvor Jordemoderstanden med Ildhu og ved Selvtugt har hævet sig op i det Niveau, hvor den hører hjemme, - har naaet en Standard, der af tvinger Respekt, ikke alene hos Danmarks Befolkning, men ogsaa hos Udlandets Jordemødre og Læger.

Her mangler den første linie på side 8 (der er gået noget galt i scanningen) bogen skal bestilles hjem fra fjernbibliotek for at kunne lægge den linie ind.

Forord

om Fortids og Nutids Kamp for Livsvilkaar og Bog III en Mindebog om de Standsfæller, der har ført Kampen til en lykkelig Sejr.

Og med en Tak til alle Danmarks Jordemødre for deres Hjælpsomhed beder jeg deres Formand, Frøken *Anna Herlevsen*, og hendes Forenings Bestyrelse tage imod min hjertelige Tak for Foreningens moralske Støtte til Gennemførelsen af Arbejdet og ligeledes at tage imod min ærbødigste Undskyldning for Mangler, Bogen maatte have. - Som jeg har maattet søge Assistance til alt andet i Bogen, støtter jeg mig ogsaa til Frøken *Herlevsen* for at finde en god.

Slutning til Forordet ved ganske enkelt at citere en Del af et af hendes Breve, der om ikke skrevet til Offentliggørelse dog beskriver Jordmodergerningen i ganske faa Ord:

„Vor Gerning fører simpelthen med sig, at vi maaske bliver lidt mere haardføre end Kvinder er flest; vi maa i saa mangen Situation tage en hurtig Beslutning og samtidig bringe den til Udførelse. Naar vi er selvraadige og ikke rigtig indstillet paa at rette os efter hinanden, da skyldes det sikkert, at vi i vor Gerning er vant til at arbejde selvstændigt. - Kommer vi til en Fødsel, er Hjemmet som Regel i fuld Opløsning; Konen, der ellers er den styrende, har tabt al Interesse for Omgivelserne; Manden er ikke mindre end raadvild i alt, hvad han skal foretage sig. Det er da den første Opgave at faa alt bragt ind i rolige Forhold, - det virker beroligende paa Patienten og hendes Omgivelser, naar alt falder i Lave igen; hele Huset lystre Jordmoderens mindste Vink. Dette sker uden Tanke paa at være herskesyg; kun Hensynet til Patienten bevirker, at man først tænker paa at skabe Ro om hende. - Vidunderligt at mærke, saasnart Fødslen er vel overstaet, de husmoderlige Bekymringer vaagne igen hos vor Patient; alle Trængsler er glemt for Glæden over Barnet; nu tænker hun igen paa det, hvor hun ellers har sit daglige Virkefelt: Om jeg havde ti Liv, alle skulde de gives til Jordmodergerningen og Foreningen

* *
*

DEN FØRSTE MARTS 1935

var

Danmarks ældste Jordemødre:

Fru Ane Mette Mikkelsen, Samsø, af 1869-Holdet.

Fru Marie Mikkelsen, Rønde, af 1870-Holdet.

Fru Elisabeth Kristensen, Frøstrup, af 1876-Holdet.

Fru Mette K. Madsen, Haurum, af 1876-Holdet.

Danmarks ældste pr. pr. Jordemødre:

Fru Karen Hansen, Roskilde, af 1883-Holdet.

Fru Augusta Hansen, København, af 1884-Holdet.

Fru D. V. M. Johansen, København, af 1884-Holdet.

Fru Marie Lynge, Viborg, af 1884-Holdet.

Danmarks ældste Distriktsjordemødre:

Fru Karen Pedersen, Dongshøjrup, af 1889-Holdet.

Fru Jensigne Jensen, Frederikshavn, af 1890-Holdet.

Fru Vilhelmine Lund, Paarup, af 1890-Holdet.

Fru S. C. Nielsen, Sorø, af 1890-Holdet.

Charlottenlund i Marts,

W. .Nellemose.

Forord

DET DANSKE

JORDEMODERVÆSENS HISTORIE

AF

GORDON NORRIE

Forord

INDHOLD

I.

16. aarhundrede. Ordet jordemoder. Kirkeordinansen af 1537. - Peder Plade. - Jørgen Simensøn. - Christiern Pedersen. Henrik Smid. Jordemødre i 16. aarhundrede 11

II.

17. aarhundrede. - Simon Paulli. - Forslag til medicinalordning. - Thomas Bartholin. - Første jordemoderexamen. - Klage over jordemødre. - Christian V's danske lov. - Kirkeritualet 1685 med jordemodered. Niels Mikkelsen Aalborgs lægebog. Den første jordemoderbog 1688. - Jordemødre i 17. aarhundrede 20

III.

18. aarhundrede. Politimester Rasch's klager. Eichel stadsfysikus. - Eichel's klage. Kommission nedsat 1713. - Forordning 30. november 1714. Johannes de Buchwald. - Philip Hacquart „den unge” 32

IV.

Simon Grügers forslag om en fødselsstiftelse og jordemoderskole 1726. Fødselshjælpere blandt læger. Balthazar de Buchwalds jordemoderbøger. Buchwalds klage over forholdene paa Lolland. - Elias Müllers forslag for Sjælland. Bertel Wichmands for Aalborg. Johan Eichel den yngres for Fyn. - Anchersens for Ribe. - Jens Bing sen. og jun. og forslag om ansættelse af en direktør for jordemodervæsenet. — Forslag til medicinalordning 1740. Forslag fra jordemoderkommissionen 1741, 1742 og 1744. Omkostninger ved jordemoderexamen og fordobling af antallet af jordemødre i København. - Reskript 3. maj 1743. - Forslag til medicinalordning 1752 38

V.

Jordemødres forhold. - Jordemoderkommissionens protokol - Anna Sibylla og Bente Pedersdatter. Anna Marie Schwartz. - Lisbeth Thomsen (kvaksalver). - Sophie Charlotte Flemming. - Inger Marie Heegaard. - Marie Svendsen. - Jødisk jordemoder. - Ugifte jordemødre. - Understøttelseskasse 49

VI.

Det frie jordemoderhus. - Fødselsanstalten paa Frederiks hospital. - Christian Johan Berger. Fødselsanstalten skænkes til medicinsk fakultet, Berger professor. - Bergers lærebog. - Bergers forslag til medicinalordning 57

VII.

Mathias Saxtorph docent i fødselsvidenskab og overlæge, derpaa professor. - Saxtorphs lærebog. - Enkedronning Juliane Marie og den nye fødselsstiftelse. - Overjordemoderen. - „Gjordemoder” 68

VIII.

Forholdene omkring i landet. - Nordsjælland. - Sorø amt. - Amager. - Præstø. - Lerchenborg. - Møen. - Lolland. - Viborg amt. - Taxt for jordemødre og straf for at benytte uexaminede. - Modstand paa landet mod de examinede jordemødre 77

IX.

Callisens beskrivelse af jordemoderforholdene ved overgangen til 19. aarhundrede. - Tavshedspligten gælder kun, naar det er til fordel for moderen. Jordemoderbrevets ordlyd og instruxen 1797. Examinationsprotokol. - Omordning af jordemoderkommissionen 1795. - Oprettelse af sundhedskollegiet 1803, særlig examenskommission. - Jordemødrenes indberetning om dødfødte børn 87

X.

Mathias Saxtorph dør, Sylvester Saxtorph professor og overlæge. - Overjordemødrene. Læredøtrene. - Afgifterne for examen og honorar til overlæge for private elever. - Anonym klage over forholdene 1836. - Saxtorphs forsvar. - Sylvester Saxtorphs død. Levy professor. - Klage over Levys korporlige revselse af læredøtre 95

XI.

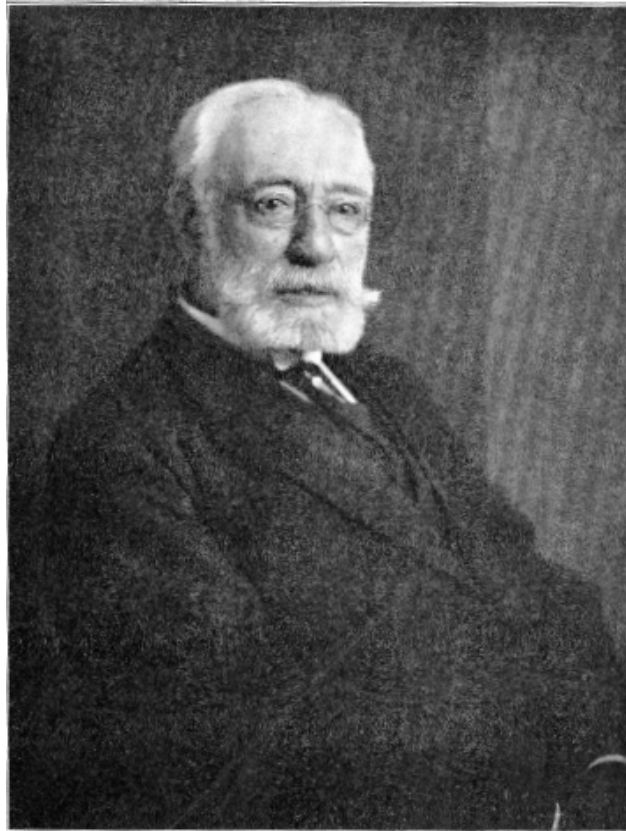
Reglement for jordemodervæsenets indretning og bestyrelse i begge rigerne, København undtaget, af 21. november 1810 Jordemoderinstrumenter - Ugift, som har født, kan antages som læredatter. - Færøerne. - Klager over jordemoderundervisningen, Levys svar derpaa og forslag til forbedring, hvorefter fra 1843 aftenskole for læredøtre, kongekonerne fritages for husarbejde, medens deres læretid indskrænkes til maaneder, der indføres to examenskarakterer, præmier samt edsaflæggelse efter examen 112

XII.

Barselbepidemiene i fødselsstiftelsen. Aarsagerne dertil søges mange steder. - Stiftelsens mangelfulde vandforsyning. - Følger af mangel paa vadskevand. - Semmelweiss og Levy. Levy dør, Stadfeldt professor. Den antiseptiske saarbehandling. - Stadfeldts betydning for menneskeheden. - Barselbeberstatistik fra 1932 121

XIII.

De vigtigste hovedpunkter i den nyeste tid. Stadfeldt dør, Leopold Meyer professor. Særlig lærer for jordemødrene. - Overjordemødrene. Læredøtrenes forhold. - Distriktsjordemødrenes forhold. - Tilbageblik 128

Naar man i mange aar har været medlem af jordmoderexaminationskommissionen og har set og hørt, hvor meget der forlanges af nutidens jordemødre, kan man ikke lade være at tænke over, hvorledes man har baaret sig ad ved fødsler i gamle dage. Jeg skal søge at give en fremstilling af jordmodervæsenets udvikling i Danmark - i haab om, at denne fremstilling senere maa blive suppleret.

Før det 16. aarhundrede ved man meget lidt om, hvorledes det gik til ved fødsler. *Henrik Harpestreng* omtaler nogle lægemidler, f. ex. mynte, der skal kunne paaskynde fødslen, men ellers har man saa at sige kun sin viden fra nogle folkeviser, der beretter, at naar fødslen var forestaaende, begav den fødende sig ind i „stenstuen”, som muligvis var badstuen, ledsaget af sine kvinder. Hvad disse kvinder foretog sig, ved man ikke, men i den kendte smukke folkevise om dronning Dagmar fortælles, at dronningen særlig tilkalder liden Kirsten og siger til hende: Og kanst du læse og skrive med skel og løse mig af min pine.

Der var kun faa den gang, der kunde læse, og det var derfor vigtigt at finde en, som kunde det. Det, der skulde læses, var sikkert trøsterige ord af biblen eller andre fromme skrifter.

Overtro var der nok af. *Troels Lund* fortæller om alt hvad den frugtsommelige skulde vogte sig for. Først og fremmest for ulve, som mentes at sønderrive konen for at fortære fostret. Skulde man vogte sig for ulve, gjaldt det i ikke mindre grad for varulve, som jo var en slags overnaturlige væsener, og den slags var man meget bange for. Men desuden var der meget, den frugtsommelige maatte vogte sig for : hun maatte ikke træde i et hjulspor, ikke holde traad, der blev vunden, ikke lade tage maal af sig, ikke gaa over en tærskel, hvor man plejede at slibe knive, eller hvori nogen havde hugget med øxe, ikke gaa over en sammensunken grav eller en græssende bests tøj, ikke gaa under en op-hængt snor eller en savebuk, ikke gaa baglænds, ikke sætte sig paa en uafloaset dragkiste. Vi skal

senere høre om flere af den slags forbud.

Men der var ogsaa ting, der hjalp. Konen skulde ved midnat krybe nøgen mellem de sammenvoxede grene af et træ - et middel som man siger af og til anvendes endnu! Men det skulde gøres hemmeligt for at det skulde hjælpe. Man havde ogsaa relikvier, der kunde hjælpe ved fødsler. Saaledes skrev *Christiern den første* 1468 til domkapitlet i Lund, at da han havde fornummet, at i domkirken haves en særk, der har tilhørt den hellige Birgitte, og som er gode kvinder ganske nyttig i barnsbyrd, da bad han om at laane den og faa den sendt til Helsingborg saa snart som muligt. Han vilde være dem borgen for, at de med det første skulde faa den tilbage saa god i alle maader, som den var.

Først i det 16. Aarhundrede, altsaa omtrent samtidig med reformationen, udkommer en del bekendtgørelser og bøger, der giver os nogle oplysninger. I 1537 kommer kirkeordinansen (paa dansk 1539), der paa biskop Peder Plades visitatsbog, der er sammenskrevet 1540, men først udgivet af forskellige i slutningen af 19. aarhundrede, endvidere *Peder Plades „Tvende mærkelige Traktater om ægteskab og barselkvinder”* 1556, *Henrik Smids „Urtegaard - - faar Quindfolckernis och unge Spædebørns Siugdømmer”* 1557. Endelig er der præsten *Jørgen Simensøns Tvende traktater om frugtsommelige kvinder og undervisning for foster modere* 1587.

Ordet jordemoder stammer vistnok ogsaa fra denne tid. Professor Verner Dahlerup har gjort mig opmærksom paa, at jordemødre paa en maade omtales i vore ældste landskabslove, men vel at mærke aldrig som fødselshjælpersker, men derimod omtales ofte „gode koner”, som skal konstatere svangerskab. Han mener, at man deraf vistnok er berettiget til at slutte, at fødselshjælp besørgetes af tilfældig tilstedeværende kvinder, men at det, naar det gjaldt om retslig at konstatere, om en kvinde var frugtsommelig eller ej, blev besørget af særlige kloge koner (paa fransk hedder jordemødre „sagesfemmes”, hvilket betyder kloge koner). Endnu i slutningen af 15. aarhundrede, siger han, er den ældste danske oversætter af biblen i forlegenhed med „de hebraiske jordemødre” (2 Mos. I. 15. 17); det bliver til: „de kvinder, som skulde være nær barnefødsel”. Oversætteren har aabenbart ikke haft noget enkelt ord for begrebet.

Kort efter er imidlertid ordet jordemoder almindeligt, om end der ogsaa bruges ordet fostermoder. Om ordets betydning udtaler den store ordbog over det danske sprog, at det kommer af, at fødslen tidligere foregik paa jorden (gulvet, jf. oldn. liggja à golfi, engelsk be in the straw), og fødselsmedhjælperen løftede barnet op (og rakte det til faderen). Paa tysk svarer hertil Hebamme af at hæve. I svensk og færøisk dialekt findes ljøs- eller ijusmor vistnok af at løse eller forløse. Vi kommer senere til forvanskede forklaringer og stavemaader.

Men lad os nu se lidt paa de forfattere, som jeg har nævnt fra 16. aarhundrede. Det maa strax slaa os, at det navnlig er præster, der udtaler sig, kun Henrik Smid er lægmand og om end ikke læge, saa dog en medicinsk forfatter.

Kirkeordinansen af 1537 (1539), der giver regler om kirkevæsenets ordning, har et helt kapitel med overskrift: Huorledis Jordemødre skulle vnderuises. Man spidser uvilkaarlig øre - men undervisningen har ikke meget at gøre med, hvad vi kalder jordemoderundervisning. Jeg skal gengive stykket paa moderne dansk:

„Saadanne jordemødre skal man have, som er ærlige og gudfrygtige, der forstaar sig noget paa deres forretning og bor paa bekvemme steder til hjælp saa vel for fattige som for rige.

„Præsterne skal undervise disse jordemødre, naar de dertil er udvalgte, hvorledes de skal forholde sig saavel med barselkvinderne som med fostret. Først at de forstaar ret at trøste kvinder, der er ved at føde, og formane dem til taksigelse først for Guds velsignelse, at de er med livs frugt, hvilket ikke vederfares alle kvinder, dernæst fordi Gud selv er tilstede for at yde hjælp og bistand, dersom han paakaldes, for ved sin egen nærværelse at gøre det bedste for dem.

„Fremdeles at de maa forstaa, at den smerte de lider under fødslen er et kors, som er dem paalagt af Gud, men som dog med Guds hjælp snart skal vendes om til en stor glæde. Og skulde de end staa i nogen stor livsfare, at de skal være taalmodige og befale sig Gud med alle dem, som bærer hans kors. Men det maa man dog ikke tale for meget om, uden at der synes at være stor fare paa færde.

„Dernæst at de forholder sig saaledes med frugten og fostret, som findes død i moders liv, at de befale det Gud, og betragte det, som er dødt og ikke født til verden, som ikke kommende sig ved, men

alene gøre sig flid for, at hun, som arbejder, maa blive ved.

„Men finder de fostret levende eller tildels kommet frem, men nærved at dø, da skal de alligevel ikke døbe det, saaledes som det plejer at ske, førend det er helt født. Fordi der kan intet fødes igen (nemlig ved daaben), som ikke endnu er født. De skal befale det til Gud med disse eller lignende ord : 0 Herre Jesu Christe, som særlig finder behag i de børn, som bæres til dig, og gerne annammer dem til det evige liv, du som sagde : Lader børn komme til mig osv. Efter hvilke ord vi ofre dig dette barn ikke udi favn, men med vore bønner. 0 Jesu vor kære herre og frelsermand, annam det, kære herre, og lad det evindeligt nyde din forløsning, den du erhvervede os paa korset, amen.

„Og dersom det hænder sig, at barnet saaledes dør foruden daab, saa skal man dog ikke mistrøste med hensyn til barnets salighed, i henhold til det ord : Lader børn komme til mig, og hvad som helst I beder om i mit navn osv.

„Dersom barnet er i livsfare, efter at det er født, da skal jordemoderen med de andre dannekvinder, der er tilstede, strax befale det Gud med disse eller lignende ord : 0 Herre Jesu Christ, dette barn ofrer vi dig efter dit eget ord, og beder dig, at du annammer det og lader det blive en kristen. Eller ogsaa saa hurtigt som muligt saaledes : 0 Herre Jesu, annam dette barn. Og derpaa skal det strax døbes med disse ord : Jeg døber dig i navnet faderens, sønnens og den helligaands, amen.

„Dersom man har skyndt sig, saa at barnet ikke har faaet navn, da maa man siden give det navn. Siden bæres det til kirke, blot for at barnets daab maa af tjeneren stadfæstes og forkyndes i fadderens nærværelse. - Men det skal ingenlunde døbes igen, for at vi ikke skal forse os mod den hellige skrift, undtagen i saa tilfælde, at der, naar man har overhørt fadderne, er tvivl om barnets daab.” Den undervisning her er tale om, har ikke det mindste at gøre med det, vi kalder jordemoderundervisning, men lad os nu se, hvorledes det gaar med Peder Plade eller Petrus Palladius, som hans latinske navn var. Han var født i Ribe 1503 og døde 1560 som den første protestantiske biskop eller superintendent, som det dengang hed, over Sjælland. Han har efterladt nogle mærkelige optegnelser, en saakaldet visitatsbog fra 1540, indeholdende de taler han har holdt ved sin visitats af stiftets sogne, og deri findes et par afsnit om jordemødre og barselkvinder, der er meget interessante, fordi de giver en del oplysninger om jordemodervæsenet paa den tid. Bogen er som sagt først udgivet i forrige aarhundrede.

Det ene afsnit i bogen hedder: Om Jordemodere, en Vnderuisning oc Formaning. Der staar heri:

„Hendes sognepræst skal tidt og ofte overhøre hende, om hun er gudfrygtig, om hun er en kristen kvinde, om hun kan sine ti bud, troen og fadervor, om hun gerne gaar til alters, om hun paa den rette maade forstaar at trøste en fattig barselkvinde med Guds ord; herpaa ligger der stor magt. Hvor en gammel skarns papistisk munkekvinde er jordemoder, der er djævelen gerne inden døre med hende, og der vil det ikke gerne gaa vel til; det bør være en gudfrygtig kvinde.

„Og de ældste og ypperste dannekvinder i sognet eller i byen skal skaffe sig at vide, om hun forstaar sig paa sin gerning, inden hun stedes til nogen dannekvinde ; ellers er der ingen mening deri: det barn er dødt, som dødt er, fordærvet det, som fordærvet er; den gaas kækker ikke, som hovedet er af, plejer man at sige.

„Hvo vil have sit barn dødt, hvo vil have sin hustru fordærvet! Hvor mange fordærves dog af onde og ugudelige jordemødre? Derfor er det meget magtpaaliggende saavel for mændene som for kvinderne, at en jordemoder er en godt oplært og gudfrygtig kvinde, efterdi ingen gerne vil have nogen af sine fordærvet.”

Det næste afsnit handler om troldkvinder og begynder : „Det skal være langt fra, at en jordemoder skal fare med tryllemidler, signelse, manen eller trolddom”, og efter at dette lange afsnit er endt følger : Mere om jordemodere:

„Det skal være langt fra, at en jordemoder skal være en fuld og drukken kvinde ; thi en dannekvinde kunde sende bud efter hende paa en tid, da hun er fuld og drukken, og hun kunde komme til at ødelægge hendes liv og barn ved sin uforsvarlige adfærd. En kvinde bør hellere være af den beskaffenhed, at hun drikker mælk, end at hun drikker øl; skønt øl ikke er hende forbudt, saa bør hun dog være ædru saa vel ved midnats tid som ved middags tid, thi hun ved aldrig, naar en dannekvinde har brug for hende. Det klæder en mand ilde at drikke sig fuld, men det klæder en kvinde dobbelt saa galt end sige en, der skal være jordemoder.

„Og naar I saa har en god jordemoder, I dannekvinder, da løn hende vel for hendes umage! hun er da sin løn værd! Og var det at ønske af borgmester og raad i købstæder, at saadanne jordemødre maatte være fri allevegne for almindelig skat og tyng; det er dem, der hjælper os til denne verden, og alle steder i skriften faar de deres lov - I dette afsnit berører *Peder Plade* tidens skødesynd : drikkeriet. Det var sikkert i høj grad nødvendigt, for det var enormt, hvad der blev drukket paa den tid. Man regnede 6 potter (liter) tysk øl daglig til en mand, og en klosterjomfru tilstodes der 14 tøn-der øl aarlig til hendes forbrug men hun havde vel ogsaa tjenere til hjælp. Ved et bryllupsgilde, som en adels-mand holdt omtrent aar 1500, siges der at være brugt 72 tøn-der tysk øl, 5 fade Emserøl, 3 fade pryssingøl, 2 tøn-der Hamborgerøl, 12 tøn-der mjød, 640 potter Rhinskvin og 800 potter fransk vin!

I det næste afsnit af visitatsbogen, som handler om kirkegang, siger han om barselkvinderne:

„Hvorfor er nu en dannekvinde inde før sin kirkegang i sex til syv ugers tid, efter at hendes barn er født, siden hun ikke har med djæveln at gøre i sin barselseng?

„Alle mænd vide det vel, og alle kvinder føle det vel, og alle naturlige mestre og læger siger det ogsaa, at ingen kvinde kan rettelig vel komme til sin førlighed igen efter sin barnefødsel, før efter sex eller syv ugers tid; ja mange er endnu saa skrøbelige, at det gaar saa slemt til med dem i deres barselseng, at de ligger endnu længere i deres sygeseng.

„At en dannemand skal vide at holde sig udi sin hud saa længe, og have sin seng for sig selv, og lade sin fattige syge hustru ligge med sit barn, om det er levende eller for sig selv, om det er dødt; og naar hun kommer oven senge og maa liste sig ud og ind i huset og i gaarden og gøre, hvad hun kan, da skal hun ikke nødes og bruges til bading eller arbejde, til høst, til bryllup, til barsel, til at forspringe eller fordanse sig, ødelægge eller overanstrenge sig, at hun aldrig føder barn derefter, saa længe hun lever paa jorden - .

Jørgen Simensen, der var præst ved Albani kirke i Odense, og i fortalen til den første traktat siger, at han er en ynksom og selv ofte forsøgt husbonde, skriver denne bog til kvinderne i Odense, fordi „at i alle, og hver for sig, har været min kære hustru til stor trøst og tjenstagtighed udi mange hendes haarde og bange barselsenge” og „udi vort ægteskabs huskors, med otte vore kære børns død og afgang”. Han begynder saaledes:

„Blandt andre stykker, som hører til en skikkelig og gavnlig politi udi stæder og byer: er og fornødent, at øvrigheden med undersaatterne opleder, samler og forordinerer frugtsommelige kvinder gode og forfarne fostre modere og dem nødtøftelig underholde”. Derfor anfører han fire grunde : 1) at naar uforfarne og grove kvinder handler med unge barselkvinder, bliver undertiden baade moder og barn forsømte og deres liv tilsættes. 2) Selv om de ikke dør, faar de ofte livsvarige sygdomme, 3) eller bliver ufrugtbare. 4) „At mange ærlige Ecte Mend, komme vdaff dens kiere Hustruers forsømmelse, i stor banghed, Hjerte-sorg og bekostning : Saa at somme bliffuer der offuer Encke Mend met Moderløse Børn, oc igen forarsagis, at tage sig ny Hustruer, oc deris Børn haarde Stiffmodere, Foruden det, at de met daglig harm oc stor bekostning, mue opfostre dens smaa oc Moderløse Børn, met Ammer, Skøger og Tiuffue. “ „Aff disse Aarsager, Er vel at formercke, at det er stort gaffn for Forældre oc Børn, at haffue fromme og forfarne Fostremodere, ihuad wmage mand skal haffue, dennem at oplede, Eller huadsomhelst bekostning mand skal anlegge paa dens Vnderholdning.”

Med hensyn til præsternes undervisning af jordemødrene mener han, at den maa sammenfattes under følgende punkter:

I) „Fostremodere skulle vel overueye og betencke, disse deris Embedis Naffne, at de kaidis i somme Lande Fostremodere, oc i somme, Jordmodere. - Fostremodere kaldis de derfaare, At de ere de Børns som fødis skulle, høyeste Nødhielpere, som nest Gud oc dens naturlige Modere, skulle oc kunde hielpe dennem til dette timelige Luff: Oc alting saa forhandle, at de maa beholde deris kiere Moder, som effter Fødselen kand dennem røcte oc opfoster. Derfaare bør dennem at tjene huer Barselquinde oc hendis Foster, paa det troligste, lige som de seiffuer kunde være i deris angist bestedde : Eller oc, som de vaare dens egne naturlige Børn, og neste Blods foruante. - Jordmodere kaldis de derfaare, At dersom de icke trolige og forsuarlig hielper baade Barselquinderne og dens Fostre, da

kunde de bliffue snarlige Aarsage til begge dens Død oc Jordefærd, eller begraffuelse.”

Denne fortolkning af ordet jordemoder, som vi senere skal se gentaget, maa vel nærmest opfattes som en slags vittighed, men hertil skal jeg som sagt komme tilbage senere.

Videre siger *Jørgen Simensen*: 2) skal jordemødrene behandle alle, rige og fattige, ens, 3) være gudfrygtige og forlade sig paa Guds hjælp, 4) skal trøste barselkvinderne, 5) de skal fraraade og forbyde barselkvinderne at bruge overtroiske midler, 6) de skal ikke være stundesløse og strax forlade en bange barselkvinde, naar alt ikke gaar, som det var ventet. „7) Fostremodere skulle icke være egen-sindige, bedske og snebske, naar at andre Dannequinder ville oc raade noget met: Men ocsaa høre dennem, oc følge deris Raad, saa meget de dennem kunde met Exempler oc forfarenhed bevise. Oc tenke, at den hellig Aand haffuer ocsaa sin forstand oc gode Raad i andre Gudfryctige oc ynksomme Dannequinder, som tilstede ere.”

Af denne sidste udtalelse faar man et lille indtryk af, hvorledes det gik til under fødslen. Jordemoderen vidste ikke meget, men hun maatte høre paa alle de tilstedeværende kvinders gode raad, og der var mange kvinder tilstede. Man tænke sig alle disse mennesker snakkende i munden paa hinanden, alle givende gode raad, og den stakkels jordemoder forstyrret i sit arbejde, og saa maatte hun endda hverken være „bedsk eller snebsk”!

Men præsten har endnu et par punkter, som er værd at bemærke. „8) Fostremodere skulle troligen oc i tilbørlig tid, bruge Bad, Legedom, løy oc tuet, Oc all anden naturlig behielpfling hoss Barselquinder oc Børn, baade faare oc effter Fødselen. Oc derfaare hører til dette Kald, forstandige og behendige Quinder, som meget gaat haffue læsd, seet oc lærd aff gamle Fostremodere : Oc andre forfarne Dannequinder. “ 9) Barnet skal døbes snarest muligt. „Skulle de oc self altid være hoss Daaben, om mueligt være kand, Och, oc vel tilsee, Huorledis Børnene Bliffue opsuøfte og indsuøfft igen, om saa fornødent er : Oc dette self bestille oc gjøre, Paa det Børnene icke skulle forkølnе, oc der aff blive skrøbelige eller i andre maade forsømmis.”

Inden jeg gaar over til at omtale Henrik Smids lægebog skal jeg tilføje, at Troels Lund fortæller, at Christiern Pedersen i sin postille (1515) fandt sig beføjet til at lægge ægtemændene paa sinde, at de ikke maatte prygle eller trampe paa deres hustruer, saa længe de var frugtsommelige. „Thi mange overgivne og umilde mænd sla’ og drage deres hustruer og træder dem under fødder, saa de forka-ster deres foster.”

Vi har nu set, hvad præsterne i 16. aarhundrede havde at sige om jordemødrene, og det er ganske naturligt, at det var den religiøse side af sagen, de lagde vægt paa, og man maa særlig huske, at det var i reformationens tid, hvor sindene var meget ophidsede mod katolikerne, hvorfor man træffer paa udtryk som Peder Plades, at hvor der er en papistisk jordemoder, kan det ikke gaa godt til. Men nu vender vi os til lægerne og ser, hvad de mener og har paa hjerte. Paa den tid var der to slags læger i Danmark, der var kirurgerne, d. v. s. barbererne, som blev oplært rent praktisk og håndværksmæssigt. Deres kundskaber var meget ringe, de færreste kunde læse, og der var heller ikke meget at læse, og det der var, fandtes i latinske bøger. Foruden kirurgerne var der de lærde læger, hvoraf der paa den tid kun var en eller ganske faa i Danmark-Norge. De var studerede folk, de læste latin, men praktisk læge-gerning kendte de ikke meget til. Under disse forhold var det til stor nytte, at en borger i Malmø, Henrik Smid, gav sig til at udgive danske bøger angaaende forskellige medicinske emner, bøger han samlede sammen af de bedste fremmede værker. Smid, der døde 1563, havde studeret i Tyskland i sin ungdom, og han var derved i stand til at forstaa den medicinske literatur. Han sluttede sig til Christiern den anden og drog i landflygtighed med ham, men efter Christierns og Frederik den forstes død kom han hjem til Malmø, hvor han fik en stilling som vejermester, men samtidig dyrkede han sine literære studier og udgav paa dansk en række lægebøger, som han kaldte urtegaarde. Den fjerde af disse, der udkom handler om „Quindfolkernis och unge Spædebørns Siugdømmer”, og det er denne, vi maa beskæftige os med.

Bogen er tilegnet fru Ane, gift med Claus Urne, idet Henrik Smid siger, at han ofte har erfaret, at mangan ærlig from og dydelig kvinde har mistet sit helbred og sin forlighed, som ved et simpelt raad kunde være hjulpet. Nogle kvinder genere sig til deres skade ved at tale med en læge. Han skriver bogen fordi der i disse lande og riger er stor mangel paa ret forstandige læger og retsindige jordemødre - eller som han et andet sted siger, at her i vort land er mange uforstandige jordemødre

og han vil derfor give raad, for at fru Ane og andre kan hjælpe sig selv.

I første kapitel giver han en lille anatomisk beskrivelse, der er saa mangelfuld og til dels uklar, at jeg ikke skal komme nærmere ind paa den, og derpaa giver han en fremstilling af fostrets udvikling. Han slutter kapitlet - enhver jordemoder vil kunne vurdere beskrivelsen: Og i al den tid fostret er i moderens liv, da faar det sin næring, føde og ophold igennem en aare, som gaar fra moderens bryst ind i fostrets navle. Og i al den tid fostret er i moderens liv, er det sammenkrøbet som en trind boldt, saaledes at det har begge sine hænder liggende paa knæene, ansigtet er bøjet helt ned til knæene, næsen og øjnene er bøjede ind imellem knæene, ansigtet og brystet er vendte imod moderens ryg. Naar fødselens tid kommer, vender fostret sig i moders liv til udgangen med hovedet nedad og benene op, og da vender fostrets ansigt samme vej som moderens.

I andet kapitel giver han en fremstilling af de tegn, man har paa, at en kvinde er frugtsommelig. Først afhandler han de almindelige tegn, men derpaa nævner han en del tegn, som man formodentlig anvendte i tvivlsomme tilfælde, som i virkeligheden er aldeles meningsløse, men er morsomme og karakteristiske for tiden. Et tegn stammer allerede fra den berømte gamle græske læge *Hippokrates* (c. 400 aar før Christi fødsel) : man tager vin, vand og honning, lige meget af hver, laver deraf en drik og lader kvinden drikke den om aftenen, naar hun lægger sig til at sove. Faar hun da om natten sting og pine i bugen, da er hun frugtsommelig, ellers ikke. - Af andre metoder nævner *Smid* følgende : Man tager noget af kvindens vand i et glas, lukker det tæt til, sætter det i solen i tre dage, sier det derpaa gennem en linnedklud, og findes der smaa levende ting deri, ligesom det var lus, da skal det være et vist tegn paa, at hun er frugtsommelig, og er de smaa levende dyr røde, vil hun faa en dreng, er de hvide, vil hun faa en pige. Nogle tager en synaal og lægger den i et messingbækken, hvori kvinden har ladt sit vand, og lader naalen ligge deri 'en nat. Kommer der da paa naalen smaa røde pletter, er hun frugtsommelig, men ruster naalen, er hun det ikke.

Som omtalt kunde man ogsaa slutte, om det var et drengefoster eller pigefoster, der var tale om, men det havde man ogsaa andre tegn paa. I det næste kapitel fortæller han nemlig, at er det et drengfoster, da har moderen en skøn og smuk ansigtsfarve, den højre side af ansigtet er rødere end den venstre, hun er fornøjet og venlig at omgaas. Naar hun har siddet ned og vil rejse sig, da hjælper hun mere med højre haand end med venstre, og naar hun gaar, sætter hun altid højre fod frem først. Det højre bryst bliver haardere og større end det venstre, og vortens farve forvandles, og der kommer først mælk i højre bryst. Kommer man noget af mælken i et glas og sætter det i solen, da løber det sammen og bliver ligesom en rund boldt og klart som en perle, og hælder man noget af kvindens mælk i hendes vand, da synker det til bunds. Den højre side af hendes bug er højere og spidsere end den venstre, og et drengfoster rører sig almindelig gerne i den højre side den 60de dag, efter at det er undfanget, men et pigefoster ikke før den 90de dag og mest i venstre side. De modsatte tegn tyder paa et pigefoster som aabenbart ikke har været saa velkomment. Men er der tvillinger, da er hendes bug fuld af knorter og rynker, og hun har en ond og slem farve i ansigtet og ser ilde ud!

Man kunde ogsaa faa at vide, hvor mange børn en kvinde skulde faa, thi man behøvede blot at tælle, hvor mange knuder og knorter der var paa den nyfødtes navlestreng, for at finde dette tal. Men er der ingen knuder, vil hun ikke faa flere børn. Staar knuderne tæt sammen, vil hun snart føde igen, staar de langt fra hinanden, vil der være lang tid imellem. Er knuderne sorte eller røde, vil det blive drenge, er de hvide, bliver det piger.

Man kan ogsaa afgøre spørgsmaalet, om manden eller konen er ufrugtbar : Man kan tage en lerpotte fuld af byg eller ærter og derpaa lade vandet. Spirer byggen eller ærterne den tredie dag, da er personen frugtbar, ellers ikke. Der er ogsaa flere andre midler af lignende art, men tilsidst opramser han en mængde lægemidler, der kan gøre folk frugtbare, men dem skal jeg ikke opholde mig ved, da de sikkert dels er uvirksomme, dels ikke er i kurs i vore tider!

I det 6. kapitel gives der regler for den frugtsommeliges levesæt: „Quinden skal haffue hendis verelse och omgengelse paa de steder der som god luct er, och der haffue glædskaif med hœffuisk skempt, snack och anden til høring, hun skal vocte sig for graad, græmmelse, vrede, hastighed oc fortørnelse, hun skal oc vere stille, og holde sig tuctelig i al hendis handel, hun skal icke dantze, springe, hoppe, løbe, rije, icke heller sig hastelige nedsette, oc ey heller oplœffte noget som er tungt,

ey heller giøre suart arbejde, ey raabe høyt, Paa det ath den Aare, som gaar fra Quindens Bryst och ind udi Fosterens Naffie, igennem huillken Fosterit den stund det er i Moderens lifff sin næring och føde haffuer, skal icke sønderbrøste, huilcket letteige skeer, om den siuglige quinde icke holder sig skickelige och tilbørlige som sagt er.”

Hun skal dernæst have den mad, som er let fordøjelig, og hertil regnes ferskt oxekød, unge fede høns, kalvekød, vilde og tamme fugle, blødkogte æg, byggør og vælling. Derimod maa hun ikke faa røget og saltet kød, bønner, hirsegrøn, mælk, ost og raa frugt være sig æble, pærer eller andre frugter.

Omsider kommer han til den hjælp, som kan ydes under fødslen og den nærmeste tid før. - Tolv til fjorten dage før fødslen ventes, og kvinden føler nogen ye og pine, skal hun koge en del urter i vand, f. ex. katost, kamilleblomster, hørfrø og andre, som gør blød og smidig, og deraf skal hun lave et karbad, i hvilket hun tidt og ofte skal bade og sidde deri, saa vandet naar op over hendes navle. Hun maa dog ikke overdrive det. Er hun for svag til at taale et saadant bad, skal hun dyppe en svamp eller ulden klud i vandet og dermed bade sine lænder, fødder, begge rører og „den lønlige lem”. Naar hun er badet, skal hun smøre de samme steder med lillieolie, mandelolie eller i nødsfald gaase- hønse- eller andeister. Hun skal ogsaa dyppe et stykke svamp eller bomuld i disse olier eller fedtet og stikke det op i vagina. Saadanne bade og smørelser skal især unge, magre og tørre kvinder bruge.

Naar fødselens tid kommer, skal jordmoderen være tilstede med den dertil indrettede stol, hvorpaa den fødende skal sidde, og hun skal desuden have svamp, sax, naal og traad og de nævnte olier, hvormed hun skal smøre sine hænder saa tidt og ofte hun tager paa den sygelige kvinde og fostret. Jordmoderen skal trøste, husvale, bede og formane den sygelige kvinde og de andre dannekvinder, som er tilstede, at de falder med hende paa deres knæ og paakalder Gud og læse en fader vor og bede ham inderlig af hjertens grund, at han vil være tilstede med sin hellig aand og naade og gøre dem hjælp og bistand, saa at det maa faa en lykkelig fremgang, som nu forestaar, og naar dette saa er sket, skal jordmoderen sætte den sygelige kvinde paa stolen, trøste og husvale hende som det før er sagt og bede hende arbejde troligt, om saa er at jordmoderen fornemmer, at fostret vil give sig afsted, arbejder hun ellers, da sker det forgæves, og kvinden gøres træt, saa at naar hun med rette skulle arbejde og gøre sit bedste, da er hun for skrøbelig og har ikke magt til at kunne gøre det. Jordmoderen skal ogsaa blande de omtalte olier med godt hønseister, og deri maa hun, hvis hun vil, komme en æggeblomme eller æggehvite, og dermed skal hun smøre den fødendes bug. Fødslen gøres let ved nysemidler, f. ex. peber, og vil fostret ikke komme, maa hun anvende nogle af de lægemidler, som han derefter nævner og hvoriblandt et par anvendtes paa silke eller bomuld og førtes op i fødselsvejen, medens de andre gaves gennem munden.

Efterbyrden kommer stundom med fostret, stundom bliver den inde og kommer ikke ud, enten fordi kvinden ikke er stærk nok til at uddrive den, eller fordi vandet er løbet ud, og efterbyrden er bleven tør inde i moderen. Undertiden er grunden den, at livmoderens udgang er sammendragen „af suar ye oc pine” og er saa bleven snever og hoven. „Naar som denne Hinde inde bliffuer oc icke udkommer, da raadner hun inden faa dage, oc giffuer en ond luct aff sig, huilcken opfar ind vdi Maffuens mund eller indgang, oc til Hiertet, til Leffuieren, oc vdi Hoffuedet, oc til den Hinde Diaphragma kaldet, paa huilcken Hiertet oc Lungen ligge. Saa vorder den siuglige Quinde trangbrystet, hun faar en stackit og trang Aande, Suimelse, sueder kold Sued, oc ligger ofte ligesom hun vaare død, omsier raadner den siuglige quindis Moder heraff, oc saa dør Quinden.”

Hvis efterbyrden ikke vil komme af sig selv, giver han anvisning paa en række medikamenter. Der tales om fremfald af endetarmen, og hvorledes den skal reponeres, men af operationer omtales kun nogle. Ved bristning af mellemkødet skal man reponere livmoderen, hvis den er faldet frem og dernæst suturere med 4-5 sting eller ogsaa lægge et par longetter paa siderne af saaret og sy dem sammen. Derpaa skal der lægges blødt beg eller tjære ikke som desinfektionsmiddel, men fordi livmoderen ikke kan fordrage denne lugt og derfor bliver inde. Vi kommer senere ind paa omtale af denne mærkelige teori!

Forøvrigt er der kun tale om to operationer: den ene uddragning af dødt foster, og den anden kejsersnit paa død moder.

Naar det er erkendt, at fostret er dødt, hvilket skete paa lignende maade som nu, skal man forsøge at uddrive det ved lægemidler. Lykkes det ikke, skal det uddrages med hager og tænger og andet redskab, som er særlig lavet dertil. Hvorledes det skulde gøres fortæller *Smid* ikke, men han tilføjer:

„Gud giffue, at alle Jordemødre vel viste, hvorledes de med saadan redskaff rettelig handle skulde, da bleffue der vel mangen enig Quinde som vdi forsagde nød kommer, ved liffuet, som ellers maa dø. Det giordis vel behoif det vore oc nøtteligt, at ieg her screffue huorledis at Jordemoderne skulle handle med det døde Foster, paa det, at Quinden som met Fosteret er, kunde bliffue leffuendis, men om ieg det gjorde, maa vel ske, at ieg kunde saa snart fortiene wtack som tack aff det wforstandige Quindfolck, thi vil ieg lade det fare - -“.

Den anden operation, der kunde være tale om, var kejsersnit paa død moder. Som bekendt hedder det i den smukke folkesang om dronning Dagmar:

Min ædle herre, kong Valdemar,
I tør ikke klage og kvide,
For I haver faaet en søn idag,
Han er skaaren af Dagmars side.

Smid siger om denne operation : Er moderen død, hvilket man vel kan se og prøve af de tegn, som følger med døden, og man haaber, at fostret lever, da skal kvindens mund, moder og lønlige lem holdes aabne, for at fostret kan faa aande, paa den maade som ærlige og fromme kvinder selv ved besked med. Derpaa skal man med en skarp ragekniv opskære den døde kvinde langs hendes venstre side, thi denne side er mere tom og fri end den højre, hvori leveren ligger. Og naar kvinden er opskaaren, skal man gaa ind med begge hænder og udtage fostret. Saaledes er mange udtagne og er siden blevet mærkelige mænd og kvinder.

Endnu skal jeg omtale behandlingen af barnet. *Smid* siger: Naar barnets navlestreng er afskaaret fire fingersbred fra underlivet og er vadsket, rensat og tørret, da skal jordemoderen strø et pulver, hvis tilberedelse han beskriver, paa saaret. Man lægger derpaa en lille linned pude, dannet af nogle gange sammenlagte klude, paa navlen, og derover bindes et linnedbændel. Derved stilles blodet og navlen beskærmes. Nogen egentlig underbinding synes ikke at være udført, skønt man skulde tro, at det var dertil jordemoderen skulde medføre sax og traad. Naar navlestrengen er faldet af, skal saaret bestrøs med det omtalte plantepulver.

Efter at barnet er svøbt, skal det ligge en times tid hos moderen ved dennes venstre side og die moderen, ikke for at faa næring, men af den mærkelige grund, at man troede, at moderen ved denne første diegivning drog alle sygdomsspirer fra barnet, og at disse sygdomsspirer af moderen udtømmes gennem barselflodet. Forøvrigt var der meget, der kunde gøres, for at beskytte barnet og som ogsaa maatte gøres, for at djævelen ikke skulde faa fat i det, inden det var døbt. Blandt disse midler var ogsaa halsbaand af røde koralsten - heraf glædes og beskærmes barnet!

Af jordemødre fra 16. aarhundrede kender man vist kun faa. I 1569 var der i Bergen en jordemoder, der hed *Brynhild* og fire aar tidligere døde i samme by jordemoderen *Elsebeth Messemagers*. Om hende siges, at hun var „en kvinde vel ved alder, from, dydig, flittig, stille, fornuftig, forstandig, trøstelig, stundom haard og stundom mild i sit kald, ligesom folket var til og lejligheden begav sig“. Hun havde været gift to gange og havde mange børn med sin første mand. Da hun mistede ham, giftede hun sig med sin tjenestekarl, som efter *Elsebeths* død giftede sig med tjenestepigen. Alle havde denne jordemoder kær og „megen almue fulgte hende til sin lejested“.

Medens de universitetsuddannede læger ikke spillede nogen rolle i 16. århundrede, blev forholdene ganske anderledes i 17. århundrede, det blev endogsaa en glanstid for det medicinske fakultet. Dette skyldtes dels, at der fremstod en hel række usædvanlig dygtige mænd som Bartholinerne, Ole Worm, Ole Borch, Nicolaus Steno og flere, dels at der mellem dem var en udmærket journalist, vilde

man vel sige i vore dage, nemlig Thomas Bartholin, som selv skrev en stor mængde, men ogsaa udgav andres skrifter gennem sine Acta medica, et af de ældste medicinske tidsskrifter. Det var ikke særlig paa medicinens omraade, at de store fremskridt blev gjort, men det var paa anatomiens, og her var Thomas Bartholin og Steno blandt de førende i verden.

Betingelsen for det anatomiske studium var først og fremmest, at man fik et anatomikammer, og det skete, da Simon Paulli 1639 var blevet professor i anatomi. Det var dog først, da Thomas Bartholin 1648 havde afløst Simon Paulli som professor, at anstalten fik sin store betydning.

Simon Paulli interesserede sig i den grad for kirurgernes uddannelse, at han ikke blot lod en tysk lærebog i kirurgi optrykke i København, men han lod ogsaa Bartholins anatomi og Casserii anatomiske tavler oversætte til tysk og sin egen Flora Danica til dansk. Han interesserede sig imidlertid ogsaa for jordemødrene, skønt han just ikke er begejstret for deres daværende standpunkt. Dette kommer frem paa forskellig maade.

I sin Flora Danica (1648) siger han: „Af disse blade af katost bliver der ogsaa præpareret og tilberedt badevand og omslag, især naar de bliver blandede med livid lilierod, kamille-blomster og blomsterne af kongelys, ligeledes med hørfrø og katostfrø; thi det gør meget godt for de gamle kvinder, som er temmelig meget til aars, naar de første gang efter bryllupet skal gøre barsel, naar man, nogle uger tilforn, førend de falder omkuld, lægger dem denne blanding paa isbenet. Men der burde ikke findes nogen jordemoder, som ikke kendte enten det eller andre lignende raad; men som det er enhver velbekendt, da gaar det saaledes til, at den største del af dem i deres uforstandighed ikke alene i dette tilfælde, men ogsaa i andre lignende, gør det, som svarer til deres navn, nemlig jordemødre, thi de aabner jo desværre før tiden jorden og graven for mangan ærlig dannekvinde og uskyldigt lille foster, som de næst Guds hjælp havde kunnet redde, dersom de havde forstaaet deres sager.”

Her har vi den samme fortolkning af ordet jordemoder, som Jørgen Simensen mødte op med, men som nærmest maa opfattes som en slags vittighed. Om Paulli har kendt præstens udtalelse, er vel tvivlsomt, men derimod har han maaske kendt Henrik Smids bog eller dens kilder, for badevandet, han anbefaler, er det samme som Smids.

Omtrent 1663 kom fakultetet og de andre medici med et forslag til medicinalordning, i hvis § II staar: Det medicinske fakultet skal ogsaa drage omsorg for, at staden er forsynet med gode og erfarne jordemødre; derfor skal enhver kvinde, som vil udøve jordemoderkunsten, først indfinde sig hos dekanus, for at han tillige med det medicinske fakultet og en ældre jordemoder kan undersøge, om hun er skikket til at paatage sig dette hverv, og hun skal af dekanus kræve vidnesbyrd om sin duelighed, førend hun aflægger ed i nærværelse af stadens øvrighed.

Dette forslag, som Paulli havde været med til at udarbejde, førte ikke til noget, og Paulli kom saa med et andet 1669, hvori 5. kapitel paa 9 paragraffer handler om jordemødre. Fakultetet forkastede dette forslag, og paa Paullis forlangende nedsattes en kommission til at dømme ham og fakultetet imellem, men det hele blev ikke til noget. Paulli motiverede sit forslag meget udførligt, og en del af hans bemærkninger er ret oplysende.

Det er ganske morsomt at se i disse tider, da der klages meget over, at de unge mennesker, der møder paa session, er af daarlig legemlig udvikling, at Paulli sætter en ganske lignende paastand i forgrunden. Men medens man nu giver ernæringen skyld, er Paulli ikke i tvivl om, at det er jordemødrenes skyld. Ikke alene trykker de undertiden øjet ud paa barnet, saa at det, naar det bliver voxent, bliver ude af stand til som det sømmer sig at tjene Gud i kirke og skole eller udrette noget nyttigt i andre stænder. Men det sker ogsaa ofte, at

Simon Paulli.

F. 6 / 4 1603. D. 28/ 1680.

jordemoderen beskadiger barnets hoved, hals, ryggrad, arme, ben, hænder og fødder, saa at de derover maa bøde med livet og, hvad der højlig maa beklages, udøbt i moders liv maa signe den verden, hvori de ikke er kommet! Forat undgaa alt dette, bør de examineres som ovenfor omtalt. Derefter skal de aflægge ed for magistraten, om at de vil behandle alle, rige og fattige, af hvad stand og nation de er, ved dag eller nat, som det sømmer sig en jordemoder, og vil give raad, saa vidt deres profession strækker sig. Men skulde de give sig af med at fremkalde abort hos ugifte, saa fortjener de ligesom den ugifte i det mindste offentlig kagstrygning af bødlen. Ingen jordemoder maa understaa sig til at fremstille sig for stadsfysikus, hvis hun ikke er ægtefødt, hvilket man bedst kan bevise af kirkebøgerne, hvis hun ikke er saa snu at opgive falsk navn! Ogsaa skal hun mindst have sat et barn i verden, men den kone som ikke har haft børn, er ikke egnet til som jordemoder at tjene andre. Han hævder dernæst, at jordemødrene ogsaa maa kunne tysk, først for at kunne tale med deres patienter han siger, at den tyske nation vel er den største og stærkeste men dernæst for at læse sproget.

Jordemødrene maa perfekt kunne læse og tale baade dansk og tysk, det sidste navnlig, fordi alle jordemoderbøger er oversatte til tysk fra latin, italiensk eller fransk, men ogsaa for at hun kan læse tyske trøsterige skrifter for den fødende.

Han gør derpaa rede for, at baade han og hans efterfølger som professor anatomiae *Thomas Bartholin* gratis har undervist jordemødrene om aftenen paa anatomikammeret, naar der har været kvindelige kadavere eller børnelig, som har været henlagt i kirken eller paa marker. Han vil have, at jordemødrene skal være pligtige til at overvære saadanne demonstrationer. Jordemødrene maa ikke give medicamenter bortset fra et par enkelte ting, som han særlig nævner. Endelig i den sidste paragraf foreslaar han, at naar en medicus udenfor København visiterer apoteker, skal han kalde de lokale jordemødre til sig, og examinere dem for at faa at vide, om de er skikkede til at være jordemødre.

Dette forslag af *Paulli* blev heller ikke til noget, men endelig kom 4. december 1672 den medicinalforordning, som var gældende i over 200 aar. I dens § 6 staar, at lægerne skal have flittig og tilbørlig omsorg, at staden med gode og forfarne jordemødre bliver forset, hvilke og af dem skal overhøres og undervises, førend de maa lade sig bruge; i de andre stæder skal sligt ske af *medicis approbatis loci* eller de næstværende (altsaa af de lokale medici).

Thomas Bartholin er i høj grad misfornøjet med jordemødrene, men det viser sig forøvrigt, at det især er deres anatomiske kundskaber han finder saa slette. Han erklærer imidlertid, at her i landet er der enten ingen jordemødre, eller ogsaa er de ganske ukyndige. Skønt den hemmelig fødende ikke

sjældent føder uden jordemoder, og de kraftige soldaterkoner af og til foragter fremmed hjælp, søger de stakkels fødende dog jordemoderens hjælp i vanskelige fødsler. Andre steder benyttes mænd, men vore kvinder tror, at det stemmer bedre med deres blufærdighed at benytte kvindelige fødselshjælpere. Han fordømmer ikke denne undseelse, naar vi blot havde kyndige jordemødre. Men de er fuldstændig uvidende i anatomi, og enten generer de sig ved at overvære sektioner, eller ogsaa keder det dem at lære noget. Kun en eneste jordemoder er det lykkedes ham at faa til at overvære dissektionen af et kvindeligt lig, og hende har han undervist. For at det skal blive bedre, bør jordemødrene, forinden de praktiserer, underkastes en examen af lægerne, medens de nu kun examineres af præsten, inden de aflægger ed for øvrigheden.

Bartholin opstiller de samme regler for jordemødrenes pligter, som man gjorde i oldtiden:

1) De skal afgøre, om en kvinde er frugtsommelig eller ej. - 2) De skal undre den fødendes smerter ved lægemidler. - 3) De skal komme dem til hjælp, der føder vanskeligt, og trække fostret frem, men dersom det synes, at fødslen vil ske i urette tid, da skal de standse fostret og støde det tilbage. - 4) De skal være brudeførersker og forene mand og kvinde eller skille de forenede. - 5) De skal overskære den nyfødtes navlestreng, men dertil fordres der eftertanke. - 6) De skal svøbe barnet paa hensigtsmæssig maade og 7) de skal vadske børnene.

- For at kunne gøre dette godt, maa jordemoderen være gudfrygtig, og hun maa kende den kunst, hun har paataget sig; hun maa kende forskel paa livmoderen og vandblæren, og hun maa være i besiddelse af eftertanke, saa at hun kan have herredømme over barselkoner, hvorledes det saa gaar, og gribe det rette øjeblik; hun maa fortjene navnet af „klog kone” (sagefemme), som Franskmandene kalder jordemoderen. Hun skal være mild, livlig, ædruelig, og hun skal adlyde de læger, der tilkaldes ved vanskelige fødsler. Hun maa ikke være alt for indbildsk, men stadig lære af læger og ældre kvinder med større øvelse.

Hun skal være saa stærk og af en saadan alder, at hun kan udholde anstrengelse, hun skal være ude over den alder, at hun kan faa børn, være enke, men have været frugtsommelig og have født. Desuden skal hun have smaa hænder med lange, bløde fingre, hvorpaa der ikke maa findes haard hud af arbejde, og hun skal være sund, at hun ikke overfører smitte til den fødende, i hvilken anledning han anfører et eksempel fra udlandet, hvor en jordemoder skaffede mere end 35 familier venerisk sygdom.

Bartholin beskriver mere udførligt den examen over 15 jordemødre, han holdt 30. september 1673 paa domus anatomica sammen med flere læger, hvoriblandt hans tidligere dygtige prosector, senere livlæge *Moinichen* og den store anatom og arkæolog *Nicolaus Steno* samt to ældre jordemødre *Alberta* og *Elisabeth*. Det er den første jordemoderexamen, man ved noget

om. De fleste af de examinerede svarede saa godt paa spørgsmaalene, at der ikke kunde være tvivl om, at de var skikkede til at være jordemødre, men deres anatomiske kundskaber kneb det med. Om en fortæller han, at hun aldrig omsvøbte underlivet hos førstefødende, men gav moderen i stedet for nogle draaber blod af navlestrengen at drikke for at forhindre efterveerne. Hun befordrede fødslen ved Guds ord og manen. Hun blev sendt tilbage til præsten for at blive bedre undervist i religion. En anden ung jordemoder troede, saaledes som man

Thomas Bariholin.

F. 20/ 1616. D. 4 / 12 1680.

havde ment i oldtiden, at livmoderen som et rasende dyr for rundt i legemet. Af de 15 jordemødre, som examineredes, havde 13 født 12 børn, en kun g, men til gengæld havde en 17 paa samvittigheden - de havde alle erfaring i at føde, men hvorvidt det virkelig var en kvalifikation til at være jordemoder, er et andet spørgsmål. Man mente det sikkert den gang!

Et andet sted fortæller *Bartholin*, at der engang var tilsendt ham som fakultetets dekanus en klage fra apotekeren i Helsingør over den ilde medfart, som hans hustru havde lidt ved en fødsel. Det drejede sig om en fodstilling, og da byens jordemoder var fraværende, hentede man en fra landet. Hun gav sig i lag med fremtrækning, da hun i sin ukyndighed, siger *Bartholin*, forsømte den rette reposition, d. v. s. at hun efter *Bartholins* mening burde have vendt barnet paa hovedet. Hun trak imidlertid frem paa foden, men da hun kom til armene, maatte hun længe holde op. Hun fik dog ogsaa armene frem. Imidlertid var barnet dødt og moderen meget udmattet. For nu at faa hovedet frem, maatte en anden jordemoder tilkaldes, og de sled bravt i det, til de fik halsen overrevet. Saa hentede man to kirurger, som arbejdede forgæves med tænger og hager. Hvorledes disse tænger var, ved man ikke, men man maa huske, at fødselstang kendte man ikke den gang. Endelig holdt man formodentlig op og lod moderen i ro, og den næste dag kom der veer, og hovedet fødtes af sig selv. Moderen kom sig.

- En lignende historie fra 18. aarhundrede skal jeg senere berette.

Bartholin vil ikke udtale sig uden hele fakultetets dom, men som sin egen mening fastslog han, at det første uheld skyldtes fostret, der ikke havde formaaet selv at trække benene op, det næste jordemoderen, der ikke i rette tid tilvejebragte naturlig stilling ved vending paa hovedet.

Som vi nu har set, kom der mange lovforslag i løbet af 17. aarhundrede, men vi er ikke færdige endnu, for efter forordningen af 4. december 1672 kom Christian den femtes danske lov i 1683 og 25. juli 1685 Danmarks og Norges kirkeritual.

Danske lov 2 - 8 - 8 siger: „Præsterne skal undervise jordemødrene, hvorledes de skal forholde sig med barselkvinderne og fostret, og skal samme jordemødre være ærlige og gudfrygtige kvinder, som sig paa deres embede forstaa og bo paa bekvemmelige steder, saa vel de fattige som de rige til hjælp. Samme jordemødre, hvis de befinder fostret dødt i moderens liv, skal de det Gud befale, og gøre deres flid til, at moderen som er forrespent, maa blive reddet. Men finder de fostret levendes, eller noget fremkommet, dog nær dødt, da skal de alligevel ikke døbe det, før end det er aldeles født. Er barnet i livsfare, efter at det fuidkommeligen født er, da maa jordemoderen det døbe med vand, og ikke andet, om præsten ikke er ved haanden, eller nogen skikkelig mandsperson, som er kommen til skel-salder.”

Kirkeritualet af 1685 indeholder en mængde bestemmelser om jordemødrene. Først findes bestemmelser om, hvorledes jordemødrene skulde uddannes dels af læger, dels af præster, dernæst hvad

præsterne aarlig skal forelæse dem og endelig et udkast til jordemodereden. Alle disse bestemmelser giver oplysninger om jordemødrenes forhold paa den tid.

„Til jordemødre skal af magistraten i købstæderne og amtmændene paa landet beskikkes ærlige og gudfrygtige kvinder, som forstaar sig paa det embede, og med deres sognepræsts attest bevise, at de er af et godt og kristeligt levned.

„Men førend de antages, skal de af erfarne medici eller kirurger flittig examineres og over-høres, om de forstaar sig paa den bestilling, og naar de af dem er dertil kendte dygtige, gives dem brev paa forseglet papir under raadstue-segl i købstæderne, og under amtmændens segl paa landet for en billig skriver-penge, at de maa lade sig bruge hos barselkvinder, naar de begæres, og skal de bo paa bekvemme steder, saavel de fattige som de rige til hjælp, og skal, efter ethvert steds lejlighed, saa mange beskikkes, paa det den ene ikke skal være den anden i vejen.

„For saadan deres umage skal dem gives, hvad billigt er; men de fattige skal de hjælpe for Guds skyld.

„Præsterne skal, hver i sit sogn, flittig undervise disse jordemødre, naar de dertil er udvalgte, hvorledes de skal forholde sig i samme deres anbetroede embede, baade med barselkvinder, saa og med fostret.”

Derpaa følger næsten ordret det samme, som vi har lært at kende fra ordinansen, men derefter staar der:

og paa det de desbedre maa ihukomme, hvad der fornemmelig paaligger dem i dette deres kald, saa de kan forestaa det med god samvittighed, skal præsterne to gange om aaret, ved paaske og mikkelsdag, i medtjenernes eller medhjælpernes nærværelse, enhver i sit sogn, forelæse dem disse efterskrevne punkter, hvilket bekvemmest kan ske i sakristiet, hvor det haves, eller ogsaa i koret i kirken.

„I. Efterdi I har paataget Eder at være jordemoder her i byen (sognet), hvorved mange kristelige kvinders liv og helbred tillige med deres livs frugt er givet i Eders hænder, da bør det Eder af hjertet at frygte og elske Gud, gerne høre hans hellige ord, at I kan bruge det de lidende til trøst, naar tid er, og med Eders gudelige bønner daglig formane livets herre og skaber, at han vil kraftig staa Eder bi i Eders anbetroede kald, forlene gode raad med al naade og velsignelse til Eders foretagende, eftersom I skal vide, at det ikke er menneskers gerning alene, men allermest Guds gerning, som uddrager børnene af moders liv.

„II. Skal I være omhyggelige i dette Eders kald og stræbe med al mulig flid, at baade moderen og barnet maa holdes ved god helbred uden men og skade, vidende, at dersom I enten af forsømmelse, uagtsomhed, drukkenskab, eller og formedelst en grov medfart tilføjer nogen af dem nogen skade, da er I mordere, og Gud vil kræve det uskyldige blod af Eders hænder.

„III. Skal I vogte Eder, at I skal intet handle efter egensindighed af had, fjendskab eller anden hævn-gerrighed; men dersom nogen har tilforn forurettet Eder, da skal I efter Eders kristendoms pligt det gerne forlade og forgiemme og ingenlunde lade den nødlidende nu undgælde det i hendes store nød. Dersom barnet er dødt hos moderen, skal I gøre Eders bedste, at hun, som er forespændt, maa blive ved livet.

„IV. Skal I med beskedenhed og god fornøft omgaas de frugtsommelige kvinder, elske dem som Eders døtre og handle moderlig med dem, trøste dem flittig af Guds ord, at de ikke forsager, og med andre nærværende kvinder gøre bøn for dem, saavel som, naar tid er, alvorlig formane dem, at de troelig arbejde i deres kald efter Guds egen anordning, paa det de ikke for en stakket smertes skyld selv skal omkomme deres livs frugt, og i saa maade belaste sig med en ond samvittighed.

„V. Skal I være villige til at hjælpe den fattige, saavel som den rige og ikke have nogen persons anseelse, efterdi de er alle lige højt agtede for Gud. Ikke heller skal I besvære dem med alt for stor løn for samme Eders tjeneste, men de, som intet formaa, dem skal I tjene for Guds skyld; og uanset I saaledes er pligtige at tjene enhver, hvor det gøres behov og udkræves af Eder, endog dem, som føder i utugt og uden et ærligt ægteskab, saa skal I dog ikke hjælpe til at undertrykke og fortie saadanne uægte fødsler, men, saasnart barnet er kommet til verden, skal I strax give præsten det til kende der i sognet, paa det Gud maa faa sin ære, synderen omvendes, og forargelsen borttages.

„VI. Skal I intet andet bruge enten til moderen eller barnet end bønnen, og med bønnen saadanne midler, som er naturlige, brugelige og kristelige: og naar nogen nød er paa færde, søge de nærmeste

læger eller kirurger om et godt raad. Andre ukristelige, ulovlige, ja afguderiske og djævelske midler skal I ikke alene afholde Eder fra, men endog, om I saadant hos andre fornemmer, give øvrigheden og præsten det strax tilkende, at de tilbørligt derfor kan straffes. Saa skal I og ikke skamme Eder over at tage mod raad hos gudfrygtige matroner og andre erfarne jordemødre, at I ikke skal synes selvkloge og derover sætte baade moderen og barnet i fare; men hellere lade Eder gerne sige, ligesom nøden det udfordrer.

„VI I. Skal I altid være ædru og sparsommelige og tage Eder vel vare for drukkenskab, efterdi I derover hastig maatte forse Eder: desligeste skal I have en afsky for al usømmelig og utugtlig tale og gebærder; at I ikke dermed skal give forargelse til andre; men mere beflitte Eder paa, at I med et ærbart og skikkeligt levned maa være et godt eksempel for andre kvinder.

„VIII. Hvor nøden ikke kommer for hastigt paa, skal I ikke gerne foretage noget alene, men om det er muligt, lade andre forstandige kvinder dertil kalde, og gøres det fornødent, præsten tillige, moderen til trøst, som er forespændt.

„IX. Skal I være tavse og ikke for nogen anden aabenbare en kvindes brøst, saa at hun derved beskæmmes.

„X. Med daaben skal I Eder ikke befatte; men er barnet i livsfare, efter at det er fuldkomment født, da maa I, hvis præsten ikke er ved haanden eller nogen skikkelig mandsperson, som er kommen til skelsaar, døbe det i navn Gud faders, sønnen og den hellig aand: ellers skal I befale Gud barnet, medens det endnu er i moders liv, at han vil annamme det til naade for Christi skyld.

„XI. Skal I heller ikke befatte Eder med noget barns hemmelige begravelse; men hvor noget utidigt foster fødes, der skal I først vise det for præsten og fornemme af ham, hvorledes det skal begraves.

„Paa disse foreskrevne punkter skal enhver jordemoder gøre sin korporlige ed for magistraten i købstæderne og for amtmændene paa landet, naar hun dertil antages.

„Eden kan være saaledes:

„Jeg, N. N. antagen at være jordemoder, sværger og lover:

„I. At jeg altid vil have Gud for øje i dette besværlige kald og af yderste flid formedelst Guds naade og de dertil sømmelige midler trolig hjælpe hver og en, som min hjælp begærer, saa vel den fattige som den rige, varlig omgaas baade moderen og fostret, saa at dem for min uagtsomhed, forsømmelse eller ond medfart ingen skade maa tilføjes.

„II. At jeg ingen uægte fødsel eller barnemord vil fortie, som mig kan forekomme; men paa behørigte steder det strax tilkendegive, hvem det og monne være uden persons anseelse.

„III. At jeg vil findes ædruelig, kysk og flittig i dette mit anbettede kald, og ellers i alt mit foretagende, saa vel som i liv og levned, mig saaledes forholde efter disse mig forelæste punkter, at ingen, næst Guds hjælp, skal have aarsag i nogen maade sig over mig at besvære.

„Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige ord!”

Søger man efter bøger om fødselshjælp i 17. århundrede træffer man paa meget lovende titler, f. ex.: En sandfærdig beretning om nogle selsomme og underlige fødsler udi Bergen stift osv, forfattet 1641 af Ludvig Hanssen Munthe, der var biskop i Bergen, men det viser sig strax, at bogen kun handler om nogle misfostre og religiøse betragtninger i den anledning. Paa samme maade gaar det med Hans Nielsens: Sørge ligt spektakel set paa et nyfødt pigebarn i Gladsaxe sogn. Til et skuespil for alle dem, som holde hart ved deres nye noder og høje toppe (Kbh. 1625). Mere interessant er Niels Mikkelsen Aalborgs Medicin eller lægebog (1633). Denne mand var født i Aalborg 1562 og var i sin ungdom meget svag og skrøbelig, hvorfor han studerede medicin i København og Rostock. Han fuldendte dog ikke sine medicinske studier, men lagde sig efter teologi og blev præst i Skaane; men da han i en bog, han udgav 1610 om Johannes' aaben baring udtalte den kætterske mening, at hedningerne bliver salige uden troen paa Christus, blev han dømt fra sit embede. Tre aar efter benaadede kongen ham dog, og han blev derpaa 1617 den første præst ved Holmens kirke i København, i hvilken stilling han forblev til 1639, da han trak sig tilbage. Han døde 1645.

I denne bog er der ikke meget om fødselsvidenskab, det eneste kapitel, der har nogen interesse, er: Om moderen falder uden fore. I saadanne tilfælde skal man bære sig ad, som naar endetarmen falder frem. Fremfor alt skal man røge under moderen med stinkende og ildelugtende ting, saasom fjer, haar, gamle skosaaler og deslige; men for næsen skal man holde vellugtende ting som desmer, am-

bra, muskat og nelliker. Dernæst skal jordmoderen tage et lille stykke trint træ, et kvarter langt, dyppe det i bomolie eller lignende ting, og lade hende bruge det, som hun ved. Naar moderen saaledes er indsat i livet igen, skal man sætte kvinden en blodkop paa navlen og i begge lændeegne, der ved drages moderen igen ind i livet og beholdes.

Vi træffer her igen paa den mærkelige tro, som Henrik Smid allerede udtalte, at livmoderen kunde trække sig tilbage for at fly ondt lugt, nu udvidet til, at den endogsaa lod sig tiltrække af behagelig lugt. At det virkelig var meningen fremgaar af, at han et andet sted siger: Thi moderen flyr den onde lugt og iler til den gode!

Endnu omtaler han en dristig operation: Men hænger livmoderen for længe udenfor livet, „saa at hun rødner”, hvilket formodentlig skal være, saa at hun raadner, da kan man uden al fare skære den af!

Dette mener han at turde udtale, fordi en forfatter har skrevet, at man engang har fjernet hele livmoderen hos en kvinde, skønt kun en del af den var forraadnet, og hun tog ingen skade paa sit liv.

Disse gamle lægebøger findes hist og her i landet endnu, den sidst omtalte tilhørte i 1894, da jeg skrev om den i Tidsskrift for Jordemødre, distriktsjordemoder *Signe ,Nielsen Esmaar* i Rødvig, som stillede den til redaktionens raadighed og var saa elskværdig at laane mig den.

Men der udkom endnu en jordemoderbog i slutningen af århundredet og det tilmed en virkelig lærebog, som er i høj grad interessant. Mærkelig nok var den undgaaet alle tidligere forfatteres opmærksomhed, indtil jeg i 1894 blev opmærksom paa den, og den kom til at give anledning til en mængde undersøgelser, der skaffede en stor del nyt stof for dagen.

Bogen er ganske lille, paa kun 32 smaa sider, udkom 1688 (censuren er dateret 8. april), den hedder: „En kaart Undervisning Om Barsel-Quinder og Jorde-Mødre”. Den er trykt hos kgl. Maj.’s universitets bogtrykker *Johan Phil. Bockenhoffer* og „findes hos hannem til kiøbs”. Forfatternavn findes ikke. I bogen findes 3 kapitler: I. Hvorledis en Quindes Person, dend Stund hun er fructsommelig, skal forholde sig. II. Om Fødsel og Barsel-Sengen. - III. Om Barsel-Quinders Tilfælde efter Barsel-Sengen, og spæde Børns Sygdommer. - Sproget falder ualmindelig let, naar man husker, at det er skrevet kun fire aar efter Holbergs fødsel. Det er kort og klart, ualmindelig frit for omsvøb og overflødige ord, og fremstillingen er fortrinlig. Jeg skal som bevis gengive nogle afsnit af dens forskellige kapitler.

Bogen begynder saaledes:

„En fructsommelig Quinde, i henseende til hendes Lifves Fruct, om endskønt hun i alle maader befinder sig vel, skal holdis for en Patient all den Stund hun lafver til Barsel, hvilcken Tid mand gemeenlig regner paa 9. Maaneder.

„Hun bør idelig paa to Ting at hafve et vaagendis øye, nemlig paa sig self og paa Fosteret som hun bær paa i sit Lif. Hun bør derfor for alting at holde sig til det slags Lefnet og diæt som ey formeget beveger, men ellers ofvereensstemmer med hendes Natur og complexion. Dend Luft, som hun skal være udi, bør være tempereret udi alle sine Egenskaber; og hvis dend ikke saa er af Naturen, da kand dend ved adskillige Midler, saa vjt mueligt er, hielpes og forbedris. Hun skal vare sig for den Luft som er alt for varm, i det dend for meget oprører vedskerne i legemet, og ligesaa for dend som er alt for kaald, eller taaget, hvilcken foraarsager Flod og Hoste paa Brysted, hvor af det gandske Legeme trængis og formeget bevegis, saa Quinden derofver lættelig kand abortere eller fare ilde. Hun bør at holde sig fra de Steder som er ond Stanck udi, i synderlighed for Lucten eller Smøgen af Lyse-tande, saa vel som Dampen af Kull og Gløder. Velluctendis Tøj, som Ambra, Moscus og deslige, er og uindertiden skadelig.

„Hun bør at bruge den Spise, som hafver god og fordøjelig Saift i sig, og saa meged som til hendes egen og Fosterets Føde og Ophold er fornøden. Hun skal holde sig fra Fasten, hvor ved Blodet formeget ophidses og forhindrer at Fosteret der udofver icke faaer sin tilbørlige Føde, som bør at være mild og tempereret. Hvis nogen synderlig Lyst hende paakommer til nogen særdelis Spise, som ofte hænder sig hos de Fructsommelige, da naar dette skeer med Maadelighed, maa hun nyde sin Lyst og villie der udi. Hun maa ey dricke noged som er hidsigt eller for sterck drifver Vandet, eftersom der ved drifves ofte de maanedlige Tider og Fosteret der ofver stjcker i stor Fare at komme ud før Tjden.

„Søfnen skal være maadelig, ved hvilcken de naturlige Kræfter kan vedlige holdis.

„Naar hun fornemmer sig at være fructsommelig, da skal hun, saa vjt mueligt er, i Begyndelsen holde

sig nogenstund fra den legemlige Samqvem med Manden. Hun maa icke ride, age eller springe for meget, ey opløfte Ting som ere tunge, ey strecke Armene for høyt op. Med et Ord, megen Stilhed er hinde bedre end megen Bevægelse.

„Nogle bevæger sig sterckt dend sidste Maaned, at Fosteret derved kand diszbedre komme til sin Udgang, men saasom Fosteret, efter den rette Naturlig Viis, ligger udi Moderen med Hofvedet op ad og Fødderne ned ad, indtil den ottende Maaned, ved hvilcken Tid det meestendeel vender Hofvedet ned ad og Beenene op ad, da, dersom dend fructsommelig Quinde imidlertid förmeget bruger stercke Bevægelser, kand Fosteret lætteligen paa adskillige Maneer blifve ilde vendt -“.

Har hun forstoppelse i de sidste maaneder, skal hun bruge forskellige afføringsmidler, hvoriblandt svedsker kogte i kalvekødsuppe, og desuden efter lægens raad en del andre midler, hvoriblandt manna, rhabarber eller sennesblade. Naar hun er blodrig, maa hun undertiden aarelades i femte, sjette, syvende eller niende maaned. Naar der ikke er nævnt aareladninger i ottende maaned, beror det maaske paa, at det var en tro fra oldtiden, at et foster, der fødtes i ottende maaned, ikke var levedygtigt, medens man nok kunde holde liv i et 7 maaneders eller et 6 maaneders foster.

Derpaa omtales opkastningerne som et af de almindeligste tegn hos frugtsommelige, men for at de ikke skal blive for stærke, skal hun spise lidt og tidt, men hvis opkastningerne bliver ved efter at hun er halvgaaen, „da er det Tegn, at der er megen fordærfved Fuctighed i Legemet”, og der bør bruges afføringsmidler og af og til aareladning. Man skal vogte sig for at snøre livet for haardt eller tæt. Derpaa omtales midler mod forskellige sygdomssymptomer, men hvis der skulde vise sig blødning og trængsel og vrid i livet tillige med pine i ryggen, saa at man kan frygte, at hun skal føde for tidligt, kan man aarelade. „Siden skal Quinden blifve liggendis stille i Sengen, forvare sig fra Hastighed og Vrede eller stor Forskrækkelse, bruge dend Spise som sagte kølner og gjør Vedskerne i Legemet tykke, saasom Latucke, Portulac, Riis, og andet saadant. Paa Naflen leggis Nørenbergisk Peberkage mænged med Kinder-Balsam, og gjort lige som en Kage. Det er og tienligt i slig Tilfald at dricke undertiden en god Drick Miød, saa og at udslucke gloendis Staal i sød Melck, og dend dricke.”

Det andet kapitel handler om Fødsel og Barsel-Sengen. Jeg gengiver det udførligt, dels for at vise det fortrinlige sprog, der falder næsten lige saa let at læse som vort moderne sprog, dels fordi vi her for første gang træffer omtale af vendingen. Ganske vist har prof. Emmerik Ingerslev gjort opmærksom paa, at der findes et par manuskripter fra 15. - 16. aarhundrede, hvori vendingen ér omtalt, det ene skrift en oversættelse af en fremmed bog til dansk, men manuskripter har kun været kendte af en enkelt eller ganske faa, og dem synes jeg ikke, at man kan regne med. Den lille bog, som jeg omtaler her, er det første trykte værk, hvori vendingen omtales, d. v. s. det første som har været offentlig tilgængeligt for enhver der kunde læse.

„Naar nogle Veer eller Kynder paakommer den fructsommer Quinde, da skal Jordmoderen vel gifve act paa om det er de rette Kynder eller det er ickun pluck-ont, saa som det hos os kaldis, paa det at kun icke lader dend siugelige Quinde arbeyde forgieves, førend dend rette Tiid er kommen, og saaledis gjør Quinden træt og mactisløs, saa at naar hun paa dend rette Tiid siden skulle arbeyde og gjøre sit beste, da hafver hun allerede tilforn sat sine Kræfter til, at hun icke hafver Mact til at føde. Men naar de rette Veer eller Kynder ankommer, skal Quinden først holde sin Aande til sig og trycke vel ned ad. Jorde-Moderen skal imidlertid fornemme med Fingeren, som hun smører med u-salted Smør eller Olie, hvad Aabning der er i Moderen, og om Brystningen eller Vandet begynder at gaa. Imidlertid Veeerne staa paa, indtil dend rette og strenge Arbeyde Quinden paakommer, maa hun spadserere paa Gulf-vet, og holde sig ved Jorde-Moderens Haand, paa det at Fosteret disbedre kand trænge ned ad til det rette Sted, dog skal hun vel forvare sig at hun icke faar Kuld til sig, særdeelis neden fra, som af et Steen-Gulf. Naar Brystningen eller Vandet er gaaen, da skal Jorde-Moderen fornemme med Fingerne hvorledis Barnet er vent; Og huis det da icke er ret vent, da skal Quinden legge sig paa Ryggen, med Hofvedet og Brystet temmelig høyt i veieret, saa at hun saa got som sidder ofver Ende, thi dis friere og bedre drager hun da sin Aande, hvilcken hun dog skal drage til sig, og trycke vel ned ad ligesom hun vilde nøde sig sterk til at gaa til Stols. Nogle raader til at mand skal trycke den øverste deel af Bugen hart til med Haanden, hvilcket dog er u-raadeligt, og tilføyer ofte Moderen stor Fare. Jorde-Moderen skal imidlertid, naar Veeerne sterck ankommer, sactelig med Haanden, som hun skal smøre med u-salted Smør eller Olie, udvjde Moder-Munden, siden naar Fosteret kommer videre

frem, skal Jorde-Moderen gifve vel act paa, om det er strenged eller ey. Dersom Fødselen er meget haard, og Q uinden synis ey at kunne føde, da maa man gifve hende et lidet Pulver af hvid Raf, Borax og Sáfran støt og mænget tilsammen udi en Skeefuld Caneel-Vand eller Petersilie-Vand. Mand kand og gifve hende 3 eller 4 Draaber Raf-Olie ind udi lidet Vim. Naar Fosteret da fremkommer, da maa Jorde-Moderen icke drage Fosterets Hofved lige frem eller i en lige Linie, men lade Haanden vackle noged hid og did, paa det at Skulderen kand strax følge efter Hofvedet. Naar Barnet er fremkommen, da dersom Veerne eller Kynderne endnu continuerer efter at Fødselen er skeet, og Mafven bliver ved sin forrige Tyckelse, er det undertiden Tegn at der er endnu et Barn forhaanden; Som Jorde-Moderen flittig skal udforske. Og dersom der er endnu et Barn forhaanden, da skal Jorde-Moderen lade dette sidste Barn fødis, førend hun tager Efterbyrden ud af det første.

„Naar Barnet er født til Verden, da skal Jorde-Moderen, førend hun binder Strengen og skiær den af ved Naflen, uddrage Efterbyrden med Hinderne, at Moder-munden skal icke i en Hast lucke sig til. Jorde-Moderen skal først begynde ved det Sted, hvor Efterbyrden synis mist løszned og separeret fra Moderen, og gaae saa alt videre frem og omkring til det sted som Efterbyrden synis at hænge fast ved, dog skal det ske med Lemfældighed, at Moderen icke skadis derved og følge ud med, eller og en stor Blodstyrtning paakomme. Imidlertid skal Barsel-Quinden sticke Fingeren i Halsen ligesom hun vilde kaste op, og trycke vel ned ad, lige som hun vilde gaae til Stols, dog skal hun holde sin Aande tilbage. Stedet, som Efterbyrden meenis at ligge, skal og med en Haand tryckes sactelig ofven paa. Dersom Efterbyrden kommer heel ud, er det vel, men dersom noged blifver tilbage der af, eller og tillige der med en Deel lefred og sammenløben Blod, da skal Jorde-Moderen gjøre sig Fijld at det kommer ud. Hun maa icke rifve det ud med Neglene, at en Blodstyrtning skal icke foraarsagis, men saa sactelig aabne Moder-munden og med Haanden, som skal smøris først med Olie, tage fat paa Styckerne. Hvis de endnu icke vil udkomme, kan indspryttis en Moder-Clysteer saa og aabne en Aare til at forekomme Feber som lættelig kand paakomme, dersom Efterbyrden begynder at raadne eller stincke.” Dernæst angives, hvilke medikamenter man skal anvende indvendig. Efter derpaa at have beskrevet forskellige forhold, kommer forfatteren til de uregelmæssige fødsels-stillinger:

„Naar Barnet recker enten dend eene eller begge Hænder frem tillige med Hofvedet, da skal Jorde-Moderen opløfte Aarsbalderne paa Barsel-Quinden, og strax sticke Barnets Arme ind igien i Moderen, og laufve det saa at Hofvedet af Barnet sættis lige frem eller i en ret Linie til at komme ud.

„Naar Barnet recker Hænder og Fødderne frem paa en gang, da skal Jorde-Moderen stoppe Barnets Hænder ind, til dends Bryst, men Fødderne skal hun lade blifve paa sit Sted, og gjøre sin Flid at drage dennem ud med Kroppen. Thi udi i alle Tilfælde, naar Barnet icke er ret vendt, er det sickerst strax at søge efter Barnets Fødder, og ved dennem at uddrage Barnet, saasom der er stor Vanskelighed med at vende Barnet gandske om i sin rette positur, i synderlighed naar Barnet er meget svagt, og Barsel-Quindens Veer eller Kynder ere formindskede eller gandske borte.

„Naar Barnet recker først Knæerne frem, skal Jorde-Moderen sactelig sticke dem tilbage igien, indtil hun kand faa fat paa Fødderne, ved hvilke hun kand uddrage Barnet.

„Naar Barnet først vender Skulderen, Ryggen eller Rompen frem, udi hvilcken Tilfald dend er dend farligste naar Skulderen vendis for, da skal Jorde-Moderen med sin Haand sætte Skulderen tilbage igjen, og strax tillige med Fingerne forfølge Barnets Legeme, at hun omsider kand faae fat paa Fødderne og ved dennem uddrage Barnet. Dersom Ryggen vendis for, da skal Jorde-Moderen lade sin Haand gaae langs ned ad Ryggen paa Barnet, at hun omsider kand finde Fødderne. Naar Rompen vendis for, da skal dend sactelig sættis eller stoppis tilbage igjen ind i Moderen, og skal Fødderne søgis som tilforne ; saavelsom naar Bar-nets Mafve, Bryst eller Side vendis for.

„Naar to eller flere Børn er forhaanden, og dend eene recker Hovedet frem og dend anden Fødderne, da skal Jorde-Moderen gjøre sin Fliid, at dend som er nærmest for Haanden, dra-gis først ud, og dend anden dragis ud ved Fødderne, saasom Tiden icke altid tilstæder, at man kand vende den anden om i sin rette og Naturlige positur, Jorde-Moderen skal skille det første Barn, naar det er uddraged, fra Efterbyrden, og strax binde og afskiære Strengen, siden, naar hun hafver uddraged det andet Barn ved Fødderne, skal hun drage Efterbyrdene ud tillige med begge Strengene.”

Af det tredie kapitel om barselsengen og de spæde børns sygdomme skal jeg kun gengive et enkelt sted:

„Barsel-Quinden skal og, saa meged som mueligt er, være i Stilhed, ey hviste eller kaste sig for meged i Sengen, men ligge paa Ryggen og noget høyt med Hofvedet, ey bekymre sig meged med sin Huuszholdning, men lade en anden af sine Venner der for sørge.

„Der bør ey heller i Begyndelsen være stor Besøgelse i Stuen som hun ligger, som med snack eller andet saadant kand hindre hendis Rolighed, og ofte hele Dage forhindre hinde fra de Fornødenheder som enten ved Urinen eller Stolgangen Naturen udkræfver. Hun skal og self snakke det mindste mueligt er.”

Her røres ved en af tidens skødesynder. Det hørte til, at barselkonen skulde modtage besøg i det uendelige, og det varede længe, inden man fik bugt med denne uskik. *Holbergs* berømte komedie *Barselstuen* viser endnu 40 aar senere, at man ikke var kommet videre.

Jeg har gengivet saa meget af denne lille bog, fordi den er den første egentlige jordemoderbog, d. v. s. lærebog for jordemødre, for *Henrick Smids* bog var jo beregnet paa, at danne-kvinder skulde kunne hjælpe sig selv. Dernæst fortjener den at omtales, fordi den er skrevet i et saa ualmindeligt smukt dansk sprog, en stor sjældenhed paa den tid. Desværre kender man ikke forfatteren, og vidtløftige undersøgelser har ikke kunnet afgøre dette spørgsmaal med sikkerhed.

Saa snart man har læst bogen, spørger man sig selv: er det en original dansk bog eller ej? Der var paa den tid flere udmærkede jordemoderbøger, først og fremmest en af den berømte franske fødselshjælper *Louise Bourgeois* fra 1626, men den har sikkert intet med vor lille bog at gøre, og den tyske lærebog af *Justine Sigmundin* udkom først et par aar efter. Den berømteste bog paa den tid var imidlertid *Mauriceaus* jordemoderbog. Paa forbaand skulde man tro, at der ikke kunde være tale om den, for den er paa omtrent 400 kvartsider, og dog ser det ud til, at den danske bog er et udtog af denne franske lærebog. Man maa da antage, at forfatteren har været paa det rene med, at det slet ikke kunde nytte at give jordemødrene en vidtløftig beskrivelse af alle mulige forhold illustreret ved sygehistorier, men at det eneste mulige var at give en ganske kort vejledning, kun indeholdende det allernødtørftigste. Dette har han gjort med et rigtigt pædagogisk blik.

Hvem forfatteren er, ved man ikke, men vi kommer i næste afsnit til at træffe en mand, som kommer til at spille en meget stor rolle for jordemodervæsenet, som skriver et meget smukt sprog, og som særlig ofte taler om vendingen. Denne mand er *Johan Eichel*, der blev stadsfysikus i København, og der er mulighed for, at han er forfatteren, skønt han i 1688 kun var 22 aar, men dog allerede dengang saa godt som havde afsluttet sine studier.

Bogens fremkomst viser imidlertid ogsaa, at der her i landet var nogle, som interesserede sig for fødselsvidenskab, hvad man tidligere har benægtet, skønt den berømte hollandske fødselshjælper *Deventer* i sin store jordemoderbog antyder, at hans interesse for fødselsvidenskaben er vakt her i landet. Han var i København mange gange for at se til nogle af kongebørnene, som led af engelsk syge, hans specialitet, og første gang han var her, var aaret efter, at den lille bog var udkommet. Det er saaledes slet ikke udelukket, at han virkelig her har truffet læger, som har været interesseret for fødselshjælp.

Af jordemødre nævnes nogle i det 17. aarhundrede. 1613 eller snarere 1615 brændtes to hexe i Bergen, hvoraf den ene var jordemoder. Den ene kaldes nemlig den svarte ravn og den anden *Christi jordemoder*. De havde ødelagt Søfren Søfrensens jernmølle, foruden at de havde gjort meget mere ondt! I 1618 var der to jordemødre i Nakskov, og ved den examen, som *Thomas Bartholin* holdt 1673, har vi set, at der mødte 15 jordemødre, og de to ældste kaldes *Christine Trønner*, som formodentlig ogsaa har heddet *Alberta*, med hvilket navn hun optræder under examen, samt *Elisabeth Hansdatter*, og de optraadte begge som vidner eller om man vil som censorer.

I 1670 begravedes *Kirsten Asmunds*, kaldet jordemoder, i Nicolai kirke i København, saa hun har vel været ganske velstillet. Dette gælder endnu mere for *Lisabet Niels Oelsens*, „som kaldes jordemoder”, der 1653 testamenterede „kirken, skoolébøren oc fattige sampt siuge sengliggende 2000 rixdaler in specie, hvoraif de husarmes part 500 rixdaler”, og for *Karen Pedersdaater*, „jordemooder”, som 1660 gav „de fattige oc till sielegifft 160 daler mynt.”

æppe er vi kommet ind i det næste århundrede, før vi faar meget nyt at høre om jordemødrene, for allerede 3. februar 1701 indgik Københavns politimester *Claus Rasch* til kongen med et andragende, hvori han klagede over „den store Uorden som med Jordemoderne overalt foregaaer særlig i København, idet at mellem gemeene Folk en deel Quinder dertil lade sig bruge, som deraf lidet eller intet forstaae, hvorover megen Ulempe forefalder og mange uægte fødsler derved fordølges.” Herved tilsidesættes bestemmelserne i kirkeritualet, saa at han tror, at der ikke findes tre jordemødre i hele landet, der er examinerede og rettelig anordnede. Han foreslaar derfor, at det skal befales magistraten her i byen at forbyde enhver, der ikke er examineret, under en bøde af 20 rdl. til Børnehuset paa Christianshavn at praktisere som jordemoder, og at den, der benytter en saadan jordemoder, skal give en lignende bøde. „Til dend Ende wille wel være fornøden, Eders Kgl. Mayts allern. Befaling gaves til Stads Physico at tage de Jordemoderne (dog ingen wiidere end de som Lutherske ere) til Examen, og dennem effter ustandene Examen og døgtig befundene, med Een tillugt forseglede Attest, hvorledis hand dem befunden haver fra sig til Magistraten henwiise, som dennem da Vedbørende obne breif, at de til Jordemoderne for døgtige ere kjendt og anordnede kunde meddeele.”

Forskrækkelig hurtigt gik det ikke dengang, men 2. marts 1701 sendtes dog dette andragende til magistratens erklæring, som afgaves 9. maj 1701 Svaret begynder: „Dend uorden og store ulempe som Hrr. Politiemester allerund. beretter at gaae i svang og forefalde her udi Staden med Jordemødrene - - - derom viide vi ingen grundig forklaring allerund. at kunne gjøre, efftersom endnu ingen Klagemaale over sligt Os er kommen for Ørene.” Derpaa følger udtog af de gældende bestemmelser, hvoraf fremgaaer, at magistratens attest fordres „Mens hidindtil haver der endnu ingen hos Os givet andsøgning om at være Jordemødre, og derfor heller ingen af Os udj woris Embeders betienings tiider, dertil beskickedede; wi haver ellers med fliid søgt effter at udforske hvem og huor mange der sig her udj Staden til Jordemødre lod bruge, dog icke kundet erfaret uden nogle faae, af huilcke een Deel sorterer under de andre Jurisdictioner her j Staden, oc ickun toe eller tre under voris Jurisdictioner, huorfore de lidet skulle agte voris forbud som deswerre af Os fomnummis udj anden tilfelde; Saa siunes Os at det forbud som af Os effter Hr. Politiemæsters allerund. forslag kunde giøris udj dette tilfelde, lidet kunde hielpe eller forhindre de af hannem ved Jordemødernis forhold paaklagede her udj Staden forrefaldende Skadelige inconvenientier, mens voris allerund. forslag skulde være, efftersom faae Quindes Personer haver læst Ritualen, at Eders Kgl. M. derfor vilde lade udgaae sin Allem. Forordning, at ingen sig for Jordemoder maatte lade bruge under Straf”, før end de havde opfyldt ritualets forskrifter.

Heraf ser man, hvor lidt bestemmelserne blev overholdt, men magistraten klager over, at de fleste jordemødre ikke hører under deres jurisdiktion, saa at man ikke kunde skride ind mod dem. Sagen var den, at der var forskellige jurisdiktioner, og hvad det i dette tilfælde særlig kom an paa, var, at militæret havde sin egen jurisdiktion. Soldaterne var hvervede, mange var gifte og adskillige soldaterkoner agerede jordemødre. Dem kunde magistraten, selv om den vilde, ikke sagsøge, for de sorterede under militær ret, og det var besværligt at skulle rejse sagen ved en saadan ret. Vi kommer senere tilbage til dette spørgsmaal, som spillede en ikke ringe rolle.

Efter dette svar fra magistraten blev sagen lagt hen, men politimesteren gav ikke op. Han kom igen 12. marts 1703, vedlagde en kopi af sin forrige klage og udtalte, at der ikke endnu var kommet resolution i sagen. Han fortæller derpaa, at uvæsenet vedvarer og endog griber om sig, idet et 9 ugers barn er fundet udsat i en gadedør med paahæftet seddel om barnets alder og fornævne, men det har vist sig, at intet barn med disse navne og svarende til barnets alder er døbt i byens kirker. Han udtaler, at det almindeligt siges, at der er mange børn, navnlig ved hemmelig og ulovlig fødsel, som døbes af jordemødrene, hvilket kun er tilladeligt i nødstilfælde og paa betingelse af, at barnet senere fremstilles i kirken. Han beder derfor om at der snarest muligt maa komme betænkning paa hans

første andragende.

Det ser ud som om han har rørt ved et ømt punkt ved at tale om daaben, for der findes tre udkast til en forordning, men de blev alle kasserede og man udstedte i stedet for et reskript til dr. *Philip Hacquart*, dr. *Johan Buchwald* og dronningens kirurg *Precheur*, dateret 10. oktober. 1704, altsaa efter 1½ aars betænkningsstid:

„Fr. 4. Saasom for os allerund. er bleven andraget, hvorleedes adskillige qvindes personer skal lade sig bruge for jordemødre i vores etc. Kiøbenhafn, end dog de efter kircke ritualet icke af øvrigheden dertil er blevene beskickedede, mindre af erfarne medicis og chirurgis examinerede og overhørte, om de til saadant embede at forestaa dygtige ere befundne, saa er vores etc. at j strax retter eders leilighed efter tillige med os elskelig præsidet, borgemestere og raadmand i bemelte Kiøbenhafn paa en beleilig tid og sted at sammenkomme, da samme materie med hver andre flittigen overlegge og til os eders allerund. betenckende med forderligste indgive, hvorleedes den misbrug, som hidindtil med jordemødre haver været, best kunde forekommes.”

Dr. *Philip Hacquart* var stadsfysikus i København, *Johannes de Buchwald* var paa det tidspunkt medicus ved kvæsthuset og livkirurg hos kronprinsen, men havde tillige fra 1690 et barberamt i København og havde i sit hus indrettet et anatomikammer, hvor han underviste unge kirurger. *Precheur* var som sagt kirurg hos dronningen. Mærkelig nok var *Hacquart* katolik og *Precheur* reformert. Disse gode mænd gjorde aabenbart ikke meget ved sagen, for man hørte ikke fra dem. *Precheur* døde 1710, og samme aar fik *Hacquart* sin afsked og erstattedes af *Johan Eichel*. Denne mand var født 1666 Haderslev, hvor hans fader *Hans Eichel* var borgmester, han tog licentiatgraden i Jena 1689, blev garnisonsmedicus i København, søgte stadsfysikatet 1698 uden at faa det, men ved *Hacquarts* afgang opnaaede han stillingen 22. september 1710 og blev tillige viceborgmester. Aldrig er der stillet saa store fordringer til nogen stadslæge som til *Eichel*, for allerede 1711 hjemsøgte København af den forfærdelige pest-epidemi, som i løbet af 4 maaneder bortrev en trediedel af byens befolkning, som dengang omtrent var 66 000 mennesker - c. 22 000 døde! Da det vel var overstaaet, tog han fat paa jordemodervæsenet.

Den 7. oktober 1713 kom han med en indstilling til kongen, som jeg gengiver helt, dels fordi den fik saa stor betydning, dels fordi sproget er saa godt og efter min mening minder om sproget i den omtalte anonyme jordemoderbog af 1688, og dels fordi vending ogsaa er omtalt i denne skrivelse. Jeg har fremsat den formodning, som jeg naturligvis ikke kan bevise, at det er *Eichel*, som har forfattet den lille jordemoderbog. Man kan som nævnt indvende, at han 1688 kun var 22 aar, men han havde omtrent afsluttet sine studier, for aaret efter var det, at han tog licentiatgraden i Jena. Hans indstilling lyder:

„Eders Kgl. M.'s milde naade og høychristelige omhu for saa mange nødlidende barselqvinder og dens foster, sees af en allem. 1702 (skal være 1704) udgangen befaling til Kiøbenhavns Magistrat, og nogle Doctores og Chirurgo sammesteds; Mig er ubeuist, hvad der kunde have hindret Eders Mayt's saa fromme og berømmelige intention, effter som intet siden den tid om jordemoderne er anordnet og bragt i en god skik. Mens som disværre mand daglig maa erfare, hvorledis snart en hver uden forskiel, enten Naturen har begavet dem med tilstrækkelig forstand og videnskab, og dannet legemet og lemmer til slig forretning eller ikke, paatager sig nu saa stor og samvittighedsfuld gierning, stolendes meere paa lykkens end kunstens greb i dens arbeide; hvorudover særdelis naar fosteret ikke staa eller fremkommer i den rette leye, de af uvidenhed forsømmer den rette leiligheds og hielpstime, givende et falsk haab, indtil saa lunge moderen og fosteret er geraaden i livs fare, eller døden har giord ende paa dens marter og elendighed; - Alt saa paa det slig ulempe, som af jordemødernes uvidenhed treffer saa mange brave og uskyldige Hustruer kunde forekommes, Guds ære og det gemeene bedste befordres, og straffen, som paa saadanne hemmelige Synder følger, fra land og Ruge afvendes, bønfalder jeg paa min Embeds vegne som Stadsphysici Eders Kgl. Mayt. at de allem. ved en befaling ville lade forbyde, at ingen, som nu exercerer denne profession maa herefter lade sig bruge, med mindre den fra sin Siælesørger kand fremlægge beviis om et skikkeligt livs og levnets forhold, gudfrygtighed og sand kundskab i gudsord, thi ellers veed den ikke, hvad sin embeds pligt er og udkræver, og hvad det er i slig occasion at være troe behielpelig, medlidind og taalmodig, og hvor stor synd det er at være effterladen, uagtsom, forwegen, uvidendes, dranckere,

gierig. Dernest et attestatum at have ud-staaet sit examen og at være approberet, og til den ende ud-beder jeg mig allerund. at tvende stads Practici og Chirurgi maatte beordres tillige med mig at ud-velge af de Jordemødere, som nu findes her i staden - - de beqvemste, skikkeligste og meest øvede, der paa examinere dem og meddele dem attestat, hvilke da kunde tages af byens Magistrat i Eed, og restringeris til et vist tall; paa det og alle og en hver kunde have forsikkring om dens dygtighed, at de var Eedsvorne og examinerede, kunde et særdelis tegn henges over deris werelser og huuse. Ellers som alting beroer i denne profession paa en forsigtig og kunstriig Haandgreb, til hvilken at forrette behøvis mere videnskab og efftertænsksomhed, end nogen skulde troe, var det vel at ynske, at der blev saa got som oprettet en skole, hvor saa vel de nu værende, som alle andre, hvilke herefter ville begive sig til at lære denne kunst, kunde af en dertil beskikket Medico eller Chirurgo udj anatomie og operationer vel erfarne, ved leilighed undervises, hvorledes de parter, som henhører til fødselen ere situerede, et foster rett eller urett liggendes, og paa hvad maade det bør at vendes. Og naar de unge saaledes havde lagd grund til praxin, skulde de gamle Jordemødere være obligerede til at tage dem med sig, naar de betiener deres barsel koner, give dem anledning til at see og lære noget, og manuducere dem et aars tid eller noget, førend dennem blev permitteret at øve denne kunst. Jeg er forsikkret om, Adlern. Konge og Herre, at paa saadan maade mange ynkelige Casus kunde forreboyes, ja mange liv spares, og i det Jordemødernes ukyndighed og forsømmelse er størst aarsag til at Instrumentemne maa tages til Haand, ville det geraade mange angstfulde til trøst, i sted for forskrekkelse, at det kunde ved et got haandgreb betids forekommes, huad siden med kniv og tanger maa forrettes. Jeg formoder, at dette mit ringe forslag i naade optages, efftersom det allene sigter til min nødlidende nestes gavn og landets bedste.”

Kun ti Dage efter kom der et reskript til Københavns magistrat, hvori mindes om, at der var givet ordre i 1704 om at give indberetning om jordemodervæsenet, og der anmodes om snarest at indberette, om denne befaling er efterkommet. Den 2. november 1713 svarede magistraten, hvori *Eichel* havde sæde, at der nu kun var faa i live af dem, der havde faaet ordren den gang, og at man derfor kun kunde beklage, at der ikke er svaret. Man forsøger iøvrigt gennem rodemestrene at faa oplyst, hvormange jordemødre der er i byen.

Konseillet indstillede derefter 29. november 1713 om det ikke kunde paalægges dr. *Eichel*, dr. *Hac quart den unge* og dr. *Buchwald* at examinere jordemødrene snarest muligt og „reducere dem som de ved examen ey findes der udi erfare.” Dette approberedes, og der udgik reskript til de nævnte tre mænd om at holde en saadan examen (8. december 1713), og dette iværksattes strax. Selvfølgelig rygtedes det snart, og det medicinske fakultet følte sig forbigaaet, og det indsendte saa et andragende dateret 27. februar 1714, hvori det gjorde opmærksom paa, at det hidtil havde været fakultetet, der skulde examinere, og ansøgte om ikke i fremtiden at blive forbigaaet. Konseillet overvejede sagen og besluttede at indstille, at da examen nu var afholdt, skulde det forblive ved den, men for fremtiden skulde fakultetet være med. Dette approberedes 30. marts 1714.

Kommissionen havde ikke alene examineret jordemødrene, men indsendte ogsaa et forslag til en forordning angaaende jordemødrenes examen i 15 artikler og som følge deraf fik kommissionen 10. juli 1714 ordre til at forhandle med medicinsk fakultet derom, idet forslaget var sendt til dette. I dette reskript gengives kommissionens udtalelse om examinationen: „at de fleste afjordemødrene her i - - - København, - - ikkun heel slette in examine skal være befundne, effter som de enten lidet eller intet skal have vidst af hvad, som til denne saa høy nødvendige kunst requireres”.

Resultatet af forhandlingerne med fakultetet var, at de 15 artikler med den ubetydelige forandring, at fakultetet skulde examinere med, indstilledes til approbation. Konseillet foretog et par forandringer, idet det var indstillet, at hvis en fødende geraadede i livsfare skulde jordemødrene straffes med deres bestillings fortabelse og børnehuset, hvilket blev forandret til bestillings fortabelse „og med anden straf efter forseelsens beskaffenhed”, da konseillet frygtede for, at den strenge børnehusstraf „maatte forhindre at en eller anden skikkelig enke, som kunde vel nok forstaa verket ikke skulde ville lade sig bruge, saa at der ej skulde findes andre jordemødre end aleneste af de aller gemeneste slags folk.” Endvidere bestemtes det, at hvis straffen angik jordemoderens ære og liv, skulde sagen henvises til domstolene. Disse ændringer approberedes 28. november 1714, og to dage senere udgik den vigtige forordning af 30. november. 1714, den grundlov, som kom til at gælde i det væsent-

ligste i 200 aar!

Denne forordning lyder:

- 1) Alle jordemødre, som lader sig bruge i København, skal, før de deres profession maa øve, af jordemoderkommissionen (bestaaende af facultate medica samt livmedicus *Buchwald*, stadsfysikus *Eichel* og dr. *Hacquart*, eller hvem siden i deres sted beskikkes) examineres og undervises. I de andre stæder og paa landet skal det ske af den der værende medico eller, om ingen sammesteds er, da af den næstliggende bys practico; siden, naar de dygtige erkendes, skal de sværge stedets magistrat, hvor de agter at bo, at de trolig vil efterleve den pligt og skyldighed, som i følgende artikler af dem udkræves.
- 2) De jordemødre i København, som allerede er overhørte, men ej har tilstrækkelig kundskab og forfarenhed om anledningen til haarde og tunge fødsler, og hvorledes sligt kan forekommes eller ved godt haandelag hjælpes, skal i denne kunst gøre sig mere habile paa det at, naar det af kommissionen fordres, de da kan gøre regnskab for hvad de imidlertid har profiteret.
- 3) Paa det de examinerede jordemødre des bedre kan subsistere og ved idelig øvelse perfektionere sig i deres embede, saa og andre skikkelige kvinder herefter kunde faa lyst til at lære denne nødvendige kunst og videnskab, maa ej flere end 30 (som ved byens nærværende beskaffenhed eragtes tilstrækkelige) eller saa mange, som allerede er examinerede, øve samme profession i København, hvilke skal have et vist tegn hængende over deres bolig, paa det enhver kan vide, at de alene er edsvorne og approberede. Fordrister nogen sig som ej med ovenmeldte tegn er privilegeret, at betjene nogen kvinde, skal den straffes med børnehuset.
- 4) Paa det at staden ej i sin tid skal lide mangel paa gode og forfarne jordemødre, skal alle, som i fremtiden agter at lade sig bruge i saadant tilfælde, naar nogen af de specificerede jordemødre ved døden afgaar, 1 eller 2 aar tilforn angive sig hos denne kommission, og derpaa lade sig af en forfarne medico eller chirurgo undervise om de fornemste stykker, som fødslen angaar, hvortil dem mere anledning skal gives, naar anatomi holdes, og naar de herom har erlanget en almindelig kundskab, skal de henvises til de forfarne jordemødre, som skal tage dem med sig til barseikvinder og lære dem at praktisere det, som de tilforn kun har haft en bar underretning om.
- 5) De skal og fremvise skudsmaal fra deres sjælesørger om et gudeligt og skikkeligt forhold, og at de er vel oplærte i deres kristendom.
- 6) De skal være ædruelige og entholve sig fra al stærk drik saavel før som efter barnefødslen, betænkende, at ofte tvende menneskers liv og sundhed beror paa deres vindskibelighed, og at deres samvittighed, rygte og gode navn lider, om de sig i deres embeder forser.
- 7) De skal indbyrdes holde godt venskab og fortrolighed, den ene misunde ikke den anden, og naar noget vanskeligt forefalder, skal de trolig med raad og daad hjælpe hverandre og aldrig undslaa sig derfor, med mindre de har vigtigt forfald.
- 8) De skal trolig forestaa deres embede, skikkeligt og venligt omgaas dem, som er i barnsnød, hjælpe den fattige saavelsom den rige, og ikke for en skiden gevinsts skyld uden vigtig aarsag forlade den fattige, naar de først til den er kaldte.
- 9) De skal i fødslen flittig give agt paa alle omstændigheder, og om noget tungt eller farligt forekommer, da i tide raadføre sig med forstandige jordemødre, og efter sagens beskaffenhed lade hente en medicum for at høre hans raad. Findes de forsømmelige herudi, og enten fostret eller moderen geraader derover i livsfare, straffes de med deres bestillings fortabelse og med anden straf efter forseelsens beskaffenhed.
- 10) De maa ej give nogen, enten hun er gift eller ugift, noget medikament, drik, pulver eller deslige, hvorved fostret i moderens liv kunde beskadiges, dræbes, levende eller dødt uddrives, ej heller præparere saadanne medikamenter, lade dem præparere, give dem selv eller give andre anslag derpaa, under deres bestillingers, æres, godeses ja livets fortabelse efter sagens beskaffenhed.
- 11) De maa ej heller give nogen udi fødslen drivende medikamenter, men heller kalde en medicum til raads, hvilken bedst kan give tilkende, om de i saadant tilfælde gøres fornødne, og hvorvidt man dermed kan gaa.
- 12) Det forbydes jordemødrene at kurere kvindfolk, barselkoner, spæde børn eller andre, med mindre barselkonerne eller de spæde børn er i stor nød og ingen medicus kan bekommes, da de maa

give dem et simpelt medikament, som de bør hente fra apoteket.

13) Begærer nogen skadelige raad og midler af dem, bør de nøje udforske alle omstændigheder og angive saadanne personer for deres øvrighed eller for denne kommission, paa det den skade, som deraf kunde komme, i tide kan forekommes og sligt ugudeligt forsæt tilbørlig straffes.

14) Jordemødrene skal, saa ofte det af dem rekvireres, komparere for denne kommission og nøje efterleve alt, hvad den herefter eragter fornødent til dette nødvendige verks fortsættelse og forfremmelse.

15) Forser sig nogen jordemoder i sit embede, eller hun for denne kommission anklages for utilbørligt forhold, skal sagen strax sammesteds forhøres, og hun af kommissionen straffes med muikt eller kassation efter sagens beskaffenhed; men angaar sagen efter § 10 hendes liv og ære, da henviser kommissionen det til hendes rette forum.

Af de personer, som særlig har gjort sig fortjent af denne forordning, har jeg omtalt *Eichel*, som var den egentlige drivfjeder. Han blev ved at være stadsfysikus til 1728, men fortsatte som borgmester til sin død 1736. De to andre bør dog ogsaa mindes.

Johannes de Buchwald var født 1658 og blev uddannet som barber og kirurg hos sin morbror, *Nicolai Boye*, en af sin tids kendteste kirurger. Da han var blevet svend, rejste han, som det var paabudt i lavsartiklerne, 4 aar i udlandet, kom hjem, blev skibskirurg, rejste atter til udlandet og studerede særlig medicin, blev livkirurg 1689 hos kronprinsen, overtog sin morbrors barberamt 1690 og blev samtidig kirurg ved kvæsthuset. I sit hjem indrettede han et anatomikammer, hvor han underviste kirurger. Der bevilgedes ham endog kadavere til dissektion og demonstration. Han var atter i udlandet den ene gang efter den anden, og paa en af disse rejser lod han sig immatrikulere ved universitetet i Leyden og tog licentiatgraden i medicin her 1697. Tre aar efter tog han doctorgraden her i København, blev saa overmedicus ved kvæsthuset, livmedicus 1707, feitmedicus 1711 og endelig professor ved universitetet 1717. Denne mærkelige mand, som utvivlsomt maa have været en begavet mand med en umaadelig energi, havde vanskeligt ved at vinde anerkendelse i den lærde verden paa den tid. Han var ikke lærd nok, han talte daarligt latin, hvilket var en utilbørlig fejl, og det er ikke usandsynligt, at hans væsen var for meget paavirket af, at han havde været barber. Man maa erindre, at der den gang var en umaadelig standsforskel, at man regnede, at haandværkere, hvortil kirurgerne hørte, stod uendelig langt under de fornemme lærde medici. Der gaar det sagn, at det er ham, Holberg gør nar af i Peder Paars i sin fremstilling af Jens Blok. Man har endog peget paa, at deres forbogstaver, J. B., er de samme. Man fortæller endvidere, at den store krig, som Holberg saa morsomt beskriver i 2. bogs 3. sang mellem Jens Blok og gamle Gunild, til forbillede skal have haft en bataille mellem Buchwald og en jordemoder. Det er højst tvivlsomt, om der ligger noget virkeligt til grund for disse sagn. Om han selv har givet sig af med fødselshjælp, ved man ikke, men han havde sin andel i forordningen, og blandt hans elever var der flere, som var interesseret i fødselsvidenskab, som vi senere skal se.

Den tredie læge, som var med til at skabe forordningen, kaldes Philip Hacquart den unge. Dette navn har voldt en del vanskeligheder, for der nævnes tre forskellige læger af dette navn, og af disse er de to yngste blevet sammenbiandede. Det hænger imidlertid saaledes sammen:

Den ældste Philip Hacquart var en overordentlig anset kirurg, som ofte omtales af Thomas Bartholin, som var livkirurg hos ikke mindre end tre konger, og som døde meget gammel 1698. Han havde flere børn, hvoraf to blev læger. Den ældste hed ogsaa Philip, blev doctor i udlandet og var fra 1699 til 1710 stadsfysikus i København, og det var til ham, at politimester Rasch's klage blev sendt, men som omtalt blev den aldrig besvaret. Han døde 1718 i København. - Den tredie Philip Hacquart, som altid kaldes „den unge”, hed slet ikke Philip men Christian Wilhelm. Han var født 1668 og døde 1715. Han vakte først opmærksomhed, da han under pesten 1711 flygtede, men blev kaldt tilbage ved en særlig kgl. ordre. Hans forbrydelse var nu ikke saa stor set med datidens øjne, for ved forordningen af 1619 var det udtrykkelig tilladt medici at flygte for pestepidemier, eller maaske rettere var det frivilligt af dem, om de vilde blive og behandle syge, men de havde forpligtelse til at skrive vejledninger for pestmestrene, d. v. s. medlemmer af barberlavet, altsaa kirurger, som ikke maatte flygte! I forordningen af 4. december 1672 var denne fritagelse for medici ikke nævnt og maatte altsaa betragtes som bortfalden, og derfor kaldtes Hacquart hjem. Naar han kom med i

kommissionen, var grunden vel den, at han gav sig af med fødselshjælp, og dette ved man, fordi Johannes de Buchwald kort efter Hacquarts død i et brev til den berømte hollandske kirurg og fødselshjælper Deventer, siger, at da Hacquart nu er død, mangler vi fødselshjælpere, for her er hverken læger eller kirurger, som giver sig af dermed.

Ved den nye forordning indførtes i alt fald paa papiret ordnede forhold af jordemodervæsenet, og det saa godt, at denne forordning beholdt sin gyldighed med smaa ændringer i 200 aar. Hvorledes kommissionen arbejdede i den første tid, ved vi meget lidt om, for dens arkiv gik vistnok til grunde ved Københavns store ildebrand 1728, hvorved bl. a. universitetet lagdes i aske. Kommissionen plejede at holde sine møder paa universitetet, da dekanus i medicinsk fakultet var formand i kommissionen, og rimeligvis har arkivet derfor været opbevaret her. Sikkert er det i alt fald, at det senere oftere viste sig, at jordemødre paastod, at de var examinerede før 1728, men at deres papirer var brændte, og i saadanne tilfælde synes kommissionen ikke at have haft midler til at kontrollere saadanne paastande.

IV.

*J*ohannes de Buchwald blev som lige omtalt 1717 professor ved universitetet. Hans virksomhed er meget forskelligt bedømt, men en ting er man enig om, nemlig at han er den første medicinske professor, som holdt forelæsninger over fødselsvidenskab. Det viste sig ogsaa, at flere af hans elever var interesserede for denne del af lægevidenskab. Naar dertil kommer, at han stadig var medlem af jordemoderkommissionen, er der grund til at mindes ham i denne oversigt, selv om han maaske ikke har praktiseret som fødselshjælper.

En af de dygtigste af hans elever var Simon Crüger, som var født c. 1687 og 1720 var blevet livkirurg. Han fik 1724 rejsepas til Paris, og han fik ved diplomatiske forhandlinger tilladelse til at studere fødselsvidenskab paa det store berømte hospital Hôtel Dieu i Paris. Det var meget ualmindeligt, at udlændinge opnaaede en saadan tilladelse, saa Crüger fik en sjælden lejlighed til at uddanne sig. Da han kom hjem, sendte han i begyndelsen af 1726 en ansøgning til kongen, som refereres saaledes i supplikveprotokollen selve ansøgningen har jeg ikke kunnet finde, men referaterne i supplikveprotokollerne plejer at være udmærkede -:

Simon Krüger livkirurg som i Paris i lang tid har praktiseret exfundo (dvs, fra grunden) accouchement, anholder om at maatte gives lejlighed til at oplyse jordemødre i samme videnskab, og til den ende beder at et hus maatte anvises og indrettes, hvorudi et vist antal af arme nødlidende svangre soldaters og matrosers koner kunde indtages og efter deres forløsning igen deraf udlades efter den tilstand de kan befindes i enten tidlig eller sildig, udi hvilket hus skulde altid være fire koner for af grunden at lære denne publico nødvendige videnskab, og naar samme er befundne dygtige, da at dimitteres med behørig attestatis og andre i deres sted igen antages.

Det resolveredes, at der skulde skrives til Crüger, at han først maatte gøre et overslag over, hvad et saadant hus med senge og tilbehør vilde koste, og dernæst forslag om, hvorfra pengene skulde tages. Det er formodentlig navnlig denne sidste fordring, som det er faldet Crüger vanskeligt at besvare, for det har ikke været muligt at finde mere om denne sag i rigsarkivet. Crüger faldt desuden i unaade 1728, og han rejste da atter til Paris, men efter sin hjemkomst havde han andre og endnu større planer, som han fik held til at gennemføre.

Som vi har set havde Eichel allerede foreslaaet, at der skulde ansættes en lærer for jordemødrene, d. v. s. en lærer i teori, for den praktiske uddannelse skulde ske ved, at de unge fulgte de ældre i deres praxis, saaledes at der ikke blev nogen samlet undervisning af eleverne. Crügers forslag gaar derimod ud paa oprettelse af en fødselsstiftelse og en dertil knyttet jordemoderskole. Det skulde vare længe, inden det lykkedes at gennemføre et lignende forslag.

IV.

Blandt Johannes de Buchwalds elever var den dygtigste praktiske accoucheur den privilegerede operator og fødselshjælper Henning Ditlev Clausen, og han havde igen en elev, Johan Franciscus Schönheyder, og det var disse to, der i mange aar var de mest ansete accoucheurer i København. Men Buchwald havde ogsaa andre elever og deriblandt sine to sønner, hvoraf den ene, Balthazar Johannes de Buchwald, blev professor efter faderen 1738. Fra 1725 var han fysikus paa Lolland, og medens han var der, udgav han efter opfordring af jordemoderkommissionen i 1725 en lærebog, hvis titel er: Nye Jorde-Moder-Skole, Eller Kort Underviisning udi Jorde-Moder-Konsten; Til det almindelige Beste forfattet og sammenskrevet af *Baith. Joh. de Buchwald*. Med. Doct. Bogen er paa omtrent 100 sider og bestaar af en række spørgsmaal og svar. I fortalen siger han, at han kan forsikre, at dersom kærlighed til det almindelige bedste og den medlidenhed, som han føler for det ædle kvindeskøn, „som af een uforstandig Jordemoder. tit og ofte disverre ilde bliver medhandlet,” ikke havde drevet ham dertil, saa kunde han ganske anderledes have anvendt sin tid. Stort besvær har bogen næppe voldt ham han holdt i det hele ikke af besvær! - for *Emmerik Ingerslev* oplyser, at den kun er en over-

Simon Crüger.

F. c. 1687. D. 26 / 4 1760.

sættelse efter 2. udgave af den berømte svenske fødselshjælper *Hoorns* lærebog, som udkom 1719. Bogen bestaar af en række spørgsmaal og svar mellem to jordemødre. Det kunde se ud, som om ikke alle har været fornøjet med den, for 1726 skal den lille jordemoderbog fra 1688 have været optrykt igen, men denne udgave kender man ikke nu, den omtales kun af en af de læger, som i provinserne interesserede sig for fødselsvidenskab. Hvis *Eichel* har været forfatteren, kunde man tænke sig, at han, der levede endnu som stadsfysikus og medlem af jordemoderkommissionen, har fundet den gamle bog bedre end den nye. *Buchwalds* bog udkom i ny udgave 1735 og endelig foranstaltede han 1749 endnu en jordemoderbog udgivet, denne gang efter den franske forfatter *Mesnard*. Bogen blev ikke engang oversat af *Buchwald* selv, men af en dygtig ung medicinsk student men den var „med flid gennemset” af Buchwald!

IV.

Medens *Balthazar de Buchwald* var fysikus paa Lolland indsendte han en forestilling om, hvorledes jordemødrene dels af uvidenhed, dels af ubesindighed, ja ofte af ivrighed og ondskab ikke alene bringer mødrene og børnene i livsfare, men endog skammelig berøver dem livet. Han havde derfor med flid søgt at forekomme deres uvidenhed, men det er vanskeligt for dem oftere at komme til ham for at blive underviste. At de af ubesindighed og undertiden af ondskab grovelig forsynder sig, kan han let bevise. Saaledes har en jordemoder, som var vel undervist i København, med saadan heftighed angrebet en paa fjerde dag i barnsnød værende kone, at denne døde under hendes hænder uden at blive forløst ; om hendes grove forseelse har han overbevist hende i præstens og kirkeforstanderens nærværelse. Da denne jordemoder tidligere havde begaaet lignende forseelser, havde hun fortjent stor straf, men da den afdødes helbredstilstand var saaledes, at hun ikke havde kunnet leve længe, og da de fleste folk i byen holdt med jordemoderen og han ikke havde kunnet udrette noget mod hende uden ved en vidtløftig proces, som hans ringe indkomster ikke tillod ham, havde han mod sin villie maattet lade denne jordemoder gaa fri. Kancelliet fandt heller ikke anledning til at gøre noget ved sagen.

I 1738 kom *Buchwald* med et andragende om, at liget af den første kvinde, som skulde henrettes i Lolland, maatte blive overladt ham til anatomering, for at han derved des bedre kunde oplyse jordemødrene, samt at disse under en vis straf skulde indfinde sig hos ham, hvortil sognet eller byen skulde forsyne dem med fri befordring og fortæring. Samtidig oplyste han, at byernes magistrater og præster ikke vilde tillade disse jordemødre at betjene barselkoner udenfor byen, hvorfor han begærede, at det skulde tillades dem at tage til udenbys barselkoner. Det første punkt om anatomeringen bevilgedes, dog saaledes at undervisningen skulde være gratis, og saaledes at ikke alle jordemødrene mødte paa en gang. Det andet punkt omtaltes ikke.

Da *Buchwald* efter sin faders død 1738 var blevet professor, holdt han møder med jordemødre hver fredag, hvor han underviste dem. Han viste dem ogsaa paa cadaver, hvorledes de kvindelige kønsorganer var beliggende, og ved en lejlighed viste han dem en foreliggende moderkage, som han til sin store overraskelse havde fundet ved en sektion. Hvor megen tid *Buchwald* har anvendt paa jordemødrene, kan ikke afgøres nu, men naar man tager hensyn til hans flid eller rettere mangel paa flid i sin øvrige embedsgerning, er man tilbøjelig til at tro, at han ikke har været alt for ivrig.

At det var vanskeligt paa landet for embedslægerne at overholde forpligtelsen til at overhøre og undervise jordemødrene, faar man ogsaa et bevis for fra provinsialmedicus *Johannes Elias Müller* i Næstved, som 1739 foreslog, at øvrigheden og gejstligheden fra hvert amt, om ikke af hvert herred og købstad skulde udvælge en eller flere koner, som skulde sendes til København for der i nogle maaneder at opholde sig hos de bedste jordemødre og derved se at lære noget grundigt i praktiken, saa at de hver i sit distrikt senere kunde undervise andre. I København skulde de gratis undervises i anatomi af professorerne og ernære sig ved at tjene for kost og løn. Da jordemødrenes fortjeneste paa landet var meget slet, foreslog han desuden, at der skulde oprettes et fond til aarlig lønning for dem, og at dette skulde dannes ved faste bidrag af alle dem, der vilde indgaa ægteskab, og af de dødsboer, i hvilke der ingen livsarvinger eller fattige enker fandtes; disse penge skulde paalægges, indsamles og uddeles af øvrigheden, og hvis de var tilstrækkelige, sættes paa rente. Kancelliet mente dog, at der intet var at gøre ved dette forslag, og det gik ikke bedre, da *Müller* kom igen med det 1740.

Efterhaanden kom der rundt i landet læger, som interesserede sig for jordemodervæsenet, hvilket først og fremmest viste sig som klager over forholdene og forslag om forbedring. Som regel førte de ikke til ret meget. I Aalborg havde *Bertel Wichmand* nedsat sig som læge og blev senere den første provincialmedicus her. Han havde 1749 taget doctorgraden med en obstetricisk afhandling, og han havde i 1755 udgivet „Kort undervisning for jordemødre”, som endog kom i et nyt oplag 1771. Han foreslog 1756, at en eller to koner fra hvert sogn skulde sendes til ham, for at han kunde undervise dem, og at de senere skulde offentlig beskikkes, men nogen bestemt ordre dertil opnaede han ikke. Det oplyses dog i Berlingske tidende, at han i 1769 i september havde holdt saadanne forelæsninger og examineret 6 kvinder, som derefter blev taget i ed af øvrigheden. **Paa Fyn klagede fysikus Johan Eichel (den yngre) 1756 over**, at øvrigheden ikke vilde overholde forordningen, at de exami-

IV.

nerede jordemødre ikke blev understøttede af øvrigheden mod fuskere, at der baade blandt de examinerede og fuskkerne fandtes soldaterenker, som hører under militær jurisdiktion, saa de vanskeligt kunde forfølges, og endelig at hvis nogen jordemoder havde forset sig, blev det ikke paataalt, fordi øvrigheden ikke kunde bedømme, om jordemoderen var skyldig eller ej. Der-for kunde en jordemoderkommission være lige saa nyttig paa Fyn som i København, og han foreslog, at en saadan bestaaende af landfysikus og stedets øvrighed oprettedes. Sagen sendtes til stiftsamtmændens erklæring, men saa ved man ikke mere om den. Ogsaa fra Ribe blev der klaget i 1757 af provincialmedicus Anchersen over, at der ikke fandtes nogen erfaren eller dygtig jordemoder i byen. Magistraten erkendte, at det vilde være nyttigt at have en jordemoder, men den kunde ikke byde mere end 30 rdl. i løn. Stiftamtmanden mente, at 40 rdl. var det mindste, som hun kunde nøjes med, naar hun selv skulde holde en eller to svøbekoner, hvorfor han foreslog, at hun skulde have 10 rdl. af Gørding og Skads herreders kasse mod at betjene disse herreder, naar hun kunde undværes i byen. Magistraten tilbød desuden fri græsning for et par høveder, frihed for indkvartering og, hvis hun var gift, fritagelse for manden for personlige tynger. Derimod skulde hun være forpligtet til 1) at oplære en eller to svøbekoner eller underjordemødre, der skulde antages med samtykke fra provincialmedicus og magistrat, 2) gratis betjene de fattige; ikke rejse fra byen eller betjene nogen udenbys uden magistratens tilladelse, som dog ikke maatte nægtes hende, naar hun kunde undværes, og det gjaldt beboerne i Gørding og Skads herreder, 3) at finde sig i at miste den halve eller hele løn i tilfælde af forsømmelighed. Til gengæld vilde byen saa forpligte sig til at forbyde uexaminerede at betjene nogen, og hvis nogen gjorde det, skulde hun til jordemoderen hver gang bøde 4 mark. Desuden fastsattes betalingen for betjeningen til 4 - 6 mark for almindelige borgerkoner. - Paa disse fristende betingelser var det dog ikke muligt at finde nogen habil jordemoder, og aaret efter maatte stiftamtmanden meddele cancelliet dette, og han bad derfor om, at hun desuden maatte faa frit hus eller ti rdl. i husleje efter magistratens bestemmelse. Dette bevilgedes jo. marts 1758 - men om man saa fandt nogen jordemoder vides ikke.

Imidlertid skete der ogsaa en del i København. Her fandtes der to læger, som begge hed Jens Bing. Den ældste var født i Thronhjelm 1681, var en meget anset læge, der samlede sig en stor formue, saa han ved sin død oprettede legater paa ikke mindre end henved 50.000 rdl. Han havde derfor godt raad til at ofre meget paa sin brodersøn Jens Bings uddannelse. Denne brodersøn var født 1707 og var opdraget som kirurg, en af Simon Crügers elever, men lagde sig særlig efter fødselsvidenskab navnlig i udlandet. Han fik allerede 11. december 1739 bevilling til at praktisere medicin og kirurgi i København, tog næste aar kirurgisk examen og senere (1746) doctorgraden. Han var en af de første videnskabelige accoucheurer her i byen, konstruerede en fødselstang og var vistnok den første, som anvendte dette instrument i Danmark. Bing havde som sagt en onkel, der var en indflydelsesrig mand, og han sendte 15. august 1740 en ansøgning til kongen, som giver adskillige oplysninger. Jeg maa forudskikke den bemærkning, at det var lykkedes Simon Crüger 1736 ikke blot at faa oprettet den første kirurgiske skole her i landet, men selv at blive generaldirektør for kirurgien, saaledes at alt kirurgien vedkommende kom til at sortere under ham. Imidlertid var der 1740 oprettet et collegium medicum, som fik overbestyrelsen af medicinalvæsenet, men Crüger forstod dog at hævde sin myndighed.

Den gamle *Bing* skriver, at han af mange aars erfaring har befunden en slet tilstand mellem barselkoner formedelst en del uerfarne og unyttige jordemødre, og grunden hertil finder han i, at der ikke har været ansat nogen til offentligt at have tilsyn og direktion med samt lære og undervise alle dem, som skal være jordemødre. Han foreslaar derfor:

- 1) Om kongen vilde beskikke en direktør overjordemødrene med en vis løn, og som skulde være medlem af collegium medicum. Denne accoucheurs embede skulde være at kalde alle nu i København værende jordemødre og svøbekoner for sig, examinere dem og meddele de dygtigste sin bestalling paa stemplet papir, hvorpaa de skulde indskrives i en protokol i collegium medicum. For en saadan bestalling kunde der gives ham 3 rdl., og collegiet for immatrikulationen 1 sletdaler. De udygtige skulde han kassere og forbyde dem at praktisere.
- 2) Ingen jordemoder maatte for fremtiden paa egen haand udvælge eller bruge nogen svøbeko-

IV.

ne, før denne først var undervist, examineret og beskikket af accoucheuren.

3) Ingen, som herefter vilde være jordemoder, maatte antages og beskikkes hertil, før hun havde været virkelig svøbekone i 3 aar og imidlertid gjort sin forretning vel. Desuden skulde hun skaffe de sædvanlige attester fra sognepræsten og oplysning om, hvor gammel hun er.

4) Om nogen jordemoder kom ud for vanskeligheder, skulde hun strax underrette accoucheuren derom, der enten skal sende en anden jordemoder eller, hvis der er fare, selv komme.

5) Hvis jordemoderen kaldes til en kone og finder noget uregelmæssigt, skal hun strax underrette accoucheuren derom og ikke understaa sig til at ordinere noget. Overtrædelse straffes af collegium medicum med bøder til de fattige.

6) For hele landets vedkommende skulde det gælde, at for fremtiden maatte ingen praktisere, uden at de havde lært det i København og var approberede af collegium medicum og accoucheuren.

7) Collegium medicum skulde have myndighed til at idømme bøder og politiet være forpligtet til at inddrive dem.

„Endelig var at ønske et hus kunde med tiden oprettes for svage, fattige og nødlidende barselkoner at nyde fri pleje og opvartning, medens hendes barselseng varede, hvortil udfordres en anelig kapital, der ej kunde samles uden straffebøder, konfiskationer, donationer og godvillige stiftelser.”

Dette korte referat giver en del oplysninger og bl. a. ses det, at begrebet svøbekoner spiller en ikke ringe rolle. Svøbekoner svarer vel nærmest til, hvad vi kalder læredøtre. Det har aabenbart været elever, som jordemødrene dels har haft med i deres praxis, dels har ladet udføre barselpleje og barnpleje. Hele sagen blev dog ikke til noget, for vel æskede cancelliet collegium medicums erklæring, men den afgaves, uden at den mest sagkyndige, generaldirektør for kirurgien *Simon Crüger*, var hørt, og gik ud paa, at det var ganske overflødigt, og at kollegiet i sit forslag til en ny medicinalforordning nok skulde tage hensyn til alle ting angaaende jordemødrene, som kunde trænge til ændring. Sagen blev derpaa lagt til side.

Der kan ikke være tvivl om, at den gamle *Bing* vilde have, at hans nevø skulde have et godt embede, og dette bekræftedes ved, at der januar 1741 kom en ny ansøgning, denne gang fra den unge *Bing*, som søgte om, at han maatte faa embedet, hvis det behagede kongen at oprette det. Dette andragende sendtes til collegium medicums erklæring med forlangende om, at saavel medlemmerne, d. v. s. medici, som assessorerne, d. v. s. kirurgerne, skulde indsende deres erklæring, og hvis de var af forskellig mening, skulde hver afgive sit skøn. Efter al sandsynlighed har *Crüger* staaet bag unge *Bings* ansøgning, og naar der er forlangt erklæring baade af medici og kirurger, er grunden sikkert den, at medici var tilbøjelige til ikke at spørge kirurgerne.

Naar kollegiet fik ubehagelige spørgsmaal, forhastede det sig ikke. Det varede nogle maaneder, inden sagen kom til behandling, for det skete ved mødet 7. april 1741. Man stemte om den „fra neden”, d. v. s. fra den simpleste af kirurgerne og saa opad efter rang, først kirurgerne, saa medici. De tre først stemmende kirurger syntes, at da der fandtes en kommission af lutter dygtige mænd var det ikke nødvendigt at ansætte en direktør. Saa kom turen til *Crüger*, og han forlangte at faa sagen med, saa vilde han senere afgive sin erklæring. Der-paa stemte medici, som naturligvis fandt, at det var urigtigt at overlade direktionen til en enkelt mand, det var langt bedre at lade jordemoderkommissionen virke som hidtil. Forøvrigt fremhævede dekanus bl. a., at *Crüger* ofte havde givet jordemødrene lejlighed til at se sektion af kvindeligt og ogsaa havde givet instruktion om, hvorledes de skulde forholde sig ved svære fødsler.

Det varede en maaned, inden *Crügers* svar kom - dateret 6. maj 1741 - og han udtaler deri, at det visselig for publikums sikkerhed og konservation vilde være at ønske, at en særlig person blev beskikket til undervisning af dem, som agtede at blive jordemødre, og at ansøgeren dertil er meget og særdeles bekvem. Dog indstiller han, om det saa vidt jordemoderexamen angaar, skal have sit forblivende ved forordningen af 1714 og reskript af 28. juni 1737, hvorefter *Crüger* skulde deltage med fakultetet i examinationen af jordemødre - hvilket næppe nogensinde var sket! - Tilsidst siger han : „Hvorfor det vil dependere af H. M.'s naade om accoucheur *Bing* i henseende til de ham i Frankrig og andetsteds anvendte bekostninger paa at excolere sin videnskab derudi, maa vorde beskikket til at være coexaminator ved jordemødrenes examen og forundes sæde i collegio medico.” I et møde den 12. maj 1741 oplæstes *Crügers* erklæring, og det bestemtes, at den skulde indsendes

IV.

til kancelliet. Kollegiets svar blev dateret 20. maj 1741 og begyndte med at beklage sig over *Crüger*, der havde forsinket sagen. Derpaa kommer man med sine indvendinger i en række punkter:

1) Man finder forlangendet meget betænkeligt og formener, at accoucheurfunktionen er af stor vigtighed, og som den angaar mange menneskers liv, kan den ikke uden fare betros en enkelt person og endnu mindre et ungt menneske. (Han var 34 aar!).

2) har kongen ved forordningen 30. november 1714 anordnet en kommission bestaaende af 4 personer som alle længe har staaet i tjenesten og bevist sig erfarne i jordemoderkunsten, som det er paalagt at undervise dem, der vil være jordemødre, offentligt at examinere dem, naar de vil udøve professionen og derhos undersøge deres levned og forhold.

3) bliver der foruden den private information hver maaned holdt samling hvortil alle jordemødre bliver indkaldt, og hvor de offentlig undervises, spørges om deres forhold og, om nogen har forset sig, enten tilrettesættes, muikteres eller efter forseelsernes beskaffenhed suspenderes fra professionen at udøve i nogen tid.

Med hensyn til dette punkt er der det at bemærke, at det lyder smukt at tale om den private information, som om nogen af kommissionens medlemmer gav sig af med privat undervisning af jordemødre. Med hensyn til de maanedlige møder, som der prales med, forholder det sig saaledes, at der i kommissionens protokol, som begynder kun er omtalt et møde i dette aar, ingen i 1740, 4 i 1741 osv. I de første 10 aar er ialt omtalt 69 møder. Det er nok muligt, at alle jordemødrene indkaldtes men kom de? Vi skal senere se, at kommissionen klagede over, at de bedre ikke mødte, og da det ser ud, som om man særlig søgte at faa oplysninger om forhold, hvorfor der kunde dikteres mulkt og andre straffe, er det ikke saa underligt, hvis jordemødrene saa vidt muligt holdt sig derfra.

4) tager fakultetet iagt, at jordemødrene, naar ske kan, bliver ved anatomien underrettede om de dele af et menneskeligt legeme, som det drejer sig om ved fødslen, og de henvises til generaldirektør *Crüger*, naar der hos ham forefalder kvindekadaver.

5) har collegium medicum i den projekterede medicinalordning iagttaget, at de gamle og erfarne jordemødre skal tage de unge med sig til de fødende og vise dem paa det haandgribeligste de dertil hørende manualoperationer.

6) befindes her i staden og landene dels privilegerede accoucheurs, som har aflagt mange prøver paa deres bekvemhed i den profession, dels og blandt chirurgos nogle som assisterer ved haarde barnefødsler, uden at tale om de tvende brødre *von Buchwald*, „som lade sig den sag ved haarde fødsler være angelegen.”

7) er det ingen af collegium medicum bekendt, hvorvidt supplikantens erfaring i at accouchere strækker sig, dog kan de ikke forestille sig, at den overgaar den som forbemeldte accoucheurs har, og lader derfor staa hen, med hvad grund og i hvad hensigt directeur general *Crüger* saa højlig berømmer supplikantens capacité, omendskønt det ikke vil være vanskeligt at vise den.

Forøvrigt viser collegium medicum sig misfornøjet med *Crügers* forhold, ved at han ikke har givet sit votum med det samme til protokollen, men har taget ansøgningen med sig og beholdt den i over 4 uger hos sig, hvorved kollegiets erklæring er blevet opholdt; og synes kollegiet, at der maa være nogle hemmelige hensigter under, at *Crüger* har ej alene villet rekommendere supplikanten til at blive co-examinator ved jordemoderkommissionen og tillige medlem af kollegiet, da baade han selv og de andre kirurger samt apotekerne ikke er beskikkede til at være medlemmer men kun assessorer.

Man ser i denne slutning et eksempel paa de lærde lægers forbitrelse mod *Simon Crüger* og deres lyst til at angribe ham. Naar *Crügers* svar havde ladet vente saa længe paa sig, laa det tildels i, at han henvendte sig til kancelliet og spurgte, om den gamle *Bings* andragende, som han ikke kendte. Der blev svaret, at den sag var afgjort, men som vi har set, forlangte kancelliet udtrykkelig at baade lægerne og kirurgerne skulde udtale sig.

Resultatet af sagen blev, at *Bing* og *Frederik Buchwald* 9. juni 1741 beskikkedes til at være assessorer i collegium medicum og tillige at være examinatore ved jordemoderexamen. *Frederik Buchwald* flyttede imidlertid snart efter til Aalborg, saa han fik ingen betydning for jordemodervæsenet. Kollegiet havde paaberaabt sig, at det havde raadet bod paa nogle mangler i den medicinalforordning, som var under arbejde. Det er derfor rigtigst at se, hvad dette forslag, som forøvrigt aldrig før-

IV.

te til noget, indeholder om jordemodervæsenet, eller med andre ord, hvad de lærde læger mente var nødvendigt at fordrø. Forslaget var fra 1740 og det er §§ 69 - 77 , det drejer sig om:

§ 69. Collegium medicum, facultas medica og fysici skal holde over, at forordningen af 30. november 1714 vorder efterlevet.

§ 70. Jordemødrene skal erindre sig deres ed at være ædruelig, forsigtig, tavs etc., den ene være den anden behjælpelig, ved haarde fødsler at tilspørge en accoucheur eller medicum; og paa landet maa aldrig over 8 dage opholdes efter fødslen.

§ 71. Alle jordemødre i København skal efter kommissionens tilsigelse møde personlig, svare paa de dem gørende spørgsmaal om deres videnskab og give efterretning om forefaldende haarde fødsler.

§ 72. Ingen maa herefter være jordemoder uden førhen at være examineret, da deres navne forevises collegio for at indføres i protokollen; de som allerede er jordemødre, er ligeledes under deres privilegii forbrydelse forpligtede til at lade deres navne indtegne i protokollen.

§ 73. Stads- og land-fysici skal korrespondere med stiftamtmandene eller øvrigheden for at udfinde middel til subsistance for bekvemme jordemødre paa landet, som dem i manglende fald kan tilsendes fra København af de derværende approberede jordemødre.

§ Hvor i en by ikkuns findes een jordemoder, maa hun ej forrejse paa landet længere end paa tvende dage, og det med øvrighedens og fysici forevidende.

§ 75. Hver jordemoder skal bestandig have en person med sig, som er sindet at blive jordemoder, der i manglende fald kan forrette jordemoders pligter.

§ 76. Fordres en jordemoder til visitation hos nogen fordægtig person, skal hun bringe alle omstændigheder til papir, saaledes som hun det med ed vil bekræfte.

§ 77. Sluttelig skal hun stedse have hendes aflagte ed for øje, den hun for øvrigheden i præstens overværelse har aflagt.

Som man vil se, var det ikke synderlig meget, kollegiet fandt at maatte foreslaa, men nu kom der to nye medlemmer til, nemlig *Frederik Buchwald* og *Bing*, og man maatte derfor vente, at der vilde komme nye forslag, og det skete virkelig ogsaa, for allerede i september 1741 kom man med et forslag om at forbedre og forandre forordningen af 1714 , og det var endda et ret stort forslag. Det gik ud paa:

1) I den første artikel af forordningen af 1714 befales, at jordemødrene skal examineres af kommissionen i København, i andre stæder og paa landet af den der tilstedeværende medicus. Ved slutningen af denne artikel mener man, at man bedst kunde tilføje, at kun de examinerede maa optræde som jordemødre, „saa at hvo sig fordrister uden foregaaende ex-amen og derefter bekomme attest at hænge deres sædvanlige tegn ud eller lade sig bruge som edsvorne jordemødre, skal første gang i København straffes med 4 rd., i andre stæder med 2 rd. eller to sletdaler, anden gang dobbelt og 3. gang med børnehuset. Men da supplikanterne er kommet i erfaring, hvorledes imod den 3. artikels stærke forbud en del kvinder, som ingen behørigte attester har, understaae sig her i staden at lade sig bruge, hvorudover der ofte høres klagemaal over jordemødrene, saa udbeder supplikanterne sig kgl. befaling til politimesteren at være kommissionen assisterlig, naar forlanges, saa som over alt i staden at lade sine be-tjenter inkvirere, hvor saadanne jordemoderskilte findes, og da udspørge deres navn og for-lange at se deres attester, og skulde de da til kommissionen indgive en fortegnelse saavel paa deres navne, som har attester, tillige med attesterne selv i original, som ogsaa de andres navne, der uden at have attester dog hænger skilte ud og lader sig bruge, og hvor samme bor med videre, som kommissionen maatte holde nødvendigt til sagens bedre drift og fremgang hos ham lader rekvirere, hvilken ordre maatte strække sig baade til nærværende og efterkommende tid. Saa indstilles og om ikke de som bruger saadanne jordemødre, der hverken har tegnet over deres døre ej heller er approberede, burde tillige anses med mulkt fra 1 - 10 rd. efter deres vilkaar.”

Af dette forslag synes at fremgaa, at kommissionen ikke var ganske paa det rene med, hvilke jordemødre man havde approberet, og dette kan hænge sammen med, at dets arkiv var brændt. Man ønskede øjensynlig at faa en nøjagtig fortegnelse over de examinerede jordemødre. Dernæst skal jeg bemærke, at jeg ikke ved, om der var autoriseret et bestemt jordemoderskilt. I danske ordbog tales om en rød lygte med paamalet „jordemoder”, andre steder omtales et stort skilt med paamalet jor-

IV.

demoder og et sted tales om „den malede figur”. Endelig skal jeg gøre opmærksom paa, at den for os underlige bestemmelse, at den der brugte en ikke autoriseret jordemoder skulde betale bøde, havde sit forbillede i den første egentlige kvaksalverlov af 4. november 1735, hvori bestemmes, at den der betjener sig af uberettigede personer hver gang skal bøde 4 rd.

2) Det tal af 30 jordemødre, som er fastsat i loven, er for lille, „allerhelst da der i København burde være som et seminarium, hvorfra alle andre steder udi rigerne kunde forsynes med gode jordemødre, saa at efter deres tanker burde være i det ringeste 60 jordemødre her i staden, som maa hænge deres tegn over husdørene.”

Her maa ordet seminarium ikke tages i den betydning, hvori det i almindelighed anvendes nutildags, som en læreanstalt for præster og lærere, men i sin ældre betydning som et plantested, hvor unge træer plantes for senere at tages op og forflyttes. Med andre ord, der er ikke tænkt paa en læreanstalt, men paa et depot. .

3) Udi den 4. artikel befales, at naar de som i fremtiden vil lade sig bruge, har erlanget en almindelig kundskab, samme da skal henvises til de forfarne jordemødre, men som de deri gemenligen findes vrangvillige, synes supplikanterne billigt, at de, som nægter at tage yngre med sig saadanne steder, hvor det kan være tilraadeligt, bør anses med tilstrækkelig mulkt efter deres vilkaar fra 2 - 10 rd. første gang, anden gang dobbelt og 3. gang kasseres.

4) Saasom der ofte høres et rygte, at jordemoderen skal være aarsag udi en eller anden barselkones eller fosters død, men det afdøde legeme ej kan vorde aabnet formedelst ingen klagemaal indkommer, og de ej har myndighed at anstille saadan besigtelse, uden hvilken man ikke godt kan skønne, hvorvidt en jordemoder kan være aarsag til saadan død, thi forestiller de, om ikke øvrigheden overalt maatte vorde anbefalet, at hvor saadant rygte spørges, fysikus tillige med en eller to chirurgis strax maatte beskikkes til at forrette saadan besigtelse, som da beskrevet med alle sine omstændigheder til kommissionen maatte indsendes, hvorefter de da kunde dømme jordemoderen foruden anden vedbørlig straf tillige at betale saadan besigtelse foruden andre paagaende omkostninger.

5) I den 14. artikel meldes, at jordemødrene skal møde, naar det rekvireres, men kommissionen klager over, at jordemødrene helst de velhavende ej vil komme tilstede, naar de bliver indkaldte, da det dog er højst fornødent, at de bedst og mest i brug værende jordemødre oftest gav møde, saavel for at berette, hvilke vanskelige tilfælde der var indtruffet og deri selv videre perfektioneres, som og for at underrette de yngre desbedre i alle slags tilfælde. Derfor formener kommissionen, at naar en eller flere jordemødre blev tilsagt af kommissionen her eller af en medicus andetsteds, skulde samme møde under 2 rd. straf første gang, dobbelt anden gang og 3. gang aldeles uden forskel kasseres.

6) Paa det at og de andre steder i rigerne kunde forsynes med gode jordemødre, holder de det fornødent, at øvrigheden i købstæderne og paa landet burde med provincialmedicus og provsterne samt deres assessores konferere for at udfinde et middel, hvorved i det mindste en eller tvende jordemødre i hvert herred efter stedernes lejlighed kunde faa nogen hjælp til subsistence, da de alle tider af kommissionen kan vorde forsynede med gode jordemødre, og som Helsingør, Roskilde og Korsør allerede har fundet sig villig til at bestemme en vis aarlig sum til deres jordemødre, saa skulde man og vente, at det var gørligt andre steder.

7) Anlangende bøderne eller anden straf, som kommissionen maatte finde fornødent at diktere, da ifald nogen vægring af de skyldige derudi sker, beder de, at de samme af politimesteren i København maa inddrives, naar det af kommissionen forlanges, og paa andre steder af nærmeste øvrighed, naar det af medico rekvireres dog saa, at sagens omstændigheder først indberettes til kommissionen, efter hvis svar og godtbefindende exekutionen bør ske. Og som saadan korrespondance om jordemodervæsenet vil foraarsage kommissionen bekostning, saa formoder man, at saadanne breve vorder forundte dem fri og uden betaling med posterne frem og tilbage.

Det, som falder mest i øjnene ved dette forslag, er de mange bøder, og at man aabenbart ikke nærer megen tillid til jordemødrene. Man tænker sig kun mulighed for straf, hvis der foretages sektion, og jordemoderen skal betale omkostningerne, det er slet ikke forudsat, at jordemoderen kunde være uskyldig, og at der kunde være grund til at foretage sektionen for at værge jordemoderen mod uret-

IV.

færdige beskyldninger, men andragendet foreligger kun i referat, selve ansøgningen kender jeg ikke, og det er muligt, at der findes andet deri. Dernæst studser man ved tanken om, at jordemødrene skal tvinges til at medtage elever i deres praxis, og endelig forstaar man ikke, hvorledes kommissionen skulde kunne være i stand til at skaffe hele landet flinke jordemødre. Selv om der var en del i København, var det dog meget tvivlsomt, om de vilde flytte til en anden del af landet.

Kancelliet var aabenbart betænkeligt ved de mange bøder og straffe, for det sendte sagen til generalprokurøren, som afgav en længere erklæring med ændringsforslag til forskellige af forslaget poster, og navnlig mente han, at man burde vente til forslaget om en medicinalordning var afgjort. Kancelliet indstillede derfor i6. oktober 1741 : udsættes indtil videre, og dette tiltraadtes i konseillet den 19. oktober 1741.

Hermed var dette forslag skrinlagt, og det gik ikke bedre, da jordemoderkommissionen et aar efter 12. november 1742 kom med forslaget igen, dog med den tilføjelse, at jordemoderen altid skulde være undergivet stedets øvrighed uden hensyn til hvilken jurisdiktion hendes mand hørte under, efterdi det er kommissionen for vidtløftigt at udvirke krigsforhør over de adskillige jordemødre, hvis mænd er af militær stand. Yderligere indføjedes som en ny § 6, at det aldeles forbydes jordemødrene under straf af kassation eller børnehuset at ordinere barselkoner medicin ud over, hvad der er nævnt i prof. *Buchwalds* sidst udgivne jordemoderbog, og saadanne simple uskyldige medikamenter, som ej er af saa drivende og stærk virkning. Ogsaa dette forslag stilledes i bero og skulde afgøres med den projekterede medicinal-ordning.

I 1744 kom kommissionen igen med anke over, at man ikke kunde skride ind mod dem, der sorterede under fremmed, navnlig militær jurisdiktion, og man foreslog derfor igen, at jordemoderkommissionen skulde være berettiget til at behandle alle saadanne sager, og denne gang lykkedes det at faa ønsket opfyldt, for 16. oktober 1744 udgik der et reskript, hvorefter kommissionen blev berettiget til at dømme alle, der overtraadte jordemoderloven uden hensyn til, om deres mænd hørte under anden jurisdiktion, og dommen skulde strax eksekveres af politiet. Derimod opfyldtes ønsket om ogsaa at maatte lade de alvorlige domme om børnehus osv. eksekveres, ikke helt, idet der gaves de dømte ret til at appellere til højesteret. - Det var en meget alvorlig sag, der gav anledning til denne bestemmelse, men den skal jeg gøre nærmere rede for i næste afsnit.

Et meget vigtigt spørgsmaal for jordemødrene var selvfølgelig omkostningerne ved at blive approberede, og derom faar man interessante oplysninger i anledning af en klage fra en del jordemødre af 17. oktober 1742 over de beløb, som magistraten fordrede for at tage jordemødrene i ed. *Buchwald* skrev i den anledning 23. februar 1743 til oversekretæren i danske kancelli, *Holstein*, at største delen af jordemødrene ikke har aflagt ed for magistraten, „undskyldende sig med deres fattigdom, som ej formaar de store paagaende omkostninger”. For det andet siger han, at 30 jordemødre ikke er nær nok, men giver anledning til fuserier og mange deraf følgende farlige sviter, og han anmoder derfor *Holstein* om i det mindste at faa et midlertidigt reskript hvorved disse to poster kunde bringes til rigtighed. For det første bør det allern. determineres, hvor meget magistraten bør tage for denne eds beskrivelse, saa og om den ikke maatte skrives paa det samme stemplede papir som attestatet fra kommissionen er skrevet paa, hvilket er en halv rigsdalers papir. Dernæst kommer han med det samme forslag som tidligere om at faa 60 jordemødre i København. Han slutter saaledes: „jeg lever udi den visse forhaabning, at denne min underdanige forestilling bliver uden videre og vidtløftige argumenter anset billig, retsindig og højst fornøden.” Der tog nu *Buchwald* fejl, der kom en ganske artig historie ud af hans forslag, for kancelliet spurgte naturligvis magistraten, hvorledes det hang sammen, og hvad betaling den tog, og en maaned efter, 27. marts 1743, svarede magistraten, som øjensynlig var vred, følgende:

„Hvor mange jordemødre her i staden skulde kunne behøves er os lige saa ubekendt som uvedkommende at erklære noget om, siden det os ikke allern, er befalet; men efter den kgl. allem. forordning de dato 30. november 1714 maa her i staden af os beskikkes 30 personer, og af de af os allerede beskikkede befindes endnu udi live 23 personer, som efter foregaaende udstandne examen og derom fra det medicinske fakultet bekomne bevis samt aflagte jordemoders ed efter højstbemeldte allem. frd.'s tilhold er meddelt raadstue-attest derom, hvilke antagne personer langt fra ikke have holdet dem tilbage fra at aflægge den befalede ed, saa snart de fra fakultetet med bevis var blevet

IV.

forsynet, ej heller unddrager dem for at gøre de dertil udfordrende omkostninger, efterdi samme baade er helt taalelig og ved kgl. allern. frd. af 22. marts 1684 fastsat. Denne omkostning bestaa af 3 mark for D. K. M.'s stempel-papir, som raadstue-attesten efter den allern. frd. om det stemplede papirs brug, skrives paa; dernæst udi 3 mark for dens forsegling; og endelig udi 3 mark for beskrivelsen, som udgør . tilsammen 9 mark. Thi er derfor den af professor *Buchwald* anførte ene omstændighed aldeles urigtighed, men er der noget, som tilbageholder dem, som han kalder fattig, saa skal det ved undersøgning i sandhed findes, at det em de omkostningem, som sker til professor *Buchwald* og andre vedkommende for deres examen, saasom de ej meddeler dem nogen attest uden foregaaende prompte betaling, men med hvad met eller efter hvad kgl. allem. tilladelse denne omkostning udgives og imodtages em os ubekendt, og formaar vedkommende ikke at tilvejebringe denne betaling, faar de ej heller attest og følgelig kan de ikke uden det blive taget udi ed eller beskikkes, og deraf er det formodentlig, at det rejser sig, at tallet af jordemødrene ikke er komplet, som prof. *Buchwald* fommegivem, og det er ellers ikke at undre over, at han ønsker jordemødrene fommemet til et dobbelt eller større tal, siden hans interesse dem-ved ikke formindskes men fommeges. Men paa det at omkostningerne ikke skulde forhindre vedkommende udi at lade sig antage, var det efter vore allerund. tanker tjenligt, at det allem. maatte behage D. K. M. ved et interims reskript at afskaffe eller forbyde betalings modtagelse direkte eller indirekte, baade for deres examen og attesters meddelelse, ligesom vi da og al-lerund. er overbødige at lade dem uden betaling nyde raadstueattesten fri, naam prof. *Buchwald* vil ervise det samme, hvoraf da allerkendeligst kunde re-dresseres og forekommes, nem-lig at ingen for mangel af evne at tilvejebringe omkostninger skulde entholde dem fra at blive antagne og aflægge den pligtige ed.”

Saa gik sagen tilbage til *Buchwald*, som 9. april 1743 svarede, at hverken det medicinske fakultet eller nogen anden, som sidder i jomdemodemkommissionen, nød noget for at examinere en jordemodem, men alene det af kommissionen antagne bud, som skal tilsige samtlige jordemødre hver maaned een gang, og naar det ellers fordres. Budet faar af hver jordemoder, naar hun ved examen findes kapabel, 4 - 6 mark, som er en vedtagen skik fra foromdningens emanation, og uden hvilket kommissionen ikke kunde holde noget bud, som umuligt kan undværes. Heraf ses, at en jordemodems examen med stemplet papir og alt ej koster mere end 9 mark i det højeste. Vil magistraten, som efter højstbemeldte frd.'s bydende ej har videre med jordemødrene at bestille end at tage dem udi ed, frafalde deres forrige paastand, som efter den af en del jordemødre indgivne klage - - skal have beløbet sig til 3 - 4 rigsdaler, og paa samme papir, som kommissionen ham udstedt deres attest paa, lade paategne edens aflæggelse, saa em det en stor lettelse for jordemødrene, som tildels formedelst fattigdom ej har turdet melde sig for magistraten, hvis betjenter de dog gerne vil give en kendelse, naar samme ej kuns maatte determineres til noget vist og taaleligt.

Ingen af parterne synes at have undersøgt sagen, før de skrev, men man kan vel ogsaa tænke sig, at det ikke var fakultetet og magistraten, men de underordnede funktionærer, der selv tog en lille afgift. Imidlertid blev resultatet af denne lille strid mellem kommission og magistrat fordelagtig for jordemødrene, for resultatet blev, at der 3. maj 1743 udgik to reskripter, et til fakultetet og magistraten, at hver kun maatte tage stempelpapiret iberegnet højst 9 mark og af uformuende kun stempelpapiret. Det andet reskript var til fakultetet og gik ud paa, at antallet af jordemødre i København maatte forøges til 60.

I 1752 kom collegium medicum atter med et forslag til medicinalordning, hvori §§ 67 - 74 handler om jordemødrene. Af disse paragraffer skal jeg omtale nogle, som ham lidt mere interesse.

I § 67 foreslaas, at examen for fremtiden skal være offentlig, og at generaldirektøren for kirurgien skal gøres opmærksom paa den, saa at han og muligvis andre kan komme tilstede, hvis de vil.

§ 68 gentager de almindelige bestemmelser om jordemødrenes pligter, bl. a. advarslen mod druk-kenskab, og i § 69 indskærpes, at jomdemødrene i København skal møde for kommissionen, naar de bliver tilsagt. I § 71 er der bestemmelse om, at fysici skal forhandle med øvrighed og præster om, hvorledes de bedst kan skaffe flinke jordemødre i provinserne og skaffe dem underhold.

I § 73 siges, at det ikke blot skal være en jordemoder tilladt at have en lærling med sig, men jordemødrene skal endogsaa opfordres til at antage en elev.

Endelig siges i § 74, at naar en jordemoder er anmodet om at visitere en mistænkelig person, skal

IV.

hun nøje undersøge alle omstændigheder og enten selv eller ved andre nedskrive det, saaledes som hun trøster sig til at bekræfte det med ed.
Det gik dette forslag som de tidligere og endnu et senere at de ikke førte til nogetsomhelst, men af forskellige omstændigheder lagdes hen!

i nærmer os nu til de tider, da der oprettedes en offentlig fødselsstiftelse, men inden jeg kommer ind herpaa, skal jeg meddele lidt om forskellige jordemødre og deres forhold. Det, som jeg kan fortælle om, er for en stor del begivenheder, som har givet anledning til paatale, for saadanne ting optegnes, medens den daglige praxis gaar ubemærket hen. De fleste sager er omtalte i jordemoderkommissionens protokol, som er begyndt 1739, og som dels indeholder oplysninger om forhandlingerne i kommissionen, dels examensresultaterne, thi protokollen har ikke alene været, men er den dag i dag og kan i adskillige aar vedblive at være examensprotokol for jordemødrene. Man kan vist roligt gaa ud fra, at det er enestaaende i verden, at der findes en examensprotokol for jordemødre, som paa det nærmeste er 200 aar gammel og endnu er i brug!

Oprindelsen til protokollen er interessant nok, ikke mindst fordi Thomas Bartholin c. 165 aar tidligere har fortalt en ganske lignende historie (se s. 23). To jordemødre, Anna Sibylla, der netop var examineret (1739) og Bente Pedersdatter, som var examineret 1726, var tiltalte. Den første havde været tilkaldt til en fødsel, men da hun fandt tilfældet vanskeligt, sendte hun bud efter den ældre, som vendte og trak frem ved fødderne. Derved afreves barnets hoved i livmoderen, og den meget bekendte fødselshjælper Schenheyder, som tilkaldtes, kunde intet udrette. Ligesom i Bartholins tilfælde fødtes hovedet den næste dag af sig selv. Anna Sibylla, som havde handlet efter bestemmelserne ved at tilkalde den ældre, blev frikendt, men Bente blev dømt til at betale en bøde paa 4 rd., „som denne gang skal employeres til en nye Protocol at indrette ved Commissionen.” Den nuværende examensprotokol hidrører altsaa fra en mulkt, som en jordemoder blev idømt, og at det er denne protokol fremgaar af, at sagen findes indført i den.

Bente Pedersdatter synes at have været ualmindelig voldsom, for 1. september 1741 dømtes hun igen, da hun havde ladet en barselkone dø uforløst under blødning, idet det ved sektionen viste sig, at hun havde afrevet venstre nymfe, læderet perinæum, vagina og collum uteri betydeligt. Sektionen var udført af en regimentskirurg i overværelse af de to brødre Buchwald. Hun slap forholdsvis billigt, idet hun kun dømtes til at betale sektionsforretningen og i 6 uger nedtage sit skilt og ikke praktisere.

En anden sag, som handler om en større læsion, forekom 1755. En officer klagede over to jordemødre, som han forment havde foraarsaget, at en kone, gift med en af hans bøsseskytter, var død i barselseng. Den ene af disse jordemødre hed *Anna Maria Schwartz*, men hende kender jeg ellers ikke noget til, den anden var *Else Sophia Peber*, der var gift med en paryk-mager, var examineret 1749 og var særdeles dygtig, hvilket fremgaar af, at hun var jordemoder eller hvad vi vilde kalde overjordemoder paa fødselsstiftelsen 1759-1763. Hende kommer vi til at høre om senere.

Kommissionen forhørte de to jordemødre ret vidtiøftigt, og da deres forklaring var i overensstemmelse med en erklæring fra den tilkaldte læge *Xicolai Frederik Bertram*, som særlig havde studeret fødselsvidenskab i udlandet, var blevet dr. med., i Leyden 1747 ved en obstetricisk afhandling, og som 1753 var blevet medlem af jordemoderkommissionen, fandtes det bedst, „at stadsfysicus over denne jordemoder *Schwartzes* opførsel gjorde paastand efter lov og for-ordning.” Stadsfysikus Rudolph Wandeler kom da 7. november 1755 med følgende indlæg, som jeg gengiver, da det illustrerer, hvorledes rettergangen gik for sig (jeg følger ikke den originale temmelig mærkelige retskrivning):

Da den af bøsseskytte Peter Andersen af dato 27. oktober ergangne klage overjordemoder Anna Maria Schwartz af højædle og velbaarne hr. kommandør Lüttau med skrivelse og velædle hr. doctor Bertrams bilagte attest er indsendt og den 5. november udi den kgl. jordemoderkommission bleven læst, og derpaa nøje examen med den anklagede for kommissionen foretagen, har man erfaret dels af hendes godvillige tilstaaelse, at hun tvert imod bedre information og en retskaffen jordemoders

pligt har ladet ommeldte Peder Andersens kone, som var stedet i barnsnød, efter egen villie og tykke ligge, staa og gaa omkring, uagtet bristningen præsenterede sig flad og spids udi den venstre side, hvoraf hun og rettelig sluttede, at moderen hos konen laa skævt til siden, og dog ej gjorde sig umage ved bekvemt leje efter hendes pligt at rette den, dels af hr. doctor *Bertrams* attest, at moderskeden strax neden for modermunden var dilacereret, hvilket og af den anden jordemoder navnlig *Else Sophia Pebers* for kommissionen blev bekendt med dette tillæg, at, da hun vilde fornemme til ommeldte bøsseskyttes kone, fornam hun foruden omtalte rift i moderskeden, at der af samme rift straalevis med force udløb meget blod. - Efterdi nu ved saadan dumme og voldsomme omgang ej aleneste fødslen er bleven vanskelig, men endog baade moderen og barnet er geraadet udi livsfare, som paaførte fostret døden udi moders liv, og gav anledning til inflammation og paafulgte død hos moderen; Paastaar jeg ifølge mit embede, at samme *Anna Maria Schwartz* for slig dum, formastelig og højstskadelig omgang med moderen og fostret, herefter aldrig mere bør betjene nogen fødende kvindes person, men efter H. K. M.'s allern. forordning om jordemødre af 30. november 1714 dens 9. artikel aldeles have sin bestilling og privilegium som jordemoder fortabt, og strax sit skilt nedtage, eller se det ved politiets betjente fuldbyrdet, og desuden, siden forseelsen er saa stor og saa tydelig, bør hende med billighed forbydes at opholde sig herefter i byen, paa det hende ej af den efterlevende enkemand Peder Andersen skulde af hævn eller bitterhed tilføjes nogen ulempe, eller og hun bør forsone sig med ham formedelst io a 20 rd., saa han skriftlig tilstaar at han intet mere har imod hende, men er med den af kommissionen hende dikterede straf tilfredsstillet. ---

Den i vore øjne kostelige idé at tvinge hende til at forlade byen, for at enkemanden ikke skulde hævne sig paa hende, blev ikke til noget, for otte dage senere kom han med en fordring paa straf og paa en erstatning af 11 rd. 2 mark og 13 skilling for begravelsen. Atter otte dage senere mødte jordemoderen, men hun havde ingen prokurator med paa grund af fattigdom, hvorfor *Buchwald* raadede hende til at søge overpræsidenten om fri prokurator. I samme møde optraadte løjtnant Falsen som sagfører for enkemanden. Mdm. *Peber* tilbød at aflægge ed paa, at hun ikke var skyld i riften. I det følgende møde fremlagdes et forlig mellem jordemoderen og enkemanden, hvorefter denne vilde nøjes med det nævnte beløb for begravelsen, og da pengene var betalte og behørig kvittering udstedt derfor, fik hun den 12. december 1755 sin dom, hvorefter hun „haver sit privilegium og bestalling som jordemoder her i København aldeles forbrudt og ej bør befatte sig med at forløse nogen barselkone under straf af børnehuset, saa fremt saadant hende vorder overbevist, hvorfor hun strax haver at nedtage sit skilt, som ellers i mangel deraf ved politibetjente skal vorde hende frataget.” - Aaret efter søgte jordemoderen om benaadning, og blev med denne henvist til kongen, men hun fik afslag.

I 1783 klagede fysikus *Rogert* i Viborg over den voldsomme behandling, som han ofte har været vidne til, og han siger, at det er forekommet ham, foruden mindre ulykker af sønder-brudte lemmer, huller i hovedet af en bismerkrog og hovedet knust i moders liv, saa at ikke et af hjerneskallens ben har været i rette stilling eller i rette forbindelse, uden at man har kunnet anklage nogen derfor, da 3-4 sig kaldende jordemødre efter hinanden har udtømt deres forstand og kræfter for endelig at ville skille dem ad og derved ødelagt dem begge. *Carøe* fortæller, at bismerkrogen ved fødsler endnu skal have været i brug langt ind i 19. aarhundrede!

I 1772 klagede dr. *Schønheyder*, en søn af den tidligere nævnte kirurg og fødselshjælper, over en jordemoder, som vel var examineret, men ikke havde ret til at praktisere i København, hvor der jo var et begrænset antal autoriserede jordemødre, fordi hun havde givet en pige midler for at fremkalde abort. Kommissionen dømte hende til at hensættes i børnehuset i et halvt aar, men saa fik man skrupler, om den slags sager ikke burde henvises til den da oprettede hof- og stadsret. Man henstillede dette til kancelliet, og det billigedes, at kommissionen kun skulde dømme i mindre sager. Efter 1782 forekommer slet ingen domme i kommissionens protokol.

Fuskeri og kvaksalveri fandt ofte sted, og kommissionen havde stort besvær med de personer, der gav sig af hermed. En af de værste var Lisbeth Thomsens, men hun er ogsaa den, som bedst illustrerer den tids kvaksalvere. Hendes historie er lang:

Første gang, man træffer hendes navn, er 19. juli 1742, da hun af kommissionen blev advaret. Den 8. november 1743 klagede en jordemoder igen over hende, idet hun havde betjent en ugift fødende.

Sagen henvistes til byfogden, „især da det er et besøvet qvindfolck, at hand ved sine folck vilde være samme Jordemoder assesterlig til at hjælpe hende til nogen satisfaction for hendis haifte Tort saa og til betaling; paa det saadant foucherie i Jordemoder Væsenet samt anden ulempe ved at fortie besøvede qvindfolcks Barselfærd iflg. Forordningen af 30te November 1714 kunde afskaffes.” Byfogden gjorde imidlertid ikke andet end at opsøge Lisbeth Thomsen, der fandtes i gaden Aabenraa, og advare hende, da hun tilstod, hvorpaa kommissionen henvendte sig til politimesteren om assistance af hans betjente for at forbyde hende under trussel af børnehuset at gøre indgreb i jordemødrenes forretninger og tillige at udpante hende for 2 rd., samt for hvad betjentene skulde have for deres ulejlighed. Lisbeth forklarede, at hendes mand havde tjent ved artilleriet i 26 aar og var død i Ostindien, hvortil han var taget for gaar siden, lovede ikke mere at praktisere, at betale 4 mark til betjentene og at møde for kommissionen, hvad hun ogsaa gjorde, og hun fik da atter en alvorlig advarsel.

I den følgende maaned maatte hun atter møde og indrømme, at hun igen havde betjent en barselkone, og hun havde ikke andet at undskylde sig med, end at hun intet andet havde at leve af. Saa fik hun atter en advarsel.

I september blev hun paany anklaget, og hun indrømmede da, at hun erindrede forbudet, men at hun dog havde praktiseret. Desuden beskyldtes hun for at være fordrucken, men det benægtede hun naturligtvis. Saa besluttede man atter at henvende sig til politimesteren, men han nægtede at exekverer dommen, og sagen blev derfor opsat, dels fordi hun mødte stærkt beskænket i kommissionen, og tildels fordi kommissionen, som jeg har omtalt, indsendte en indstilling til kongen om, at kommissionen kunde dømme, uden hensyn til hvilken jurisdiktion jordemoderens mand tilhørte. Denne bemyndigelse fik kommissionen 16. oktober 1744, og i januar 1745 indstævntes hun saa igen for kommissionen. Der foreholdtes hende alle hendes mange forseelser, og hun blev truet med straf, men da det viste sig, at hun siden sidste advarsel ikke havde begaaet nogen forseelse, blev hun alvorligt advaret mod for fremtiden at befatte sig med jordemoder-professionen, da hun i saa tilfælde vilde blive straffet ogsaa for alt, hvad hun tidligere havde begaaet.

Det hjalp nu ikke meget, at kommissionen havde baaret over med hende, men det Varede dog to aar, inden der igen hørtes om hende. Det var en lidt lumsk maade, hun blev fan-get paa. Det var nemlig skik og brug, at jordemødrene fulgte barnet i kirke, maaske fra den tid, da barnet dyppedes heft ned i vandet under daaben - man erindre, at præsten *Jørgen Simesen* havde forlangt, at jordemødrene skulde være tilstede for at afklæde og igen svøbe barnet, saa det ikke blev forkølet - og her var derfor en mulighed for at fange jordemoderen saa at sige paa fersk gerning. I januar 1747 var der en dag barnedaab i Garnisonskirke, og tre jordemødre stillede sig sammen med jordemoderkommissionens bud *Fridrich Emhard* paa lur udenfor. Ud af kirken kom et selskab, hvoriblandt barnets moder, kaptain Schacks hustru, og *Lisbeth* bærende barnet. Fruen satte sig i vognen, og *Lisbeth* rakte barnet md til hende, men i det samme sagde budet *Fridrich* til *Lisbeth*: „er I her, bi lidt, jeg vil tale med Jer”, hvorpaa han tog hende i armen. *Lisbeth* og fruene gav sig til at skribe! Da kom en officer til og stødte *Fridrich* for brystet og sagde: „Vi har by til at tage til jordemoder, hvem vi vil”, hvortil *Fridrich* svarede: „I kan slaa Eders soldater, ikke mig!” hvorpaa officeren slog ham paa munden med haanden!

Efter denne meget bevægede scene vexledes en del breve med officererne, og *Lisbeth* stævnedes til at møde for kommissionen, men hun mødte først den 10. marts. Der blev da stillet hende nogle spørgsmaal: 1) Om hun ikke vidste, at hun tre gange var advaret? Jo. 2) Hvorfor hun havde betjent kaptain Schacks hustru? Fordi det var niende gang, hun havde betjent hende i lignende tilfælde. 3) Om hun havde betjent flere barselkoner? Kun fire siden forbudet!

Ved næste møde 14. april 1747 kom hun ikke tilstede, men fik følgende dom: „*Lisbeth Thomsen* een efter Hendes sigende til Ostindien gangne Soldats enke, er allerede Ao 1742 d. 19. Juli af os som allernaadigst constituerede Jorde Moder Commission paa md komne Klage, at hun lod sig bruge som Jordemoder, endskiønt hun dertil ingen Gyldig attest havde effter den allernaadigste Kongl. Forordning af 30. Novbr. 1714 alvorligen forbudet at lade sig som meldt bruge. Ligeledes og d. 6. October under trussel af børnehuset, Saa vel af Politic Mester som Commissionen, hvilcket hun og lovede at holde sig efterrettelig, derefter og d. 28. Jan. 1744 strengeligen forbudet med det tillieg, at

hun skulde underkaste sig examen, og ifald hun derover viiste sig habil til hendes ulovlig forretgende forretninger, saa skulde hun i henseende til de mange forbønner der indkom for hende faae vedbørlig attest, og forste forrefaldende vacance iblandt Jordemøderne Her vorde antaget. Alt dette uagtet har Lisbeth Thomsens dog igien ladet sig bruge, saa ended bovlig beskickedede Jordemødere derover er Jndkomne d. 4. September 1744 med deres Klager over hende, nemlig at hun ei alleene betog dem brødet og overtraad vores ofte Giorde forbud, mens end dog førte et liderligt Levnet med Druckenskab, hvorpaa endeel attester medfølger, hun tilstod og selv for Commissionen, som kand sees af Protocollen pag: 16, at hun nock erindrede sig forbudet, saa og at hun derefter havde ladet sig bruge som Jordemoder, men at hun skulde være genegen til Druckenskab, benægtede hun, hvorpaa Commissionen tilskrev Politie Mesteren d. i Ite ditto, at han ved sine Betientere vilde lade Lisbet Thomsens hente, og hende den i forordningen dicterede straf efter hendes forseelse lade vederfare til exempel for andre Ligesindede, men som Commissionen den tid ey var forsynet med saa tilstrekkelig autoritet over Jorde-Møderne, i hvad slags Jurisdiction de end maatte sortere under, som siden, saa fandt Politie Mesteren sig dertil ey beføiet, hvorforre det henstod til d. 30. October 1744, da det allernaadigste rescript af 16. October blev oplæst, og *Lisbet Thomsens* igien Mødte for Commissionen, mens Beskienket saa stærck, at Sagen blev opsat til d. 8. Januarii Da Lisbet Thomsens igien mødte, og som ingen Klage var ført over hende siden efter Protocollens formælding pag: 18, blev hun endnu alvorligen advaret herefter icke at befatte sig med Jordemoder Professionen meere og hvis hun befandtes i Nogen forseelse da alt det forrige at staa hende aaben for. Derefter har Commissionen ingen skriftlig Klage faaen over Lisbet Thomsens førend d. 13. Jan. indeværende aar, da nogen Jordemødre tillige med vores Bud Gave tilkiende at de havde attraperet hende ved Garnisons Kirke som Jordemoder følge med et Barn i Kircken, hvorforre Lisbet Thomsens blev stæfnet med 8te Dages kald og varsel til d. 24. Febr. sidstleden at møde for Commissionen, mens Mødte icke, og derpaa forrelagt igien at møde næst paafølgende 10 martii, da hun fremstod for Commissionen bekiendte sin forseelse mod forbudet, og da hun blev tilspurt om aarsagen dertil, forregav hun at dette var den 9de gang hun havde forløst Capit. Schacks Frue, tilstod og ey at have betient mere en 4te mod forbudet.

„Efter dig Lisbet Thomsens Bekiendelse og Selvraadig samt formastlig omgang med Commissionens oftere advarsel og forbud, kiendes for Ret: at hun bør i forordningens følge af 30 Novbr. 1714 den 3^{die} articul udsættes udj Børne-Huset at arbejde udj 3 maaneder.

Commissionen d. 14. April 1747.”

Det gik nu ikke saa let, for først forsøgte kaptain Schack at mægle, og først halvandet aar efter, 20. september 1748, blev det derfor besluttet at tilstille politimesteren dommen til exekution. Denne reagerede heller ikke hurtigt, men 28. februar altsaa næsten 2 aar efter dommens afsigelse, oplæstes et brev fra ham, at han vilde exekvere dommen, saa snart han fik at vide, hvor hun var at finde! Senere hørtes ikke noget til Lisbeth Thomsens.

Hvis man vil søge oplysninger om, til hvilken klasse af befolkningen jordemødrene hørte, vil det vise sig, at de meget ofte hørte til haandværkerne og hertil hørte ogsaa kirurgerne eller barbererne, der havde deres eget gamle lav. Carøe omtaler Sophie Charlotte Flemming, der var gift med en eskadronskirurg Johan Flemming i Næstved. Eskadronskirurgerne var endnu ikke examinerede kirurger og deres gage var elendig, saa det var naturligvis vigtigt, at hustruen kunde tjene noget. Senere blev manden autoriseret og flyttede en tid til Lyngby, hvor jordemoderen døde 1797 i en alder af 62 aar.

En anden jordemoder, der var gift med en kirurg, var Inger Marie Heegaard, som 1738 blev gift med den betydeligt ældre enkemand amtkirurg Martin Labes, der var divisionskirurg i flaadten, men forøvrigt omtales gentagne gange i Georg Heuermanns kirurgi som en særlig dygtig kirurg. I 1746 indgav han et andragende om at maatte sælge sit amt, men alligevel blive ved at være oldemand. Han motiverede andragendet med, at hans hustru som jordemoder idelig var fraværende og især da hun sidste aar og nu igen skulde betjene kronprinsesse Louise, som forøvrigt samme aar blev dronning. Han fik afslag paa sit andragende, men i maj i det følgende aar sluttede mand og hustru en

overenskomst, ved hvilken hun fik overdraget 4000 rd. til frit eje, en del sølv, klæder og møbler og fri raadighed over, hvad hun selv erhvervede. Men paa den anden side gik hun frivilligt ind paa at betale ham 200 rd. aarligt, saa længe de levede sammen. Samtidig søgte hun om og fik tilladelse til at gøre testamente. Da manden efter hendes sigende behandlede hende daarligt, flyttede hun senere paa aaret fra ham og hen til en plejedatter, der var gift med en anden amtskirurg C. G. Kaas. Denne havde købt et hus, men skatterne - der var baade lygte-, sprøjte- og renovationssskat - generede ham, og han søgte da i 1749 at fritages for indkvartering, beraabende sig paa, at jordemødrene var fri derfor. Dette blev dog afslaaet.

Inger Labes var aabenbart velhavende, for 1750 forsøgte hendes mand dels at faa flere penge fra hende, dels at faa hende til at flytte tilbage, men det blev slaaet fast, at overenskomsten af 1747 skulde holdes. Imidlertid havde svigersønnen forstaaet at udnytte hende godt, for han fik over 10.000 rd. ud af hende og behandlede hende daarligt, og 1751 flyttede hun saa af fortrydelse tilbage til manden og lod en prokurator tage affære. Denne oplyste under proceduren, at *Inger Labes* hverken kunde læse eller skrive og ikke vidste, hvad det testamente indeholdt, som hun havde udstedt til fordel for datteren og svigersønnen. Nu vilde hun have lov til at lave nyt testamente til fordel for manden og hans børn af første ægteskab. Svaret lød paa, at hun maatte beholde sin ret til at gøre testamente. Hun levede endnu 1762.

En mærkelig kollision indtraadte for jordemoderen *Marie Svendsen*, som var examineret 11. juni 1783 og var gift med en skoleholder. Hun hængte strax sit skilt ud, men kort efter blev hendes mand skoleholder ved Petri kirke, og hun fik da af kirkeforstanderen paalæg om at nedtage sit skilt, som ikke maatte hænge paa skolehuset. Hun søgte saa om tilladelse til ikke at have skilt, skønt dette vilde være hende til skade, eller ogsaa at det ikke maatte forbydes hende at udhænge det. Collegium medicum fandt det besynderligt af kirkens kuratorer, da jordemodervidenskaben var saa værdig og nyttig, at deri for tænkende intet anstødeligt kan være, men da det formodentlig kun er den malede figur, der er anstødsstenen, anbefaledes det, at hun fik lov til at udhænge en sort tavle, hvorpaa kunde males med forgyldte bogstaver: Her bor jordemoder *Marie Svendsen* som betjener barselkoner. - Kuratoren Grev Thott mente, at naar skoleholderens kone fik tilladelse til at udøve jordemodertjenesten uden at udhænge skilt, kunde begge parter være fornøjede, hun ved at erholde den første af de ansøgte poster bevilget, og menigheden ved at intet skolen uvedkommende blev slaaet op paa den. Saaledes blev det.

At jordemødrene paa den tid ikke altid opførte sig helt korrekt, findes der en del eksempler paa. I februar 1742 dømtes en jordemoder til at betale en bøde paa 3 rd. 2 mark, fordi kommissionens bud var blevet udskældt, truet med stok og smidt paa døren af hendes mand, og fordi hun i 7 aar ikke var mødt i kommissionen. - Nogle maaneder senere mulkteredes en anden, fordi hun havde udskældt en kollega og hun truedes med, at hvis hun ikke tog sig iagt, vilde hun miste „hendes Jordemoder-skildt og stoel” og atter blive mulkteret. - Det følgende aar (8. september blev retten til at praktisere frataget Anne Knud Tømmermands, der var examineret 1728, fordi hun efter at have været en dag og en nat hos en barseikvinde troede, at hovedet laa for, medens en anden jordemoder, som Buchwald paa mandens opfordring sendte derhen, fandt sædet liggende for og hurtig forløste konen. Tilmed havde Anne været grov mod den anden jordemoder. Næste aar fik Anne atter lov til at praktisere, men skulde i vanskelige tilfælde tilkalde en anden jordemoder.

I 1750 var kommissionen „forsamlet” - der var kun et af kommissionens medlemmer, nemlig stadsfysikus Wandeler, tilstede - „og blev ikke andet foretaget, end at een formaning blev givet samtlige jordemødre at forholde sig efter givne allern. kgl. forordning at leve i kærlighed og fred med hverandre og tage sig iagt for unødvendig snak og sladder.” En af de tilstedeværende jordemødre skældte aabenbart stadsfysikus ordentlig ud, for i næste møde fordrede han hende stævnet for at give ham satisfaktion for „hendes uanstændige opførsel mod ham”. Da hun undskyldte sig med at have talt i hidsighed, var Wandeler dermed tilfredsstillet.

Et par spørgsmaal, som kom for, maa jeg endnu omtale. Kunde en jøde være jordemoder? Og kunde en ugift være jordemoder?

Det første spørgsmaal kom for i 1783, samme aar som den første jøde tog doctorgraden ved Københavns universitet. I dette aar søgte nemlig Anna Urie Cohen, enke efter Juda Isachs, om at antages

mellem de edsvorne jordemødre, da der ikke var nogen af hendes nation i København, som havde lagt sig efter denne videnskab. Hun fremviste attester for at være oplært i Amsterdam. Magistraten henviste til, at der ikke var mangel paa jordemødre, og at den jødiske nation nu som tidligere kunde lade sig betjene af dem, og mente, at hun som en til at opholde sig her uberettiget person burde betydes at forføje sig her fra under straf efter forordningen. Hvad resultat der kom ud af sagen, vides ikke, men hun har sikkert ikke faaet tilladelsen, men paa den anden side er hun næppe blevet udvist. Det andet spørgsmaal: om en ugift kunde være jordemoder, maa besvares derhen, at der kendes to, men ogsaa kun to tilfælde i det 18. aarhundrede, hvor ugifte er blevet jordemødre. Vi har flere gange set, at man gik ud fra, at det var en betingelse for at blive jordemoder, at man havde født og helst mange gange. Det har derfor betydelig interesse nærmere at undersøge de to undtagelsestilfælde. Den 23. januar fremstillede sig for jordemoderkommissionen en „Jungfrue med Nafn Bendte Christians Daatter til at blive examineret, og da hun havde svaret gandske vel til dem hende gjorde Spørsmåaler, blev hun under Løfte af idelmeere fluid admitteret, og hafde hun sit attest af deres Velærværdighed Hr. Pastor Volquartz om et skickelig og Christelig forholt, blev derfor tilladt, at vorde efter ansøgning sin Moder, som er ved dette af Magistraten forordnede Finde Huuset, adjungeret og gjorde man hender Løfte, at saa snart der bliver vacance at blive virkelig annammet udi Jorde Moders Antal, og derefter at gjøre Ed for Magistraten; i lige Maader betalte hun ogsaa det paalagte til Bøssen.”

Af denne fremstilling i jordemoderkommissionens protokol fremgaar, at her var særlige forhold, idet hun var en datter af jordemoderen ved den første fødselsstiftelse i København. Denne jordemoder hed Inger Knudsdatter Pedersen, og hende kommer vi senere tilbage til. Hun maa have været gift med Christian Pedersen, om hvem man dog vist ikke ved noget. Netop paa den tid datteren blev examineret havde Inger Pedersen købt en ejendom ved siden af hendes ældre og udvidede dermed stiftelsen, saa det var rimeligt, at hun trængte til hjælp, saa meget mere som reskriptet om oprettelsen af anstalten forudsatte, at der skulde være to jordemødre ved den. Men det er alligevel ikke sandsynligt, at denne grund skulde faa kommissionen til at fravige et almindeligt princip, og Bentes fremtidige skæbne giver et fingerpeg, navnlig sammenholdt med det andet tilfælde, hvor en ugift blev approberet, og som jeg strax skal referere. - I København opholdt sig paa den tid en ung mand Johan Georg (eller Gottfried) Nessler, som studerede kirurgi paa den kirurgiske læreanstalt. Han var født i Rensborg, men Underkastede sig i 1754 en første examen ved den kirurgiske læreanstalt og den afsluttende examen i. marts 1755. Men saa skete det mærkelige, at han ikke blot uddannede sig som fødselshjælper, men at han endog lod sig examinere af jordemoderkommissionen, vistnok et enestaaende tilfælde, og blev fundet meget dygtig og fik et tysk meget rosende testimonium. Han flyttede 1756 til Altona, hvor han den 30. juli 1756 blev ordinær lærer (demonstrator) i anatomi og kirurgi ved gymnasiet, hvor der blev indrettet et anatomikammer. Til Altona medtog han Bente, som han giftede sig med samme aar. I 1765 oprettedes en jordemoderskole i Altona, og den blev han lærer og læge ved. Han var meget anset og en af dem, som kirurgisk akademi hædrede ved at optage som medlem 1787. Han døde c. 1811. Om hende ved jeg ikke mere. - Jeg skal nu fortælle den anden historie, hvorefter det vel ikke er altfor dristigt at tænke sig, at Nessler og Bente var trolovede, da hun blev examineret, selv om hun kaldes jomfru! Det ligger vel ogsaa nær at tænke sig, at han har uddannet sig paa fødselsstiftelsen hos sin svigermoder. Dette kan dog ikke bevises! Det var i 1774, at jordemoder Maria Magdalena Bittermann, spurgte, om hendes ugifte datter maatte lære jordemoderkunsten. Hertil svarede kommissionen, at hun gerne maatte gaa i lære, men hun kunde ikke beskikkes til jordemoder uden at gifte sig eller erhverve kongelig tilladelse. Cathrine Magdalena Bittermann, som datteren hed, maa saa have givet sig til at lære kunsten, for 20. april 1776 tog hun sin examen. Moderen blev gammel, og for bedre at kunne hjælpe hende indgav datteren i. juli 1782 ansøgning til kongen om at maatte faa lov til at søge nummer som jordemoder. Hun har ikke selv skrevet ansøgningen, men der ligger ved den i rigsarkivet flere erklæringer og deriblandt en fra hende selv, der er skrevet meget ubehjælpsomt og som lyder: „Catrine Magdalene bitter Mans og Jens Pedersen styr Man blev for lovet i aar 1779 den 17 September og er død for et aar siden det under skriver ieg. *Maria bitter Mans* d. 7. agusti 1782.” Hendes fader attesterer, at hun har været forlovet med styrmanden, og at de har levet sammen som ægtefolk, men de har ikke fundet

V.

det godt, at hun skulde beholde hans navn, da han døde paa en rejse. Hun havde altsaa været trolovet, og det regnedes jo tidt for lige med ægteskab - men i dette tilfælde havde det jo været lidt længe, inden hun blev gift. Collegium medicum maatte udtale sig, og svaret gik ud paa, at da hun har været forlovet, og da hun har de bedste vidnesbyrd baade for sin examen og de forretninger, hun har haft under moderens opsyn, saa indstilles det, at hun maa faa den søgte bevilling, „da det er meget at ønske, at skikkede personer vilde lægge sig efter denne videnskab i de aar, da sinds og legems kræfter kan være dem til fordel.” Som følge heraf fik hun 20. september 1782 sin bevilling, og i april 1783 foreviste hun bevillingen for jordemoderkommissionen.

I dette sidste tilfælde gik man altsaa ud fra, at ansøgeren havde været gift, thi i tilladelsen siges udtrykkeligt: „men har dog været forlovet med en styrmand”.

Det er naturligvis ikke sjældent, at der maatte søges hjælp til gamle jordemødre og allerede i januar 1746 foreslog jordemoder Maren Styrmands, der var examineret 1728 og døde 1750, at der skulde oprettes en sparebøsse, i hvilken enhver jordemoder maanedlig skulde lægge 4 skilling til hjælp til enker, der ikke mere kunde arbejde, og til begravelseshjælp. Man besluttede i kommissionen, hvor spørgsmaalet var kommet for, i det følgende møde nærmere at overveje, om forslaget ikke først maatte forestilles kongen. Sagen synes at have været lagt hen, men i marts blev der atter forelagt en plan om en assistance-kasse for gamle fattige jordemødre, hvormed de alle var vel fornøjede, „og blev samme dag 4 mark udtaget af bøszen til en stol og i mark til et blækhorn og sandhuset, og derpaa bøszen tillukt.” To maaneder senere blev det bestemt, at alle, der blev examinerede, skulde betale 4 mark i den almindelige bøsse til kommissionens udgifter - hvorledes dette kunde rimes sammen med den kgl. resolution io aar tidligere, at jordemoderexamen ikke maatte koste mere end 9 mark i det højeste, er ikke ganske klart! I maj 1759 søgte den tidligere nævnte jordemoder Anna Sibylla om hjælp, og da de andre tilstedeværende gav hende et godt skudsmaal, fik hun 6 rd. til hjælp i sin fattigdom. Til en anden jordemoder blev der samtidig sammenskudt 6 rd. 'mark, og det nævnes, hvem der bidrog med den tilføjelse: „hvilke for deres medlidenhed i paakommende omstændigheder fremfor andre af kommissionen skal erindres.”

Med disse smukke eksempler paa jordemødrenes hjælpsomhed overfor hverandre skal jeg slutte disse spredte oplysninger om jordemødrenes forhold i 18. aarhundrede.

VI.

Formentlig paa initiativ af den overordentlig elskede dronning *Louise* blev der i 1749 optaget forhandlinger om at oprette en hittebørnsanstalt for at forhindre barnefødsler i dølgemaal. Under disse forhandlinger kom de kommitterede for konventhuset med et forslag om til en saadan hittebørnsanstalt at knytte et frit jordemoderhus, hvortil to jordemødre skulde engageres for i eget lokale under tavshed at betjene frugtsommelige. Spørgsmaalet afgjordes ved et kgl. reskript af 13. marts 1750, der dels handler om, at der ved børnehuset paa Christianshavn skulde kunne optages 24 hitteborn, som skulde opdrages og underholdes der, dels om oprettelsen af en slags fødselsstiftelse. I Reskriptet gøres rede for de indvendinger, som er fremkommet, idet der siges : at de kommitterede ved konventhuset har proponeret nogle anstalter, som de formener at kunne være tjenlige til at forhindre barnefødsel i dølgemaal og deraf som oftest entstaende fostrets om-bringelse, hvilke anstalter I eragte i sig selv at kunne være et sikkert middel til at hindre børnefødsel i dølgemaal, men paa den anden side befrygter, at der ved at forebygge et onde, maatte gives lejlighed til et andet, at adskillige artikler i loven ved saadan foranstaltninger maatte forandres, da crimina adulterii (horforbrydelse) næsten impune (ustraffet) kunde begaas, ja at mange fattige ægtefolk, især soldater og matroser vilde betjene sig af denne lejlighed for at faa deres børn opdragne paa publice (offentlig) bekostning uden nogen byrde for dem selv, hvorudover det antal af børn, som af de fattiges kasse skulde forsørges, kunde formodes at blive saa stort, at deres underholdning næppe kunde bestrides

VI.

med 3 a 4000 rd. aarlig indtægt; desaaarsag I til Os allerund. har indstillet, hvorvidt saadant de kommitteredes ellers velmente projekt kunde synes gørligt og tjenligt; altsaa siden Vi, til at forekomme misgerninger, som drager Guds vrede og straf over lande og riger, intet hellere ønskede, end at den saa ofte forekommende barnefødsel i dølgmaal og ofte derpaa forekommende fostrenes ombringelse kunde forebygges, har Vi allem, fundet for godt at anordne og befale:

- 1) at to gode bekendte jordemødre skal antages til at betjene dem, som enten af undseelse ej vil have deres besvangrelse bekendt eller af uformuenhed ingen hjælp vide sig, naar de gøre til barsel, da saadanne i forvejen maa have frihed til at raadføre sig med disse jordemødre.
- 2) Saadanne jordemødre skal være edsvorne og forsynes med instrux, hvorefter de skal være pligtige, under straf som menedere efter loven og tillige at forvises landet, ej at aabenbare, hvo sig i saa maade hos dem lod betjene.
- 3) Disse jordemødre skulde bo paa et for alle bekendt sted og tillige være forsynede med 3, 4 eller flere kamre, og i hvert kammer med en seng, paa det at om nogen enten af undselighed eller uformuenhed ej vidste sig sted at ligge i barselseng, da de hos bemeldte jordemødre, uden frygt for at blive aabenbarede, kunde vorde betjente, og, om de det forlangte, der ligge i barselseng.

Saadanne barsekvinder, naar de ej selv har lejlighed at underholde sig, skal, efter jordemødrenes angivelse paa konventhuset, dog uden at aabenbare barselkvindens navn eller stand, nyde den forplejning for deres person af konventhuskassen paa nogle faa uger, saa længe de ligger i barselseng, ugentlig 2 - 3 mark; og, naar de igen bliver restituerede, maa de uhindret absentere sig fra jordemoderens hus uden at være hende nogen betaling pligtig, men jordemoderen skal nyde hendes dusør fra konventhuset eller af den dertil destinerede fond, om vedkommende ej dertil selv ham evne. Jordemødrene skal være pligtige, naar de har saadan en barselkvinde, der ej vil være bekendt, at bringe det nyfødte barn, saafremt barnemoderen det ellers begærer, paa konventhuset, hvor det strax skal hensættes til en fostermoder og med opvartning som sædvanlig, og skal da følge med barnet fra dets moder et vist tegn, som paa konventhuset kan forvares og i mandtallet betegnes, hvorimod barnets moder fra konventhuset ved jordemoderen skal gives et vist tegn under konventhusets segl og bogholderens navn, saa og, naar barnet var til

Gothersgade, hvor Jordemoderhusene laa.

Jordemoderhusene i Gothersgade.

konventhuset ankommet og døbt, samt under hvad navn, paa det at, om samme barn i sin tid af nogen blev forlangt, det da kunde affordres og afleveres efter saadant tegn.

- 6) Skulde disse jordemødre som bestandige betjente aflægges med en vis aarlig løn af 50 rd. for hvem af dem, samt frit hus, ildebrand, sengklæder, ligeledes en dusør for hver person, de i saa

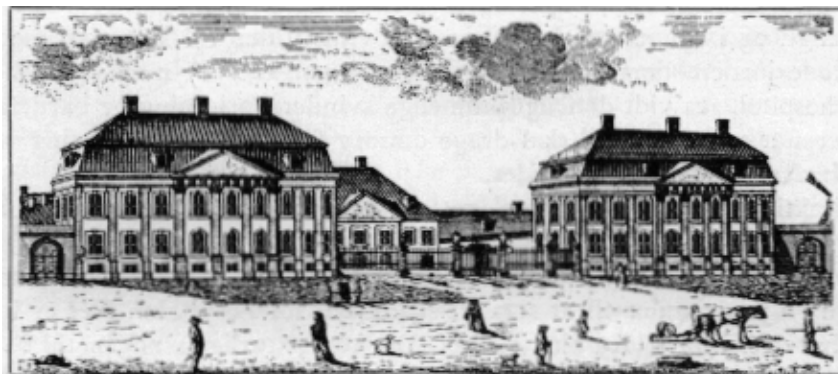
VI.

maade betjener, som kan være for hvert barn 2 rd. og formenes ialt omtrent at kunne udgøre for hver jordemoder 100 rd.

Allerede 1. juli 1750 var dem indrettet en lille fødselsstiftelse, idet fattigvæsenet indrettede sig med jordemoderen *Inger Pedersen*, som ejede et hus i Gotersgade, hvor nu Kristelig Forening for unge Mænds bygning ligger. Anstalten blev snart for lille, og 1754 købte *Inger* et hus ved siden af og udvidede sin anstalt dermed. Man ved overordentlig lidt om denne fødselsstiftelse, i grunden kun at hun, som vi ham set, fik sin datter til hjælp, og at hendes svigersøn, den dygtige kirurg *Nessler*, rimeligvis har lært kunsten hos hende, og endvidere, at der i de 9 aar, anstalten existerede, fødtes ikke mindre end 2841 børn der. *Inger* døde 1759 og begravedes 6. februar s. a. Ifølge Trinitatis kirkebog skal dødsårsagen have været brystsyge.

Imidlertid var Frederiks hospital blevet oprettet, og i dets fundats, der er dateret 6. august 1756, lyder § 43: Som Vi allern. ham ladet forordne en egen indretning til frugtsommelige kvinders forløsning og barnefødsel, saa, naar samme kommer til nærmere fuldkommenhed, vil Vi derom lade gøre en nærmere anordning, som denne Vores allern. fundats skal vorde tilføjet.

Planen til hospitalet indeholdt oprindeligt ikke noget om en fødeafdeling, men først i 1755 nedsattes en kommission til at udarbejde fundatsen, og i den yar dem kun 3 læger, nemlig livmedicus *Johan Just von Berger*, generaldirektøren for kirurgien *Simon Crüger* og hofkirurgen *Wohiert*. Naam det saa blev foreslaaet, at dem skulde indrettes en „salle d'accouchement”, ligger det nær at tænke, at det var *Simon Crüger*, der her tog sin gamle tanke fra 1726 op.

Frederiks Hospital (Amaliegade Siden) 1764.

Forøvrigt skal *Wohiert* ogsaa have været interesseret for fødselsvidenskab. Han var *Crügers* elev, havde studeret i Paris og havde endda gjort sig bekendt dem ved en kirurgisk afhandling. Da saa *Inger Pedersen* døde, viste det sig, at man ikke var tilfreds med hendes administration, og fattigvæsenets direktion henvendte sig da til hospitalets direktion med en skrivelse, der var en haard anklage mod *Inger Pedersen*. Man skrev nemlig:

Siden anno 1750 ham den kongelige Stiftelse for de saakaldte hittebørn været under fattigvæsenets administration, hvorved man iblandt adskillige besværligheder isærdeleshed ham været bekymret i henseende til behandlingen ved accouchementet i sig selv, som blandt menige mand passerede for ej alene at være uordentlig men endog haard og voldsom, og omendskønt man ham anvendt al mulig flid og omsorg for at erholde oplysninger derom ved anstillede examinationem og forhør, er dog intet bevisligt deraf udkommet. Ikke desto mindre har rygtet om jordemodemens slette behandling dog immer vedvaret, os til saa megen større bekymring, som vi (efter den med stiftelsen forbundne tavshed og den jordemoderen i saa maade tillagte fri raadighed, som ingen expedition er undergivent, men alene ved den hende tillagte instrux og derefter gjorde ed var indskrænket efter samvittighedens og kristendoms lov) ikke saa os i stand til at komme efter den rette sandhed til bedre og sikrere anstalts føjelse: hvorfor vor bestandige attraa og ønske har været, at den udi den kgl. allern. fundats for Frederiks hospital den 43. artikel forordnede indretning i hospitalet til frugtsommelige kvinders forløsning og barnefødsel snart maatte komme til fuldkommenhed, ej alene til lettelse for de fattiges væsen men endog i særdeleshed formedeist den forsikring, man da kunde have, at de bar-

VI.

selkvinder, som nødtes til at søge protektion under denne høje kgl. stiftelse, kunde bedre og skikkeligere blive behandlede udi det kgl. Frederiks hospital under den dem saa kristelige, viselige og omhyggelige etablerede inspektion, end naar det skulde ankomme paa et menneskes konduite aleene. - Dertil møder os den forlegenhed, at den ved stiftelsen antagne privilegerede jordemoder *Inger afg. Chr. Pettersens* d. 1. . ds. uformodentlig ved døden er afgangen. Og som hun selv ejede tvende til dette brug indrettede huse med alle deri værende sengklæder og klæder, hvorfor hende af stiftelsen blev godtgjort en vis leje, hvilket alt nu tilhører hendes dødsbo, saa staa stiftelsen desformedelst, saavel i henseende til huse som sengesteders og klæders anskaffelse en anselig og dens kræfter saa meget overstigende udgift for, at vi nødes til allerund. at nedlægge stiftelsen for H. M.'s fødder, saa fremt samme (hvis slette tilstand af adskillige vore allerund. forestillinger noksom er H. M. bekendt) ikke nyder nogen lindring i dens store byrde. - Vor indstændige begæring og anmodning er derfor denne, at det maatte behage deres exc., højst- og højtærede herrer at mage det derhen, at stiftelsen det snarest muligt, og i det seneste inden paasken (thi til den tid kan man med nød betjene sig af den afdøde jordemoders huse, sengesteder og sengklæder) maa vorde henlagt til det kgl. Frederiks hospital, saa vidt de frugtsommelige kvinders forløsning og barnefødsler angaar, da vi gerne herefter som hidindtil skal drage omsorg for børnenes opfostring ved de fattiges væsen, indtil bedre middel kan udfindes.

Hospitalsdirektionen gik ind paa forslaget, og det var ikke saa underligt, for dels var det i overensstemmelse med fundatsen, som vi har set, men dels havde der vist sig saadanne vanskeligheder for hospitalet, idet flere patienter havde aborteret derinde, saa at man havde drøftet at engagere en jordemoder til at staa til raadighed for hospitalet. Det er imidlertid ikke ganske klart, hvorledes forholdet blev ordnet. Det tog naturligvis nogen tid at faa indrettet en fødselsstiftelse, men i oktober 1759 toges den dog i brug.

Den blev indrettet i den pavillon ud mod Amaliegade, der ligger nærmest ved Amalienborg, og den var ganske anderledes plads end i *Ingers* smaa huse i Gotersgade. I øverste etage var der 3 værelser til gaden og 7 mindre værelser lige over for ud mod gaarden. Det mellemste værelse til gaden blev benyttet til fødestue, og i de to værelser ved siden af var der plads til i alt 24 senge til lige saa mange fattige barselkvinder og børn. Kamrene til gaarden var for betalende, og de var enten til 4 - 6 personer eller eneværelser. Dem betaltes 2 - 6 rd. om ugen paa disse værelser. Det fremgaar heraf, at der var en særlig fødestue, og at hver patient havde sin seng. Man skulde tro, at dette fulgte af sig selv, men det er ikke tilfældet, for endnu 30 aar senere fandt man i Paris et hospital, hvor der laa i en seng - fødende og barselkvinder mellem hverandre!

I underste etage var der indrettet værelser for jordemoderen, desuden køkken og andre fornødenheder. Der var ventiler i alle værelser, og dem var højt til loftet. Dørene var saaledes indrettede, at luften frit kunde gennemstrømme værelserne „for at rense, køle og udlufte dunsterne”. I sengene var dem ingen dyner, men straasække, madrasser og tæpper, sengestederne var aabne i bunden, og dem fandtes ikke omhæng som i hospitalerne. Alle disse foranstaltninger for at holde rummene luftige minder i høj grad om engelsk forbillede, for i England spillede ventilationen en stor rolle i hospitalerne.

Som jordemoder ansattes den tidligere omtalte *Else Sophie Peber*, som var eller havde været gift med en parykmager. Hun var examineret i maj 1749, men forblev ikke længe paa fødselsstiftelsen, for allerede 1763 tog hun sin afsked. I den anledning averterede hun 13. juli 1763 i Adresseavisen: „Da den paa det kgl. Accouchement-Hus forhen værende Jordemoder Madame *Peber* ham qvitteret dette Embede, saa tilbyder hun sin Tjeneste som Jordemoder for hvem her i Byen det maatte behage at lade sig betjene af hende. Hun boer ved Stranden hos Uhrmager Link, 2 Huse fra Boldhusgade.” Hendes efterfølger hed *Kreutz*.

Foruden at være jordemoder ved fødselsstiftelsen bestyrede *mdm. Peber* ogsaa økonomien, men det vigtige spørgsmaal, om der ikke var en læge som accoucheur, kan ikke besvares med fuldkommen sikkerhed. Dem kan dog næppe være tvivl om, at *Christian Johan Berger*, som 25. maj var blevet medlem af jordemoderkommissionen og stadsaccoucheum, havde tilsyn med anstalten, selv om han ikke virkede som egentlig ovemlæge, før han 15. maj 1761 blev professor i fødselsvidenskab

VI.

samtidig med at fødselsstiftelsen blev skænket til universitetet.

Christian Johan Berger, en af verdens berømte fødselshjælpere, var født 24. august 1724 i Wien, men hans forældre var danske, i tjeneste hos den danske gesandt, grev Berkentin. Faderen døde allerede, da Berger kun var 4 år gammel, men grev Berkentin tog sig af ham. Han bestemtes til kirurg, blev sat i lære i Berlin, men kom 1741 til København. 1743 - 1746 var han i udlandet og studerede særlig fødselsvidenskab i Strassbourg hos den kendte fødselshjælper Fried. Derpaa vendte han tilbage og studerede ved den kirurgiske lærestanstalt under Simon Crüger, og efter 4 års forløb tog han med glans sin kirurgiske examen 1750. To år senere blev han kirurg ved fattigvæsenet i København, ved opfostringshuset, 1758 blev han professor ved kunstakademiet og 25. maj 1759 medlem af jordemoderkommissionen og stads-accoucheur. Samme år disputerede han for doctorgraden, og hans disputats ham senere gjort hans navn berømt, for den gav for første gang forstaaelsen af fostrets drejning under fødslen, og navnlig af at hovedet ved fødselens begyndelse træder ind i skraastilling i bækkenet. Som det saa ofte gaar, blev disputatsen ikke paaagtet i begyndelsen, det var Bergers efter-følger, som fik nytten af den, og først langt ind i det følgende århundrede kom disputatsen til ære og værdighed.

Den 3. april 1761 sendte Berger en ansøgning til oversekretæren i kancelliet, grev Holstein-Ledreborg, om at fødselsstiftelsen maatte blive en praktisk skole for alle, der vilde yde fødselshjælp, at denne stiftelse maatte blive skænket til det medicinske fakultet, og at der maatte ansættes en professor ved den. Denne professor skulde holde forelæsninger over fødselsvidenskab og tillige give sine tilhørere lejlighed til øvelser i praxis i skolen. Hvad den øvrige indretning og mulige forbedring af jordemodervæsenet angik, maatte det særlig paalægges ham i forbindelse med collegium medicum og jordemoderkommissionen at overlægge og undersøge de dertil bedst tjenlige midler. - Allerede den 6. April sendtes denne ansøgning til collegium medicum med anmodning om svar snarest muligt, og da dette ikke skete i de første dage, kom der aabenbart ordre til, at svaret skulde afgives 15. april. Svaret blev derfor kun underskrevet af de to medicinske professorer og var en bestemt protest mod forslaget. Man hævdede, at efterdet den 2. januar s. a. var blevet tilladt, at læger kunde faa uddannelse paa stiftelsen, var alt godt, naar jordemoderkommissionen maatte beholde den magt, som den ifølge forordningen af 1714 havde over jordemødrene og ret til som hidtil at sende jordemødre, som havde faaet deres teoretiske undervisning, til praktisk oplæring paa stiftelsen, „da vor senior etatsraad Buchwald hidtil har paataget sig informationen for jordemødrene og derved udvirket, at vi kan fremvise saa gode jordemødre her som nogen andensteds i verden.” Man udtalte sig derpaa meget tvivlende om Bergers kvalifikationer til at være professor ved universitetet.

Berger svarede skarpt igen. Han følte sig overbevist om, at grev Holstein var enig med ham om nytten af en saadan jordemoderskole, da det er klart og uimodsigeligt vist, at der til oplæring i denne saa nyttige videnskab, som næsten alene grundes paa erfaring og øvelse, ikke findes noget bedre og hurtigere middel end dette, dog under den forudsætning, at der er en tilstrækkelig erfaren lærer, hvis fornemste beskæftigelse maa være undervisningen og udøvelse af denne videnskab, og som maa anvende al sin tid og sin forstands kræfter paa mere og mere at forbedre denne betydelige og svære kunst. For Berger var det sagen om at gøre, og naar blot en dygtig mand blev ansat, var han villig til at trække sig tilbage for den modstand, fakultetet ydede.

Berger fik imidlertid sin villie : Fødselsstiftelsen skænkedes til det medicinske fakultet, og *Berger* blev den 15. maj 1761 professor i obstetrik ved universitetet, men indtil videre med en særlig lønning.

Berger har sikkert været en glimrende lærer, derom har man mange vidnesbyrd, men han skrev ikke meget. Foruden hans disputats findes i grunden kun en højst ejendommelig lærebog for jordemødre. Medens det var meget almindeligt, som jeg har omtalt, at jordemoderbøgerne var formede som spørgsmaal og svar, er der det ejendommelige ved Bergers i 1766 udgivne bog, som hedder „Spørgsmaal over Menneskets Fødsel og Fødsels-Hielpen”, at den kun indeholder spørgsmaalene men ikke svarene. Disse har man imidlertid fundet flere gengivelser af, og jeg skal her optrykke et par af spørgsmaalene og svarene, saaledes som jeg allerede har gjort det i Tidsskrift for Jorderødre i 1896, idet de valgte spørgsmaal netop belyser den opdagelse, som Berger gjorde, at hovedet i øverste

VI.

bækkenaabning træder ind i skraadiameteren.

§ XLII. Spørgsmaal 90. Af hvilke tegn kan hovedets besynderlige leje tilforladelig kendes?

Svar : Af sømmenes retning og fontanellernes leje eller sted paa hovedet.

Sp. 91 . Hvad styrelse har pilsømmen, naar hovedet først presses mod bækkenets øverste aabning?

Svar : Den søm synes skæv og løber ind i den retning hen til en af de hulheder, som er ved siden af korsbenet.

Sp. 92. Hvor finder man den forreste fontanelle?

Svar: Denne fontanelle findes ved enden af pilsømmen og lidt til siderne af korsbenet, eftersom hovedet glider til siderne af korsbenet.

Sp. 95. Hvilken fordel kommer af dette hovedets skraa leje?

Svar: Fornemmeligst at hovedet, hvor det er længst, kan føres igennem den bredeste aabning i bækkenet.

Sp. 96. Hvor finder man den bageste fontanelle ved fødselens fremgang?

Svar: Denne, som i begyndelsen af fødslen ikke kunde findes, kan, naar fødselshandlingen bliver ved, føles strax bagved skambuen.

Paa denne maade fortsættes med en overordentlig stor mængde spørgsmaal, men bogen er ikke blot interessant ved at gøre rede for Bergers lære, men ogsaa i en anden henseende, idet den nemlig indeholder en ret lang fortale, som giver mange oplysninger om jordemodervæsenet paa den tid. Fortalen er et forsvar for bogen og dens form, og jeg gengiver et større stykke af den:

Denne bestaaer af kiædeviis sammenhængende Spørgsmaale over Videnskaben, som indbegriber Fødselens og Fødsels-Hielpens vidtiøftige Lære. Dens Bestemmelse er Underviisning og Prøvelse. Forfatteren har som oftest at gøre med uøvede, letsindede og sløve Hoveder; Jordemoder-Lærlingerne har en Afskye for alvorlig Eftertanke, deres Tænkraft mangler Øvelse fra Ungdommen af, og Sinds Arbeyde bliver dem Snu, ved en sildigere og moeden Alder, overmaade tungt; nogle af dem ere nok villige til at lære uden ad, for at kunde betale med Hukommelsen, naar der kræves Regnskab for deres Indsigt i denne Kunst, de paastaer at vide og udøve, men ved nøye Erfaring at samle egne og tydelige Begreb, at sammenligne, dømme og forskaffe sig ved Overbeviisning en grundig Videnskab, det er sandelig neppe nogen iblandt dem endnu falden i Sinde. Denne letsindede Tænkemaade er den første og skadeligste Aarsag til Jordemødrenes almindelig meget maadelige og utilforladelige Kundskab; de Flittigste har nok anstrænget deres Hukommelse, men aldrig deres Bedømmelses Kraft, for at sette sig i Stand til at udstaae deres Prøve og nyde Tilladelse at udøve Fødsels Hielpen; blive de antagne, saa forglemme de det meste af de Lærdomme, de have betyngtet deres Hukommelse med, hvilke og, af Mangel paa egen Indsigt og Overbeviisning, virkelig blive dem aldeles til ingen Nytte. Jordemødrene have en vis egen, meget gammel og uden for deres Orden mestendeels ubekjendt Videnskab, som bestandig forplantes imellem dem; de have deres egne besynderlige og tildeels urimelige Talemaader; denne deres Kundskab grunder sig paa mange, ikke alletider uskadelige, Fordomme, og paa mange andre overtroiske og latterlige Foretagender. Til denne elendige Videnskab overgive de unge Jordemødre sig, saa snart de have forladt Skolen; Mangel paa grundig Indsigt og forledende Exempler henrive dem. Forfatteren vil i det mindste forsøge, med Tiden at udrødde i disse Lande denne ugrundede og bedragelige Videnskab, han agter at opvække Lærlingernes Agtpaagivenhed; han vil lære og hielpe dem til selv at tænke, og nøde dem til at sammenligne og dømme over deres egne ved igientagne Erfaringer erhvervede Begreb. Maatte han dog erholde disse Fordeele! han formoder at naae dem ved denne Læremaade, som han anseer for den beqvemmeste til at

Christian Johan Berger.

F. 14 / 8 2724. D. 2 / 4 1789. (Efter maleri paa Rigshospitalet.)

fuldbyrde hans Hensigt. Maa ikke Lærlingerne paa nogen Maade besvare disse kiædeviis fremlagte Spørsmåale? svare de urigtig, saa maa Urimeligheden af deres Svar vises dem tydelig; treffer de lykkelig Sandheden, saa maae de selv vise Grunden til deres Meening, og overbevises i begge Begivenheder. Disse Spørsmåale kunde videre tjene til Lærlingernes Prøvelse, den vilde derved blive lettere og tilforladeligere, deres Besvarelser kunde i saa Maade ikke allene understøttes af Hukommelsen, men maatte og for den største Deel grundes paa egne Begreb og Overbeviisning.

„Man tilstaaer maaskee Læremaadens Brugbarhed, naar den mundtlige Forklaring tillige bliver tilstrækkelig; men hvilken Vidtløftighed! hvilken Mængde af kiedsommelige Spørsmåale over næsten uendelige og tildeels vanskelige Erfaringer, Aarsager, Virkninger, Tilfælde, Slutninger o. s. v.! Er denne saa nøyagtig afhandlede Videnskab vel afpasset efter Jordemødrenes uøvede Forstands Kræfter? Hvad Svar venter man paa denne Indvending? Ere da de mangfoldige Aarsager og Tilfælde, hvorved Fødsels-Handlingens bestemte Orden paa mange Maader kan afbrydes, Forfatterens egne Opdigtelser? Kan han efter Behag indskrænke og lette det, som virkelig er tungt og vidtløftigt? eller gives der maaskee tvende forskiællige Videnskaber?

een vidtløftig, meget sammensat og følgelig tung for den moedne mandige Forstand, og een kortere, lidet betydelig og læt begribeig for den langsomme Fruentimmer-Hjerne? Ney sandelig! der er kuns een eneste Maade at kiende Fødselens Sammenhæng, og een eneste Videnskab at hielpe og forbedre Naturens forekommende Feyltagelser i Fødselen, og denne Videnskab overgaaer aldeles ikke Fruentimmernes enten Sinds- eller Legems Kræfter. Fødsels Hielpen, som en særdeles vigtig Forretning, har Lovene efter Velanstændighed og Billighed betroet til Jordemødrene, og de have ved hellig Eeds Paaleggelse forsikret sig om deres Troskab, Jordemødrene ere derfor paa det høyeste forpligtede til, grundigen at lære og vide denne Videnskabs heele Omfang, thi Ukyndighed er den vigtigste Utroeskab de kunde begaae imod den almindelige Tillid. Hvem kunde tvivle om denne unægtelige Sandhed! at den, som vil paatage sig troligen at udøve en Videnskab, og det un-

der eedelig Forsikring, maae nødvendig have alle dens Lærdomme inde.

„Men kan man ogsaa i Almindelighed vente af Jordemødrene denne Kundskabs behørig Fuldkommenhed? Kan man under værende Forfatning med Billighed fordre den af dem? Forfatteren holder for, at Fordringen er i Almindelighed uden Undtagelse meget billig, thi hvad er endelig Jordemødrenes Hielp, naar de ikke grundigen forstaae deres Kunst? sandelig slet intet, om ikke skadelig. Han nødes imidlertid til at tilstaae, at saavel Lærlingens Herkomst, Opdragelse, Levemaade og indgroede Tænkemaade, saa og forledende Exempler, almindelige Fordomme, ja selv den Sikkerhed, som opvækkes af Fødselernes sædvanlig Fuldstændighed, ere og blive vigtige Hindringer for Kundskabens almindelige Udbredelse: Dog kunde maaskee disse Hindringers skadelige Indflydelse i Lærlingernes Dannelselse, om ikke hæves, saa dog til Deels noget formindskes ved Jordemoder-Væsenets videre Forbedring. Det er hverken Forfatterens Hensigt, eller her Sted, at gjøre omstændelig Forslag til denne Forbedrings Fuldførelse, til hvilken allerede er gjort et meget betydeligt Skridt, ved den af Landets forud omme Fader, *Friderich den Femtes*, Høylovlige Hukommelse, Allerhøyst anordnede practiske Jordemoder-Skole i det Kongelige Friderichs-Hospital, men det var ellers meget læt at viise, hvorledes nogle faa tilforladelige Jordemødre i denne Residentz, og Forholdsviis i andre Kiøbstæder, samt een eeneste i hvert Herred, kunde forekomme mangfoldige Skader, naar de bleve saaledes bestilte til at have bestandig Opsigt med de andre Jordemødre, at uden deres Vidende og Raad intet vigtigt i Fødselerne maatte foretages eller efterlades. Borgerlige Friheder, og en anstændig Belønning, samt den af Øvrigheden, ved den givne særdeles Bestalling, beviiste Tillid, kunde give slige Opsigts Embeder anstændig Underhold og den behørig Anseelse, og vilde formodentlig have denne lykkelige Virkning, at opmuntre i Fremtiden mange unge Fruentimmer af bedre Herkomst og Opdragelse til, tillige at lægge sig efter denne Videnskab, og lære den med al nødvendig Taalmodighed, Agtsomhed, Fliid og Eftertanke, i Haab maaskee med Tiden at kunde opnaae disse betydelige Embeder. Opmuntringen vilde saaledes blive almindelig, og Haabet en lykkelig Aarsag til Kundskabens Udbredelse . . .“

Berger blev ikke længe ved med at være lærer, for 1770 blev han livlæge hos kongen, og 15. februar 1771 blev han fritaget for alle sine akademiske forretninger, og *Mathias Saxtorph* konstitueredes i hans arbejde paa fødselsstiftelsen. Desværre blev *Berger* revet ind i de politiske strømninger og blev nær knyttet til *Struensee*, ja saa nær, at han arresteredes sammen med *Struensee* natten mellem 16. og 17. januar 1772. Ganske vist blev han ikke idømt egentlig straf, men han forvistes til Aalborg og blev senere professor i Kiel, hvor han døde 2. april 1789 efter at være blevet benaadet med en etatsraadstitel.

Vi har dog endnu et vidnesbyrd om *Bergers* interesse for jordemodervæsenet. *Struensee*, der selv var læge, havde mange store reformplaner for, og deriblandt vilde han ogsaa reformere universitetet. For det medicinske fakultets vedkommende tog han *Berger* til hjælp, og det var denne, der udarbejdede et forslag, som dog ikke blev gennemført, da *Struensee* blev styrtet saa tidligt, men *Struensee* forlangte ogsaa et forslag til en ny medicinalordning, og ogsaa herved var *Berger* ham behjælpelig. Den 20. februar udstedtes en kabinetsordre til collegium medicum om paa grundlag af en plan, som var udarbejdet af *Berger*, hurtigst muligt at udarbejde et forslag til en ny medicinalforordning. *Bergers* plan blev nøje fulgt, og formodentlig henimod slutningen af aaret blev et stort forslag indsendt til cancelliet. Heri findes 12 paragrafer angaaende jordemodervæsenet. Forslaget er skrevet paa tysk, det er underskrevet af lægerne, men ikke af kirurgerne i collegium medicum de er ikke engang spurgt om deres mening og jeg skal kort referere de vigtigste punkter.

§ 50. Paa grund af fødselshjælpens vigtighed maa for fremtiden ingen hverken jordemoder, læge eller kirurg give sig af med fødselshjælp uden at være examineret og autoriseret.

§ 51 handler om forholdene i Hertugdømmerne og i

§ 52 bekræftes de gældende bestemmelser for kongeriget.

§ 53. Alle amtmænd, magistrater, stads- og landlæger og alle hvem det angaar skal strax efter forordningens bekendtgørelse i fællesskab overlægge og til collegium medicum indberette, pa a hvilke steder der trænges til jordemødre og hvor mange. Alle fysici og andre læger skal stævne jordemødrene for sig for at undersøge deres rettigheder, for at prøve alle uden undtagelse i jordemoderkun-

VI.

sten og indsende beretning herom efter enhvers bedste viden og samvittighed, hvorpaa collegium medicum af disse beretninger skal dømme om jordemodervæsenets nuværende forfatning, træffe bestemmelse om den fremtidige bedste indretning, ordentlig legitimere de brugbare øvede jordemødre og kassere alle uvidende og uøvede.

§ 54. Overalt hvor dem endnu ikke er tilstrækkelig mange tilforladelige jordemødre, og hvor der senere bliver afgang, skal kun grundig underviste, øvede og offentlig prøvede og af collegium medicum autoriserede jordemødre blive antaget og ansat af øvrigheden. Men for at der altid kan opdrages et tilstrækkeligt antal i jordemoderskolen i København, skal øvrigheden i forbindelse med lægerne udvælge dertil egnede personer, som kan sendes ind paa skolen til undervisning og øvelse i mindst et aar. De maa være 20 - 30 aar gamle eller ikke meget ældre, med gode naturlige evner, øvet i læsning og noget i skrivning, raske og bekvemme til fødselshjælp og bekendt for god og retskaffen vandel. Skulde der ikke være egnede individer paa egnen, skal det snarest indmeldes til collegium medicum, som saa hurtigst muligt vil skaffe andre.

§ 55. Disse til skolen sendte lærlinge skal have et tilstrækkeligt tilskud til rejse og underhold, saa længe undervisningen varer, fra stad, amt eller kreds. Disse omkostninger maa bestemmes efter de foreliggende forhold og lignedes paa beboerne, dog saaledes at ubemidlede gaar helt fri, medens andre skal være pligtige at betale, eventuelt ved eksekution.

§ 56. Bestemmelserne om præsteattester osv, skal overholdes. Læreren skal undervise dem saa længe, til han finder dem dygtige nok til at aflægge prøve, og naar den er aflagt, skal de immatrikuleres af collegium medicum og forsynes med diplom. Læreren maa faa 3 rd. i lærer-honorar af de indsendte, af andre 16 rd.

§ 57. For at lette de offentlig ansatte jordemødre saa vidt muligt, og da de fleste fødsler sker ved naturen og uden egentlig fødselshjælp, saa tillades det de paa landet ansatte jordemødre at antage saa mange sædelige og dygtige kvinder, som de skønner er ønskeligt til hjælp i deres kreds, og at undervise dem saa vidt i jordemoderkunsten, som det er nødvendigt, for at de kan skælne den ganske naturlige fødsel fra den uregelmæssige. Derefter skal saadanne hjælperinder fremstilles for fysikus, som efter omstændighederne og deres dygtighed skal være berettiget til at give dem et gratis vidnedsbyrd, at de er berettiget til i normale tilfælde og

under opsig og ansvar af jordemoderen at hjælpe fødende. - De jordemødre, som er examinerede i skolerne i Hertugdømmerne og i de kommende skoler i Norge maa ogsaa praktisere her, naar de bliver legitimerede af collegium medicum, men ingen andre maa. Overtrædelse koster 3 maaneders tugthus ! Embedslæger skal examineres og alle andre læger, som vil yde fødselshjælp.

§ 58 indeholder særlige bestemmelser for Norge, og i § 59 bestemmes, at der skal oprettes jordemoderskoler i Christiania og Trondhjem.

§ 60 indeholder de almindelige bestemmelser om jordemødrenes forhold bl. a. ogsaa advarsel mod drukkenskab og anvendelse af indvortes medikamenter, men saa følger en mærkelig bestemmelse : Naar jordemoderen under fødslen med sandsynlighed venter den fødendes død, skal hun, hvis fysikus eller en anden læge eller kirurg ikke er tilstede, gøre de paarørende og præsten opmærksom derpaa og indtrængende opfordre til, at en i dissektion kyndig mand tilkaldes, som, hvis den fødende ikke kan hjælpes, skal være pligtig til at afvente døden. Thi det er vor alvorlige villie og befaling, at alle i den sidste tid af svangerskabet eller i fødslen døde, saa snart man ved sikre tegn er overbevist om døden, uden ophold og ogsaa mod de paarørendes villie skal aabnes for om muligt at holde barnet i live. De ansatte jordemødre maa ikke uden tilladelse rejse bort, og det forbydes dem at følge børnene til daaben i kirken. Hvis de overtræder dette forbud, skal de bøde 10 rd. til collegium medicum, hvoraf de 4 rd. til angiveren ! - Overtrædelse af bestemmelserne skal indberettes, undersøges og paadømmes paa behørigt sted. Særlige sager skal underkastes collegium medicums dom, men det bestemmes absolut, at tab af jordemoderbevilling skal følge drukkenskab, egenmægtig ordination af indvortes medicin og hvis kejsersnit paa død kvinde ikke har fundet sted paa grund af jordemoderens forsømmelighed.

§ 61. De paa landet ansatte jordemødre skal være fri for alle ordentlige og overordentlige skatter, og ekstraskatten skal, saa længe den varer, for deres person betales af distriktet. Hvis collegium medicum faar forelagt stridigheder angaaende jordemoderlønnen, skal det gaa ud fra, at der i København

VI.

skal betales for fødsels- og barselhjælp 4 rd., i andre stæder 2 rd., i smaa stæder og paa landet af gaardmænd 4 mark, af husmænd (Hausleute) 3 mark og af fattige og af fattigvæsenet 2 mark. Forøvrigt tillades det alle byer, amter og kredse at slutte kontrakter med jordemødrene, som de er mest passende for begges omstændigheder. Endelig bestemmes, at jordemoderlønnen kan inddrives uden procesomkostninger, og at jordemoderhonorarer skal være privilegerede i døds- og fallitboer. Dette forslag, som i meget minder om Bergers fortale til lærebogen, viser hans interesse for jordemødrene og viser, at han i mange retninger var langt forud for sin tid. Dets skæbne blev desværre ikke god. Det vandrede frem og tilbage mellem cancelli og finanskommissionen, og omsider sendtes det 22. august 1772 tilbage til collegium medicum for at blive udarbejdet i form af en forordning og med nogle ændringer - men saa hører man ikke mere om det! Kollegiet lod det ganske roligt ligge, formodentlig fordi Berger var borte, da andre ikke havde synderlig interesse derfor, og muligvis fordi man havde faaet ordre til at raadføre sig med kirurgerne, som man paa forhaand kunde vide vilde rejse en voldsom modstand mod det afsnit af forordningen, som handlede om dem. Bergers bestræbelser førte derfor ikke til noget!

Som vi har set af forslaget, forlangte Berger, at ingen læge maatte agere fødselshjælper uden at være examineret. Dette stemte næppe med den almindelige mening hos publikum, hvilket man fik et udtryk for netop paa det tidspunkt, da forslaget var sendt til cancelliet. Der fremkom nemlig i Adresseavisen den 20. december 1771 følgende anonyme artikel:

„Spørgsmaal: Siden det er en Jordemoder under Straf med Børnehuset, forbudt at ordinere Recept for en Barsel Kone, saa spørges til Besvarelse, om ikke en Doctor var mere Last- og Strafværdig, naar han ikke imod Betaling vilde komme at redde saafremt muligt,
Konens Liv? A.”

Mellem underskriverne af forslaget fra kollegiet var ogsaa stadsfysikus *Wandeier*, og han blev aabenbart vred over dette indlæg og skrev:

„Svar: Fornuftige Folk indser let, at en Mand kan være en god Doctor, endskiønt han ei lader sig bruge til Accouchement, og at en Accoucheur, som ham lagt sig efter at komme fødende til Hiælp og gjør Profession deraf, kan tillige være en god Doctor: men paa det at Publicum ei af Uvidenhed skal sende Bud til en i Steden for den anden til den fødendes Forsinkelse, er dem allernaadigst af Hans Kgl. May. beskikket en publicque Accoucheur nemlig Hr. Doctor *Saxdorph*, hvilken tillige med flere er Jordemødrene vel bekiendt. Dette har ieg eragtet fornødent at tilkiendegive for enhver, paa det dumme og nedrige Folk ei skal opholde sig over Doctores, som ei ere Accoucheurs.”

om vi har set, blev *Berger* allerede fritaget for alle sine akademiske forretninger, og Mathias Saxtorph blev konstitueret for ham som docent i fødselsvidenskab og overlæge paa fødselsstiftelsen. Saxtorph var en præstesøn og var født I . juni 1740, blev student 1756 og blev 3 aar efter optaget paa Elers kollegium, hvorfor han ifølge fundatsen maatte tage teologisk examen 1760. Først 1765 tog han sin medicinske examen og blev dr. med. 1771 . Samme aar blev han stadsaccoucheur i København, læge ved Plejestiftelsen og overlæge ved Almindeligt hospital. Ved Bergers afgang blev han professor medicinæ designatus, ordinær professor blev han først 1795. Naar det tilføjes, at han tillige var reservemedicus paa Frederiks hospital, vil man forstaa, at han havde langt flere hverv, end nogen anden læge har haft her i landet. Som overlæge paa fødselsstiftelsen og lærer for læger og jordemødre skaffede han sig et navn som vel ingen anden. Han døde i aaret 1800 og efterfulgtes af sin søn Johan Sylvester Saxtorph.

I 1776 udgav Saxtorph „Kort Udtog af Jordemoder-videnskaben”, som i talrige udgaver blev den egentlige jordemoderbog i et halvthundrede aar, og som derfor har været af den største betydning for jordemødrenes oplæring.

Fødselsanstalten havde som omtalt til huse i en af Frederiks hospitals pavilloner ud mod Amaliegade, men det voldte forskellige ulemper, og for at hjælpe hospitalet men næppe af hensyn til fødselsstiftelsen skænkede enkedronning Juliane Marie den smukke gaard, som laa ved siden af Frederiks hospital, og som var bygget af og havde tilhørt hospitalets bygmester Thura. Den 15. januar 1783 udgik der et reskript til Københavns magistrat, at den ved Frederiks hospital liggende gaard, som dronningen har købt og skænket til accouchementshuset, for at hele hospitalet kan blive overladt til syge, maa være fritaget for alle de byrder og paalæg, som Frederiks hospital er fritaget for. Bygningen blev indrettet til sit fremtidige brug, og 8. april 1785 kom der konfirmation paa dronningens gavebrev, hvorved en gaard og 25 vestindiske aktier skænkes til fødselsstiftelsen. Dette gavebrev, som fik saa stor betydning, lyder:

„Dronningen har længe inderlig ønsket at kunne se Frederiks hospital i den stand, som dets højsalige stifter har villet, at det skulde være, og hvorom denne dyrebare konge og milde landets fader har i fundatsen givet sin allerhøjeste villie tilkende; fornemmelig i henseende til det antal syge, som deri skulde indtages, og hvilket hidtil ikke har kunnet lade sig gøre for en og anden aarsags skyld, hvoriblandt den der værende fødsels-anstalt skal være en af de vigtigste, da samme ikke aleneste skal koste mer end de dertil henlagte 1500 rdl., men og betager mange værelser, hvilke ellers til syge kunde bruges: saa, paa det at denne fødselsanstalt ikke herefter skulde hindre der at indtage flere, i det mindste saa mange syge, som fundatsen tilholder, skænkes til dette øjemeds opnaaelse den af dronningen købte, og for allerhøjstsammes bekostning istandsatte, tæt ved Frederiks hospital i Amaliegaden beliggende gaard nr. 71 lit. F.F. til et bestandigt opholdssted for fødsels-anstalten, som derved ganske fra hospitalet maatte blive afsondret og derudi henflyttes, saaledes at denne herefter kunde blive en særskilt stiftelse, og hvortil kongen allerede har givet tilladelse og bifald, samt løfte om, hvilket tildels ved de til indretningen allern, skænkede 20000 rdl. allerede er opfyldt, at ville med dronningen bidrage til de ved denne stiftelse fornødne udgifter, alt i den hensigt, at Frederiks hospital ved at skilles fra den byrde, som denne anstalt foraarsager, kunde sættes

Mathias Saxtorph.

F. 1/6 1740. D. 29/6 1800.

i stand til at rumme og pleje saa mange syge som muligt, hvilket og fra begyndelsen har været og herefter bør være dets egentlige bestemmelse. Og, paa det at denne til lykkelig fødsels fremme gørende ny stiftelse kan have en mere udstrakt nytte end den forrige indretning, saavel i henseende til de lærende og oplærende som til de fødende, saa ønsker dronningen og dertil udbeder sig kongens samtykke og kraftigste understøttelse:

1) At denne stiftelse maa være saa stor, at derudi kan indtages 50 fødende ad gangen, hvoriblandt fornemmelig maa være 10 særdeles fattige og skikkelige borgerkoner, hvilke uden nogen slags betaling, og, hvorom dronningen hjerteligen beder, adskilte fra de andre fødende, skal plejes og der forblive, indtil de med fostrene, hvilke de stedse maatte medtage, kunde uden fare igen udgaa.

2) Maatte der og være nogle af de bedste værelser udsete for andre gifte koner af alle stænder, fornemmelig saadanne, som formedelst deres legems skrøbelighed eller frygt for deres tilstand komme andensteds fra, for der at finde den behøvende bistand af de kyndige fødselshjælpere, hvorfor de dog ikkun skulde erlægge en frivillig gave til stiftelsens fattigbøsse, men for deres anden forplejning maatte betales efter personernes og tidernes beskaffenhed, hvilket paa det billigste af direktionen bliver at fastsætte.

3) At de fruentimmer, som maatte komme fra provinserne i kongens riger og lande, for ved

VII.

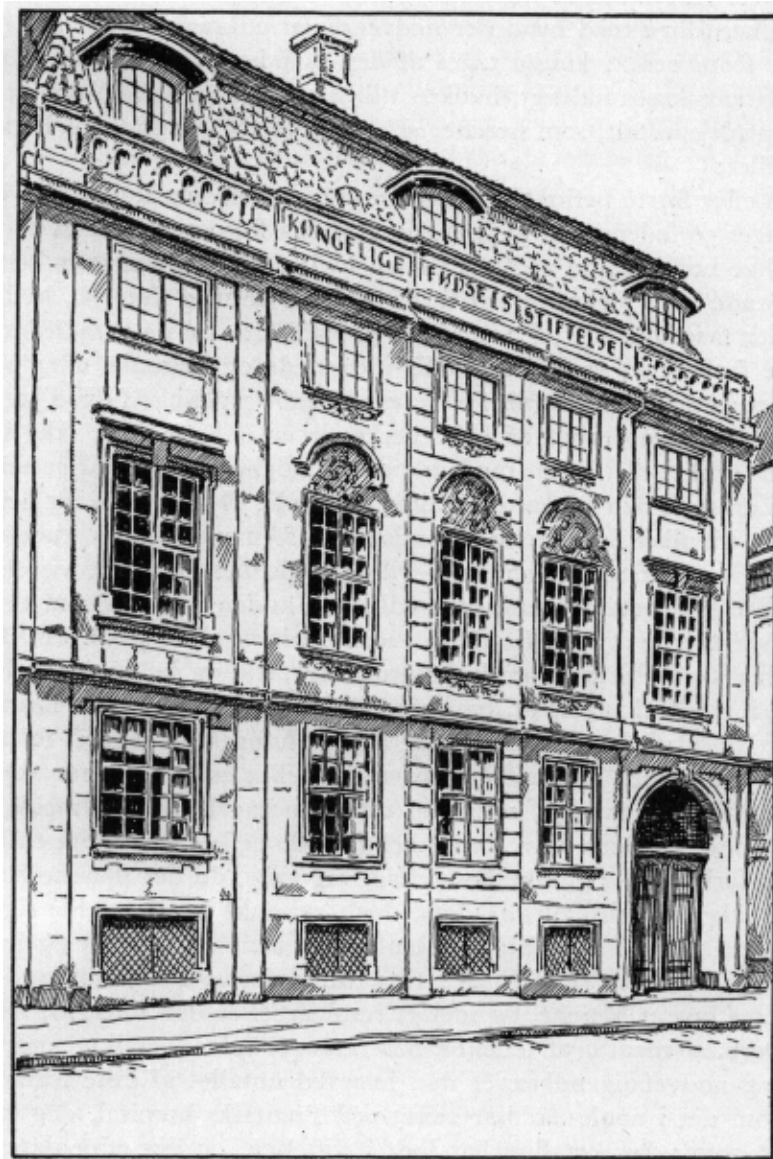
dette fødselshus at oplæres og øves, kan undgaa de betydelige bekostninger, deres ophold og undervisning nu forvolder, skal i stiftelsen stedse modtages og frit underholdes og oplæres 10 til 12 saadanne, som til denne højstnodvendige kunst er bekvemme og vel skikkede; ligeledes 2 saadanne studenter, en medicus og en kirurg, hvilke og der kan have frit værelse og ildebrændsel, men selv betale deres underholdning, og ikkun ligesom fruentimmerne; hvilke sidste skulde alene have fri underholdning, imod at de til alle tider gøre stiftelsen tjeneste som opvartningskoner, maatte forblive i stiftelsen i en vis tid, som direktionen bestemmer, paa det at andre, naar disse var oplærte, kunde efterhaanden have samme adgang og fordele.

4) Skulde den ved stiftelsen værende professor for disse lærende og andre, som i samme henseende maatte indfinde sig, holde paa bestemte tider frie, dog tilstrækkelige forelæsninger, hvorfor hverken maatte kræves, tages eller gives nogen betaling, ikke heller af vedkommende for den anordnede examen oppebæres mere end det i følge den derom ergangne aller. resolution er bestemt; for hvilken betaling dog de uformuende, i særdeleshed de som udi stiftelsen var oplærte, burde saa vidt gørligt være fritagne. Men, paa det at denne ny stiftelse ved foranførte forbindtligheder, endskønt de er til kendelig nytte for det almindelige dog ikke skal blive samme til en for stor byrde, professorerne ikke heller derved tabe i deres lovlige indkomster, saa til nogen hjælp for samme, ligesom det og allerede har behaget kongen dertil og til stiftelsens udvidning, underholdning og understøttelse at skænke af sin kasse aarlig 1000 rdl., ligeledes endnu vil dronningen til en stedseværende fond forære 25 aktier i det vestindiske handelsselskab, som formenes at kunne skaffe stiftelsen 4 til 500 rdl. aarlig indtægt, der fornemmelig skulde være til en bestandig understøttelse for nogle af ommeldte fattige koners fornødne ophold og pleje. Paa forommeldte vilkaar, og ellers ikke, og aleneste i den hensigt, at Frederiks hospital skal kunne ved fødsels-anstaltens forflyttelse indtage det fulde antal syge, er det, at dronningen ved dette gavebrev for bestandig afstaar og skænker til bestemt brug bemeldte gaard og aktier; forvisset om, at kongen og efterfølgere i regeringen ikke alene lader stiftelsen stedse beholde, foruden de til denne anstalt allerede forhen henlagte 1500 rdl., de under 8. december 1783 dertil allern, skænkede 1. 000 rdl. aarligen, men endog tillægger samme det den endnu maatte behøve, samt allern, befaler og konfirmerer alt, hvad herudi i den bedste hensigt er bestemt, og det paa saa kraftig en maade, at det stedse og altid kunde blive urykkelig.

„Dette gavebrev konfirmeres og stadfæstes herved i alle sine punkter og klausuler, ligesom kongen og forbinder sig og efterfølgere i regeringen ikke alene stedse at lade denne saa ypperlige stiftelse beholde, foruden de til samme allerede henlagte femten hundrede rigsdaler, de under 8. december 1783 dertil skænkede eet tusende rigsdaler aarligen, men endog altid paa kraftigste maade at understøtte den.”

Der fulgte nu en del forhandlinger, der endte med, at plejestiftelsen for de nyfødte børn opførtes ved siden af fødselsstiftelsen og endelig 23. marts 1787 kom reskriptet om den nye fødselsstiftelse og et plejehus for dens børn. I grundene til dette reskript faar man at vide, hvad den nedsatte kommission havde indstillet, og jeg skal derfor gengive, hvad der vedkommer fødselsstiftelsen:

„I forestilling af 5. d. m. har de andraget, at den nye fødselsstiftelse nu er bleven færdig og indrettet saaledes som det har været kongens villie, at den skulde være, paa det stifterinden dronningens hensigt herved kunde opnaas, som i allerhøjstsammes gavebrev af 29. januar 1785 er tilkendegivet fornemmelig at være: at se Frederiks hospital i saadan stand, at der kunde indtages saa mange syge, som dets højsalige stifter allern, har villet og i fundatsen er bestemt, hvilket vil blive gørligt, da fødselsanstalten, der er hospitalet til byrde, nu bliver skilt derfra; hvorhos de har fremlagt en fortegnelse over denne nye stiftelses indtægt og udgift,

Fødselsstiftelsen i Amaliegade.

Tegnet af **HAKON SPLUD**.

Repr. med Tilladelse fra **H. HAGERUPS** Forlag.

der viser, at udgiften til bygningerne, de vidtøftige indretninger og det betydelige inventarium har ialt været 30.144 rdl. 1 mk. $\frac{1}{2}$ sk. saa at, naar denne sum fradrages de af kongen og dronningen der-til skænkede 30.800 rdl., bliver i behold til bemeldte 5. marts 655 rdl. 4 mk. $15\frac{1}{2}$ sk., hvilken beholdning ikke vil blive tilstrækkelig til at udrede det, der endnu mangler og højlig behøves til inventarii fuidstændighed, som i det ringeste vil belobe sig omtrent til 2.500 rdl., hvilke, tillige med hvad dem nødvendigen udkræves, strax i begyndelsen til stiftelsens økonomi, formenes at kunne tages af den ved kommissionen besparede sum af det ophævede inoculationshuses indtægt, hvilken tillige med huset selv allern. er skænket til indretningen for den plejeanstalt, som herefter skal føjes til fødselsstiftelsen. Fremdeles har kommissionen forestillet:

„1. post. Som efter første betingelse i dronningens gavebrev stiftelsen skal blive saa stor, at derudi kan indtages 50 fødende ad gangen, hvoriblandt fornemmelig maatte være 10 særdeles fattige og skikkelige borgerkoner af København, hvilke uden nogen slags betaling og adskilte fra de andre fødende, skal plejes, og dem forblive indtil de med fostrene, hvilke de stedse skal medtage, kan uden fare igen gaa ud; saa findes og i stiftelsen for dette saaledes allern. bestemte antal fødende de

VII.

fornødne værelser forskellig indrettede og passende efter personernes stand og vilkaar, og den betaling, der gives for deres ophold og pleje. Af disse 50 personer skal de 30, hvorunder de benævnte 10 fattige borgerkoner er indbegrebne, ikke betale noget; de øvrige 20 derimod, vel og flere efter mødende omstændigheder, og naar rummet tillader deres modtagelse, skal erlægge den fastsatte betaling i forhold til de kamre og den plejemaade de maatte vælge sig; i hvilken henseende kommissionen formener, at dem kunde være for de betalende 4 klasser : den første for dem, der vil have de bekvemste værelser og nyde den bedste pleje, hvilke skal betale ugentlig 12 rdl., den anden for dem som betaler 8 rdl., den tredje de der giver 6 rdl. og den fjerde de, som ikkun betaler 3 rdl. om ugen; for hvilken forskellige betaling de og bekommer forholdsmæssig pleje og bekvemmelighed; ved hvilken betaling kommissionen forhaaber, at, om ikke alle, saa dog nogle af de bekostninger, som de 10 fattige borgerkoner vil forvolde stiftelsen, skulde kunne indbringes, fornemmelig dersom her-efter strængelig forbydes, at stadens jordemødre ikke maa, som nu sker, indtage noget frugtsommeligt ugift fruentimmer, som alle uden undtagelse burde melde sig ved fødselsstiftelsen, hvor de i alle maader blive bedre behandlede og betale mindre end hos disse koner; men om saadant forbud ikke ganske kunde lade sig gøre, da det maaske kan hænde, at dem i fødselsstiftelsen ikke var rum til alle dem, dem i saa fald kunde melde sig, saa skulde dog stadens jordemødre anholde ved stiftelsen om at faa denne tilladelse, og hvorfor dem burde erlægges til stiftelsens kasse en kendelse af 2 til 4 rdl. for hvert fruentimmer, de saaledes bekom tilladelse til i deres hus at betjene, og iøvrigt rette sig efter den forskrift, som derom maatte bekendtgøres. Dernæst maatte af fødende ikke antages uden betaling andre end saadanne, hvis yderste trang nødvendig udkræver det, hvorved antallet af disse formenes ikke at ville blive saa stor, som det i nogle aar ham været ved Frederiks hospital, dog maatte befales, at de barselkvinder, som uden betaling har født i stiftelsen, og dem efter deres barselfærd blev beladte med langvarige indvortes og udvortes sygdomme, maatte paa accoucheurens anmodning strax blive imodtagne, enten paa Frederiks hospital, eller om de er befængte med smitsomme sygdomme, da i de andre syge-hospitaler; og burde disse saaledes fra fødselsstiftelsen afgivne syge af vedkommende hospitalers betjente uvægerlig imodtages, og det uden at efterspørge, hvorfra de kommer eller hvem de er, hvorom alene direktionen eller inspektøren i forvejen underrettes. For at iagttage dette, holde god orden, samt til efterretning saavel for de betalende som fri indtagne fødende, anser kommissionen det baade nyttigt og nødvendigt, at visse regler fastsættes, hvorefter de fødendes antagelse, pleje, ophold og bortgang skal bestemmes, da enhver i sin klasse og derved blev underrettet og forvisset om de fordele og rettigheder, de der har at vente.

„2. post. Efter gavebrevets anden betingelse skal der være værelser for andre gifte koner af alle stænder, fornemmelig saadanne, som formedelst deres legems svaghed eller frygt for deres tilstand kommer andetsteds fra, for der at finde den behøvende bistand ved de konge-lige fødselshjælpere, hvilke for antagelsen ikkun skal erlægge en frivillig gave til stiftelsens fattigbøsse, men for deres ophold og pleje maatte betales efter personernes og tidernes beskaaffenhed, dog paa billigste maade behandles saaledes, at deres betaling ikke maa overstige den, dem er fastsat for første klasse. For disse koner er og særdeles værelser indrettede, hvilke formenes dog at maatte benyttes af andre skikkelige frugtsommelige for samme betaling, naar ingen anden lejlighed skulde være for dem i stiftelsen, da ikke desto mindre maatte sørges for, at, dersom nogen af ovenmeldte koner imidlertid skulde melde sig, og de for dem bestemte værelser maatte være i brug, de da alligevel til fornøjelse blev paa bedste maade imodtagne og betjente, dog paa de vilkaar at erlægge den allern. ommeldte frivillige gave, enten til fattig-bøssen eller til stiftelsens kasse. Ligesom disse udenbys koner saavel som og de fattige borger-koner af København skal have særskilte af stiftelsens opvartningskoner og den frihed at lade deres børn døbe i eller udenfor stiftelsen, saa maatte det og være dem tilladt i særdeles farlige tilfælde at raadføre sig med andre af stadens læger eller fødselshjælpere end stiftelsens egen, som dog dertil giver tilladelse, og bør, om han vil, derved være tilstede ; men skulde denne fremmede læge foreskrive overflødige eller dyrere hjælpemidler end dem, som stiftelsens læge har ordineret, og derfor ikke vil paategne de fremmede lægers recepter, hvilket han bør gøre paa alt det, der foreskrives til stiftelsens syge, da skal de betales af den, der har forlangt samme. Derhos maatte dem være forundt at se deres mænd, men sparsomt deres venner, hvorom de dog

VII.

hver gang skulde anmode professoren, som alene besørger saadant og bestemmer, til hvem vedkommende skulde melde sig.

„3. post. Gavebrevets tredie betingelse indeholder: at afde fruentimmer, som kommer fra provinserne i kongens riger og lande, for ved denne fødselsstiftelse at oplæres og øves, paa det de kan undgaa de betydelige bekostninger, deres undervisning og ophold nu forvolder, i stiftelsen stedse modtages og frit underholdes og oplæres 10 til 12 og flere saadanne, som egentligen til denne højst nødvendige kunst er bekvemme og vel skikkede. Ligeledes 2 saadanne studenter, en medicus og en chirurgus, hvilke og der kan nyde friværelser og fornødne ildebrand, men selv betale deres underholdning; dog skal disse lærlinger, saavel studenterne som fruentimmerne, ikkun forblive i stiftelsen en vis tid, der af direktionen bestemmes, paa det at andre, naar disse er oplærte, kunde efterhaanden have samme adgang og fordel. For den læredøtrene' forundte fri underholdning skal de, saa længe de som lærlinge sig i stiftelsen opholder, til alle tider uden betaling gøre tjeneste som opvarningskoner. Men da det i denne post saaledes bestemte antal af oplærende fruentimre til jordemødre ikke er tilstrækkeligt nok til deraf strax at forsyne alle provinser, og et større antal ikke vel skal være gjort saa strax at antage paa een gang i stiftelsen: saa, paa det provinserne dermed nogenledes lige kunde vorde forsynede saa snart som muligt, formener kommissionen, at i det første aar skulde sendes to fra hver af de 6 stifter i Danmark, det andet aar fra de 4 stifter i Norge, nemlig: for hvert tvende eller trede i forhold til stifternes størrelse; og saaledes fremdeles forholdes det tredie aar som i det første, og det fjerde som i det andet, paa det at alle provinserne kan komme til at nyde forholdsmaessige fordele for deres oplærende jordemødre, hvoraf de, som fra København melder sig, vel skal have fri adgang til denne milde stiftelse for der at tage del i undervisningen og alle de praktiske øvelser, men, da de bor her, hverken nyde fri underholdning eller ophold. Naar begge rigerne saaledes i almindelighed var blevet forsynet med oplærte jordemødre, eller naar de provinser, som det tilfaldt ikke indsendte lærlinger, kunde proprietærene melde sig hos direktionen for at faa plads for dem, som de vil indsende fra deres godser,

1) Oldnordisk: læridóttir, kvindelig discipel.

uden saa er, at de vil gøre det forinden imod betaling til stiftelsen for underholdningen, som maatte bestemmes til det allerbilligste : da de aldeles skal have undervisningen og øvrige øvelser frit. Det maatte altsaa blive direktionen tilladt efter bedste skønnende at indtage, fornemmelig i førstningen, af saadanne læredøtre saa mange som i stiftelsen vel kan rummes, dog uden at samme, paa de i 2 allern. befalede nær, maatte falde stiftelsen til last. Skulde iblandt de oplærende jordemødre imod formodning, da ingen uden unge og særdeles bekvemme til kunsten burde sendes eller antages ved stiftelsen, findes nogle uskikkede, saaledes at de enten strax formedeist haandlaget findes uskikkede, eller efter et ophold af 3 til 4 maaneder ikke har kunnet eller villet lære noget, skal de efter foregaaende advarsel, og efter at de er anmeldte for direktionen, som igen bekendtgør det for vedkommende, der har indsendt dem, bortvises, paa det at andre bekvemmere kunde vorde indsendte og i deres sted antagne; men for at forebygge dette, saa vidt ske kan, skal disse læredøtre, førend de modtages i stiftelsen, være forsynede med behørigge attester fra præsterne og enten fra landfysici eller stedernes læger, som og fra vedkommende øvrighed dertil anbefales, som maatte bevidne, at de er vel skikkede, sædelige og har lyst og naturlig vittighed som giver formodning om dem, at de kan lære jordemoderkunsten. Saadanne beviser burde og de oplærende studenter fremlægge for vedkommende akademi, som dertil foreslaar 3, hvoraf stiftelsens professor artis obstetriciæ vælger een, hvilket hver gang der er plads ledig, bør ske, førend de indtages i stiftelsen, og, dersom de, efter at være dem antagne, enten findes uskikkede til denne videnskab, eller er efterladne i at opfylde de dem paalagte forretninger og pligter, skulde det ikke heller tillades dem at forblive i stiftelsen i den dem ellers forundte tid. Hvilken tid for læredøtrene skulde i det længste være i et aar og den korteste et halvt aar, men for studenterne den længste 8 og den korteste 4 maaneder, da de i værende tid, ligesaavel som fruentimmerne, skulde nøje rette sig efter alle de forbindtligheder, som dem i en meddelende instrux bliver foreskrevne. I øvrigt anser kommissionen det gavnligt, om dem, i stedet for een medicus og een chirurgus, maatte antages to af hvem videnskab, paa det at desto flere dem

VII.

kunde øves, de der behøvende oftere erholde deres bistand, og de selv derved faa mere tid tilovers til deres andre i dette fag sig vidt udstrækkende studeringer.

4. post. Udi gavebrevets sidste betingelse indeholdes, at stiftelsens professor for de der værende lærende og andre, som i samme henseende maatte indfinde sig, skal paa bestemte tider holde fri, dog tilstrækkelige forelæsninger, hvorfor hverken maatte kræves, gives eller tages nogen betaling, ikke heller for den anordnede examen oppebæres mere end det, dem i følge den derom ergangne allern, befaling er bestemt; for hvilken betaling dog de uformuende, i særdeleshed de, som var oplærte i stiftelsen, burde aldeles være fritagne. Disse fri forelæsninger, som professoren herefter skal holde, burde i det mindste ske 3 gange om ugen, saavel over den teoretiske som praktiske del af videnskaben, og det saaledes, at et collegium eller kursus over begge dele i videnskaben kunde tilendbringes hvert halvaar. I hvilken tid de lærende skulde desuden flittigen, og saa ofte ske kan, i overværelse af jordemoderen øve sig i undersøgningen, da professoren og tillige maatte prøve deres styrke deri, samt vise dem tilrette, og lade dem, fornemmelig i begyndelsen, tillige jævnligen øve sig paa kvinde-billedet (fantomet), hvilket bør være ved stiftelsen, og det forinden de lægge haand paa naturen selv. I henseende til den allern. ommeldte betaling for de anordnede forelæsninger og examen, da formener kommissionen dermed burde forholdes efter reskript af 3. maj 1743 for Københavns jordemødre, dem herefter og skulde gælde overalt i de danske provinser som og i Norge. Det anses at ville blive til dobbelt nytte for læredøtrene, om den dygtigste eller mest skikkede af de lærende en eller to gange om ugen igentog for dem det, som professoren forud havde foredraget paa sit collegium i henseende til undersøgningen og øvelsen paa kvinde-billedet, som og det, der angaar barselkoners pleje og tilsyn for og efter fødslen, hvilket sidste stiftelsens jordemoder især maatte gøre. Med examen skulde forholdes i henseende til medicinæ studiosos saaledes som hidtil sket er, at alle, men i besynderlighed de, som til land- og stadsfysici i tiden tænke at blive befordrede, offentlig skulde in examine medico theoreticopractico aflægge fyldestgørende prøve paa deres indsigt og duelighed til at udøve denne kunst; hvilket og paa lige maade af studiosis chirurgiæ, som til land- og stadschirurgi ønske at antages, for det kirurgiske akademis professorer skulde ske, paa det at landet stedse med saadanne ind- og udvortes læger kan vorde forsynet, som ved med indsigt og erfaring at komme de fødende til hjælp, og spare mange fostres liv, der ellers maatte omkomme. Læredøtrene maatte prøves herefter, som hidtil sket er, offentlig paa studiigaarden i overværelse af stadens da forsamlede jordemødre, af jordemoderkommissionens lemmer, men fornemmelig af professor artis obstetriciæ, og derefter indskrives i protokollen; hvorefter de ved given lejlighed af øvrigheden og andre vedkommende til jordemødre kan antages og beskikkes. Ellers skulde studenterne, saa længe de ligger paa fødselsstiftelsen, iflg. reskr. af 2. jan. 1761 staa under opsyn af stiftelsens professor artis obstetriciæ, dem desuden, ligesom fødselsstiftelsen selv, skulde henhøre til det medicinske fakultet, hvorunder den nærværende professor og fødselsanstalten ved hospitalet efter reskr. 1. maj 1761 nu staa; dog ikkun forsaavidt undervisningen og examen angaar, thi den øvrige bestyrelse maatte tilhøre stiftelsens direktion. Men, da professoren herefter, i følge ovenmeldte allerhøjeste befaling, er paalagt baade at læse og examinere offentligt, uden derfor at nyde anden betaling, end den ham som accoucheum i København er tillagt, der ikke er tilstrækkelig belønning saavel for hans fordoblede umage som det han formedeist saadan indskrænkelse mister af sine lovlige indkomster: saa holder kommissionen det for billigst, at han, ligesom og nærværende jordemoder, der ligeledes vil faa mere arbejde derved, dog uden følge for den efterfølgende jordemoder, bliver derfor forundt noget vist aarligt, helst da første ikkun nyder løn som stadens og ikke som stiftelsens accoucheur. Og paa det, at der til denne professor artis obstetriciæ ved universitetet kunde for eftertiden blive en vis aarlig løn, som dertil nu aldeles ikke haves, holder kommissionen for tjenligst, at den kapital, som dronningen ham skænket, eller endnu, da allerhøjstsamme ønskede at det maatte ske, vilde skænke dertil, maatte indsættes i universitetets kvæstorat i København, for af sammes renter at lønne en professor artis obstetriciæ in facultate medica (dog uden nogen forandring i den nærværende professor amtis obstetriciæ succession i sin tid ved universitetet), som var fortrinlig bekendt for sin indsigt i denne videnskab, og derfor skulde tillige være fødseisstiftelsens accoucheur uden videre betaling af dens kasse. Iøvrigt maatte det staa professorerne frit for, herefter som tilforn, at læse privat for dem, som forlanger det for betaling, men som ingenlunde maatte be-

VII.

gæres eller tages af dem, der efter anførte allerhøjeste bydende er derfor fritagne. Angaaende den orden, i hvilken og hvorledes kommissionen formener, at der i henseende til disse holdende forelæsninger, undervisninger, øvelser og examen skulde forholdes, som og i henseende til alt det, der vedkommer de der efter befaling indtagende eller andre oplærende af begge køn, da anser kommissionen alt saadant til vedkommendes efterretning vil blive at anføre i en ved kommissionen udarbejdende instrux

I resten af reskriptet, som paa alle punkter blev approberet, gøres rede for stiftelsens økonomi og for oprettelsen af plejestiftelsen i en bygning, som blev opført ved siden af stiftelsen. Kuriøst er det, at dronningen ønskede, at portrætmaler Juuls svigerfader Thomas Holm, „dem er en skikkelig dansk mand og forstaar regnskabsføringen, og som har haft adskillige ulykkelige tilfælde, skulde blive stiftelsens inspektør og regnskabsfører; som og enken Barbara Christina Lund, der er bekendt for en retskaffen kone, skulde være oldfrue, og Villars Hansen portner”. De havde allerede faaet deres løn paa forventet efterbevilling!

Men hvem var jordemoderen? Det var Karen Ørsløw, som maa have været en meget dygtig person, ja Gulbrand, kongens livlæge, kalder hende „en næsten mageløs jordemoder i stiftelsens tjeneste”, og Saxtorph satte overordentlig pris paa hende. Hun var examineret 12. september 1769 og ansattes ved fødeanstalten 1771 efter mdm. Kreutz. Allerede samme aar, den 15. november, averterede hun i Adresseavisen: „Karen Ørsløw, jordemoder paa accouchements huset paa Frederiks hospital advarer mod at betro andre end hendes mand noget paa hendes navn.” Karen Ørsløw fratraadte midt i 1790, da hun blev gift igen og kom til Norge. Hun kaldes derefter „fru Bruenech”, og hendes mand maa have været embedsmand eller rangsperson, da hun kaldes frue og ikke madam. Hun har imidlertid savnet stiftelsen, for hun haabede at komme tilbage, da hendes mand søgte stilling her, men det blev dog ikke til noget, man kunde ikke vente med besættelsen af denne vigtige stilling, og hendes vikar madam Lange blev derfor ansat i januar 1791. Fru Bruenech blev i Norge, for 7. marts 1798 var hun i Laurvig, hvorfra hun søgte om en pension paa 100 rdl. for sin lange og gode tjeneste. Dette andragende blev dog afslaaet.

Der var altsaa nu oprettet en jordemoderskole, men det varede lidt, inden stiftelsen kom i gang, idet opførelsen af plejestiftelsen tog tid. Den 31. marts 1787 aabnedes den for betalende, men for de fritliggende først 1. januar 1788. Næst efter forordningen af 1714 er reskriptet af 23. marts 1787 af den største interesse i jordemodervæsenets historie, og jeg har derfor gengivet en stor del af reskriptet ordret.

Paa dette tidspunkt ophører man med at kalde en fødselshjælper en jordemoder, men skriver i stedet for gjordemoder. Denne skrivemaade beror iflg. Ordbog over det danske sprog paa et fejlagtigt tolkningsforsøg, idet fødselshjælperen opfattes som den, der binder en gjord om den fødende eller svøber barnet. Man er forlængst kommet bort herfra, og jeg benytter kun ordet jordemoder.

er var nu oprettet en virkelig skole for jordemødre, men det tog naturligvis lang tid, inden landet var forsynet med tilstrækkelig mange jordemødre, og jeg skal derfor meddele, hvad man ved om jordemoderforholdene rundt omkring i landet. Jeg har tidligere (s. 40 - 41) fortalt om forhold i Aalborg og paa Fyen, men der foreligger ikke saa faa oplysninger fra landets forskellige dele, og jeg skal gennemgaa dem efter landsdelene.

Allerede 1755 opnaaede amtmand *Gram*, at der i *Kronborg* og *Frederiksborg* amter oprettedes sygehuse og ansattes jordemødre. Det første sygehus blev anlagt i Esbønderup, hvor der tillige blev ansat en jordemoder, der skulde lønnes¹ med 50 rdl., frit hus, 4 læs hø, 4 læs halm, i sommertiden græsning til 2 køer samt 6 læs tørv. 1759 toges samme bestemmelse for Frederiksborg amt dog saaledes, at jordemoderen skulde bo i Hillerød, og i stedet for 6 læs tørv have 4 favne brænde. Det var tillige *Grams* plan, at disse jordemødre to gange aarlig skulde undervise og examinere de kvinder, der lod sig bruge som jordemødre paa landet, og desuden skulde de tilkaldes ved vanskelige fødsler. Til dækning af nogle af udgifterne blev det bestemt i 1766, at hver ny storkorsridder dertil skulde give mindst 25 - 30 rdl. Endelig kom der i en anordning af 12. oktober 1770 angaaende disse sygehuse i § 5 følgende forskrifter for jordemødrene:

Amts-jordemødrene, som og, efter første indretning, er antagne og beskikkede, en for hvert amt, eller de, som herefter i deres sted ved vakance til amts-jordemødre af amtmanden antages og beskikkes, hvilke maa være examinerede af det medicinske fakultet, skal rette og forholde sig i alle poster efter de dem af amtmanden meddelte instruxer, nemlig føre et ædrueligt og gudfrygtigt liv og levned; nat og dag holde sig beredt til at betjene frugtsommelige kvinder, som paa amterne lade dem kalde og hente, og omgaa dem, som de det gud og øvrigheden med en god samvittighed kan forsvare; uden betaling betjene uformuende og fattige kvinder med lige saa stor flid og omhyggelighed som andre; i tunge og farlige fødsler raadføre sig med amts-chirurgo; og maa jordemødrene hverken bruge eller give drivende medikamenter, som i alle slags forløsninger er uvedkommende og skadelige; ej heller maa de give eller tilraade noget slags medikament, som jordemødrene er forbuden efter forordningen af 1714, § 10de. Amts-jordemødrene skal og, enhver paa sit amt, have indseende med de ellers der værende jordemødre, erkyndige sig om deres forhold i betjeningerne, og befindende fejl ved alle lejligheder søge at rette, samt ellers undervise dem om alle ting, som henhører til deres forretning. Hvis de og befinde en eller anden, som ikke duer til betjeningen, og ikke heller vil adlyde deres raad og undervisning, anmelder de det for øvrigheden, at han derefter kan lade dem forbyde at betjene nogen. Til den ende skal og amts-jordemødrene omrejse paa amtet 2 gange

¹ Til vurdering af de mange taxter og lønninger, som bliver nævnt i det følgende, maa man erindre, at man inden 1. januar 1875 regnede med daler, mark og skilling. i daler var 6 mark, og 1 mark var 16 skilling. En rigs-ort var 1 mark og 8 skilling. Ved møntforandringen blev en daler til 2 Kr., en skilling c. 2 øre, en mark 33 øre, og en rigs-ort 50 øre. - Men pengenes værdi er i høj grad ændret, hvad enhver kan skønne om ved at sammenligne med, hvad den tilsvarende ting koster nu. Man fandt f. Ex. som vi skal se, 10 rdl. tilstrækkelig godtgørelse for aarlig husleje for en familie, d. v. s. 20 Kr. i vore penge, eller man erstattede brændsel med 8 rdl. d. v. s. 16 kr.

om aaret, hvor de i præstegaardene og præsternes hosværelse (d. e. nærværelse) skal examinere og informere jordemødrene i ethvert sogn, som af præsterne dertil indbestilles, og derfor hver gang forsyne sig med præsternes attester. Hvor og amts-jordemoderen bliver kaldet i forretning, særdeles i farlige tilfælde, bør og nærmeste jordemoder i sognet dertil kaldes for ved saadan lejlighed at undervises, dog denne sidste maa ikke være huset til byrde, ej heller paastaa noget for umagen, men være fornøjet med, hvad enhver efter sin formue godvillig vil give til rejseomkostning. Ved indfaldende vakance skal amtmanden hver gang lade sig gøre forslag paa 2 à personer af jordemoderkommissionen, som bedst kender de, til at være amts-jordemødre, mest skikkede, hvoraf han da een kan antage; dog, om iblandt jordemødrene paa amterne findes saadanne, som kommissionen kender

VIII.

dygtige til betjenerne at forestaa, maa de, fremfor andre, dertil antages. Dersom og disse stiftelsers indkomster i tiden dertil kunde tilstrække, uden afsavn for andre nødvendige udgifter og bekostninger, maa de i sognene paa bemeldte amter værende jordemødre, en efter anden, indsendes til Frederiks hospitals accouchements-hus for at faa nogen tydelig begreb og kundskab om de ordentlige og unaturlige forløsninger, og til den ende kunne opholde sig der paa nogle maaneder, i hvilken tid de da nyde de fornødne kostpenge til deres ophold af stiftelsernes indkomster.

Fra *Sorø amt* har man en beskrivelse af tilstanden fra af lægen ved Sorø akademi Rudolph Buchhave, som udgav et anonymt skrift „Ortophili tanker om lægevidenskabens tilstand og nødvendige forbedring i Danmark. og Norge”. Om jordemødrene skrev han:

„De priseligste anstalter til at lære jordemoderkunsten haves nu her i København, og staden er derved saaledes blevet forsynet med gode jordemødre, at den i denne post ikke eftergiver nogen anden. - Men lad os rejse begge riger igennem, saa vil vi erfare, hvor højlig landmanden i denne henseende er at beklage, ja falde i forundring at ingen hidtildags har tænkt paa at opveje saa stor mangel, uagtet man har skrevet og arbejdet saa meget paa landmandens opkomst og folkemængdens forøgelse. I disse byer staar den ene naboerske den anden bi ved forløsningen, den ene ukyndige giver den anden raad, den ene rækker den anden hjælpsomme men uerfarne hænder. Ved denne medhandling bliver mange uskyldige fostre dræbte i fødslen, førend de se dagens lys, eller og lemlæstede og gjorde til krøblinge, idet de fødes. Findes en kone hist og her, som paatager sig at forløse barselkoner og har navn af jordemoder, saa har alderen alene, men ikke indsigt og erfaring gjort hende berettiget hertil. Disse uvidende mennesker tilskynder ofte de fødende under fødslen at bruge et eller andet hidsigt middel for at befordre fødslen. - Udi forordningen af 30. november 1714 er vel udi den første artikel befalet: at paa landet skulde jordemødrene, førend de maatte øve sin profession, lade sig undervise og overhøre af den næst vedliggende bys practico, men om dette er sket siden forordningens udgivelse er uvist. I det ringeste er det ikke sket uden paa meget faa steder udi mange af de næst afvigte aaringer, efterdi næsten ingen overhørte jordemødre findes i bondebyerne, thi bliver nogle af de i København underviste udsendte paa landet, da rejser de alene til købstæderne og overlader landsbyerne til deres skæbne, som derfor er i denne sag aldeles forladte og i nød hjælpeløse. Skulde denne betragtning ikke opvække os til medynk over landmanden, som dog er kærnen af staten og hvis undergang drager vores efter sig?

„At ville forsyne landene med. fostermødre fra København, som der kunde være under-viste og overhørte, var i sig selv meget godt, men uden at tale om den store mængde som dertil udfordredes, saa vilde det først falde indvaanerne tungt at lønne samme, og dernæst har erfarenheden vist, at bondekonerne har større fortrolighed til sine egne, i hvor uvidende de endog er, end til fremmede, hvorfor, da man ved tvangsmidler i denne sag ikke vilde udrette meget, saa vilde det blive fordelagtigt, at de bekom fostermødre af deres jævnlige.

„I denne henseende synes det fordelagtigst, at enhver præst paa landet udsøgte af sine sogne en ung og skikkelig kone. Af disse koner maatte et antal af 20 til 30 paa engang beskikkes til den nærmeste physicum for af ham mod en fastsat betaling af en offentlig kasse at tage undervisning og overhøring. Efter aflagt ed maatte de beskikkes af øvrigheden i hvert andet sogn som de, der alene havde frihed i sognene for en billig pris at betjene barselkoner. -Dernæst maatte det paalægges præsterne nøje at paaagte, at ikke nogen uberettiget kone lod sig bruge som fostermoder, og om saadant indløb, da strax at melde det til amtmanden, at hine efter omstændighederne kunde blive afstraffet.

„Paa denne maade kunde landene blive forsynet med duelige fostermødre uden nogen mærkelig bekostning . . . Nyttens vilde langt overveje bekostningen.”

Paa *Amager* maatte der 1783 kun være 2 jordemødre. Det klagede beboerne over. Der var 7 danske byer paa øen med 800 - 1000 par ægtefolk. Jordemødrene skulde hentes med heste og vogn, hvad fattigfolk daarlig kunde. Det paastodes, at en af jordemødrene havde forladt en fattig kone, fordi hun blev kaldt til en velhavende. Naar indbyggerne brugte en jordemoder fra et andet sogn, blev hun uden lov og dom højt mulkteret. De, som havde benyttet en fremmed jordemoder, synes ogsaa at være blevet mulkteret, thi de søgte om, at de dem ved udpantning fratagne klæder og gods maatte blive dem tilbageleveret, samt at den skadelige vedtægt maatte blive ophævet. Sagen gik til amtmanden, men mere vides ikke. - Der er dog det at bemærke til den, at det ikke var let at faa jorde-

VIII.

moder andetsteds fra, for Amager var meget isoleret, da Amager port blev lukket om natten, og ingen uden renovationskuske fik lov at passere. Først i 1847 fik de tre læger, der boede paa Amager, 3 passertegn, som de kunde give til patienter, som skulde hente medicin paa Christianshavns apotek! I Præstø havde magistraten paa egen haand tilladt sig i nogle aar at give jordemoderen 10 rdl., formentlig til husleje. Revisionen paatalte dette, men saa søgte magistraten om bevilling dertil, og den fik den af kancelliet 8. februar 1787.

Endelig meddelte lensgreven paa Lerchenborg ved Kalundborg i 1788, at han, for at forebygge de mange, undertiden ulykkelige hændelser ved barnefødsler, ved hvilke mødre og børn tilsatte livet eller forblev uhelbredte, fordi uerfarne bondekoner betjente dem, havde antaget en examineret jordemoder M. C. Grell og givet hende bolig i en nylig bygget spindeskole i Rørby sogn samt fastsat en taxt for hende, nemlig: 1 mark 8 skilling af en gaardmandskone, 1 mark af en husmandskone. Desuagtet klagedes der over, at bønderkonerne stadig lod sig betjene af ukyndige koner, skønt disse tog samme betaling, og greven søgte derfor om, at denne jordemoder maatte blive beskikket for hans godser og omliggende sogne, nyde ovennævnte betaling, og at de, som ikke brugte hende, skulde betale mulkt: gaardmandskoner 2 mark, husmandskoner 1 mark 8 skilling. - Den jordemoder, det drejede sig om, var 1784 examineret af akademilægen i Sorø, Jens Bang, en af de dygtigste fødselshjælpere i landet. Hun tilbød at lade sig examinere i København, men collegium medicum fandt Bangs examination tilstrækkelig, dog udtalte man ønsket om, at hun et halvt aar vilde gaa paa fødselsstiftelsen. Andragendet blev bevilget 5. september 1788.

Paa Møen gik det ikke saa heldigt! Der kom 1781 en anonym klage over den fare, som mødre og nyfødte børn sattes i ved jordemødrenes uduelighed og uvidenhed, hvorfor der anmodedes om, at der maatte ansættes nogle, som havde indsigt og duelighed, da man mente, at der vel kunde findes nogle af bondestanden, som kunde blive duelige ved undervisning. Jordegodsejerne indsaa godt nødvendigheden af at faa ansat 2 duelige jordemødre, og de fandt ikke, at det vilde være nogen betydelig byrde, naar der blev tilstaaet dem frit hus og brændsel eller 10 rdl. aarligt. Det mente amtmanden dog vilde være ganske utilstrækkeligt til at faa en examineret jordemoder for, og collegium medicum erklærede, at mindre end 30 - 40 rdl. samt frit hus og brændsel kunde man ikke byde dem. Desuden maatte der skaffes udvej til nogle bønderkoners oplæring, hvortil vilde medgaa 100 rdl. for hver. Rentekammeret kunde ikke finde penge af statskassen hertil, og kancelliet erklærede derfor, at der ikke var noget ved sagen at gøre !

Fra Lolland kender man to sager. Byfogden i Nysted indberettede 1788, at der i en del aar havde manglet en examineret jordemoder i byen, hvorved adskillige mødre og fostre havde sat livet til. Han havde derfor antaget en examineret jordemoder med en aarlig løn af 30 rdl., som skulde lignedes paa indbyggerne, og det fik han bevilget 30. maj 1788

I Nakskov fandt man denne løn for høj, for her var ansat en af de jordemødre, som ved den store ildebrand i København var blevet hjemløs. Magistraten gav hende 8 rdl. i husleje. Hun angav, at hun kunde tjene 70 - 80 rdl. om aaret, men manden, som var bogtrykkersvend, kunde kun tjene lidt, og da de ikke kunde leve deraf, søgte hun om at faa 50 rdl. i løn mod at betjene de fattige gratis. Magistraten oplyste, at af de omtrent 40 fødsler om aaret var mindst de 20 hos fattige, og af resten kunde næppe de halve yde hende noget klækkeligt. Magistraten indstillede hende til 30 rdl. aarlig, men de eligerede borgere mente, at hun tjente mere, end hun opgav, og at byens kasse ikke kunde taale mere end 20 rdl. Skønt amtmanden udtalte, at 30 rdl. ikke var for meget, blev det dog ved reskript af 20. april 1799 bestemt, at hun skulde have 20 rdl. - medens man i Nysted dog havde givet 30 rdl. - men saa ogsaa betjene de fattige frit.

Fra Fyen kender jeg ingen klage senere end Eichels, som jeg allerede har omtalt (s. 41 (afsnit IV side 36-37 af 147)), og fra Aalborg og Ribe havde der ogsaa foreligget klager midt i aarhundredet, som refereret sammesteds. I slutningen af aarhundredet kom der dog flere klager fra Jylland, og en af dem er ualmindelig interessant. Jeg gengiver den her efter Emmerik Ingerslevs referat.

Den 22. december 1783 sendte fysikus i Viborg Johann Philip Rogert en ansøgning til kongen, hvori han foreslaar ikke mindre end „en jordemoder skole og et dermed forbundet fødsels hus' oprettelse i Viborg for Nørrejylland's 4 stifter for at afhjælpe fra grunden landets store trang til duelige jordemødre". Ansøgningen lyder:

VIII.

„Da jeg ofte ved at være kaldt til frugtsommeliges hjælp paa landet, som har været bestedte i barnsnød, har været vidne til den voldsomme behandling, som mange af dem i vanskelige tilfælde maa udstaa, hvorved baade fostret og moderen maa sætte det liv til, som ved en kyndig jordemoders hjælp ofte havde kunnet være reddet, idet der er forekommet mig, foruden mindre ulykker af sønderbrudte lemmer, huller i hovedet af en bismerkrog og hovedet knust i moders liv, saa at ikke et af hjerneskillens ben har været in situ eller nexu naturali (d. e. i stilling og naturlig forbindelse), uden at man har kunnet anklage nogen derfor, da 3 - 4 sig kaldende jordemødre efter hinanden har udtømt deres forstand og kræfter for endelig at ville skille dem ad og derved ødelagt dem begge, saa har jeg søgt efter evne at ville raade bod paa disse ulykker ved at bekendtgøre, at jeg for en meget ringe betaling af 20 rdl. for hver vilde undervise i jordemoderkunsten, men har i de 7 aar jeg har været her, til dato kun haft 7, hvoraf jeg har lært de tvende gratis, skønt med megen besværlighed i henseende til at skaffe den fornødne praktiske kundskab. Og da jeg har aarsag at tro, at flere proprietærer vil forsyne deres godser med denne saa nyttige som nødvendige ja umistelige hjælp, saa fremt de ikke saa sig udsatte for den ubehagelighed, at de oplærte jordemødre forbigaas, og de uoplærte vedblive at bruges og lade sig bruge, og saadant ikke kan afvendes, førend landet var forsynet med det tilstrækkelige antal jordemødre, at der da kunde sættes en alvorlig og tilbørlig straf for dem, som uden at være oplærte og beskikkede lader sig bruge, saa har jeg agtet for min allerund. skyldighed at forestille D. K. M., som saa naadig og landsfaderlig har set til landalmuens trang i epidemiske sygdomme udi forordning af 17. april 1782, denne for landet i saa mange maader skadelige mangel paa duelige jordemødre, og allerund. foreslaa, at en jordemoder skole med behørig fødsels hus blev anlagt i Viborg for Nørre Jylland, paa samme maade som af D. M.'s høje salig fader er sket i Flensborg og Altona for Slesvig og Holsten i aaret 1765. Til den ende har jeg allerund. hosføjet 1) ekstrakt af en fortegnelse, som mig ved hans højjærværdighed hr. biskop Tetens fra gejstligheden i stiftet er til hænde kommet paa de i almindelighed fødte i Viborg stift i 10 aar fra 1. jan.. 1772 til ult. december 1781, de i den tid dødfødte og inden 6 uger døde børn, koner som er døde uforløste og i barselseng og tallet paa de oplærte og examinerede jordemødre med hos følgende anmærkninger, at D. K. M. deraf allern. vil se, hvad tab landet omtrent aarlig af den aarsag alene lider, og hvor nødvendig saadan anstalt em. 2) En plan til at bestride de dermed forbundne udgifter, som er nødvendige i henseende til lærerens lønning og fødsels-huset m. m., og 3) Et udkast til en forventende allern. forordning i overensstemmelse med den slesvigske og holstenske, denne sag angaaende, hvori de af mig foreslagne nødvendig emagtede forandringer befindes indesluttede. Skulde det nu allern. behage D. K. M. at værdige mit allerund. forslag Deres kgl. opmærksomhed, og det maatte mig betros at indrette det og forestaa det, hvortil jeg venter at D. K. M.'s collegium medicum vil erkende min duelighed, skal jeg ikke alene af yderste evne stræbe, at D. K. M.'s landsfaderlige hensigt dermed opnaas, men endog forfatte en lærebog, som kunde eragtes bekvem til skolens brug.” Den af *Rogert* meddelte liste er meget interessant. Den omfatter Læsø og 14 herreder (213 sogne) og de 10 aar 1772 - 1781. Fuldstændig er den dog ikke, for nogle kirkebøger er brændte, og der er sikkert ogsaa andre mangler. Det angives, at der ialt er født 16.459 børn i de 10 aar, men deraf var 938 dødfødte og 1838 døde inden 6 uger. For barselkvindernes vedkommende døde 91 uforløste og 294 i barselseng. Antallet af examinerede jordemødre var 12. Af det sidste tal fremgaar, at der er benyttet mange uexaminerede jordemødre, for hvis kun de examinerede 12 havde gjort tjeneste, skulde hver om aaret have haft i gennemsnit 137 fødsler. Af børnene skulde ikke mindre end omtrent hvert 6. barn være død, inden det blev 6 uger, og endelig var dødeligheden for barselkvinderne 1 for hver 56 fødende. Der anstilles nogle sammenligninger med tal fra andre lande, men saadan sammenligning kan man ikke stole paa, for forholdene er saa forskellige i forskellige lande, og man kan slet ikke kontrollere, hvor nøjagtige de opgivne tal er. Sammenligninger er heller ikke nødvendige for at vise, at forholdene her har været slette. *Rogert* fortsætter:

„Dette store tab af børn og koner er alene beregnet for 10 aar for Viborg stift, det mindste af Jyllands 4 stifter, og jeg tør forsikre, at tilstanden er ikke bedre i de andre. Jeg vilde ikke regne antallet af de inden de første 6 uger bortdøde, hvoraf vist en stor del maa skrives paa de grove og ukyndige jordemødres voldsomme behandlings regning. Men langt større er det antal, som ikke kan angives,

VIII.

af koner, som saaledes mishandles under fødslen, at de ikke alene aldrig mere føde, men endog bære elendige i grund fordærvede legemer deres livs tid til stor plage for sig selv og vis ødelæggelse for deres familie, som derved maa savne en tro ægtefælles og god husmoders tilbørlige omsorg og tilsyn.

„Dog tilstaar jeg gerne, at man kan ikke tilregne jordemødrenes uvidenhed alle disse ulykker alene, der er de tilfælde, hvor den klogeste og erfarneste ikke kan hjælpe, foruden at konernes egen selvraadighed, uforsigtighed, onde vaner og stærke arbejde kan gøre meget, men disse aarsager finder lige saa vel sted hos andre folk som hos os, og forholdet i skaden er for stor til, at aarsagen kan mis kendes, naar man af beregningen ser, at der er næppe 12 under-viste og examinerede jordemødre i det hele stift, købstæderne iberegnet, og hvoraf de 3 er her i Viborg.”

Rogert kom med et udførligt forslag om planens realisation og vilde bl. a. have, at udgifterne skulde afholdes af kongen, d. v. s. staten, ligesom i hertugdømmerne. Undervisningen skulde ikke alene finde sted i fødselshuset i Viborg, men jordemødrene der i byen skulde være pligtige til, naar det forlanges, at tage mindst en lærling med til en fødende og lade dem hjælpe ved lette fødsler, naar de fødende vilde tillade det. Man vilde oplære 50 for hele Jylland. Opsigten med anstalten skulde overlades en kommission bestaaende af fysikus, i dette tilfælde *Rogert*, den i byen værende medicus samt af to raadmænd. Undervisningen skulde bestaa af foredrag og examinatorier, øvelser med fantomer og adgang til sektion af de i Viborg tugthus døde kvinder. Ved foredragene skulde benyttes *Rogerts* egen lærebog, som tillige med et udtog af jordemoderforordningen skulde trykkes paa kgl. bekostning. Undervisningen skulde sluttes med en examination af kommissionen, inden der udstedtes bevis.

Biskop *Tetens* og stiftamtmand *Hauch* anbefalede andragendet og oplyste, at der i 213 sogne hvoraf 3 i Viborg, kun fandtes 9 underviste jordemødre, og iblandt dem endda en oplært af en ubekendt og 3 paa grund af alderdom snart ubrugelige, hvilket noksom vidnede om stiftets trang.

Sagen gik til collegium medicum's betænkning og dekanus indhentede en erklæring fra Saxtorph, som endte med følgende:

„Den af hr. dr. Roggert grundede og vel overlagte plan til et fødsels huses opretning i Viborg, som har baade stiftamtmandens og biskoppens favorable erklæring for sig, skønner jeg ikke at kunne andet end fortjene H. K. M.'s højeste bifald, ifald omkostningerne dertil efter den gjorte plan kan udredes. Nogle faa ting synes mig at kunne fortjene nærmere overlæg:

„1) Om der ikke burde holdes i dette fødsels hus en meget vel oplært og duelig jordemoder, som ene og alene skulde være gageret for stiftelsens nytte uden at være beskæftiget med forretninger i byen.

„2) Om det vel er gørligt at paalægge byensjordemødre at tage læredøtrene fra fødselshospitalet med dem i forretninger i byen under mulkt, da det vel ikke dependerer af jordemoderen men af de folk, som de skal betjene, om de vil have saadan en læredatter tilstede hos sig eller ej, og endnu mere hvis fødslen er unaturlig, om de da skulle ville lade den fremmede betjene sig, thi skulde hun alene gaa med for at se til uden selv at udøve forretningen, vilde hun derved næppe gøres saa habil som behøvedes.

„3) Kunde det ikke hælde sig, at i et fødselshus, hvor saa faa fødende kunde indkomme (N. B. antallet er ikke bestemt), at maaske et helt aar kunde omløbe, uden at der forefaldt en unaturlig fødsel, og naar den endog indtraf, kunde kun en eneste af de lærende udøve sin kunst derved. Denne mangel fortalte den gamle doctor Bøssel i Flensborg mig undertiden at hændes i hans hospital.

„4) Kunde man, ifald en fysikus af en mindre oprigtig og nidkær karakter end hr. dr. Roggert skulde engang succedere i dette embede, være sikker paa, at den examen og prøvelse, saavel som hele lærdommen kunde være tilstrækkelig nok og hensigten ikke misbruges, naar den sker alene i en eneste kyndig persons nærværelse; alle andre studerende, medici, chirurgi, pharmaceutici endog fra Vestindien maa rejse til København for at examineres af fakultetet. Mig er til eksempel meget nøje berettet, at en vis fysikus her i riget holder en chirurgus, som aldrig skal forstaa eller selv have udøvet accouchement videnskaben, men for at skaffe ham en slags næringsvej, lader ham antage og undervise jordemødrene for 20 rdl. pro persona, og derefter giver fysikus disse lærlinge attest som oplær-

VIII.

te jordemødre og autoriserer dem til hinder for dem, som herfra er examinerede og paa det kgl. accouchements hus oplærte.

„5) Ifald hr. dr. Roggerts underretning skulde privilegeres til brug for Viborg jordemoderskole, og ingen anden maatte bruges, saa burde den vel indsendes til collegium medicum eller til facultetet, og der først igennemses og approberes, at der ikke aarlig skulde ske lige saa mange editioner og forandringer som ved dr. Bøssels i Flensborg.

„6) Disse faa punkter indstilles til collegium medicums betænkning og bedes derhos, at denne plan førend den fra collegium medicum indstilles til kgl. approbation, maatte anbefales først at sendes til kommissionen for den ny accouchements stiftelse, da bemeldte kommission eri begreb med at gøre forestilling til kongen med en ligedan indretning at faa jordemødre gratis underviste til provinsen.” Det skete, som Saxtorph ønskede, men kommissionen nærede lignende betæneligheder som Saxtorph. Det var i og for sig ikke saa underligt, at man ikke paa engang kunde oprette to store fødselsstiftelser i landet, og resultatet blev da ogsaa, at sagen blev henlagt.

* *
*

I 1791 kom man saa vidt, at man fik en taxt for jordemødrene. Der udkom nemlig en kancelliplakat af 29. april 1791, hvorved bestemmes saavel den betaling, der tilkommer de examinerede jordemødre i Danmark for deres forretninger, som straf for de barselkoner, der betjener sig af uexaminerede. Den lyder:

1) De examinerede jordemødre bør for at betjene en barselkone nyde, naar det er en gaardmands 3 mark, naar det er en husmands 2 mark, naar det er en inderstes 1 mark. 2) Hvor examinerede jordemødre er ansatte, bør enhver, som bruger nogen uberettiget jordemoder, desuagtet betale den examinerede, med mindre denne formedelst sygdom, fraværelse eller kald til forretning andetsteds, ikke paa forlangende kunde erholdes; saa skal det ej heller være nogen forment at betjene sig af en examineret jordemoder fra et andet distrikt. 2) Dersom en jordemoder skulde nægte nogen i distriktet sin hjælp uden at være forhindret af sygdom eller forretning paa et andet sted, da bør hun betale til herredets fattigkasse dobbelt saa meget som det, der er hende tillagt i betaling for sit arbejde.

I den følgende tid kom der et par gange spørgsmaal om, hvorvidt der kunde udpantes for jordemoderbetalingen, og det bekræftedes. Selvfølgelig var der vanskeligheder forskellige steder, et af de mest karakteristiske hændte paa Baroniet Vilhelmsborg i Aarhus Amt. Baronnen meddelte nemlig i 1793 kancelliet, at han havde ladet en kone oplære i København og givet hende bestalling som jordemoder i 3 sogne mod at nyde betaling efter ovennævnte plakat, men almuens fordomme, støttede af uberettigede jordemødre, havde bevirket, at kun meget faa havde brugt hende, i alt fald kun i meget vanskelige tilfælde og derefter ikke villet betale hende efter plakaten. Naar bønderne da blev udpantede, havde de, uden at have kunnet beskyldte hende for noget utilbørligt, udøst bitterhed imod den nye indretning og under eder forsikret aldrig at ville bruge hende eller betale hende i mindelighed. Hun har derfor bedt om afsked, men da hun skal have bidraget til at redde en del mødres og fostres liv, mener han, at man ikke bør give efter for almuens ugrundede modvillighed, og at vanskelighederne bedst kunde hæves ved, at hun for fremtiden kunde modtage, hvad enhver godvilligt vilde yde hende for betjening, samt ved følgende faste indtægter: godserne Vilhelmsborg og Moesgaard 5 rdl., forpagteren og forvalteren i mark 4 skilling, præsterne i Marslet og Beder hver 1 mark 8 sk., degnene i disse sogne hver 12 sk., tre skoleholdere hver 6 sk., birkedommeren 1 mark, birkeskriveren 12 sk., skovridderen og gartneren hver 8 sk., to skovfogder hver 4 sk., hver gaardmand 8 sk., hver husmand 4 sk., hver indsidder 2 sk., tre møllere hver 8 sk. Herved vil hun kunne faa nogle og tyve rdl. i fast løn. - Denne ordning bifaldtes ved reskript 1. november 1793. I mangel af mindelig betaling skulde beløbene inddrives paa samme maade som de kgl. skatter.

I Skodborg og Vandfuld herreder søgte beboerne at slippe fra betalingen paa en anden maade, nemlig ved at klage over jordemoderen. Hun boede i Lemvig, og forholdene blev vanskeligere ved, at en

VIII.

stor del af beboerne hørte under baroniet Rysensten. Overfor herredsfogden erklærede folkene i Vandborg, at de ikke brugte jordmoderen, da det var vanskeligt for dem om natten og ved vintertid at hente hende, der tilmed boede i et andet herred, ikke mindre end en fjerdingvej (knap 2 km) borte(!), og det kunde desuden hænde, at hun var i forretninger 2 - 3 mil derfra. De beskyldte hende desuden for haardhed mod barselkonerne, for at have forladt en kone med den erklæring, at hun ikke kunde forløses, og saa havde hun født en time efter. I et andet tilfælde havde hun erklæret, at konen kun kunde forløses ved instrumenter, og dem maatte hun ikke benytte, og derefter var konen død uforløst.

Herredsfogden gav nærmest bønderne ret og anførte, at distriktskirurgen gav jordmoderen et daarligt skudsmaal, men derimod var der anbefalende vidnesbyrd fra sognepræsten og en del andre mænd i sognet, hvis koner hun havde betjent. Han erklærede, at han ikke vidste noget om, at det var jordemødrene forbudt at bruge instrumenter, hun maatte da vel i alt fald have lov at bruge dem i nødsfald. Endelig foreslog han, at der maatte blive ansat endnu en jordemoder. Hvem beboerne ellers havde ladet sig betjene af, vidste han ikke.

Jordmoderen havde forlangt den manglende betaling inddrevet, men amtmanden fremhævede vanskelighederne derved, da han for deres vedkommende, som hørte under baroniet Rysensten, der var den største lodsejer, maatte henvende sig til dette derom, og baronen vilde da maaske forlange selv at beskikke en jordemoder, hvad han ikke hidtil havde gjort. Han var forberedt paa, at baronen ikke vilde respektere amtmandens bestemmelser, og han spurgte derfor kancelliet, om bestemmelserne skulde være almindeligt gældende i distriktet eller ikke, og i sidste fald om ikke baroniet burde ansætte en jordemoder.

Sagen gik derpaa til jordemoderkommissionen, hvis svar gengives i kancelliets skrivelse af 8. august 1795 til amtmanden i Ringkøbing. Man faar derved ogsaa jordemoderens navn at kende. Svaret lød :

„Kancelliet har modtaget hans skrivelse af 16. maj sidstleden og deraf erfaret den uvillie, der vises den i Lemvig og tilhørende distrikt beskikkede examinerede jordemoder, Friderica Lorentzen, af beboerne i distriktet, som vægrer sig ved at betale og benytte sig af hende. Efter om denne sag at have indhentet jordemoderkommissionens betænkning, skulde kancelliet herved melde, at bøndernes forhold i denne henseende ej er at undskylde, saa længe disse endnu ikke har bevist deres klagepunkter, og jordemoderens erklæring desangaaende ej er indhentet, men maa snarere anses som en udflugt, for at befries fra den mulkt, plakaten af 29. april 1791 tilholder; thi hvad de to anførte eksempler paa hendes ukyndighed angaar, da kan i henseende til den første beskyldning, at hun ved ankomsten til en kone, til hvem hun var kaldet, erklærede, at denne paa ingen maade kunde blive forløst, men at konen siden fødte, en time efter at jordmoderen havde forladt hende, dette være saaledes at forstaa, at konen, paa den tid jordmoderen var hos hende, ikke kunde forløses, men vel naar tiden kom; og betræffende den anden ankepost, at hun ej heller forstod at bruge instrumenter, da er det ligeledes ingen beføjet klage imod hende, siden jordemødrene ej tillades at bruge instrumenter, som de ej har kundskab nok til at omgaas med; hvorimod den anførte kones død i Lem sogn snarere kan tilskrives deres efterladenhed, som ej betids hentede distriktskirurg Cruse, da jordemoderen erklærede instrumenternes brug for nødvendig, og Lem sogn desuden ligger i nærheden af Lemvig, hvor Cruse boede.

„Plakaten af 29. april 1791 bør altsaa i henseende til Friderica Lorentzen overholdes, saa længe indtil hendes uduelighed eller anden forbrydelse bliver hende overbevist og paaskønnet. Hvad iøvrigt angaar det af amtmanden ytrede, at han anser det for rettest, at besidderen af baroniet Rysensten beskikkede en jordemoder, som kunde være til almindelig brug paa baroniet, da har jordemoderkommissionen meldt, at dette hans ønske bliver opfyldt til Mikkelsdag, til hvilken tid en i København i lære værende jordemoder bliver examineret, og at altsaa naar en fordelagtig inddeling imellem Lemvig og Rysenstens jordemødredistrikter maatte opnaas, den forønskede rolighed og nytte for begge kunde erholdes.”

Endnu findes en ret vidtløftig sag fra Ribe, som illustrerer forskellige forhold. Den 24. november 1790 indberettede nemlig stiftamtmanden til kancelliet, at da der i Ribe stift, fornemmelig i Skads, Gørding og Malt herreder under Ribehus amt, var mangel paa duelige jordemødre, har han af de paa

VIII.

fødselsstiftelsen examinerede jordemødre antaget 3 paa de vilkaar, at de skulde nyde 26 rd. aarlig løn, brændsel og græs til et par køer eller penge derfor, saa og en vis betaling for deres forretning, og fri rejse derover. Han begærer derefter approbation paa 4 poster: 1) en bestemt inddeling af distrikterne i amtet til ialt 11 jordemødre (den nærmere fordeling af sognene skal jeg ikke opholde mig ved); 2) at lønnen som er i 6 rd., en kos græsning eller i stedet for i penge 13 rd., fri brændsel eller 8 rd. maatte af hvert distrikts hartkorn - - udredes i to terminer, 1. maj og 1. november, og af amtstuen i Ribe ligesom for kirurgiskattens vedkommende indfordres under militær exekutions tvang; 3) at jordemødrene for deres forretning hos dem, som er af bondestanden, skal, foruden fri befording, nyde, hvad enten de bruges eller ikke, af en hel gaards besidder i distriktet i det mindste 3 mark, af en halv gaard og derunder 2 mk., af en boels- og husmand 1 mk. ; men de folk uden-for bondestanden maatte give jordemoderen, hvad de selv fandt for godt, dog ej mindre end det her anførte ; hvilken betaling i vægrings tilfælde ligeledes ved prompte exekution efter amt-mandens foranstaltning, paa den modvilliges bekostning, maatte inddrives, dog at vedkommende skulde være fri for denne betaling, naar de godtgjorde, at de havde fordret jordemoderens hjælp, men ej kunnet erholde den, formedeist at hun var i embedsforretning et andet sted ; 4) at rejsens bekostning saavel for de tre allerede antagne, som bekostningen paa de videre udfordrende subjekter, der maatte blive sendte til København til oplæring i jordemoderkunsten, maatte udredes af hvert herreds hartkorn efter den i 2. post gjorte bestemmelse, da saadant ellers vilde falde et enkelt distrikts beboere alt for byrdefuldt.

Inden der kom svar paa denne indstilling, kom stiftamtet med en supplerende indstilling af 5. januar 1791, hvori meddeltes, at efter at den ene af de fra København antagne jordemødre var ansat i det distrikt, der udgør Holsted, Brørup og Lindknud sogne, havde omstændighederne gjort en forandring med hende, der hed *Kisby*, nødvendig, saa at hun efter overlæg saavel med stiftsfysikus *Fridsch* som med vedkommende præster siden blev ansat i Vester Vedsted by sønden for Ribe, hvor hendes distrikt udgør de ribehusiske beboere i Reisby, Hvidding og Vester Vedsted sogne samt Øster Vedsted og Lystrup byer, men at herved ogsaa møder den vanskelighed, at da Sønder Farup, som grænser tæt norden ind til Vester Vedsted, skal udgøre omtrent midtpunktet i distriktet, burde hendes bopæl egentlig være der, men at denne bys beboere, indtagne af den fordom, at hendes nærværelse skulde være unødvendig, nægter saavel nu som siden at ville anvise jordemoderen fornøden bopæl der i byen, hvorimod sognets præst har bekræftet nødvendigheden af en jordemoderes ansættelse for Vester Vedsted sogn, hvori Sønder Farup ligger; i hvilken anledning derved tillige er blevet indstillet: 1) om ikke foranførte forføjning med jordemoder *Kisbys* ansættelse i distriktet sønden for Ribe, som forommeldt, med 40 rdl. i stedet for løn, en kos græsning og fri ildebrændsel maatte nyde bifald? 2) Om ikke resten af den anden og tredie post i forestillingen af 24. november f. a. maatte blive anvendelig? 3) Om ikke distriktets beboere maatte blive paalagt at forskaffe jordemoderen og familie fornøden bopæl i Sønder Farup by, da hun ej længere kan blive, hvor hun er, enten ved at indleje dem et sted i byen eller og af ny opbygge saa mange fag, som amtmanden maatte finde passende, og hvorfor hun skulde erlægge en billig aarlig løn?

4) Om ikke bekostningen paa hendes og families transport til Ribe og underholdningen siden efter, indtil hun selv blev ansat, maatte tages af amtets kasse, da Malt herred, som ej nyder godt af hende, ikke vel kan paalægges denne byrde, og Ribehus birk, hvori hun er ansat, er baade lidet, og dets situation tillige saaledes, at ingen flere byer af birket end distriktet udgør, kan betjene sig af hende. Den 27. maj 1791 afgjordes sagen, idet de to forslag bifaldtes, dog med den begrænsning, at der med jordemødrenes betaling for deres forretninger i alt skal forholdes efter plakaten af 29. april, som lige var udkommet. Endvidere med hensyn til den 4. post, at bekostningerne ved jordemoder *Kisbys* og families transport og underholdning alene skal udredes af det enkelte distrikts beboere, som har nytten af hendes ansættelse senere blev dette dog rettet til, at baade det distrikt, hvor hun først havde været ansat, og det hvortil hun forflyttedes, skulde dele udgifterne. - Indtil videre maa det have sit forblivende ved den for de tre allerede ansatte jordemødre i forslag bragte løn, men i henseende til de endnu manglende jordemødre i stiftet skal stiftamtmanden se derhen, saa vidt som gør ligt, at dem i hvert distrikt i stedet for salarium, kunde tillægges fri bolig med det behøvende land til en kos græsning og fornøden haveplads, og især at dette iagttages ved udskiftningen i sin tid

VIII.

paa disse steder.

Stiftsfysikus var justitsraad Andreas Frausing Fridsch, som var født i Ribe 1744, var blevet dr. med. 1772 og provinsialmedicus i Ribe 15. oktober 1772, hvor han døde 1807. Han var ivrig for at forbedre jordemodervæsenet i stiftet, hvilket fremgaar af en skrivelse af 4. maj 1793 fra kancelliet: „Stiftamtmanden har tilmeldt kancelliet, at, da han ved sin ankomst til stiftet fandt, at der aldeles manglede jordemødre i Holstebro og Lemvig købstæder, samt tyve distrikter af Ribehus amt, og ved fødselsstiftelsen i København ej kunde modtages mere end to lærlinge aarligen, hvorved manglen sent vilde blive afhjulpen, har man formaaet justitsraaden til at oplære 20 subjekter, valgte af distrikterne paa landet, hvor de er blevne ansatte som jordemødre; og at disse, foruden jordemodervidenskaben, har lært at aarelade, sætte klyster, samt er blevet forsynet med de dertil fornødne instrumenter saavel som jordemoderstole, hvilke sidste hidtil har været ubekendte og ubrugte paa landet. Da nu stiftamtmanden tillige melder, at han skylder justitsraadens velvillighed, duelighed og iver denne vigtige indretnings hastige og gode fremme, saa har kancelliet ikke villet mangle at tilkendegive justitsraaden saavel sit fuldkomne bifald med det, der er foretaget, som den agtelse, man bærer for en mand, der viser saa megen virksomhed og har saa god villie til at arbejde for det almindelige.”

Dette meddeltes stiftamtet med tilføjelse, at amtmanden heraf vil erfare kancelliets fornøjelse over, det gode udfald af amtmandens bestræbelser i denne henseende har haft. - I vore tider vilde der være faldet et par ordensdekorationer!

Af alle disse forskellige beretninger fremgaar, at det ikke var alt for rart at være jordemoder dengang. Hun mødtes med mistro af befolkningen paa landet, hvor man troede mere paa de gamle koner, som man var vant til at benytte, og som man formodentlig nødigt vilde gøre brødløse. Desuden var lønningerne daarlige, og det var vanskeligt at faa honorarerne ind. Det varede længe, inden fødselsstiftelsen kunde uddanne tilstrækkelig mange, og det varede længe, inden jordemødrene paa landet kunde skaffe sig tilstrækkelig anseelse. Det har sikkert kostet megen kamp. For at illustrere den enorme forskel paa fortid og nutid og tydeliggøre hvor store vanskeligheder, der har været for at hæve jordemoderstanden, har jeg gengivet saa mange af de officielle indberetninger som muligt. Deres faktiske oplysninger er af ganske anden værdi end mundtlige traditioner, der oftest i tidens løb bliver forvanskede.

1809 udgav generaldirektøren for kirurgien, *Henrich Callisen*, (*medicinske topografi*) anden del af sine „Physisk Medizinske Betragtninger over Kjøbenhavn”, en bog, der indeholder overordentlig mange oplysninger om hygiejniske forhold og meget mere i Kjøbenhavn. Blandt andet er ogsaa fødselsstiftelsen og jordemodervæsenet omtalt, og dette afsnit skal jeg gengive ikke blot paa grund af de faktiske oplysninger, men ogsaa fordi hele *Callisens* maade at skrive paa giver et billede af datidens opfattelse - enhver kan saa drage sammenligninger med vor egen tids opfattelse! Jeg benytter ikke den tids stavemaade:

„Fødselsstiftelsen udgør upaatvivlelig en af de mest udmærkede læreanstalter, ikke alene i Danmark, men ogsaa i Europa; ogsaa har den været besøgt og nyttet af studerende fra de fjerneste steder i Europa. Det fødselshus, som femte *Frederik* i aaret 1750 stiftede, hvor uformuende mødre uden bekostning kunde betjenes, er til vore tider steget til en høj grad af fuldkommenhed. De med denne velgørende stiftelse i denne række af aar foretagne forandringer og forbedringer findes med nøjagtighed samlede i vores for fødselsvidenskabens højt fortjente etatsraad *Saxtorphs* af handling om fødselsvidenskabens fremvæxt i Danmark. Denne velgørende indberetning indbefatter den egentlige fødselsstiftelse, og den dermed forbundne læreanstalt for fødselshjælpere af begge køn; en plejestiftelse, hvori de spæde, ulykkelige, af deres forældre forladte børn bliver afgivne og plejede, indtil de mod betaling kunde udsættes hos plejeforældre paa landet, eller naar disse ikke i tilstrækkelig mængde melder sig, ogsaa her i staden. Disse forskellige indretninger er vel med hensyn til deres indtægter og udgifter adskilte, men staar dog under samme bestyrelse.”

„Barselkvinder, som modtages i fødselsstiftelsen, er dels betalende, som efter deres forskellige evner betaler for dem, dels fritliggende. De førstes betaling er siden oktober 1808 efter kgl. resolution saaledes forhøjet, at de, som betalte forhen

3	rdl.	ugentlig, nu betaler	3	rdl.	2 mk.
6	rdl.	—	6	rdl.	3 mk.
8	rdl.	—	9	rdl.	2 mk.
12	rdl.	—	14	rdl.	
15	rdl.	—	21	rdl.	

De sidste er for den største del ulykkelige ugifte, hvis letsindighed, sandselighed eller lettroenhed har bragt dem i den nødvendighed at søge dette tilflugtssted, hvis slør som omgiver det, afværger den skam, deres stilling kunde fortjene, sørger for den forladte uskyldige skabning, de satte i verden, tilbagegiver mødrene ubeskæmmede til borger-samfundet, og afværger den sørgelige fristelse, som alene mistillid til gud og mennesker og fortvivlelse kan frembringe, at tilintetgøre deres eget foster. Barnemord og udsættelse af børn er derfor yderst sjældne forbrydelser i Kjøbenhavn og Danmark, da ogsaa slige ulykkelige mødre fra provinserne, endog fra nabo-riget, indflyer til denne milde stiftelse, som den danske regering har aabnet for dem, dog er udsættelsen af børn ikke aldeles uden eksempel, hvorpaa vi endog i denne tid har haft et sørgeligt bevis. Sandelig, intet kan siges hos os til undskyldning for slige ugudelige mødre i Kjøbenhavn, hvor fødselsstiftelsen optager alle hjælpeløse frugtsommelige og deres forladte børn uden forskel. Sædeligheden maa i sandhed være sunket meget dybt hos den ulykkelige, som kan begaa den unaturligste af al udaad, at henslænge det barn, hun har baaret under sit hjerte, i en forstue, og udsætte det for ikke alene at sulte eller fryse, men endog at blive traadt ihjel. Hvilken tigerinde handler saaledes mod sine unger? Ogsaa gifte mødre tillades adgang til stiftelsen, de velhavende for, de fattige og trængende uden betaling, dog tager de deres børn med dem”.

„Det er en sørgelig erfaring, at antallet saavel af de gifte som ugifte barselkvinder, som modtages i stiftelsen aarlig, og det betydeligt tiltager. Mange fysiske og moralske aarsager, som tidernes gang og den herskende stemning medfører, bidrager dertil. Følgende tabel viser tallet af de barselkvinder,

IX.

som er modtagne i den kongelige fødselsstiftelse fra 1788 til 1808, tilligemed forholdet af de betalende til fritliggende, gifte til ugifte, samt døde.”

Selve tabellen udelades og her skal kun gengives de samlede tal for de 21 aar. Det totale antal af barselkvinder var 20 426. Af disse var noget over en trediedel, nemlig 7710 betalende (deraf 446 gifte), medens henvend to trediedele, nemlig 12.705 fritliggende (deraf 1185 gifte). Der døde ialt 403, deraf 87 i en barselberedepidemi 1792 - 1793.

Callisen fortsætter: „Stedets beliggenhed, den sirlige, rummelige og velindrettede bygning, den udmærkede fødselshjælper, en erfaren og kyndig jordemoder, det gode inventarium, den nøjagtige renlighed og tilsyn; alt støder sammen for at udmærke vor fødselsstiftelse blandt alle lignende, som findes. Sengenens tal er 55. Dette tal synes vel ikke stort, men bliver ved den hastige afveksling af de fødende dog betydelig. Af disse 55 senge er 23 i 6 store sale for ugifte fødende, 4 værelser hvert med 3 senge, og de øvrige værelser hvert med een seng, er indrettede til de mere eller mindre formuende.”

„Ogsaa som læreanstalt for læger og jordemødre udmærker stiftelsen sig paa saa liberal en maade, som paa noget andet sted i Europa. De studerende, som nyder her praktisk vejledning i fødselsvidenskaben uden betaling, er for det meste examinerede og følgelig kyndige i den teoretiske del af fødselsvidenskaben. Kandidaternes tal er sædvanlig 4 til 5 nu de fleste kirurger. Forhen nød ogsaa fremmede bestandig adgang til stiftelsen, og disse har for en stor del givet stiftelsen den udmærkede agtelse, den nyder udenlands; men da i de senere tider distriktskirurgernes tal saa betydelig er forøget, saa findes nu ikke alle tider plads for dem. Kandidaterne besøger de syge, opfylder og passer det, som af overlægen bliver anordnet, og øver sig selv i alt, hvad naturlige og vanskelige fødsler maatte kræve under overlægens og den erfarne jordemoders tilsyn og vejledning. Kandidaternes ophold i stiftelsen er bestemt til 4 maaneder, dog kunde efter ansøgning tiden forlænges, naar ikke andre kompetenter findes. Dette tidsrum synes, da bestandig et saa betydeligt antal fødende findes paa stiftelsen, at være for den agtsomme og flittige kandidat tilstrækkeligt til at erhverve sig øvelse, erfaring og tillid til sig selv, naar han i sit tilkommende embeds førelse ogsaa i dette fag, skal gavne sine medborgere”.

„Jordemødrene, som undervises i stiftelsen, naar de synes at have anlæg og bekvemmelighed dertil, er dels fra København, dels fra de danske provinser og Norge; i begyndelsen bliver de anholdte til barselkvindernes og spæde børns behandling og tilsyn, og siden til de kundskaber og haandgreb, som udøvelsen af fødselsvidenskaben kræver. Paa den i stiftelsen indrettede læsesal bliver de underviste, ikke alene i teorien, men og i haandgrebene paa vel indrettede fantomer. Forelæsningsernes værd over den teoretiske og praktiske del af fødselsvidenskaben kan ikke miskendes. Jordemødrenes ophold i stiftelsen er sædvanlig et aar, i hvilken de, under en nøjagtig undervisning og daglig øvelse i stiftelsen, da kan bringes saa vidt, at de kan underkaste sig den offentlige og temmelig strænge examen af den dertil beskikkede kommission, som bestaar af et af sundhedskollegiets medicinske og et af dets kirurgiske tilfornede, af professoren i fødselsvidenskaben og stadsfysikus; de faar derefter tilladelse til at anvende deres erhvervede kundskaber og færdighed for det offentlige, og bliver da ansatte paa de steder, hvor deres ansættelse findes at være mest nødvendig. En nøjagtig instruktion tilkendegiver dem deres pligter, og en paalagt ed forpligter dem til at iagttage disse. Jordemødre er ved deres instrux anviste til, ved alle vanskelige og unaturlige fødsler, strax at kalde en fødselshjælper, ogsaa er instrumenternes brug dem aldeles forbudt.”

Callisen samler derpaa i en tabel oplysninger om antallet af studerende og jordemødre paa stiftelsen i de forløbne 21 aar, fra 1788 - 1808. Ialt havde der været 225 studerende, hvoraf 84 medici, 135 kirurger og desuden 38 udlændinge. Af jordemødre havde der ialt været 498, hvoraf 192 fra København, 316 fra landet i Danmark og Norge. Disse tal er ikke korrekte, da de ikke stemmer med summerne. Han gør opmærksom paa, at der i 1808 var forholdsvis faa patienter, fordi provinsboerne paa grund af krigstilstanden ikke turde rejse til København. Noget ganske lignende viste sig i 1914 efter verdenskrigens udbrud. Han fortsætter derpaa:

„De indenlandske fødselshjælpere og jordemødre, som paa fødselsstiftelsen er dannede, ansættes i statens forskellige stæder og paa landet. Det kan med sikkerhed antages, og overdrives derfor ikke, naar man antager, at de kundskaber, den færdighed og den erfaring, de har medbragt fra stiftelsen

IX.

og anvendt til andres nytte, saavel til fødselshjælpen selv som til de fødende mødres og spæde børns hensigtsmæssige behandling, aarlig har reddet et betydeligt antal af mødre og børn, især i de familier, som udgør statens væsentlige styrke. Ønskeligt vilde det være, at alle examinerede jordemødre paa landet kunde faa fast løn og andre til deres stilling passende emolumenter f. ex. frit hus, ildebrand m. v., hvorved flere vilde opmuntres til at lade sig oplære, og derved mange fostres liv blive reddet, som nu af mangel paa rigtig fødselshjælp tabes for samfundet.”

Disse oplysninger fra *Callisens* haand kan suppleres paa forskellige punkter.

Man ser saaledes, at et af de mest omtalte onder, som man vil forebygge, var barnemord. Der kom i den henseende et ret mærkeligt forslag, som dog ikke førte til noget, og som kun kendes, fordi kancelliet forlangte betænkning derover af stiftamtmand og biskoper. Om disses svar ved jeg ikke noget. Kancelliet skrev nemlig 27. april 1793, at der for at forebygge barnemord var indkommet et forslag om, at jordemødrene paa landet skulde have en stue, hvor de udenfor ægteskab besvangrede fruentimmer kunde, mod betaling, modtages og under deres barselseng plejes, medens jordemødrene ved ed skulde forpligtes til tavshed, og præsterne døbe børnene uden at spørge om faders eller moders navn.

Om tavshedspligten fik man en erklæring fra kancelliet 1. oktober 1793. En kvinde havde udsat et barn paa en trappe, og hun havde forklaret, at hun havde født barnet paa fødselsstiftelsen. Da man vilde have dette oplyst og henvendte sig til overjordemoderen, nægtede hun ifølge sin tavshedspligt at svare. Kancelliet erklærede, at da jordemoderens vidnesbyrd blev krævet til fordel for den anklagede, og da den tavshed, som er paalagt jordemødrene paa fødselsstiftelsen, blot er foreskrevet med hensyn paa barnemødrenes sikkerhed for, at fødslen ikke skulde aabenbares til deres skade, saa bør jordemoderen aflægge vidnesbyrd, og hendes embedsed ikke være til hinder derfor.

Jordemoderbrevets ordlyd og instruxen findes offentliggjort 1797:

„Den kongelige Giordemoder-Commission i Kiøbenhavn, gjør herved vitterligt, at fød i Aar og er i Fødselsstiftelsen her i Staden underviist, og derefter, forsynet med Skudsmaal om hendes hidtil førte kristelige og skikkelige Forhold fra hendes Sielesørger, Hr....., har fremstillet sig for denne Commission, og er den overhørt i Giordemodervidenskaben, og alt, som angaar en Giordemoders Forretninger hos Frugtsommelige, Barselqvinder og nyfødte Børn, og deri befundet saa kyndig og dygtig, at Commissionen herved erklærer hende bekvem til en Giordemoders Forretninger og Embede.”

„Til ydermere hendes Veiledning herefter i hende tilkommende Forretninger, tilkiendegiver Commissionen hende herved de hende, efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste udgivne Forordninger og Befalinger, paaliggende Pligter.

§ 1.

Hun skal stedse føre et skikkeligt og ædrueligt Levnet, da hun aldrig nogen Nat eller Dag kan vide sig sikker for Forretninger. Hun skal og af samme Aarsag ei være fra sit Hjem, uden at man der veed, hvor hun er at finde.

§2.

Hun skal omgaaes skikkelig og venlig med alle, som kalde hende ; opmuntre den Forsagte, tilraade den Utaalmodige Taalmodighed, om de end ere utaalmodige over deres Lidelser; men ei heller være letsindig, da løs og tvetydig Snak ei sommer den, som har alvorlige Forretninger. Saa bør hun og vogte sig for at forskrække Konen, om hun finder hendes Tilstand under Frugtsommeligheden eller i Fødselen tvivlsom, eller om hun mærker, at Fosteret skulde være sygt, dødt, eller have nogen Vanskabning.

§ 3.

Hun maae ei aabenbare det ringeste, som hende kunde betroes, eller hun i Anledning af sine Forretninger faaer at vide om noget Fruentimmers Sygdom, eller Legems Mangel, eller nogen Omstændighed, hvis Bekjendtgjørelse kunde være Vedkommende ubehagelig.

§ 4.

IX.

Hun skal vise sig villig mod enhver, som behøver hendes Hielp, saavel den Fattige, som den Rige, og ikke nægte den fattige sin Hielp, som hun kunde være kaldet først til, naar hun først og meest trænger dertil, for at have eller haabe større Fordeel hos den anden.

§ 5.

Hun skal under sine Forretninger hos den Fødende, nøie give Agt paa alle Omstændigheder, og saa lemfældig som mueligt, søge at hielpe hende, efter den Underviisning hun har faaet, og den Erfarenhed, hun har erhvervet sig.

Bemærker hun nogen vanskelig Omstændighed, da skal hun raadføre sig med en anden kyndig Giordemoder, om nogen findes der paa Stedet. Findes ingen saadan der, eller hun frygter nogen Fare for Barnets Liv eller Konens Liv eller Helbred i Forløsningen, da skal hun i Tide tilkiendegive Faren for den Fødendes nærmeste nærværende Slægt eller Venner; og er det mueligt at faae nogen Fødselshielper til Bistand, da skal hun forlange, at man kalder ham betids til Hjelp.

§ 6.

Hun maae ikke give eller anordne en Fødende noget utidigt Middel, af hvad Navn nævnes kan, især til at befordre Fødselen; og lige saa lidet bruge til Fosterets Frembringelse voldsomme Instrumenter, som kunde skade Moderen eller Barnet.

§ 7.

Hun maae ingen Frugtsommelig forlade, naar Fødselen er begyndt, og hendes Hielp behøves. Efter Forløsningen maae hun ikke heller forlade Barselkonen, om der er ringeste Omstændighed ved hende, hvoraf en pludselig Død kan befrygtes.

§ 8.

Hun maae intet Fruentimmer, givt eller ugivt, give noget Medicament eller andet Middel, af hvad Navn nævnes kan, hvorved Fosteret i Moders Liv kunde beskaades, dræbes, eller til Utide dødt eller levende uddrives; ei heller give hende selv eller andre Anslag derpaa.

§ 9.

Hun maae ei kurere paa Barselkoner, spæde Børn, syge Quindfolk eller andre, med mindre de ere i stor Nød, og ei kunne faae Raad hos nogen Læge; i hvilken Trang alene det tillades hende at foreslaae et simpelt Middel, som dog bør hentes fra et Apothek.

§ 10.

Hun skal advare den, der forlanger noget Middel eller Raad til at skade sit Foster, at dersom hun sætter det Tilsigtede i Værk, og ikke frafalder et saa ugudeligt Forsæt, maae Gjordemoderen, efter sin Pligt, andrage det for Øvrigheden.

§ 11.

Skeer noget Barnemord i Dølgemaal, og hun erfarer noget desangaaende, da skal hun strax tilkiendegive det for Stedets Øvrighed.

§ 12.

Finder hun, at et Barn er svagt, da skal hun erindre Forældrene om, at de lade det hjemme-døbe af Præsten; er der formedeist Barnets Svaghed ei Tid at hente ham, da maae hun forrette Hiemmedaaben efter sædvanlig Skik.

§ 13.

Hun skal være billig og nøisom i Henseende til sin Betaling.

Haver en Barselkone paa Landet ei Evne til at give meer, end det ved Placaten af 29. April 1791, foreskrevne, nemlig: en halv rigsdaler for en Gaardkone, 32 skilling for en Huuskone, og 16 Sk. for

IX.

en Inderste, da skal hun dermed være fornøiet.

For Forretninger udenfor Barselsengen, saasom at sætte Klisteer, at hielpe en Kone af med Vandet ved et Rør, og deslige, maae hun ei forlange meer, end Billighed medfører, og Brug er paa Stedet.

§ 14.

Hun skal holde Venskab og god Forstaaelse med andre Giordemødre; ikke bagtale nogen; og om een af dem forlanger hendes Hielp eller Raad, enten fordi hun ei selv kan komme, eller fordi det overgaaer hendes Kundskaber eller Kræfter, hvortil hun er kaldet, da skal hun være villig dertil, og aldrig undslaae sig derfor, med mindre vigtigt Forfald hindrer hende.

§ 15.

Hun skal være forbunden at møde ved denne Commission, saa ofte den forlanger det, om hun boer her i Staden; men boer hun andre Steder, da for Stedets Physicus, naar han paa Embeds Vegne lader hende kalde.

Saa skal hun og begegne alle ordentlig beskikkede læger med agtelse, og ikke tale ilde om deres Foretagender.

§ 16.

Forekommer hende unaturlig skabte Fostre, da skal hun indberette det for Stedets Physicus, eller, hvis Omstændighederne tillader det, bringe saadant Foster til ham. Og det maae endog forekomme hende nok saa unaturlig skabt, saa maae hun dog ei tilføje det nogen Vold eller Skade; men gjøre sig ligesaa megen Umage for at holde Liv i det som i noget andet naturligt skabt Barn.

§ 17.

Boer hun i Staden, eller nogen Kiøbsted, da skal hun have paa sit Huus et sædvanligt Giordemoderskilt, eller hendes Navn tydelig malet paa et Bræt, at de som trænge til hende, kunde let finde hendes Boelig.

§ 18.

Ingen Giordemoder maae her i Kjøbenhavn modtage noget ugivt besvangret Fruentimmer i sit Huus, for at lade hende der holde Barselseng; men skal henvise saadanne til den Kongelige Fødsel-Stiftelse.

Nægter hun nogen paa Landet i sit District sin Hielp, uden at være hindret af Sygdom eller Forretning paa et andet Sted, da skal hun i Følge Placaten af 29. April 1791 bøde dobbelt imod det, som §. 13 fastsætter til hendes Betaling.

Den Kongelige Giordemoder-Commission i Kjøbenhavn.”

Af instruxen faar man det indtryk, at jordemødrene godt kunde finde paa at ligge i krig med hinanden, for ellers havde der næppe været forbud derimod. Overfor lægerne har forholdet vist heller ikke altid været godt, siden det udtrykkelig paalægges dem at „begegne” alle læger med agtelse og ikke tale ilde om deres foretagender!

Den 18. oktober 1794 skrev kancelliet til jordemoderkommissionen om, at der skulde føres en særlig protokol ved examen og om antallet af jordemødre i København, men formodentlig har man opdaget, at kancelliet ikke var berettiget til at træffe saadanne bestemmelser, for den 17. juli 1795 kom der et reskript til kommissionen af næsten ganske samme indhold. Reskriptet lød:

„Da det er bragt i erfaring, at der ved jordemoderkommissionen i København ikke hidtil er blevet holdt examinationsprotokol, og det findes nødvendigt, saa befales herved:

„At en examinations protokol skal for fremtiden holdes ved jordemoderexamen og føres af den sidste i kommissionen, hvilket formodes, at denne villig paatager sig uden betaling; hvorfor kongen vil, at examina herefter, som hidtil, skal holdes under den befalede form, og i samtlige jordemødres overværelse, samt, for saa vidt de examina angaar, der anstilles om vinteren eller for- og efteraaret,

IX.

holdes i en varm stue i jordemoderhusets auditorio. Og som kongen endvidere ikke anser det gavnligt, at jordemødrenes tal i København, som ifølge reskript af 3. maj 1743 skulde være 60, er fastsat til noget vist, men derimod finder det billigt, at enhver examineret og duelig befunden jordemoder maa kunne praktisere, saa vorder i denne henseende anordnet, at enhver examineret og duelig befunden jordemoder maa have tilladelse til i København strax efter vel overstandne examen at udhænge skilt, hvorpaa hendes fulde navn skal anføres; dog at de, forinden de udhænger samme, tages i ed af magistraten.”

Naar reskriptet taler om, at der ikke tidligere var ført examensprotokol, maa dette forstaas paa den maade, at der ikke var ført en protokol over de spørgsmaal, der var givet, og svarene derpaa. Man havde nøjedes med ligesom nu at give karakter eller en almindelig udtalelse. Derimod var det andetsteds brug at opskrive spørgsmaal og svar, og det er det, man vil have indført. Der findes ogsaa en række saadanne protokoller.

En anden ting som lyder lidt underligt for os i dette reskript er, at det forlanges, at examen i den kolde tid skal holdes i en varm stue. Dette finder vi ganske overflødig at udtale, men det var det ingenlunde, for det var meget almindeligt, at rummene ikke kunde opvarmes. En halv snes aar før var den smukke bygning i Bredgade for kirurgisk akademi opført, og hovedvægten var lagt paa det pragtfulde store auditorium, men deri var slet ingen kakkellovn, og naar man senere har opstillet en, har man maattet lede et langt kakkellovnsrør til den nærmeste skorsten. Da Callisen, hvis bog jeg nylig har citeret, i 1805 fik lov til at fratræde sin stilling som professor, motiverede han sin ansøgning ved, at han ikke kunde taale kulden ved forelæsningerne. I min barndom og ungdom var der endnu næppe nogen kirke, som kunde opvarmes. Bestemmelsen om en varm stue er derfor ganske forstaaelig - kun mærkeligt, at jordemødrene eller maaske snarere examinatorene - skulde favoriseres!

En uge før dette reskript blev udstedt, døde professor *Kratzenstein*, og det gav anledning til et nyt reskript af 11. september hvori bestemtes, at professorerne I. C. Tode og F.

L. Bang i hans sted skulde indtræde i kommissionen tilligemed professor Aasheim. „Og vil kongen derhos, at der ikkun ved jordemoderexamen skal være 3 examinatore, nemlig etatsraad Saxtorph eller den som er professor artis obstetriciæ (der altid skal være examiner) og to af de andre af kommissionens medlemmer, som skal skiftes imellem sig at examinere. Iøvrigt skal den yngste i kommissionen blandt dem, der ikke examinerer, føre protokollen.”

Denne ordning varede ikke længe, for ved reskript af 13. maj 1803 oprettedes det kgl. sundhedskollegium, som afløste collegium medicum, men desuden i sig optog karantænekommissionen og jordemoderkommissionen, saaledes at alle dennes forretninger overtoges af sundhedskollegiet, men der valgtes en særlig examinationskommission, som bestaar den dag i dag. Ved reskript af 18. november 1803 bestemtes sammensætningen af denne examinationskommission nærmere. Den skulde bestaa af to medlemmer af sundhedskollegiet, nemlig en medicus og en kirurg, endvidere af professor artis obstetriciæ og stadsfysikus i København, „som have at paatage sig jordemødrenes undervisning og examination; af hvilke fire sundhedskollegiets lemmer de jordemødrene meddelende testimonia tillige blive at udfærdige.” Den 4. maj 1804 maatte dette rettes ved et nyt reskript, der fastslog, at det kun var professor artis obstetriciæ, som skulde undervise jordemødrene, medens alle fire skulde være ved examen.

Som julegave fik jordemødrene et nyt hverv 1802. Kancelliet udsendte nemlig en skrivelse 24. december 1802, hvori oplystes at kancelliet for at erholde nøjagtig underretning om antallet af dødfødte børn i 1800 havde forlangt indsendt fra alle provster en fortegnelse over ægteviiede, fødte og døde med særlig rubrik for dødfødte. Men da de efterretninger, som derved erholdtes, er, formedeist mangel paa nøjagtig anmeldelse for præsterne, ikke tilstrækkelige til at frembringe den tilsigtede nytte, og sagen selv, med hensyn til at formindske de dødfødte børns antal, er af megen vigtighed, saa har kancelliet anset det nødvendigt til dette øjemeds opnaaelse, at føje følgende foranstaltning: 1) Enhver jordemoder skal, under mulkt af 5 rdl., for hver gang hun forsømmer det, anmelde for præsten ethvert barn, ved hvis fødsel hun har været brugt, og som enten kommer dødt til verden, eller dør inden 24 timer efter fødslen. Paa denne anmeldelse, som afgives i Danmark og i købstæ-

IX.

derne i Norge og Island inden 8 dage eller anden søndag efter forløsningen, og paa landet i Norge og Island inden en af vedkommende øvrighed bestemmende tid, i forhold til vejens længde mellem præsten og jordmoderen, anføres faderens og moderens navn, omtrent i hvilken maaned efter svangerskabet konen fødte, aarsagen til hendes fortidige nedkomst, om det kan vides; i henseende til forløsningen, om fostret kom let, naturligt, besværligt, ved vending eller instrumentet, tilverden; om der var liv tilsyne, da det fødtes, eller ikke; i første tilfælde, hvor længe livet varede; om jordmoderen brugte nogle haandgreb eller midler til at faa det i live eller holde liv i det og hvilke; eller ikke, og hvorfor ikke; og om moderen tilforn havde født noget dødfødt barn. Dersom jordmoderen ikke selv kan skrive, skal hun mundtlig opgive alle anførte omstændigheder for præsten, som fører dem i pennen. Denne anmeldelse oplæses derefter af præsten for barnets moder, om hun lever, hvis ikke, da for dets fader, om han var tilstede, og een eller to af de fornuftigste koner, der har været nærværende ved forløsningen, som da med deres underskrift eller paaholden pen bevidner efterretningens sandfærdighed, eller anfører, om nogen omstændighed eller af jordmoderen begaaet fejl er urigtigen anført eller fortiet, samt om nogen hjælp er forsømt at prøves.”

Resten af cirkulæret handler om, hvad der senere skal gøres ved indberetningen og kommer ikke jordemødrene ved, men selve dette reskript illustrerer dels, at mange jordemødre ikke kunde skrive, og at man ikke stolede meget paa dem. Det viser, at der stadig ved fødslen var uvedkommende koner tilstede, og at man vilde lade dem kritisere jordmoderens virksomhed og bedømme, om hun havde handlet rigtigt! Jordemødrene har aabenbart ikke faaet den støtte fra autoriteterne, som de fortjente. Det er muligt, at de ikke altid handlede rigtigt, men de var dog de mest sagkyndige paa stedet, og har sikkert i de fleste tilfælde handlet efter deres bedste overbevisning - og det offentlige burde ikke have sat ganske ukyndige til deres dommere. Skrivelsen har sin betydning til at vise, hvor store vanskeligheder jordemødrene havde at kæmpe med.

Men en ting endnu undrer man sig over i denne skrivelse, og det er størrelsen af bøden. Det var den gang en stor sum at skulle af med, for 5 rdl. var mange penge, men rimeligvis er denne bøde ikke erlagt særlig ofte. At der dog har været brug derfor fremgaar af, at der fem aar efter blev gjort forestilling til kancelliet om, at de, som paa landet udøver fødselshjælp, i almindelighed er fattige koner, som for deres umage enten nyder ingen eller dog ikkun uden betaling, samt, da disse fødselshjælperker ofte har en vej af 1 a 2 mile at gaa for at kunne gøre den befalede anmeldelse for præsten, saa finder man det med hensyn til disse omstændigheder billigt, at de, der paa landet praktiserer som jordemødre, ikke anses med saa stor straf i tilfælde af anmeldelsens efterladelse, som jordemødrene i stæderne, der uden vanskelighed kan opfylde de dem paalagte pligter. Der udgik derfor et cirkulære 25. januar 1806, hvori bestemtes, at mulkten paa 5 rdl. alene skal finde sted for jordemødrene i stæderne, og at derimod de, som udøver fødselshjælp paa landet, hvad enten de er examinerede eller uexaminerede jordemødre, naar de gør sig skyldig i saadan forsømmelse, ikkun skal anses med en mulkt af 1 rdl. for hver gang.

Jeg skal slutte dette afsnit med et lille kuriøst fremskridt! Amager port var som omtalt ligesom de andre porte lukket om natten, men ved kgl. resolution af 10. juli 1801 bestemtes „at Københavns Nørreport, som middelpunkt for forstæderne, maa, paa de tider den ellers skal være lukket, aabnes saavel for fruentimmer, der er i barnsnød og agter at søge fødselsstiftelsen i staden, som ogsaa for de beboere uden for portene, der i sygdomstilfælde vil hente en læge, dog under iagttagelse af de forsigtighedsregler, hvilke guvernementet, for at forebygge misbrug, finder fornødent at bestemme.”

En af grundene til denne bestemmelse var, at magistraten nogen tid i forvejen havde ansat en mediciner og ikke en kirurg paa Ladegaarden, hvor der var sygeafdeling. Dette gjorde kirurgisk akademi kraftig indsigelse imod, idet det udtrykkelig fremhævedes, at man kunde komme i en slem knibe, hvis der indtraf ulykkestilfælde derude, eller man paa anden maade fik brug for en kirurg om natten, for naar portene var lukkede, kunde man ikke faa fat i en kirurg. Først ved plakat af 20. august 1821 aabnedes Nørreport hele natten for alle. Var folk derfor taget i skoven og kom saa sent hjem, at portene var lukkede, maatte de drage rundt til Nørreport efter 1821 - før 1821 kunde de slet ikke komme hjem, hvis de ikke naaede byen i rette tid. Det er derfor ogsaa rigtigt, at vejen gennem Nørreport omtales i Piazza del Populo. Først i slutningen af halvtredserne reves portene ned!

Sylvester Saxtorph.

F. 27/ 1772. D. 22/ 1840.

ige ved slutningen af aarhundredet, den 29. juni 1800, døde *Mathias Saxtorph* pludselig, og allerede 15. august 1800 blev hans søn *Johan Sylvester Saxtorph* udnævnt til hans efterfølger.

Sylvester Saxtorph var født 1772 i København og tog kirurgisk examen 1792. Allerede et par maaneder efter (5. november 1792), medens han var kandidat paa Frederiks hospital, fik hans fader ham udnævnt til lektor i jordemodervidenskaben paa fødselsstiftelsen. Det følgende aar tog han medicinsk examen og blev dr. med. 1795 ved en afhandling om fødselsinstrumenter. Han studerede derpaa 3 aar i udlandet. Medens han var borte, døde professor *Horrebow* 1796. Hans embede blev søgt af divisionskirurg *Herholdt*, men *Mathias Saxtorph* tilbød øjeblikkelig at læse anatomi, som havde været *Horrebows* fag, hvis hans søn maatte faa stillingen. Udnævnelsen blev stillet i bero, og gamle *Saxtorph* docerede anatomi, til sønnen kom hjem og 15. februar 1799 udnævntes til professor etraordinarius. Sagen havde givet anledning til ret vidtløftige forhandlinger i fakultetet og havde ogsaa vakt opsigt i lægeverdenen udenfor fakultetet, men da *Mathias Saxtorph* i et cirkulære meddelte fakultetet udnævnelsen, lykønskede de andre professorer ham mere eller mindre hjerteligt. Varmest udtrykte prof. *Aasheim* sig : „Med sand Glæde og varmeste Deltagelse haver jeg læst Hr. Professor *Saxtorphs* herved lagte Bestalling, ei alene fordi den giver Faderen den første offentlige Belønning for hans anvendte gode physiske, moralske og scientifique Opdragelse, og Sønnen den første offentlige Opmuntring for Ungdoms Flid ; men tillige fordi den lover Videnskaben, Facultetet og dets øvrige Medlemmer saa meget. Gid da begge leve sammen længe her med os at see Frugterne.”

Dette blev nu ikke tilfældet, for halvandet aar efter døde faderen, og sønnen overtog stillingen som professor artis obstetriciæ, og denne stilling beklædte han til sin død, der først indtraf 22. april 1840.

Vi vil nu gaa tilbage til fødselsstiftelsen og se lidt paa jordemødrenes forhold der. Først skal jeg omtale overjordemødrene, saa vidt jeg ved noget om dem, og dernæst læredøtrenes forhold.

Jeg har tidligere omtalt (s. 75), at *Karen Ørsløw* var overjordemoder, da man flyttede ind i den nye fødselsstiftelse, men at hun et par aar efter giftede sig igen og forlod byen, ja kom til Norge. Den 30. januar 1788 blev der udstedt en ny instrux for jordemoderen og deri fast-sattes, at hun ingensinde maatte modtage nogen frivillig gave af de betalende i stiftelsen - og dem var der en tid mange af, da det ligefrem blev mode at indlægge sig der. Jordemoderen protesterede mod det ubillige i, at hun med sin ringe løn (300 rdl.), hvorfor hun skulde underholde en aldrende syg mand, var afskaaret fra denne indtægt, og hun fandt støtte hos *Saxtorph*, som 4. marts 1788 skrev et brev, som er oplysende. Han siger: „Da jeg paa prof. *Bergers* vegne proponerede mad. *Ørsløw* at tage mod denne tjeneste, husker jeg ret vel, at hun i førstningen tog det i betænkning, hun tjente saa godt ved sin praxis i byen, at hun troede at kunne med mindre ansvar fortjene mere end i hospitalet. *Berger* som direktør overtalte hende og forbandt hende derfor ikke til at fornægte, hvad billige gaver hende maatte tilbydes, ikke engang modsatte sig tilladelse til at tage hendes mand med sig, men lod indrette værelse til det brug, hvilket ikke forhen havde været tilladt de andre. Jeg er selv vidne og de tvende herrer livmedici vil det heller ikke være ubekendt, hvor megen umage de fornemme damer gør sig i byen for at faa mad. *Ørsløw* til at betjene sig eller blot til at være nærværende hos dem, naar de skal føde, hvilket ikke er hende tilladt; saa meget har hendes renommé udrettet og saa meget udretter det nu til stiftelsens bedste lad da folk som tror, at mad. *Ørsløw* ej har tilladelse dertil, længe nok tale om, at hun modtager gaver, saa længe de ej kan bevise os en værdigere end hun er, og saa længe de ej kan bebrejde hende, at hun mishandler de fødende, at hun banker og forsømmer dem, som hendes forgænger gjorde, saa vil det første være et mindre onde at høre end det sidste. Nok, jeg taler her med varme for mad. *Ørsløw*, som den der i 18 aar har kendt hendes upaaklagelige forhold og sjældne fortjenester ved stiftelsen, siden dette er stedet, hvor jeg bør tale, siden jeg har været med til at overtale hende til at modtage tjenesten.”

De øvrige medlemmer af kommissionen vilde dog ikke gaa ind paa nogen ændring af instruxen, og den blev derfor uforandret.

Som omtalt forlod mad. *Ørsløw* stiftelsen i sommeren 1790, og i hendes sted konstitueredes *Antoinette Louise Lange*, som fast ansattes i januar 1791 Hun aflagde den 1. marts 1791 den tavshedsed, som *Saxtorph* havde faaet indført i december 1781 Hun søgte sin afsked i marts 1807, og direktionen beklagede i en skrivelse til kancelliet, at den i sit embede utrættelige og duelige kone i en alder af 53 aar maatte trække sig tilbage, men svaghed bød det.

Kort før *Mathias Saxtorph* døde, fik han et anonymt brev, som foranledigede, at han gjorde anmeldelse om, at md. *Lange* i denne skrivelse beskyldtes for at have modtaget fritliggende barselkoner længere tid før deres forløsning, end stiftelsen kunde tilstaa, og at dette var sket for tjenester eller fordele, som patienterne havde ydet hende. En læredatter og en opvarnings kone, som vidste besked om asgen, forklarede, at vedkommende havde været flere uger i stifteisen uden at blive undersøgt af md. *Lange*, men i den tid havde spundet og syet for hende. Md. *Lange* indrømmede, at hun af medynk nu og da tog saadanne patienter ind en vis tid før fødslen, men hun havde aldrig gjort sig fordel deraf. Efter inspektørens henstilling lod man sagen falde.

Hendes familieforhold var forøvrigt ret ulykkelige, og økonomisk var hun saa slet stillet, at hun i februar 1801 søgte om et laan hos kommissionen paa 300 rdl. at tilbagebetale i løbet af 3 aar. Hun skrev : „Det er formodentlig de høje herrer ikke ubekendt, at jeg formedelst ulykkeligt ægteskab og uheld med mine børn er forknyttet i den henseende, at jeg stedse har trængt til penge og maatte laane hos en for at betale en anden - -; i den forlegenhed søger jeg min tilflugt til de høje herrer om, at de som min øvrighed ogsaa vil være mine beskyttere.” Skønt inspektøren udtalte sig til gunst for hende, turde han dog ikke sige god for den tvivlsomme kautionist, hun kunde stille, og sagen gik derpaa til kancelliet, der udtalte, at man ikke kunde indlade sig derpaa, men maatte overlade sagen til kommissionens afgørelse. - At hun ikke havde været rigtig heldig med sine børn, fremgaar af en klage over den ældste søn, som tidligere havde voldt besvær, men som i 1798 kom hjem fra *Ostindien* og gjorde optøjer paa stiftelsen og overfaldt portneren, naar han kom fuld hjem. Man maatte gøre moderen opmærksom paa, at hun kunde miste sin stilling, hvis hun modtog sønnen i sit hjem,

og anmodede politiet om at tage ham i forvaring.

Hun havde søgt sin afsked fra 1. juli 1807, men den blev først bevilget i oktober. I det sidste halvår havde hun været sengeliggende og haft vikar, hvad ogsaa tidligere havde været anvendt under hendes sygdomstilfælde, og man tog derfor for første gang spørgsmaalet op om ansættelse af en reservejordemoder. Der blev dog ikke truffet nogen afgørelse.

Der var ikke mindre end 11 ansøgere om stillingen, men mærkelig nok vilde Saxtorph, som dog maatte kende dem bedst, ikke udtale sig bestemt. Ingerslev mener, at det er ret karakteristisk for ham, og han citerer derfor hans erklæring, som forøvrigt giver oplysning om de synspunkter, som gjorde sig gældende. Han skrev:

„Jeg tror for valgets skyld at burde bemærke, at de 11 ansøgere kan inddeles i tvende hovedklasser, nemlig i dem som allerede har praktiseret i over 12 à 17 aar, og i dem som i færre aar har praktiseret. De førstnævnte kunde rimeligvis formodes at have mere erfaring ved flere aars praxis og altsaa fra den side at komme i fortrinlig betragtning, men er ogsaa alle af ældre alder, saa at man kan frygte for, at de ej saa længe kan udholde den idelige strabads, der forefalder ved jordemoder embedet i stiftelsen fremfor ved bypraxis, og at de altsaa snarere vilde blive pensionærer for kongens kasse, end i fald en af de yngre valgtes. De sidstnævnte, endskønt de i kortere tid har praktiseret og derfor kan formodes at have mindre erfaring, er dog efter min formening langt fra at anses for uskikkede til at forestaa embedet; alt det, de har lært, er dem end mere in recenti memoria (i frisk erindring), og af deres yngre alder kan man haabe at beholde dem længere. Jeg maa desuden bemærke, at mad. Møller og Fürste af og til i flere maaneder har gaaet mad. Lange tilhaande, efter at de var examine-rede, ja endog ganske besørget hendes pligter, naar sygdom har holdt hende i sengen, saa at de i kortere tid har haft lejlighed til at erhverve sig saa megen erfaring, som mange af de ældre i længere tid, hvortil endnu kommer, at de begge har fortrinlige anlæg af naturen til jordemoder forretningen og er endog allerede ved examen udmærkede i protokollen. Direktionen kunde billigvis fordre, at jeg, der efter min embedsstilling har haft lejlighed til at lære at kende de ansøgende nøjere end de øvrige herrer medlemmer, skulde til vejledning i valget fælde en speciel dom over de ansøgendes fortrinlighed for hinanden, men da de alle er ordentlig underviste, examinerede og befundne duelige til at forestaa et jordemoderembede, saa haaber jeg at maatte dispenseres herfra og giver mig kun den frihed til nærmere valg at foreslaa 3 af de ældre og 3 af de yngre. Hvad det belovede forslag angaaende en reservejordemoder angaar, da ønsker jeg først denne sag mundtlig omhandlet i en forsamling, saa meget mere da sagen ej haster.”

Der kan ikke være tvivl om, at *Saxtorph* nærmest var stemt for en af de yngre, men hvad der vel vil forekomme mange af os underligt, er, at der slet ikke synes at være tænkt paa, at jordemoderen ikke blot skulde være en dygtig fødselshjælper, men ogsaa være lærer for lære-døtrene. Man gik maaske dengang ud fra, at alle kunde undervise lige godt - eller lige daarligt! Man skulde tro, at de, som maatte have de bedste kvalifikationer, var md. *Møller* og md. *Fürste*, som havde vikarieret for md. *Lange* og kendte tjenesten, som er saa væsentlig forskellig fra bypraxis, men de blev ikke valgt, men derimod *Ellen Marie Frost*, som havde praktiseret 6 aar i byen. Hun var enke med 3 børn, og strax efter sin ansættelse søgte hun om at maatte tage børnene til sig i stiftelsen, da hun ikke havde raad til at betale for dem hos fremmede. Hun fik lov til at have et barn hos sig, men videre kunde man ikke strække sig - ved en opgørelse til rodemesteren i 1810 viste det sig dog, at hun havde to børn hos sig. Hun var skrøbelig og mente, at der maatte tages hensyn dertil. Hun søgte saaledes i 1808 om endnu et værelse, da det var hende særdeles vigtigt at have et sted, hvor hun kunde faa ro-lighed, naar hun maatte søge denne om dagen i stedet for om natten. Det endte dog med, at hun trak sig tilbage, da dr. Scheel ogsaa ønskede værelset. I 1809 kom hun med andragende om at maatte antage en medhjælper, lønnet af direktionen. Som grund angav hun, at hun var plaget af hovedpine, som hun frygtede for skulde gøre hende uskikket til sin post, naar hun ikke af og til skaanede sig og fik nogen frihed. Direktionen kom til det resultat, at det vilde være vanskeligt at afstikke grænserne mellem to faste jordemødre ved stiftelsen, hvorved der let vilde opstaa strid og misundelse imellem dem, og man fandt det derfor bedre at tillægge den ansatte jordemoder noget vist, hvorfor hun kunde lønne en medhjælper. Der bevilgedes dertil md. Frost 50 rdl. aarlig, men professoren skulde godkende den, hun antog.

Om md. Frost fortæller Ingerslev videre, at hun fungerede i 15 aar til 1822. Hun synes at have været en noget vanskelig person, som gerne vilde have sit arbejdsomraade begrænset, og derfor kom hun jævnlig i klammeri med inspektøren. I 1810 besværede hun sig for direktionen over det meget skriveri, der paahvilede hende ved at holde bog og føre regnskab over de betalende samt aflægge beretning derom hvert kvartal. Hun havde ikke som sin forgænger en datter til at besørge det og var ikke opdraget til sligt og bad sig fritaget derfor saavel som for pengeopkrævninger, der havde bragt hende tab. Man tog foreløbig ikke hensyn til hendes klager, men et par aar efter gentog hun anmodningen om at blive fri for bogholderiet. Hun fortalte, at hun havde maattet antage og lønne en skriver og dertil ønskede hun tilskud. Direktionen tilbød hende 5 procent af alimentationspengene til at lønne skriveren

- som var hendes søn, der var kopist i rentekammeret! Denne oplysning kom inspektøren med senere, da hun kom med en ny klage over, at hun skulde anmelde de fødte og døbte børn paa kontoret, hvilket arbejde den forrige jordemoder havde gjort uden protest, men ikke desto mindre blev det nu overdraget præsten, som derover blev ubehagelig. Drillerierne mellem md. Frost og inspektøren blev ved. Naar han som sædvanlig kom paa stuerne for at notere de fødende, der tog børnene med til egen forsørgelse, saa havde hun dirigeret dem til amnestuerne uden at underrette ham derom. Hun nægtede at befatte sig med inventaret eller at staa til ansvar for det, hvorfor inspektøren klagede over hende for mangel paa lydighed og egenraadigt væsen og bad Saxtorph give hende en irettesættelse. Selv om Ingerslev mener, at denne irettesættelse næppe er givet i særlig skarp form, tænker han sig, at den kan have bidraget til, at hun i 1822 søgte om afsked og forlangte i pension 300 rdl. eller lige saa meget som hendes løn. Direktionen beklagede i sin indstilling til kancelliet, at hun i en alder af 51 aar havde tabt sin førlighed, men Saxtorph bevidnede, at hun var svag, og man indstillede, at hun som forgængerens maatte faa 200 rdl. i pension, idet der henvistes til, at hun vel havde en mand, men at hun ifølge sin stilling havde levet adskilt fra ham i 16 aar, og at han ikke havde kunnet hjælpe hende. Hun havde ønsket at blive i stillingen til pensionsspørgsmaalet var ordnet, og det skete. Først i maj 1823, et aar efter, tiltraadte kancelliet indstillingen. Hun søgte igen om forhøjelse af pensionen, men det blev afslaaet. Allerede da md. *Frost's* ansøgning kom i direktionen, blev man enig om ikke at opslaa stillingen, men at tilbyde md. *Fürste* den. Hun havde jo været en af de unge, som *Saxtorph* havde anbefalet, og som havde vikarieret for md. *Lange*.

Allerede i november 1825, efter kun halvandet aars tjeneste, søgte md. *Fürste* om at maatte fratrage til nyttaar, men hun tog atter ansøgningen tilbage med anmodning om at maatte fungere indtil videre, hvilket tillodes, idet man meddelte hende, at hun maatte sige op med 3 maaneders varsel. I Februar 1826 gentog hun ønsket om at forlade stiftelsen til maj, og dette skete saa.

Der var 10 ansøgere om stillingen, og blandt dem en md. *Petersen*, der anbefalede sig med „at have betjent konen med de 4 børn, fru Jensen med 3 børn og assisteret ved 51 tvilling-fødsler”. Man valgte Frederikke Christine Sachmann fra Kalundborg, hvor hun havde praktiseret siden 1810, da hun tog examen. Manden, der var tømmermester, blev i Kalundborg med de voxne børn, kun den yngste datter tog med hende til stiftelsen, hvor hun i 26 aar lige til 1852 var overjordemoder under de allervanskeligste forhold.

Søger vi dernæst oplysninger om læredøtrenes vilkaar paa stiftelsen, maa man erindre, at der stadig skulde være 10 - 12, som gratis skulde undervises, de saakaldte kongekoner, og som skulde være et aar i stiftelsen. Dernæst kunde proprietærene indsende jordemødre til uddannelse, naar der var plads dertil, endvidere havde overaccoucheuren ret til privat at uddanne jordemødre, og endelig var der byens koner, som ikke boede i stiftelsen. Medens kongekonerne var et aar i stiftelsen, var de andre kun et halvt aar om undervisningen. Kongekonerne benyttedes det første halve aar til den groveste husgerning, og det lykkedes først i 1843 at faa dette ændret, som vi senere skal se.

Indkvarteringen af læredøtrene har ikke været helt behagelig, for de laa i 3 store stuer og i dobbeltsenge, hvilket var generende i meget høj grad, da de ikke alle var lige renlige, og navnlig var det galt, naar nogle af dem var syge eller fnattede! Fnattede, vil man sige - det kunde der da ikke være tale om! Jo, netop ved aarhundredskiftet var fnat ligefrem en landeplage, som bekæmpedes paa mange maader, ja præsterne maatte fra prækestolen bekæmpe den. Man troede ikke paa smitte, man troede ikke paa fnatmidden, men troede paa mange andre mærkelige ting som aarsag til sygdom-

men. Men det værste ved det hele var naturligvis befolkningens manglende sans for renlighed. Senge var gamle træsenge med væggetøj, „af hvilke mange bliver saa forbitte, at de synes som fnattede, og derfor frygtes af de fødende, som de gør opvartning hos.” Først i 1830 klagede inspektøren derover og foreslog, at læredøtrene skulde have jernsenge med madrasser ligesom de fritliggende barselkoner.

Tre gange om ugen holdt professoren sine forelæsninger, og undervisningen endte med examen paa universitetet i examinationskommissionens overværelse og i de praktiserende jordemødres nærværelse. Der blev i hele Saxtorphs tid kun givet en karakter. Udgiften var, som vi har set, i 1743 sat til mark, men i 1810 udbad kancelliet sig oplysning om, hvilke udgifter lærebrevet voldte de læredøtre, som nød fri undervisning. Saxtorph henviste til reskriptet 1787, der gentog bestemmelsen fra 1743 og bemærkede: „Om der siden er udkommet nogen anden bestemmelse, er mig ubekendt, men dette ved jeg, at der i en række af over 30 aar har været betalt 3 rdl. for hvert lærebrev til budet ved jordemoderkommissionen, hvis indkomst disse penge er, og som ingen anden løn har for sin tjeneste, der medfører en del løbende forretninger med tilsigelser, med examen o. s. v., ikke heller har kommissionen noget fond, hvoraf løn til ham kan udredes; han erklærer at have været uvidende om bestemmelserne i reskriptet af 1743 og lader sig betale det samme som hans formand i 16 aar før ham.

I de sildigere aar har de fleste læredøtre foruden bemeldte 3 rdl. givet ham en duçør af 3 mark, uden at han hverken har forlangt eller paastaet den.” De 9 mark, som var fastsat i sin tid, hvor der var brugt ganske lignende forklaring om budet, blev altsaa ikke overholdt, men i stedet for 9 mark var det blevet til 18 mark og i de senere aar endog til 19 mark.

Overaccoucheuren havde ifølge bestemmelserne lov til privat at undervise læredøtre, naar det forlangtes f. ex. af godsejere. Der var ikke fastsat noget honorar derfor, det gjordes afhængig af en aftale med vedkommende. *Mathias Saxtorph* havde som regel forlangt og faaet 80 rdl. saavel af godsejere som af rentekammeret, men da sønnen forlangte det samme, begyndte kancelliet at blande sig deri. I oktober 1800 havde rentekammeret skrevet til *Sylvester Saxtorph*, om han privat vilde undervise en jordemoder fra Jægerspris gods og tillige spurgt, om han ikke kunde gøre det billigere end tidligere. Han svarede, at han mente, at han maatte have det samme som faderen, da han var lige saa flittig - og saa hørte han ikke mere derom. Men allerede kort før *Mathias Saxtorphs* død var der kommet en kone ind fra Falster efter rentekammerets begæring og med kommissionens tilladelse. Hun skulde oplæres mod betaling af kongens kasse for undervisning og kost. Da hun havde faaet sin examen i foråret 1801, sendte Saxtorph regning fra oldfruen for hendes kost : 52 rdl. og det sædvanlige honorar paa 80 rdl. for ham selv, hvilket han ogsaa fik, men kort efter kom der forespørgsel fra rentekammeret om, hvorvidt udgifterne for jordemødres undervisning for fremtiden kunde formindskes. Der førtes i den anledning en del forhandlinger, som førte til det mærkelige resultat, at kancelliet bestemte, at dette og ikke jordemoderkommissionen skulde modtage indstillingerne fra amtmændene og afgøre, hvem der skulde antages, medens kommissionen kun et par maaneder før et semesters begyndelse skulde melde, hvor mange fritliggende elever der kunde modtages. I de følgende aar udarbejdedes forskellige forslag, og ved kgl. resolution af 15. november 1805 billigedes direktionens henstilling vedrørende de fra godsejerne indsendte betalende elever, nemlig at accoucheuren skulde have et aarligt vederlag af 200 rdl., og at gratisternes antal skulde være 14 - 16 med i det mindste et halvt aars og i det højeste et helt aars læretid med forpligtelse til at gøre tjeneste som opvartningskoner. Kancelliet forbeholdt sig retten til at vælge læredøtrene, og denne ordning lykkedes det først at faa ændret 1848. Denne bestemmelse suppleredes ved en kancelliskrivelse af 18. juni 1808, hvorved meddeltes, at direktionen havde udtalt, at under de nærværende omstændigheder kunde de læredøtre, som skulde være mødt ved udgangen af april, men ikke var kommet, indfinde sig, naar de kunde, men at de maatte finde sig i at opholdes over et aar, ifald de mødte saa sent i et semester, at de ikke kunde have nytte af forelæsningerne. Disse særlige omstændigheder har formentlig været krigstilstanden med England, der gjorde forbindelsen mellem landsdelene vanskelig og usikker.

Meget om læredøtrenes forhold faar man at vide af en anonym klage, dateret 29. december 1836 og Saxtorphs svar derpaa 5. april 1837. Af disse meget lange aktstykker skal jeg kun gengive, hvad der

vedkommer læredøtrene. Den anonyme brevskriver har aabenbart kendt forholdene paa stiftelsen meget nøje.

Han begynder med at sige, at man af en jordemoder i Danmark forlanger 1) at hun skal kunne bestemme, om et fruentimmer er frugtsommelig eller ej, hvor langt hun er henne i svangerskabet, og om det er naturligt eller ikke, samt at hun kan give fornuftige raad med hensyn til hendes tilstand. 2) At hun kan bestemme, om fødslen er begyndt, om den gaar frem efter naturens regler eller afviger derfra. 3) At hun, hvis den gaar frem efter naturens regler, skal kunne hjælpe ved fødslen, hvis den afviger derfra, bestemme, om afvigelsen er saa betydelig, at den udfordrer tilkaldelse af en læge, eller om fødslen kan gaa for sig uden dennes hjælp; i sidste tilfælde maa hun da kunne administrere de hjælpemidler, som udfordres. I første tilfælde maa hun forstaa sig paa at gaa lægen tilhaande og være hans eneste assistent ved de operationer, som han mulig maa udføre. 4) Hvis øjeblikkelig hjælp udfordres, og lægen ikke er tilstede, hvilket f. ex. paa landet ofte er tilfældet, maa hun paa egen haand kunne yde den fornødne hjælp, som ikke sjældent bestaar i de aller vanskeligste operationer. 5) Hun maa kunne pleje barselkoner og nyfødte børn og vide de hjælpemidler, som er de bedste. ved de hyppigere og mindre betydelige sygelige tilfælde, som de er underkastede. 6) Hun maa kunne sætte klyster, gøre indsprøjtninger i moderskeden, aarelade og kateterisere, og 7) maa hun undertiden for retten afgive dom om køn, jomfrudom, foregaaende svangerskab, tilstedeværende svangerskab o. s. v.

Saa fortsætter han : Det maa være indlysende for enhver, at der hører baade gode natur-anlæg og god undervisning til, for at en kvinde, der tidligere ikke har læst synderlig andet end Balles lærebog, skal kunne uddannes til at fyldestgøre disse fordringer. „Der er derfor ogsaa allerede paa forskellige steder, f. ex. i storhertugdømmet Baden, gjort den indretning, at kun saadanne personer tilstedes adgang til at oplæres i jordemoderkunsten, som har en nogenlunde god fatteevne og hukommelse; at dette ikke sker hos os, kan enhver erfare, som vil indlade sig i en samtale med nogle af de læredøtre, som aarlig ligger paa fødselsstiftelsen. De af disse, som indkommer fra landet, vælges af amtmanden, som derved, saa vidt vides, blot tager hensyn til, hvor vidt distriktet har trang til en jordemoder, og i København, hvorfra der tages 5 eller 6 læredøtre, som blot deltager i den teoretiske og praktiske undervisning, men ikke har ophold paa stiftelsen, følges i denne henseende en streng anciennitet. Hvad disse sidstnævnte koner i særdeleshed angaar, da er det vistnok saa meget mere ønskeligt, at der tages hensyn til gode og paalidelige attester, da der føres hyppige klager over, at jordemødrene i København fører et slet levned, og er fruentimmer behjælpelige med at fordrive fostret.”

„Hvad derimod undervisningen angaar, da ser man strax, at den deler sig i to hoveddele, nemlig den teoretiske og praktiske. For at den teoretiske skal være god, er det, om ikke nødvendigt, saa dog ønskeligt, at der lægges en trykt bog til grund for den, og denne maa da være tydelig og fattelig og nem at lære, naar man skal kunne vente, at den skal kunne være til nogen nytte. Men den være saa fuldkommen som den vil, saa bør dog en mundtlig undervisning aldrig savnes, og naar det betænkes, at de mennesker, som oplæres til jordemødre, i forvejen ikke har nogen synderlig dannelse, saa synes det mig indlysende, at der ved denne maa gaas meget langsomt frem, at læreren maa henvende sig til enhver enkelt discipel og passe ret nøje paa, for at intet skal forbigaaes uden at blive forstaaet, samt at der maa høre meget lang tid til, inden en saa vidtløftig og vanskelig videnskab ordentlig kan blive gennemgaaet. - Hvad der udfordres for at den praktiske undervisning skal være god, vil let vise sig, naar vi foretager punkt for punkt, hvad jeg har fremsat som fordringer til de praktiske jordemødre. Altsaa 1) maa der gives dem lejlighed til at undersøge ret mange svangre paa forskellige tider af svangerskabet. Herved bør læreren altid være tilstede for at vise dem, hvorpaa de i hvert enkelt tilfælde især skalhenvende deres opmærksomhed, hvorpaa de skal kende de tilstedeværende abnormiteter, og hvad raad de siden skal give, naar et saadant tilfælde møder dem. 2) Maa der gives dem lejlighed til at undersøge fødende i de forskellige perioder af fødslen, og læreren bør da ogsaa være tilstede, for at vise dem, hvordan de skal bære sig ad ved undersøgelsen (maaske det vanskeligste ved den hele jordemoder praxis), for at betegne dem de forskellige fødselsperioders overgange, samt gøre dem opmærksom paa de mulige afvigelser fra fødsels love. 3) Maa der gives dem øvelse i at assistere den fødende, i at bestemme, om fødslen kan gaa for sig ved naturens kræfter, eller der maa anvendes kunstig hjælp, om de selv kan anvende denne, eller om læ-

gen maa kaldes til, og i sidste tilfælde at assistere ham ved operationerne. 4) Maa de flittig øves i at gøre de operationer, som det kan blive deres pligt at udføre, paa de dertil indrettede fantomer, og naar de paa denne maade i lang tid er øvede, maa der ogsaa gives dem lejlighed til under lærerens vejledning at gøre dem paa levende. 5) Maa de øves i at pleje barselkoner og de nyfødte børn, i at kalde dem

tillive, naar de er skindøde, i at kende deres almindeligste sygelige tilfælde, samt vide, hvad der i virkeligheden i disse bør gøres. 6) Maa de have praktisk vejledning i, hvorledes de skal tilberede et klyster, hvorledes de skal sætte det med bedste virkning og uden at gøre konen skade ; de maa lære at indbringe en modersprøjte, og 7) maa der gives dem praktisk anvisning til at bestemme, om et fruentimmer er jomfru eller ej, om det har født, om det ofte har født med mere.”

„Vi vil nu se, hvorledes det staar til ved fødselsstiftelsen betragtet som læreanstalt for jordemødre. Først om den teoretiske undervisning. Til grund for denne lægges *M. Saxtorphs* lille jordemoderbog. Vi har ingen anden og maa derfor blive ved denne, som vistnok har adskillige gode egenskaber, men vil man se hen til, hvad der i andre lande haves i denne art - da maatte man vistnok kunne ønske forbedring i denne henseende. Over denne lille bog holdes der i det højeste et halvt aar (thi de koner, der ligger et helt aar paa stiftelsen, er i det første halvaar ikkun beskæftigede med at gøre gangene rene, gøre opvarning etc.) nogle gange om ugen en foredragende forelæsning for dem, som siden repeteres ved examination, omtrent paa samme maade, som ellers studenter undervises. Denne forelæsning holdes skiftevis af overaccoucheuren og reserve-accoucheuren, og desuden holder overjordemoderen en enkelt gang i semestret en forelæsning. Om man nu end ikke paa forhaand kunde slutte sig til, at disse mennesker, der for største del er af bondestanden, vanskelig kan have nogen synderlig nytte af nogle faa timers forelæsning over noget, som er dem aldeles nyt, og som tilmed maa henregnes til videnskabernes gebet, især da de i en hel time umuligt kan holde deres tanker samlet, - saa vil dog enhver, der nogensinde har indladt sig i en samtale med dem om fødselsvidenskaben, have erfaret, paa hvilke misforstaaelser de næsten uden undtagelse er udsatte.”

„Hvorvidt den praktiske undervisning er tilstrækkelig, skal jeg nu punkt for punkt belyse.

1) I at undersøge svangre gives dem ingen øvelse eller praktisk vejledning. 2) Til at undersøge fødende har de vel megen lejlighed, men, naar man undtager, at overjordemoderen er tilstede første gang, at de gør det, er de ganske overladt til dem selv i denne henseende, og jeg har aldrig hørt eller set, at nogen af de for dem ansatte lærere har staaet hos, naar de explorede, og berigtiget deres fejltagelser eller givet dem nogetsomhelst praktisk vink, hvormed de kunde undgaa dem i fremtiden. 3) Ligeledes har de særdeles rigelig lejlighed til at betjene fødende, men herved er ogsaa overjordemoderen kun een gang tilstede, og de savner saaledes ganske den stadige praktiske vejledning, som er saa aldeles nødvendig, for at de skulde kunne komme til at kunne opfylde de mange dem paaliggende forpligtelser. 4) Den praktiske øvelse paa fantomet gives dem af reserve-accoucheuren og bestaar i, at de kommer en eneste gang til at gøre en vending paa fantomet. At dette er aldeles utilstrækkeligt, er naturligt, og det vides desuden, af egen iagttagelse, at man har maattet lade dem hver daglig, adskillige uger i træk, fuldføre flere vendinger, inden de har faaet nogenlunde begreb om denne operations udførelse. Det er derfor almindelig, at de paa stiftelsen værende kandidater heri giver dem nogen øvelse, hvortil de imidlertid paa ingen maade er forpligtede, og hvilket knapt er dem tilladt, ja! der skal endog nyligt være gjort et mundtligt forbud derimod. Paa levende kommer de som oftest ikke alle til at udføre operationen, og hvorledes maa det da gaa dem, naar de, efter engang at have udført den paa fantomet, skal udføre den paa levende, hvilket er saa uendelig mange gange vanskeligere? 5) At tilberede og sætte et lavement lærer de af hverandre eller af opvarningskonerne paa stuen, derimod tror jeg ikke, at de lærer at bruge modersprøjten; i at aarelade har de ingen teoretisk undervisning, og den praktiske bestaar i, at nogle af dem kommer til at trykke sneperten af, imedens en af kandidaterne holder deres haand; hvorledes de skulde kateterisere, viser overjordemoderen dem, men de kommer kun sjældent til selv at gøre det. 7) Til at kunne afgøre de forskellige spørgsmaal for retten gives dem aldeles ingen vejledning.”

„Naar staten har anvendt saa mange bekostninger til at danne duelige jordemødre, som det hos er tilfældet, kunde det synes billigt, at den ogsaa fordrede, at der blev afholdt en skarp examen over dem, inden det bliver dem tilladt at gaa ud i deres vanskelige praxis. Hvorledes examen hos os er beskaffen, kan ikke med bestemthed angives, da kun fruentimmer har adgang til at overvære den, men det synes mærkeligt, at det skal være noget uhørt i fødselsstiftelsens annaler, at en jordemoder er faldet igennem ved denne examen, og om dette muligvis en eller anden gang er sket, hvilket er mig uvitterligt, kan jeg i det mindste forsikre, at jeg har kendt flere læredøtre, som efter min overbevisning har været fuldkommen udygtige og umodne til at være jordemødre og senere kom meget godt igennem vor jordemoderexamen.”

Efter at han har omtalt kandidaternes forhold, gaar han over til at fortælle om, hvorledes det gik en fødende under hendes ophold paa stiftelsen.

Naar hun er kommet ind af porten, ringes der med en klokke, læredøtrene kommer ned, og hun maa da som oftest selv gaa op ad trapperne. Hun bliver nu undersøgt af den læredatter, der skal betjene hende, og denne melder da hendes tilstand til overjordemoderen, der tror paa denne beretning som paa et evangelium, og som, naar beretningerne vedbliver at lyde gunstigt, aldeles ikke explorerer patienten, ja, hvis det er om natten, ikke engang ser til hende før om morgenen, men overlader hendes medicinske og diætiske behandling til naturen og læredøtrene. Hun bliver dernæst undersøgt af de 4 kandidater og 20 læredøtre, hvem det er tilladt at gentage deres exploration saa tidt, som de vil. At disse 24 personer ikke alle farer frem med den største lempe, er saa meget mere begribeligt, som de ingen praktisk anvisning har faaet, og det er derfor ikke sjældent, at fødslen ved denne behandling bliver betydeligt besværet, f. ex. i det hinderne sprænges, de ydre fødselsdele svulmer op etc. Naar det nu er en læredatter, der nyligt er kommet til stiftelsen, som skal betjene den fødende (hvilket i hvert aars maj og november maaneder stadigt finder sted), da er baade hendes og hendes barns vel afhængigt af hins tomme gisninger, thi kandidaterne er aldeles ingen ret hjemlet til at gøre nogensomhelst indsigelse imod de fødendes behandling, og om de ogsaa havde den, kunde det dog let hændes, at ingen af dem var tilstede, skønt de dertil er bundne ved deres gamle uoverholdelige instrux. - Er læredatteren ærlig og uvis i sin sag, da melder hun dette til overjordemoderen, som da kommer og undersøger den fødende, og i tilfælde af, at kunstig hjælp skal anvendes, sender bud til reserve-accoucheuren; kun naar denne er uvis i sin sag, og ikke kan tilendebringe den begyndte forretning, hentes overaccoucheuren. Naar nu fødslen nærmer sig sin ende, bringes hun paa fødselslejet, og føder uden at enten overjordemoderen eller nogen af accoucheurerne er tilstede, med ganske blottet underkrop og omgivet af en mængde læredøtre og kandidater, der ofte finder det mere morsomt at gøre løjer og spektakler, end at observere fødslen. Naar hun har født, bringes hun tilsens, og det er da især vigtigt for barselkone, at hendes hud kan komme til at transpirere, og at hun kan komme til at falde i søvn. Men det er langt fra, at der, som dog med billighed kunde fordres, er draget omsorg for disse fornødenheder. Den ene af fattigstuerne er et koldt værelse, hvor der bestandig er træk, og i dem begge staar dørene en stor del af dagen aabne, hvortil kommer, at de, da stikbækken sjældent bringes, maa staa op af deres seng og gaa ud paa gangen for at forrette deres nødtørf. I at falde i søvn forhindres de ved den vistnok hensigtstridende indretning, at konerne, inden de har fødselsveer, opholder sig i samme stue, som de, der har født. Paa den ene fattigstue foder de ogsaa i samme værelse, ved den anden staar fødselslejet i et lille sideværelse, hvorfra døren altid staar aaben til stuen, hvor barselkonerne ligger; naar der nu er flere koner, som paa samme tid har veer (hvilket ofte hænder), da kan det falde i dens lod, som sidst kan føde, under de omkringstaaendes munterhed at høre den anden fødendes fortvivlede skrig i fødselsøjeblikket, og maaske, om nogen kunstig forløsning skulde udføres paa denne sidste, ogsaa faa denne at se. Om og hvorvidt denne behandling virkelig medfører de skadelige følger for de fødendes sundhed, som man skulde tro, er det ikke let at gøre sig nogen bestemt forestilling om efter den ufuldstændige underretning, som indeholdes i de offentlige tidender, hvori blot omtales indkomne og udgaaede, uden nogen nærmere oplysning om, hvor mange af de sidste der paa grund af sygdom fra stiftelsen er indbragt paa hospitallerne.

Den 5. april 1837 er *Saxtorphs* meget udførlige svar, som er rigt paa gentagelser, dateret. Han er ikke saa taabelig at ville paastaa, siger han, at den undervisning, han nu har givet 37 aar, skulde være et mønster paa fuldkommenhed, men han mener, at brevskriverens opfattelse er paavirket af de smaa tyske fødselsanstalters indretning, hvor der er 100 - 150 fødsler om aaret, og hvor læreren kan overkomme at overvære alle fødsler, hvilket ogsaa er nødvendigt for at skaffe lærlingene de aller-nødvendigste kundskaber i det korte tidsrum, mange steder kun 3 maaneder, de opholder sig i stiftelsen. Her er derimod 1.000 fødsler om aaret og forholdsvis faa lærlinge.

Saxtorph modsiger paa de fleste punkter brevskriveren. Det er saaledes ikke rigtigt, at overjordemoderen kun een gang er tilstede ved fødslen, thi hun er jævnlig tilstede baade nat og dag. Det er rigtigt, at kun reservelægen i de sidste 6 - 7 aar har givet undervisning i fantomøvelser, men ved examen viser det sig, at de aller fleste med færdighed kan foretage vending. „At det er kandidaterne af mig forbudt at lade jordemødrene paa kandidaternes egne værelser, under deres vejledning øve sig paa fantom er ikkun sket, naar jeg mærkede, at uordener derved anledigedes, hvilket jeg ikke tror at burde lægges mig til last.” Han hævder, at det er rigtigt, at læredøtrene ikke undervises i barselkoners og børns sygdomme, da det formedeist deres manglende forkundskaber let kunde føre til kvak-salveri. At læredøtrene ikke skulde lære at sætte klyster protesterer han imod, og at aarelade lærer de teoretisk af kandidaterne, og den praktiske brug af sneperten lærer de paa cadavere og paa levende under kandidaternes vejledning. Ligeledes lærer de - at kateterisere. Han mener ogsaa, at de faa kundskaber nok til at besvare retsspørgsmaal.

Anken over, at han ikke giver jordemødrene klinisk undervisning, fordi han ikke er tilstede, naar de undersøger eller betjener de fødende eller personlig leder de praktiske øvelser, imødegaaer han udførligt, idet han erklærer det umuligt i en stiftelse med 1.000 aarlige fødsler, at en lærer, en reserve-accoucheur eller en overjordemoder kan bivaane alle fødsler, „især da som bekendt de fleste fødsler indtræder om natten.” I smaa stiftelser er det nødvendigt, da eleverne ikke kan faa lært noget uden at blive vejledt ved hver fødsel. „En ganske anden sag er det i de større stiftelser, hvor man kan bringe lærlingene de fornødne praktiske kundskaber ved den hyppige lejlighed til at bemærke hos de fødende det, som læreren i undervisningstimerne lærer dem og gør dem idelig opmærksom paa, hvad de har at iagttage, lærlingene vil da efterhaanden meget godt lære at være opmærksomme, naar dem overlades mere at behandle de fødende uden stadig overværelse af læreren. - Hertil kommer, hvilket er enhver sagkyndig vel bekendt, at den største del af fødsler kan ske ved naturen, og at hjælpen ved disse er meget ensformig, naar man ikke gør sig forsætlig umage for at udhæve de aller mindste og ubetydelige nuanceringer i fødselshandlingen; jeg holder mig for istand til at lade vore jordemødre, oplærte efter den hidtil brugte undervisningsmaade, konkurrere med enhver anden læreanstalts lærlinge, uden at de skal staa tilbage i kundskaber og fornødne færdigheder for dem, og jeg kan derfor ikke indrømme den kliniske undervisnings nødvendighed, endskønt jeg meget gerne indrømmer, at en saadan klinisk undervisning, som forfatteren har tænkt sig, kan have sin gode nytte.”

Saxtorph kommer derpaa ind paa forskellige spørgsmål, deriblandt at det ikke altid er de bedste emner, som vælges til jordemødre. Han viser vanskelighederne derved, men vil gerne have spørgsmaalet taget op til nærmere drøftelse. Han mener ikke, at man bør have et større antal elever i stiftelsen. - Derpaa kommer *Saxtorph* ind paa behandlingen af patienterne i stiftelsen, og dette afsnit maa jeg gengive:

„Jeg kommer nu til at omhandle de anker mod bestyrelsen af den indre organisation af lægebehandlingen ved og efter fødslerne, som forfatteren har drøftet i sin 2den afdeling.

„II. Den fremstilling af de fødendes behandling i stiftelsen, som forf. gør, er fremsat med saa mørke farver, at den let maa kunne vække et højst ufordelagtigt begreb om mig og min embedsbestyrelse, da det er mig magtpaaliggende at paase de fødendes og barselkonernes behandling paa bedste maade, og at forsømmelse i saa henseende maa bebrejdes mig. Jeg antager imidlertid, at ikkuns iver for en god sag og et forf. foresvævende ideal af fuldkommenhed, til hvilken de mindre anstalter mere kan nærme sig end de store, især har givet ham stof til alene at tage hensyn til lutter ufuldkommen-

heder i vor fødselsstiftelse, og gjort, at han ikke har taget billigt hensyn til, hvorvidt det er muligt eller ikke muligt at afhjælpe eller forebygge mangler og ufuldkommenheder i en saa stor stiftelse som vor. At nogen animositet mod min person, eller andre uædlere hensigter har ført hans pen, vil jeg ikke formode, saa meget mindre som han vel ellers havde valgt at lade sine anker offentliggøre i trykte blade, men beklage maa jeg, at han ikke strax, naar han bemærkede mangler i stiftelsens indretning, har angivet saadanne for mig, da han dog maa have været i en saadan stilling, at han let kunde gøre mig bekendt dermed, og jeg kunde have enten rettet, hvad der var muligt, eller gjort ham opmærksom paa de hindringer, der maatte finde sted til at afhjælpe dem. Han vilde da have kunnet gavne stiftelsen lige saa meget som ved at henvende sig til direktionen med sit nuværende andragende, og derved befriet mig for en miskendelse, den jeg nu næppe kan undgaa.”

„Jeg har ikke kunnet tilbageholde denne indledning til følgende bemærkninger og oplysninger.”

„1) Forf. fremstiller omgangsmaaden med de fødende fra deres indtrædelse i stiftelsen, indtil fødslen er fuldendt. Han paaanker saaledes, at de selv maa gaa op ad trapperne. Dette finder vist sted ved alle stiftelser, hvor lokalet ej er i stueetagen, og kan ikke skade de fødende, af hvilke en stor del kommer gaaende til stiftelsen under fødslen, naar de ej er heftigt angrebne af smerter eller fødslen nær dens ende, i hvilket fald de altid bæres paa armene af de læredøtre, der efter tur skal modtage patienterne, og som endnu aldrig er kommet mig for øre at have været forsømmelige i øjeblikkelig at komme tilstede, naar en fødende indtræder i stiftelsen. En jourhavende læredatter ligger altid paa vagt, om natten ikklædt sine klæder, for strax at være ved haanden, og alle 3 vaagekoner indfinder sig ogsaa strax for at være til hjælp ved at føre den fødende op ad trapperne. Han paaanker dernæst, at overjordemoderen ej strax undersøger selv enhver fødende ved ankomsten. Ved nøjere eftertanke vil han vist indrømme, at det er umuligt for hende at efterkomme dette i en stiftelse, hvor henimod 1.000 patienter aarlig indkommer, og de fleste om natten, saa at hende næsten ingen hviletid vilde kunne forundes, og hun desuden selv maa betjene mange af de betalende patienter og gifte koner, som hun ej til enhver tid kan forlade. - Det kan desuden ej være ham ubekendt, at alle de læredøtre, som det tillades at betjene fødende, i forvejen har haft saa megen øvelse i undersøgningen, at de kan kende, om noget usædvanligt kan bemærkes ved fødslen, hvilket enhver sagkyndig ved ikke er tilfældet ved de aller fleste fødsler, og han maa ogsaa kunne vide, at naar det ringeste er i vejen, henvender de dem enten til den tilkaldte kandidat, der tildels kan vejlede dem ved tvivlsomme tilfælde, eller til overjordemoderen, naar ogsaa kandidaten er mindre øvet eller usikker; og naar saadant meldes for hende, tør jeg dristig paastaa, at den nærværende overjordemoder, hvis paapasselighed og utrættelige nidkærhed for sine embedsforretninger, forf., vist ikke vil benægte, aldrig har forsømt uopholdelig at indfinde sig hos den fødende, for at vejlede den mindre erfarne ved raad og daad. - Jeg tvivler om, at det gaar anderledes til i nogen anden fødselsstiftelse, hvor det aarlige antal af fødende er saa stort som i vor, og jeg tror ej, at man med billighed kan fordr mere. - At enten jeg selv eller reserveaccoucheuren ingensinde har forsømt strax at indfinde os, naar vor hjælp af overjordemoderen findes nødvendig, maa ogsaa være forf. velbekendt. At enhver patient, iblandt de fritliggende, undersøges af 14 à 16 personer, er mod bestemmelsen for deres rettigheder til at Undersøge, og er vist ikke heller altid tilfældet; at det undertiden er sket, kan vel være, men uden mit vidende eller villie, og jeg skal nok søge at forebygge det, ved paany at give forbud derimod, og paalægge overjordemoderen at angive mig, om hun erfarer overtrædelse af bestemmelsen, nemlig at ikkun 4 a maa undersøge hver patient uden speciel tilladelse i særlige tilfælde. Dog maa jeg herved bemærke, at det er blevet mig sagt, at i andre store stiftelser er det tilladt 12 à 14 at undersøge hver patient, og jeg tror ogsaa, at naar undersøgelsen sker med den fornødne lemfældighed og forsigtighed, kan det ske uden skade for mange, om ikke just alle fødende, og især for dem, der oftere har født. For mig har endnu aldrig nogen patient beklaget sig over mængden af de undersøgende, eller nogen af kandidaterne angivet saadant for mig. At kandidaterne ingen ret har til at gøre indsigelse over læredøtrene formentlige urigtige behandlingsmaade ved de fødende, mener forf. at være urigtigt, men jeg mener, det bør saa være, thi dels har de mindre øvede kandidater ei altid tilstrækkelig praktisk kundskab til at rette læredøtrene, dels staar det dem frit for hvor de tror, at urigtig behandling af læredøtrene finder sted, strax at kalde overjordemoderen til, og lade hende træffe bestemmelse derom, dels vilde mangan ung kandidat let misbruge sin myndighed, og deraf flere

uordner afstedkommene. Jeg maa endnu tilføje, at naar en eller anden sjælden gang en kandidat har for mig angivet nogen begaaet fejl af en læredatter, eller nogen anden betjent i stiftelsen, har jeg altid strax undersøgt sammenhængen og, om fornødent, strax givet en alvorlig irettesættelse til vedkommende.”

„Forf. mener, at den gamle instrux for kandidaterne, som enhver saadan ved antagelsen maa under-skrive, er uoverholdelig. Dette kan, efter min mening, ikkun gælde om en enkelt § i samme, som omtaler, at de ej maa lade bud komme op til dem, at gaa ned til portneren for at lade sig frisere o. s. v., hvilket bydende i tidens løb, da hemmeligholdelsen af patienterne, som ligger frit, er blevet mindre strengt iagttaget eller nødvendig, er bortfaldet af sig selv; men derimod kunde instruxen maaske nok trænge til nogle flere detail-bestemmelser og fortjene en revision. Hvad forf. anfører angaaende uordner og letsindig opførsel af læredøtre og kandidater, naar den fødende er bragt paa fødselslejet, er nogle gange angivet for mig, og jeg har da, paa passende maade givet disse fortjent irettesættelse, ja endog eengang bortvist en kandidat fra stiftelsen, fordi hans opførsel var højst uanstændig. Videre troede jeg ikke at kunne gøre og maa tjene til bevis for, at jeg ikke med ligegyldighed har overset, eller ikke søgt at forebygge de angivne uordner, naar de er kommet til min kundskab. Men naar forf. fremstiller saadanne uordner, som om de var sædvanlige, saa benægter jeg saadant, indtil han ved kendsgerninger beviser det, og indser ikke, hvorledes de skal kunne ganske forhindres, med mindre overjordemoderen kunde være tilstede ved alle fødsler, hvilket enhver sagkyndig vil indrømme at være aldeles umuligt for hende, endskønt jeg ved med vished, at den nærværende jordemoder meget ofte dag og nat indfinder sig ved fødselens ende, for at paase, at alt gaar ordentlig til. - Hvor lokalet, eller mængden af fødende paa engang gør det nødvendigt, at fødslen sker i en stue, hvor andre patienter ligger, søger man at afholde disse fra at se forretningen ved fødselslejet. Dersom der var lejlighed til flere accoucheur-stuer, vilde det vist være ønskeligt, men uden saadanne, hvilke lokalet ej tillader, kan det paaankede ej anderledes forhindres end som anført. - At der ej sørges for passende temperatur og ro for barselkonerne, søger forf. at bevise derved, at i et af værelserne, som gaar ud til en gang, holdes døren for det meste aaben, saa at ogsaa træk foraarsages. At døren til dette værelse som oftest er aaben, er sandt, men at deraf sygdomme er opstaaede, eller at deraf opstaaer træk, vil det nok falde vanskeligt at bevise, thi dels er sengene stillet temmelig langt fra døren, og den nærmeste af sengene ved døren er beskyttet ved et skærmbælt, dels er ingen vinduer eller døre lige for den eneste dør paa værelset, ej heller skal han kunne bevise, at flere barselkoner er i dette værelse blevet syge, end i noget af de andre værelser, derimod anser jeg det for snarere gavnligt end skadeligt, hvor der ligger flere barselkoner samlede i et ikke stort værelse, at der sørges for frisk og ren luft uden træk, som snarere afværger end bevirker sygdomme. Det er derimod en ganske rigtig bemærkning af forf., at barselkoner, som ej ligger i eneværelser, ofte forhindres i deres ro derved, at de fødende maa opholde sig i samme stue, og jeg har selv ofte beklaget, at lokalet i stiftelsen ej letteligen tillader, at en særskilt stue kan have for de fødende alene. Dog kunde maaske noget gøres for at afhjælpe denne mangel, ved at forandre lokalet for fritliggende fødende derhen, at de saakaldte herskabelige værelser ud til gaden i gaarden no. 143, hvilke har været bestemt for gifte koner af stand, der fra landet ønskede at indlægge sig i fødselsstiftelsen, men som i mange aar ej har været forlangte, blev taget i brug til fritliggende. - Paa denne genstand skal jeg tage mig den frihed at gøre direktionen opmærksom og bede, at den maa blive taget i nærmere overvejelse. Imidlertid maa jeg dog gøre den bemærkning, ved nysnævnte mangel, at det er en kendsgerning, som forf. vist selv meget ofte maa have erfaret, og hvorpaa jeg saa tidt har gjort de unge læger opmærksom, at, i hvor utroligt det end synes, er det dog sandt, at barselkonerne paa fælleds stue sover ganske roligt og uforstyrret ved siden af en i nabosengen sig vaandende fødende, og at jeg aldrig ved at have erfaret, at saadant har haft nogen indflydelse paa barselsengen, eller at nogen har klaget sig for mig deraf, eller derfor forlangt at flyttes. - At stikbækkener sjældent bruges er en overdreven beskyldning, og grunder sig nok mest paa, at han tiere har set, at de barselkoner, der var saa vidt, at de kan staa op af sengen, tilholdes at gaa udenfor sygeværelset for at benytte natstole, der ei uden skade for luftens renhed i værelserne bør staa i værelserne selv, hvor flere patienter ligger, især hvor lokalet er saa lavt til loftet, som det, der er bestemt for fritliggende fødende. - At der ej meddeles i aviserne oplysning om, hvormange der hver uge sendes til hospitalerne, saaledes som der gives over indkomne og

udgangne, vilde nok lidet interessere det almindelige, iøvrigt er der vel ikke noget graverende for stiftelsens indretning i, om der i en uge sendtes 1 à 2 flere til hospitalerne end i en anden uge, men kunde snarere lede til falske rygter eller sætte skræk i mange koner, der forventer deres nedkomst; af denne aarsag har endog direktionen bestemt, at i de ugentlige bekendtgørelser i aviserne aldrig indføres, hvormange der døde i stiftelsen, men ikkun ved aarets udgang anmeldes saadant til politikammeret for at indføres i de derfra udgivne mortalitetstabeller, eller nu, efter senere bestemmelse, i den af sundhedskollegiet forfattede mortalitetstabel.”

Saxtorph fortsatte med at drøfte en mængde andre spørgsmaal og kom tilsidst med forslag til nærmere at overveje forskellige ting, men der kom ikke noget betydeligt ud deraf. Saxtorphs forsvar kan ikke frigøre for tanken om, at brevskriveren i hovedsagen havde ret, at forholdene var alt andet end tilfredsstillende, og naar man hører om, at det paa alle fødselsstiftelser var almindeligt, at talrige forskellige mennesker fik lov at explorere saa ofte de vilde, kan man ikke blot beklage de stakkels koner, men det bliver ogsaa forstaaeligt, at barselbeber, kunde blive en saa frygtelig svøbe for disse stiftelser, at man kunde foreslaa som motto for dem: her myrdes kvinder paa offentlig foranstaltning!

Saxtorph døde som nævnt 1840 og efter ret langvarige forhandlinger blev Carl Edvard Marius (Moritz Marcus) Levy hans efterfølger 1841. Han var født 1808 i København. Hvad der kunde ske endnu i hans tid, faar man et mærkeligt begreb om af en begivenhed i 1843. En læredatter, Clara Hansen Nyboe, gav sig virkelig til at klage over sin behandling, og da hun havde faaet sin fætter og lavværge, der var student og ejer af nr. 85 i Klosterstræde, til at hjælpe sig, fik hun opsat følgende skrivelse til direktionen, dateret 30. april 1843:

„Nogle dage førend jeg skulde examineres af den ærede direktion var jeg saa uheldig at paadrage mig prof. Levys vrede ved efter hans mening i utide at lægge en patient paa lejet. Dersom han havde ladet sig nøje med i ord at ytre sin vrede, skulde jeg ikke engang have undret mig derover - da jeg, i den tid jeg har været paa stiftelsen, er blevet temmelig vant til de forskellige tillægsord, hvormed det behager ham at titulere læredøtrene, hvorfor ogsaa. disse har betragtet denne professors opførsel mod dem som hørende til indretningens orden og den tone, som han ønskede skulde være den herskende men hans grove opførsel mod mig steg til den grad, at han i patientens og overjordemoderen, md. Sachmanns nærværelse uden videre gav mig et saa voldsomt ørefigen under hvert øre, at alt omkring mig sortnede for mine øjne, mine kinder og mine øren ophovnede stærkt især paa den venstre side, hørelsen forlod mig i flere dage, ligesom ogsaa mit syn led betydeligt ved den graad, som denne haarde medfart fremkaldte, saa at det ikke var mig muligt oftere at besøge stuerne, men nødsagedes til at indskrænke mine forretninger til at passe den mig anviste patient. Patienten, som jeg havde lagt paa lejet, fødte et kvarter efter denne scene mellem professoren og mig. Da det ikke er første gang, at jeg og andre læredøtre har maattet lide en saadan medfart, hvilket vilde blive for vidtløftigt her at detaillere, og da det lader til, at denne hr. professorens upassende og voldsomme maade (som enhver af de høje herrer direktører ved, har han nemlig en forholdsvis stor haand og svær arm) at vise sin manuelle færdighed paa, vil blive ham til vane, ligesom hans vrantne opførsel mod læredøtrene allerede er blevet ham det, anser jeg det for pligt at underrette de høje direktører om denne hans opførsel imod mig og læredøtrene i almindelighed, for at denne uorden ikke fremtidig skal vedblive og saaledes sætte en saa almengavnlig og i enhver anden henseende fortrinlig indrettet anstalt i miskredit og afskrække folk fra at drage nytte af den, hvortil de er berettigede og som ogsaa maa have været den ædle stifters velgørende hensigt. - Sluttelig tager jeg mig den ærbødige frihed at indstille til den høje direktions skøn, hvorvidt jeg med billighed kan gøre paastand paa reparation for forvoldt tort, smerte og pengetab, da jeg tror ikke at turde forlade København uden en saadan, hvilken paastand vist ingen, selv ikke hr. Levy, vil kunne fortænke mig i, saa meget mindre som jeg - efter den aflagte examen er indtraadt i en officiel stilling i staten, ligesom jeg ogsaa er saa fri at bede den ær. direktion om jo før jo hellere at ville lade mig blive underrettet om dens ær. mening i denne sag, da min familie og især et i aar gammelt barn med længsel venter min hjemkomst, og mit ophold her i staden forvolder mig daglige og for mig besværlige udgifter.”

Paa Levys anmodning bevidnede overjordemoderen, at læredatteren var en opsætsig, ubehagelig læredatter, hvis opførsel mod hende selv og opvartningskoner etc. ofte havde givet anledning til

hendes misfornøjelse. Levys erklæring lød:

„I anledning af den ær. direktions skrivelse af 10. d. m. tror jeg at kunne indskrænke mig til nærmere at oplyse de faktiske forhold, paa hvilke forhenværende lærer Clara Hansen Nyboes vedlagte besværingsskrivelse væsentligst støtter sig. Bemeldte kone, som optoges i stiftelsen- i oktober f. a., udviste alt i de første maaneder af sit ophold her en saa ufordragelig, vrangvillig og studs opførsel, at der jævnlig indløb klage over hende til mig fra md. Sachmann og opvartningskonerne, paa hvis stuer hun var ansat. Uden endnu at tiltale hende derfor, ansaa jeg det for rettest at overbevise mig om, hvorvidt skylden virkelig var hos hende, eller de andre, idet jeg flyttede hende fra den ene til den anden afdeling i stiftelsen, men forholdet blev overalt det samme, saaledes at hun endnu den dag i dag mindes som en plage for stiftelsens faste opvartningspersonale. Paa skolen, hvor jeg selv nærmere havde lejlighed til at iagttage hende, var vistnok mere ulyst end fuldkommen mangel paa fatteevne aarsag til, at hun altid stod tilbage for de øvrige, saa at jeg endog enkelte gange senere, for i det mindste at sikre mig hendes fysiske vaagenhed, har maattet lade hende staa i stedet for at sidde, uden iøvrigt at nægte hende den samme taalmod og overbærenhed jeg bestræbte mig for at udvise mod alle i læretimerne, og uden nogensinde, som hun anfører, at bruge ukvemsord, der sikkerligen er min tale fremmed.

„Derimod er det sandt, at jeg, efter flere foregaaende irettesættelser, ved to forskellige

C. E. M. Levy.
F. 8/9 1808. D. 20/12 1865.

lejligheder i velbegrundet heftighed er gaaet videre mod hende end mod nogen anden, ved at give hende et ørefigen, den ene gang i enrum, den anden gang i md. *Sachmanns* overværelse paa fødestuen. Første gang skete det omtrent midt i vinteren, paa en tid, da sygeligheden var usædvanlig stor paa stiftelsen, og jeg af den grund med fordoblet opmærksomhed maatte vaage over enhver uheld-

bringende pligtforsømmelse. Ved paa den tid en morgen kl. 6 at besøge stuerne fandt jeg paa en fuldt besat barselstue, hvor samtidig 3 konepatienter var blevet heftig angrebne, kakkellovnen glødhed og fra øverst til nederst behængt med fugtigt linned, som bemeldte læredatter, kort efter at md. *Sachmann* havde passeret stuen, havde foretrukket at afdampe her i stedet for i den dertil anviste dampstue, i tillid til at det nok kunde gaa ubemærket hen. - Den anden anledning indtraf, saa vidt jeg erindrer, henved 3 ugers tid før examen, ligeledes ved et af mine tidlige morgenbesøg paa stuerne, idet nemlig md. *Sachmann* besværede sig over, at bemeldte læredatter tvært imod den hende paahvilende forpligtelse i sædvanlig trodsighed havde undladt til bestemt nattetid at melde, at den hende betroede langsomt fødende endnu ikke havde født, men derimod paa egen haand langt før den rette tid, havde bragt patienten paa lejet og derved henholdt fødslen saa længe, at da omsider nu fødslen indtraf ved naturen, barnet var dødt, som tidligere var levende og ved en tidig tangforløsning uden tvivl vilde have været reddet. Det er dette tilfælde, hvor klagerindens trodsighed efter min overbevisning forvoldte barnets død og moderens afkræftelse, besværingen væsentlig opholder sig ved, uden at det dog er mig, eller saa vidt jeg ved, nogen i stiftelsen bekendt, at det har haft nogen af de paaankede eftervirkninger for klagerinden.

„Til disse faktiske oplysninger tror jeg endnu at burde tilføje, at jeg ved examen for mine herrer kolleger i examenskomiteen berørte hendes utilfredsstillende opførsel under læretiden i stiftelsen, og at hun, hvad der tjener til at fuldstændiggøre hendes karakteristik, flere dage efter examen, da hun forlod stiftelsen, kom for at byde mig farvel med saa mange taknemmeligheds ytringer, at jeg havde ondt ved at slippe for hendes paatrængende haandkys. Idet jeg ovenfor har tilstaaet ved anførte lejlighed at have handlet i heftighed, er deri tillige udtalt den erkendelse, at det samme i roligere øjeblikke næppe vilde være sket, uagtet jeg intet middel ved i slige øjeblikkelige tilfælde, hvor menneskeliv staar paa spil, at straffe en saadan læredatters forsætlige og trodsige overhørighed af overjordemoderens befalinger. En kort tid før examen at indstille hende til relegation, er misligt for det offentlige og end misligere for hende selv, og se igennem fingre med en saa farebringende insubordination vilde let lede til de slemmeste konsekvenser. Der ligger derfor vistnok i dette anliggende ny opfordring til skærpet opmærksomhed for de ansøgende koners sædelige karakter, ligesom til den indretning, at i lærebrevne baade ros og dadel over den paagældende til vedkommende autoriteters senere underretning maatte kunne finde plads, da ifølge den bestemte form hverken den gode konduite har sin opmuntring eller den slette sit skræmmemiddel i eksamenskomiteens enslydende testimonier.”

Denne historie var selvfølgelig meget ubehagelig for direktionen. Man var i det hele enig om, at man ikke kunde undgaa at udtale en misbilligelse overfor *Levy*, som *Bang* sagde, „om ikke af hensyn til madammen alene saa til de andre, hvorover professoren ikke har ytret sig.” Man blev enig om at lade overpræsidenten, der var jurist, formulere skrivelser baade til *Levy* og til jordemoderen. Dette skete ogsaa, og svaret til *Levy* kom til at lyde:

„Skønt direktionen ikke miskender, at der efter de af Dem omforklarede omstændigheder har været grundet anledning til misfornøjelse med klagerindens forhold, saa kan den dog ikke fordølge, at det har været den ubehageligt at erfare, at De har anvendt legemlig korrektion paa den omhandlede læredatter, da sligt efter direktionens formening ingensinde bør finde sted, og man maa derfor tjenstlig anmode Dem om, naar det tilfælde skulde indtræffe, at nogen læredatter forser sig i den grad, at hendes forseelse ikke ved irettesættelse kan afgøres, De da vilde behage at henvende Dem til den i stiftelsen boende medicinske direktør, der da efter overlæg med Dem enten selv vil afgøre sagen eller foranstalte den videre behandlet ved direktionen.”

Svaret til jordemoderen kom til at lyde:

„I tvende til direktionen under 24. og 30. f. m. indgivne besværinger har De paaanket den behandling der under Deres ophold til undervisning i den kgl. fødselsstiftelse er blevet vist Dem af stiftelsens accoucheur prof. *Levy*, og navnlig at de tvende gange skulde af ham være tildelt ørefigen. Efter at direktionen i den anledning har indhentet erklæring fra professoren, undlader man ikke som svar paa bemeldte tvende besværinger her at meddele, at efter hvad af professoren i den henseende oplyst, finder man, at dersom han ikke havde afgjort de mod Dem tilstedeværende anker paa den maade, som sket er, men hvilket man ingenlunde kan billige og som under dags dato ogsaa er ble-

ven ham tilkendegivet, vilde man have fundet sig foranlediget til i det mindste uden videre at bortvise Dem fra stiftelsen, og man kan derfor ej heller videre reflektere paa ovennævnte Deres besværing."

Saaledes endte denne sag, men inden aaret var gaaet kom der en lignende, som dog fik en for *Levy* mindre ubehagelig udgang. I november 1843 beklagede en politibetjent Lund sig over, at hans kone, der var læredatter paa stiftelsen, natten mellem den 19. og 20. november ved en tangforløsning uden mindste brøde fra hendes side var tilføjet et slag i nakken af professoren, hvilket i forbindelse med flere inhumane udtalelser havde foranlediget, at hans hustru havde erklæret ikke at kunne udholde de tilføjede fornærmelser, hvorfor han anmodede direktionen om, at det maatte blive professoren paalagt at behandle hans kone paa en human maade, saa at han ikke skulde blive nødt til at afhente hende fra stiftelsen og derved tabe de penge, som han havde betalt. Der forlangtes nu erklæring af *Levy* med den tilføjelse, at man havde næret det sikre haab, at han havde vogtet sig for gentagelse. *Levy* svarede 4. december 1843:

„Idet jeg i anledning af vedlagte skrivelse maa beklage atter at være blevet genstand for besværing til den ærede direktion, er det mig en beroligelse, at den denne gang træffer mig ganske uforskyldt. Thi næst efter den forsikring, jeg lige meget skylder klagerinden og mig selv, at jeg under hendes korte ophold i stiftelsen ingenlunde har haft nogen grund til utilfredshed med hende, end sige nogen anledning til vrede eller inhuman behandling, saa har det paa pegede faktum saa langt fra indeholdt det den tillagte betydning, at jeg virkelig ikke engang selv vilde kunne gøre rede derfor, naar ikke md. *Sachmann* nu var kommet min hukommelse til hjælp. Sagen er nemlig den, at jeg den angivne nat, medens en besværlig tangforretning foretoges paa en under krampeveer fødende kammerpatient, hvorved klagerinden var posteret til at holde patientens ene knæ og fod, idet jeg i det farligste moment af operationen saa patienten vælte sig om paa siden og unddrage sig medhjælperen, af angst for, at klagerinden skulde slippe benet, greb hende i skulderen og paamindede hende om at holde det stærkere fixeret. At dette saa ubetydelige faktum er gaaet min egen bevidsthed saa godt som sporløst forbi, er let forklarligt for enhver, som kender den alt absorberende spænding, hvori en vanskelig og farlig operation sætter lægen, og intet var mig derfor mere uventet end gennem et paa mistydning grundet klagemaal at blive mindet derom. Hvad jeg derfor med god samvittighed tør erklære, er, at jeg hverken har haft grund til eller har tilsigtet nogen som helst straf, end mindre noget straffeslag mod klagerinden, og at jeg med fornøjelse skulde have tilkendegivet hende og hendes mand det samme, naar de, som vel rettest var, havde henvendt dem desangaaende til mig selv. - Saa meget kun til oplysning for den ærede direktion om hr. *Lunds* ubeføjede klage."

Direktionen svarede derpaa klageren i overensstemmelse hermed, at professoren ingensinde havde haft grund til at være utilfreds med hans kone, og at grebet i skulderen ikke tilsigtede nogen straf, men kun frygt for at hun skulde slippe konen under operationen osv. Det synes, som om manden slog sig til taals med denne undskyldning, som det vel nærmest maa kaldes. Af disse par sager kan man vel ikke slutte sig til den daglige tone i stiftelsen, men helt behagelig har den næppe været for læredøtrene. Paa den anden side maa man ikke dømme efter vor tids opfattelse, forholdene var ganske anderledes dengang, da revselsesretten endnu var gældende. Vel kunde læredøtrene ikke kaldes tyende, og de var ogsaa for gamle til at være underkastede hustugt, men man saa sikkert dengang ganske anderledes paa korporlig straf end nu.

denfor København skete der et stort fremskridt i 1810. „For end mere at sikre opnaelsen af den velgørende hensigt, hvori lovene angaaende jordemødres undervisning, antagelse og forhold er givne, har kongen bifaldet følgende reglement for jordemodervæsenets indretning og bestyrelse i begge rigerne, København undtaget”. Reglementet er dateret 21. november 1810. Jeg maa gengive dette reglement hist og her lidt forkortet.

- 1) Enhver købstad skal udgøre et særskilt jordemoderdistrikt indbefattet de landboere, der er henlagte til stadens kirker. - 2) Har købstaden saa ringe folkemængde, - at udgifterne ikke kan udredes, eller skønnes det, at en jordemoder der ikke kan finde nødørfigt udkomme, saa maa et større landdistrikt forenes dermed til et distrikt, men dertil maa erhverves kancelliets approbation. - 3) Paa landet skal være saa mange jordemoderdistrikter, at den jordemoder, som ansættes i ethvert af disse, bekvemt kan varetage sine forretninger, og at beboerne uden alt for stor besværlighed kan kalde hende til hjælp. - 4) Der maa derfor ved distrikternes inddeling overalt tages hensyn til saavel længden og beskaffenheden af den vej, der er imellem familiernes og jordemoderens bopæl, som til folketallet. - 5) Der skal gøres forslag om den nærmere inddeling af amtet i distrikter. - 6) Omfatter forholdene i Norge. - 7) Det umiddelbare opsyn med jordemodervæsenet paaligger den underordnede øvrighed paa ethvert sted ; ligesom det og skal være de beskikkede lægers pligt, enhver i sit distrikt at anvende den yderste opmærksomhed paa, om nogen uorden i denne henseende skulde finde sted, og i saa fald strax anmelde saadant efter omstændighederne enten for stedets eller amtets øvrighed. - 8) Ligeledes skal stift- og landfysici, ifølge embedspligt, føre overopsyn med jordemodervæsenet i alle de distrikter, som ligger under deres fysikater, samt med muligste beredvillighed oplyse og vejlede øvrigheden, naar denne i tvivlsomme tilfælde henvender sig til dem. - 9) Ethvert steds øvrighed skal aarlig til 31. december gøre indberetning til overøvrigheden om jordemodervæsenets tilstand og derved i særdeleshed forklare, hvilke mangler der maatte være bemærkede ved samme; denne beretning har overøvrigheden derefter at indsende til kancelliet ledsaget med sin bemærkning. - 10) Lignende beretning bør distriktslægen gennem fysikus indsende til sundhedskollegiet. - 11) Klager over jordemødre eller fra disse, der vedkommer deres bestilling, pligter og rettigheder, bør indleveres til den vedkommende øvrighed, som enten selv afgør eller til afgørelse ved domstolene henviser alle sager, der angaar overtrædelse af anordningerne om jordemodervæsenet. - 12) I enhver købstad skal ansættes saa mange jordemødre, som stedets trang gør fornødent, og i det mindste en med fast løn. 13) Lønnen for enhver jordemoder, som ansættes i en købstad, bestemmes til 50 rdl. aarlig i penge, 2 favne brænde eller et dertil svarende kvantum tørv; samt naar købstaden ejer jorder eller har græsningsret, da græsning til en ko; og desuden fri bolig, bestaaende af et eller tvende værelser med køkken. Skulde hun hellere attraa penge, da maa hende tilstaas 8 à 12 rdl. aarlig til husleje. - 14) Udgifterne udredes af kærnerkassen. - 15) Lønnen for en distriktsjordemoder paa landet bestemmes til 20 rdl. aarlig i penge, 2 favne brænde eller et dertil svarende kvantum tørv, et 4 à 5 fag (c. 10 alen = ca. 7 m) stort bondehus med en dertil hørende lille have, samt græsning til een ko, eller i dets sted saa megen jord, som kan afgive saadan græsning. Skulde hun hellere attraa husleje end frit hus,

maa samme bestemmes til 6 rdl. aarlig(!). - 16 og 17) Bestemmelser om udredning af omkostningerne. - 18) Jordemødrene skal forsynes med de redskaber, som anses fornødne til hendes bestilling. Disse anskaffes første gang paa købstædernes eller distriktets bekostning og overleveres jordemødrene ved syn, samt tilbageleveres paa samme maade. - 19) Ligesom det paaligger jordemoderen ufortøvet at indfinde sig hos enhver barselkone, som maatte trænge til hendes hjælp, saa paaligger det og enhver, der benytter samme, at yde dem betaling for deres forretninger. Denne betaling fastsættes saaledes, at jordemoderen for at betjene en gaardmandskone tilkommer 4 mk, for en husmandskone 2 mk og for en inderstes 1 mk. Af alle andre, der opholder sig paa landet, saavel som

XI.

af købstads indvaanere skal hun nyde i betaling 4 mk. eller 2 mk., ligesom de, hun betjener, nærmest kan sættes i klasse med gaardmænds eller husmænds koner. - 20) Naar vejens længde eller omstændighederne kræver, at jordemoderen maa betjene sig af vogn, da bør de, som begærer hendes hjælp, enten selv lade hende afhente og hjemføre, eller og godtgøre hende de omkostninger, hun paa nødvendig befordring maa anvende. - 21) Ligeledes skal jordemødrene i landdistrikterne, naar de kaldes til at betjene fattige, eller husmands- eller indersters hustruer, der ikke selv har heste og vogn, nyde fri befordring frem og tilbage. Denne befordring paaligger det distriktets gaardmænd at afgive efter omgang og paa tilsigelse af sognefogden eller oldermanden. - 22) Derimod skal alle jordemødre, som efter det foregaaende er ansatte med fast løn, uden betaling betjene alle de fruentimmer, som med attest fra rette vedkommende godtgør, at de nyder Understøttelse af fattigvæsenet. - 23) Under disse vilkaar skal i hvert jordemoderdistrikt snarest muligt ansættes en oplært jordemoder, som bringes i forslag af stedets øvrighed i forening med distriktets læge og beskikkes af overøvrigheden. - 24) Naar der i et distrikt opholder sig flere examinerede jordemødre, og vakance indtræder blandt de jordemødre, der har løn, da bør øvrigheden, ved at besætte den ledige plads, fornømmelig tage hensyn til den ulønnede jordemoder sammesteds, der har udmærket sig ved flid og duelighed ; uden at den kortere eller længere tid, i hvilken hun har været jordemoder, skal komme i betragtning.

- 25) I almindelighed maa ingen beskikkes til jordemoder under ovennævnte vilkaar, med mindre hun er forsynet med testimonium om sin duelighed fra den kgl. jordemoderkommission i København, eller om kongen finder for godt at oprette flere læreanstalter for jordemødre end den i København, da fra een af disse. Saa bør hun desuden have fordelagtigt vidnesbyrd om sædelighed fra hendes sjælesørger. - 26) Skulde der ved denne indretnings iværksættelse ikke findes et tilstrækkeligt antal af slige ordentligt oplærte jordemødre, da vil kongen, paa det at intet jordemoderdistrikt skal savne fødselshjælpere, have overøvrighederne bemyndiget til i slige tilfælde at give saadanne fruentimmer tilladelse til at praktisere som jordemødre, der enten er blevne oplærte af stifts- eller landfysici, og af disse har erholdt vidnesbyrd om deres duelighed; eller og, efter øvrighedens foranstaltning, af stifts- eller landfysicus, i overværelse af distriktslægen eller anden lægekyndig mand, er blevne prøvede og befundne at have den kundskab og færdighed, at det, uden at befrygte nogen fare, kan tillades dem at betjene barselkvinden. - 27) Disse skal ikke have de for distriktsjordemødre bestemte lønninger og emolumenter med mindre de, af mangel paa duelige subjekter i selve distriktet, kaldes dertil fra et andet distrikt og altsaa maa flytte fra deres hjemstavn. Derimod skal de være berettigede til at nyde den i §§ 19, 20 og 21 bestemte betaling og fri befordring, samt naar de betjener de i § 22 nævnte fattige, da tillige betaling af vedkommende fattig-væsen; ligesom det og skal være dem uforment at vedblive deres praxis, om endog en ordentlig examineret jordemoder bliver ansat i distriktet, hvilket bør ske, saasart omstændighederne tillader det. - 28) De af fysikus examinerede jordemødre, der allerede er ansat med fast løn, maa beholde den. - 29) Naar der ikke kan faas en ordentlig oplært jordemoder, skal stedets øvrighed bringe flere i forslag til oplæring paa stiftelsen, for siden at ansættes i distriktet.

- 30) Det fruentimmer, der bringes i forslag til oplærelse som jordemoder, maa ikke være under

20 aar og ikke over 30 aar gammel; hun bør have bevis fra hendes sjælesørger om hendes sædelighed, og attest fra en læge om hendes fysiske bekvemhed ; hvorved tillige maa iagttages, at hun ikke har nogen legems-bræk eller mangler, som kunde opvække skræk eller afsky hos den fødende; og saa skal, under lige bekvemhed til at bringes i forslag, den nyde fortrin, som er gift og selv har født børn ; lige som og den, der kan skrive, bør foretrakkes for andre, der ikke forener denne færdighed med de øvrige udfordrende egenskaber. - 31) og 32) bestemmer, at øvrigheden kan bekoste uddannelsen og hvorledes omkostningerne skal afholdes. - 33) Naar oplærte jordemødre er blevet ansatte i distrikterne eller ogsaa de, der ifølge §§ 26 og 27 har faaet tilladelse til at praktisere som jordemødre, skal ethvert fruentimmer, der, uden enten at være examineret eller prøvet, betjener en barselkone, og ligeledes enhver barselkone, der benytter et saadant uautoriseret fruentimmers hjælp have forbrudt til den eller de beskikkede jordemødre, fra 2 mk. til 5 rdl. efter sagens beskaffenhed

med mindre det bevisliggøres, at en autoriseret jordemoder ikke har været at erholde. - 34) Derimod skal det ikke være nogen forment at betjene sig af en oplært og examineret jordemoder, enten fra samme eller et andet distrikt, i stedet for den ansatte; dog bør den i distriktet med løn ansatte jordemoder i saa fald nyde halvdelen af den for en barselkones betjening ovenfor fast-satte betaling. - 35) I distriktsjordemoderens forfald er nabojordemoderen forpligtet til at yde hjælp efter at have anmeldt det for sin øvrighed, men hun maa ikke opholde sig over 24 timer udenfor sit distrikt. - 36) Hun skal søge orlov, hvis hun vil forlade distriktet. - 37) Der skal være skilt udenfor hendes bopæl, og paa landet skal hendes bolig bekendtgøres ved kirkestævne. - 38) Naar en jordemoder kaldes til at betjene en barselkone, bør hun i almindelighed ved sindighed og anstændigt forhold søge at vinde de vedkommendes agtelse og tillid; i særdeleshed bør hun nøje efterleve de forskrifter, som indeholdes i den hende meddelte og af kongen approberede instruktion. - 39) Hvis nogen jordemoder, mod formodning, skulde vægre sig ved ufortøvet at komme til en barselkone, skal hun første gang af stedets politimester inden retten gives en alvorlig irettesættelse og formaning, som bliver at tilføre protokollen; men anden gang tiltales hun til sin bestillings forbyrdelse. - 40) Ingen jordemoder maa forordne andre lægemidler for barselkoner og deres børn end saadanne, om hvis rigtige brug hun af hendes lærere er blevet underrettet, og som i den hende meddelte instruktion er nævnte. Forser hun sig herimod, straffes hun som kvaksalverske efter anordningerne. - 41) Befindes nogen jordemoder enten med raad eller daad at have bidraget til, at en frugtsommelig kvindes foster kunde vorde fordrevet, da bør hun straffes med tugthusarbejde paa livstid. - 42) Hvis nogen jordemoder misbruger den fortrolighed, som et ulykkeligt besvangret fruentimmer viser ved at betro sig til hende, straffes hun med bestillings fortabelse. - - - Naar jeg har gengivet dette reglement for største delen ordret, er grunden den, at det ligger til grund for den ordning, som vi har den dag i dag. Naturligvis er der sket ændringer, men i hovedtrækkene hviler vor nuværende ordning paa dette reglement af 22. november 1810.

Naturligvis kom der i den følgende tid en masse spørgsmaal om fortolkning af enkelte punkter, og ganske særligt gjaldt det boligen og koen! Om boligen fastslaas det (10. december 1816), at jordemoderen skal besidde sit hus uden udgifter til vedligeholdelse eller til assurance. Udgifterne til jordemodervæsenet skulde afholdes af hartkornet, husmænd og inderster skulde være fri.

I 1814 spurgtes om der ogsaa skulde ydes vinterfoder til en ko. Kancelliet svarede, at der stod „græsning til en ko”, og saa skønner man ikke, at distriktet har pligt til at give hø og halm. Dette spørgsmaal kom atter for 1816, men da spurgtes ogsaa om, hvad erstatning der skulde gives, naar hverken græsningen kan ydes in natura eller jord dertil udlægges, og om valget mellem naturalpræstationer og pengeerstatning kan tilkomme jordemoderen. Kancelliet svarede 13. august 1816, at da en kos græsning ikke paa alle steder betales lige højt, saa vilde man ikke, uden enten at fornærme jordemødrene eller beboerne, kunne fastsætte en bestemt sum som vederlag for græsning in natura, men hvis beboerne og jordemødrene ikke derom indbyrdes kunde forenes, maa vederlaget bestemmes efter hvad der i egnen almindelig betales for en kos græsning. Hvis jordemoderen paastaar sin græsning in natura udlagt, saa bliver det beboernes pligt at skaffe hende saadant, eller og i det sted at tillægge hende saa megen jord, som kan afgive saadan græsning. Derimod kan jordemoderen ikke paastaa græsningen betalt i penge, naar beboerne vil give hende samme in natura. Spørgsmaalet om hvilke instrumenter det paahvilede købstæderne og landdistrikterne at anskaffe til jordemødrene fik sin afgørelse ved en kancelliskrivelse af 12. august 1817, hvori det hedder, at sundhedskollegiets erklæring er indhentet, og at derefter de instrumenter, med hvilke enhver jordemoder bør være forsynet, og de priser, for hvilke samme, efter et i 1816 gjort overslag, kan anskaffes, er følgende: „En messingsneppert (et aareladeinstrument) med to jærn, som hos instrumentmager Cotzand faas for 6 rdl., et sølvør til vandledning hos samme for 9 rdl., et klysterapparat hos samme for 6 rdl., et rør til luftindblæsning hos samme for 8 rdl., i alt 29 rdl. s. v. (sølvværdi), hvorimod fødselsstolen, som ikke er transportabel ude paa landet, for landdistrikterne bortfalder. Hvad derimod købstæderne angaar, da bør jordemødrene sammesteds tillige forsynes med en fødselsstol, hvilken med tilhørende krølhaarsmadras, efter berørte overslag, kan faas hos snedker Tidemand her i staden for 60 rdl. fl. v., dog overlades det til vedkommende amtmænd i de af amtets købstæder, hvor det kunde falde besværligt strax at bekoste fødselsstol, at udsætte sammes anskaffelse efter

omstændighederne i nogen tid.”

I § 34 i reglementet bestemtes, at man godt maatte benytte en anden examineret jordemoder end distriktsjordemoderen, men saa skulde denne have halvdelen af den fastsatte taxt. Dette gav anledning til et mærkeligt forslag, som stiftsfysikus Boe Bojesen i Odense sendte til guvernøren over Fyen, prins Christian, den senere Christian den ottende. Denne sendte det 2. april 1816 til kancelliet, der 15. juni svarede:

„Ved naadig skrivelse af 2. april sidstleden har Deres højhed tilstillet dette kollegium et forslag fra stiftsfysikus N. N. i Odense, om at det maatte paalægges vedkommende klokker ikke at modtage nogen anmeldelse til daab af børn eller, hvis børnene er døde, anmeldelse til begravelse, forinden det med attest fra distriktsjordemoderen var godtgjort, at denne havde erholdt den betaling, som regl. af 21. november 1810 § 34 hjemler hende, og Deres højhed har derhos, i at ytre, at en saadan forskrift til at sikre jordemødrene deres emolumenter, muligen kunde anses upassende, i dets sted foreslaaet, at det maatte paalægges alle praktiserende jordemødre at underrette den ansatte distriktsjordemoder om de af dem betjente barselkoner, for at hun derefter kunde fordre sin betaling. - Efter herom at have brevvexlet med det kgl. sundhedskollegium, skal man melde Deres højhed til naadigst underretning, at dette kollegium med Deres højhed er aldeles enig i, at de midler, hvorved stiftsfysikus N. N. har tilsigtet at sikre jordemødrene det dem tillagte, ikke bør bifaldes, men da det paa den anden side ikke er at paatvivle, at jo de beskikkede distriktsjordemødre selv vil paase, at de virkelig erholder, hvad der efter reglementet tilkommer dem, ligesom man og maa befrygte, at de anordninger, som i denne henseende maatte gives, vilde blive vanskelige at overholde og have adskillige ulejligheder til følge, saa skulde dette kollegium anse det for rigtigst, at det overlades jordemødrene selv som hidtil at sørge for, at de erholder, hvad der ved anordningen er dem tillagt.” Det lyder lidt mærkeligt, at naar fysikus, Boe Bojesen, kommer med forslaget, fordi distriktsjordemødrene ikke selv kan faa, hvad der tilkommer dem, saa svarer kancelliet, at det ikke tvivler paa, at distriktsjordemødre nok vil paase, at de virkelig erholder, hvad der efter reglementet tilkommer dem! Der kom altsaa intet ud af sagen.

Jeg har omtalt, at kancelliet forbeholdt sig at afgøre, hvilke læredøtre der skulde antages, og i den anledning kom forskellige skrivelser til øvrigheden, men kun et par af dem er af interesse. Som det vil erindres kendes der fra 18. aarhundrede to tilfælde, hvor en ugift fik lov at blive jordemoder, men i begge tilfælde kunde det formodes, at de betragtedes, som om de havde været gifte, da de var trolovede eller kort efter blev gifte. At de rimeligvis havde født, bekræftes ved en sag fra 1814. Amtmanden i Thisted indsendte nemlig en ansøgning fra et ugift fruentimmer, der tilforn havde født et barn udenfor ægteskab, om at antages til oplæring paa stiftelsen, og spurgte, hvorvidt slige udenfor ægteskab besvangrede fruentimmer kunde antages til oplærelse paa fødselsstiftelsen, da det, formedeist vanskeligheden i at formaa gifte koner og enker hertil lettelig vil være at befrygte, at hensigten med at faa alle jordemoderdistrikter besatte med examinerede jordemødre ikke opnaas. Kancelliet svarer 3. september 1814, at der intet findes at erindre imod, at deslige fruentimmer antages til oplærelse paa stiftelsen, naar gifte fruentimmer ikke kan erholdes, og de iøvrigt har de befalede egenskaber.

En af de befalede egenskaber indskærpedes det følgende aar - jordemødrene skulde helst være smukke, i alt fald ikke hæslige! Kancelliet skrev nemlig til flere overøvrigheder 25. januar 1817, at der maatte udvælges den mest kvalificerede af ansøgerne om at blive jordemødre, hvorved det dog bør paases, at den der vælges, ej alene er forsynet med de befalede attester fra distriktslægen og vedkommende sognepræst, ‘men ogsaa at hun ikke har nogen lyde i ansigtet eller noget modbydeligt udseende, og at hun ej heller mangler legemlig bekvemhed eller er svag og meget over 35 aar. For Færøernes vedkommende er der de særlige bestemmelser, at der ved reskript af i. april 1803 indtil videre tillagdes de to paa Færøerne ansatte jordemødre hver 20 rdl. aarligt af Argæ hospitals midler, og at det ved kgl. resolution af 26. juni 1816 tillodes, at omkostningerne til anskaffelse af de nødvendige jordemoderrekvisiter til Færøerne, til beløb af 234 rdl. n. v. for denne gang maatte udredes af justitsfondet, samt at disse apparater maatte følge som et inventarium ved kirurgikatet paa

Færøerne.

Den 4. marts 1818 kom der instruxer for fysici og samme dag for distriktskirurger, og i begge er der forskrifter for deres forhold til jordemødrene. Fysikus skal føre tilsyn med jordemødrene, men det indskræpes navnlig, at han skal tage sig af ikke examinerede jordemødre, oplære og vejlede dem, og noget ganske lignende gælder for distriktskirurgen. Særlig indskræpes for begge slags embedslæger, at de skal holde øje med at bestemmelserne om dødfødte børn overholdes.

De i den anonyme klage mod *Saxtorph* rejste anker over en tarvelig jordemoderundervisning kunde synes at finde en slags bekræftelse ved følgende i august 1842 fra sundhedskollegiet til direktionen sendte skrivelse: „En af landets fysici havde i sin medicinalberetning for 1841 klaget over, at jordemødrene i hans distrikt kun slet røgtede deres kald, og navnlig opgivet, i hvilke henseender han troede især at have fundet dem uvidende eller skødesløse. Kollegiet tog heraf anledning til at sende til landets samtlige fysici under 12. marts d. a. et cirkulære saalydende: „En fysikus har i sin medicinalberetning til sundhedskollegiet ført klage over, at jordemødrene i hans fysikat i flere henseender viste mangel paa kundskab og konduite og har saaledes anført, at de stundom foretager vendinger paa abort at de under fødselssmerterne undertiden er vel rundhaandede med aareladninger, men derimod i reglen alt for sparsomme med afførende lavementer (som de næsten aldrig anvender, naar den fødende har været til stols i det sidste døgn een gang) - at de ikke anvender tilstrækkelige og planmæssige oplivningsforsøg paa skindøde nyfødte at de ej forstaar katetrets brug - at mange af dem ej aarelader godt og opgiver denne operation ved mødende vanskelighed under den paastand, at der ingen blod var i armen - og at de ej har tilstrækkelig kundskab

om de indvendige kvindelige fødselsdeles anatomiske bygning og udseende, og slutter han denne opregnelser af deres mangler med det ønske, at fødselsstiftelsens bestyrelse maa blive bekendt med den, for at den vordende klasse af jordemødre saa vidt muligt kan blive fri for dem. Forinden kollegiet imidlertid kan foretage noget i denne anledning er det nødvendigt, at det søger sig underrettet om, hvorvidt hine mangler kan antages at være almindelige hos jordemødrene i provinserne og paa landet, og det udbeder sig derfor af de herrer, at de behageligst vil afgive en med hensyn til de specielt opgivne punkter saa nøjagtig besvarelse, som de med nogenlunde sikkerhed ser dem i stand til. Ønskeligt vilde det være, forsaavidt der nemlig ogsaa i deres fysikat var grund til lignende klage, at erfare, om det mere var hos de ældre i længere tid ansatte eller hos de yngre i den senere tid oplærte jordemødre, at skylden fandtes.”

„Herpaa har kollegiet modtaget svar fra fem stifts- og landfysici, - - samt fra en del i deres distrikter ansatte distriktslæger. Som man kunde vente, er disse svar helt forskellige, idet nogle læger er meget tilfredse med deres resp. jordemødre, andre tiltræder førstnævnte klagers ytringer, dog synes de alle mere eller mindre at samstemme deri, at de fleste jordemødre mangler øvelse og færdighed i visse manuelle operationer, navnlig hvad angaar aareladning og anvendelse af katetre. Kollegiet har derfor anset det rigtigst at tilstille den kongelige direktion for fødsels- og plejestiftelsen samtlige lægers svar, for om samme deri kunde finde anledning til at lade foretage nogen forandring i den instruktion og undervisning, som meddeles læredøtrene ved stiftelsen.”

Efter at have indhentet Levys erklæring udbad direktionen sig betænkning fra jordemoderexamenskommissionen, hvis medlemmer foruden Levy var Bang og stadsfysikus Hoppe, idet den tidligere ordning, at sundhedskollegiet havde været repræsenteret ved to medlemmer (foruden stadslægen) nylig efter kollegiets ønske var ændret derhen, at kun et medlem havde sæde i samme. Overfor kollegerne i kommissionen betonedes da Levy, at han, jævnsides drøftelsen af de ved sundhedskollegiet fremførte klagepunkter, havde givet en videre motiveret fremstilling af det, han troede, man kunde ønske forandret i jordemodervæsenet, „fordi det som en sekundær post i vor svarskrivelse ogsaa kan være hensigtsmæssigt at foreslaa lige ønskelige forandringer”. Den af Levy konciperede og af kommissionen tiltraadte betænkning lød da saaledes:

„Uden at kunne give de klager medhold, der i en fysikatsskrivelse til sundhedskollegiet er blevet ført mod landets jordemødre i almindelighed, har jeg i anledning af dem dog troet at burde henlede opmærksomheden paa flere punkter, vort jordemodervæsen vedkommende, der synes mig med god

grund at kunne gøre nogle tilsvarende forandringer ønskelige, idet jeg nærmere udvikler mine tanker herom, opfylder jeg tillige den mig paahvilende forpligtelse til som medlem af jordmoderexaminationskommissionen at afgive mit votum i sagen. De punkter, der synes mig særlig at burde fremhæves, er følgende: 1) Valget af de til oplærelse i stiftelsen bestemte -fruentimmer. For landets vedkommende er disse at henføre til to klasser, dels de, der efter indstilling fra amtmændene indlægges paa fripladser af kancelliet, dels de der til oplæring for egen regning vælges af direktionen. Valget sker altsaa egentlig af amtmændene for gratis pladserne, af direktionen for betalingspladserne. Men ser man nu hen til, hvad der ved disse valg gøres gældende, vil man uden tvivl finde, at valgmaaden i og for sig er mislig. Hvad der fordres, er nemlig en bestemt alder, at konen er gift og har født, at hun har præsteattest for skikkeligt levned og lægeattest for fysisk bekvemhed, dertil føjer forordningen, at hun ska kunne læse og skrive, og den vælgende autoritet hensynet til den lokale trang til en jordmoder. Af alle disse fordringer træder i virkeligheden den mest i baggrunden, som fortjener at være en af de vigtigste, nemlig hensynet til konens intellektuelle standpunkt; vel siges der, at den paagældende kone skal kunne læse og skrive, men attest herom er ikke foreskrevet og præsenteres ogsaa meget sjældent. Men antaget selv at de alle kunde læse og skrive som det hedder - har erfaringen lært mig, at hos flertallet læsningen kun er en tankeløs bogstavering eller plapring, og skrivningen ikke bedre paa sin vis, og at der ved siden heraf ikke sjældent forekommer grader af stupiditet blandt de til oplæring indlagte, der til en utrolig grad modarbejder og fortrædiger lærerens flid og lyst. Jeg kan ikke andet end se det som af største vigtighed, at skolen paa en eller anden maade sikres et med hensyn til tidligere skoleuddannelse bedre udvalg af koner, at fordringen om flydende og forstandig læsning strengt overholdes og godtgøres, og det saa meget mere som det vilde være i høj grad ønskeligt, at jordmoderen selv efter at have forladt skolen med lethed kunde repetere sin lærebog og raadsørge den i vanskelige tilfælde - noget der ikke kan være tale om, saa længe læsningen er hende en byrde. I denne henseende vilde det vist være hensigtsmæssigt, at fysici, i hvis interesse et bedre jordmodervalg ogsaa maa ligge, fik mere indflydelse paa valget af de til oplæring bestemte individer, maaske helst saaledes, at fysikus og amtmand efter skolelærerens forudskikkede examination og attestation i forening blev enige om valget. For fysikus vil det nemlig næppe være vanskeligt ved sine visitationsrejser i de forskellige distrikter at lade sig forestille de enkelte til pladsen konkurrerende koner og da efter nærmere indhentet oplysning at have en mening om deres kvalifikation, og hans indstilling vilde da amtmanden sjældent faa grund til at afvige fra. - Men for jordmoderskolens sikkerhed vilde det i alt fald næppe være ugørligt at foretage en præliminær examination af alle nykommende elever fra landet for at prøve deres intellektuelle udvikling, og hvor denne fandtes under et vist minimum at benytte retten til at remittere dem, der nu saa vanskeligt kan gøres gældende paa grund af den lange tid der medgaar, inden man faar lejlighed til at prøve deres forstandsevner.

Var der os saaledes kun sikret en større opvakthed og lærenemhed hos eleverne, vilde stiftelsen vist ogsaa fremme deres videre uddannelse meget ved indretningen af en aftenscole for læredøtrene, hvor de nogle aftener om ugen i et par timer kunde øves i skrivning og læsning under en simpel timelærers vejledning. Denne - mener jeg - vilde da ogsaa passende kunde foretage den præliminære examen af de nykommende elever, om ikke alene saa i over-værelse af stiftelsens accoucheur og reservelæge. - Med hensyn til valget fortjener det endnu at bemærkes, hvad ogsaa gælder om jordemødrenes ansættelse paa landet, at der næppe er grund til saa strengt som det overholdes, altid at paase, at det til oplæring eller ansættelse bestemte individ just hører hjemme i samme distrikt, hvor trang til jordmoder føles. Just derved sker det nemlig, at undertiden misligheder i valget indsniger sig, og at ikke blot ugifte piger, der aldrig har født, men selv de usleste subjekter i mangel af bedre tilføres jordmoderstanden. Og lader der sig end sige en del til fordel for princippet, er der heller ikke lidt, der taler derimod, væsentligst maaske mest den omstændighed, at en saadan kone vanskeligt er at løsrive fra og lettere falder tilbage i alle de fordomme og unoder i behandlingen af svangerskab, barselseng og spæde børn, som hendes egn er fuld af, og hun i sin senere virksomhed let anser sig mer afhængig af end af de forskrifter, hun i stiftelsen har faaet.

2) Med hensyn til de paa gratistpladserne indlagte læredøtre fra landet kan jeg ikke andet end anse det for ønskeligt, at de for fremtiden maatte fritages for, saaledes som indretningen hidtil har været,

ved det groveste husarbejde i det første halve aar i stiftelsen at aftjene den fri forplejning og undervisning, de nyder. Det har nemlig altid forekommet mig mindre passende og for de paagældende meget trykkende, at den sværeste husgerning paa trapper og gange, der i andre hospitaler besørger af koner og karle, i stiftelsen er paalagt de samme koner, der et halvt aar efter kan gaa ud som examinerede jordemødre rundt om i landet, og jeg mener, at det ikke blot er individerne, men selve standen, der lider derunder. Vistnok vil stiftelsen faa en udgift derved, at samme arbejde skulde betros til lønnede personer, men til erstatning derfor kunde ogsaa gratistelevernes opholdstid i stiftelsen afkortes 3 maaneder, saaledes at de kun tilbragte 9 maaneder i samme, mens betalingskonerne forbliver der 6 maaneder. Denne forskel vilde være uundgaaelig, fordi det ved hvert nyt semesters begyndelse er nødvendigt at have nogle læredøtre forberedte nok til at kunne besørge de fødendes betjening.

3) Væsentlige forandringer tror jeg den anordnede jordemoderexamen kan trænge til og det i flere henseender ; - a) saaledes er det vist mindre hensigtssvarende, at censuren lyder ens for dem alle i deres lærebrev, og at den større flid eller dygtighed slet ikke finder sin offentlige anerkendelse. ønskeligt var det vistnok derfor, om man hos os som andetsteds (t. ex. Norge) indførte 2 karakterer „godt” og „meget godt” ved examen, og at denne karakter ikke blot blev anført i lærebrevene, men tillige siden ved konkurrence til jordemoderembeder af vedkommende autoritet maatte skænkes den tilbørlige opmærksomhed. - b) Naar jeg foruden karakterbestemmelsen endnu tilføjer ønsket om 1 - 2 præmiers uddeling ved examen, saa tænker jeg mig de sidste mindre som beviser paa den større viden og duelighed hos examinanderne, end som tegn paa flid og opførsel under hele læretiden i stiftelsen. Ogsaa i den henseende mangler os nemlig alle opmuntringsmidler, der dog for den simple almuestand har en saa stor betydning. Præmien, der gælder den gode konduite, kommer altsaa kun at staa i ydre forbindelse med examen, den maatte efter accoucheurens indstilling uddeles af stiftelsens direktion og behøvede næppe at bestaa i videre end en nyttig bog eller en kasse jordemoderinstrumenter eller deslige. - c) Men skal examen have større indflydelse for jordemødrenes fremtid, har disse ogsaa unægtelig billigt krav paa kun at examineres i en efter deres fatteevne og udtryksmaade afpasset form. Herfor er der imidlertid slet ingen sikkerhed i den bestaaende indretning, ifølge hvilken alle 3 medlemmer af jordemoderkommissionen fungerer som examinatore, hvorved mangen gang resultatet for de enkelte bliver mindre paalideligt. Det vilde derfor vist være hensigtsmæssigere og mere i analogi med alle andre examina, naar alene prof. art. obst. som jordemoderlærer examinerede, mens de tvende andre af kommissionens medlemmer som censorer var tilstede og deltog i karakterbestemmelsen; spørgsmaalene maatte da helst opgives efter trukne sedler. - d) Efter fuldendt examen burde vist ogsaa en formelig jordemodereds aflæggelse finde sted i overværelse af kommissionen og en gejstlig embedsmand for ikke at være bunden til stiftelsens præst. Om en saadan edsaflæggelse paa vedkommende amtsstue nu finder sted før jordemødrenes ansættelse, er mig ikke bekendt, men sikkert vilde edsaflæggelse i anførte form være mere passende og af mere betydning for de fra skolen afgaaende jordemødre.

4) Ligesom ved valget af dem, der skal oplæres, saaledes gælder det ogsaa om besættelsen af vakante jordemoder distrikter, at fysikus, hvem medicinalvæsenet paa landet nærmest vedkommer, billigvis burde have den væsentligste andel i ansættelsen, saaledes at valget skete efter hans indstilling af amtmanden. Som forholdene nu er, er det nemlig alene amtet, der ansætter og afskediger, hvorved jordemødrenes rette stilling til fysikus og distriktslæge bliver forrykket. Just ved at gøre fysikus mere delagtig i ansvaret for valg og ansættelse, vil hans interesse ogsaa knyttes nærmere til, hvad der baader og gavner jordemodervæsenet paa landet. At ved ansættelsen ikke altid jordemoderens hjemmebaarenhed, men ogsaa andre hensyn, navnlig examenkarakter, burde blive gældende, er alt tidligere omtalt.

5) Jordemødrenes pligtforsømmelse eller kunstfejl. Hvor disse er af den art, at de mindre kunde tilskrives mangel paa duelighed end skødesløshed eller andre svagheder hos den paagældende, er det vist i sin orden, at hun tiltales og straffes paa vanlig maade. Hvor derimod fejlen er af den art, at den røber en kendelig tilbagegang eller mangel i jordemoderens indsigt og duelighed, vilde det maaske ikke være uhensigtsmæssigt at følge den overalt i Tyskland gældende skik, at jordemødre for grovere kunstforseelse dømmes til i kortere eller længere tid at indsendes til fødselsstiftelsen for

egen eller amtets regning for at faa det tidligere lærte paany opfrisket. At herved vilde vindes mere for hendes fremtid end ved mulkt eller fængselstraf, synes mig utvivlsomt.

6) Sluttelig maa jeg tilføje det som en ikke uvigtig mangel i vort jordemodervæsen, at endnu enkelte fysici giver sig af med og vil have ret til at oplære og autorisere jordemødre, hvilket naturligvis af mangel paa al praktisk vejledning maa blive en saare utilfredsstillende undervisning. Denne indrømmelse, der hidrører fra en ældre tid, da fødselsstiftelsen endnu ikke bestod i sit nuværende omfang og virksomhed, og det ikke desto mindre var af vigtighed at skaffe en del sagkyndige koner til hjælp for de fødende i alle landets dele, kan nu ganske vist anses som overflødig med hensyn til landets forsyning med jordemødre og vilde i det højeste kun være at tilraade for Island og Grønland som en uundværlig nødhjælp. Men for Danmarks vedkommende er denne indretning ikke blot overflødig, men skadelig og stridende imod al bedre orden af jordemodervæsenet paa landet. Som det nemlig fremgaar af alle og navnlig af justitsraad *Linds* medicinalberetning staar disse jordemødre i alle henseender længst under dem, der har nydt undervisning paa stiftelsen; det samme har erfaring alt et par gange og senest i dette sommersemester lært mig, da en saadan af fysikus oplært og halvt autoriseret kone senere indkom for at oplæres paa stiftelsen. Det højeste nemlig saadanne koner opnaar, er en udenadslæren af en del uforstaaede læresætninger og regler, hvis rette opfattelse dog maatte forudsættes for paa rette maade at overføres i praxis. Denne kategori af halvdannede landjordemødre kan jeg derfor ikke andet end anse for en fordærlig rest af en tidligere tingenes tilstand, der ikke vel længere kan tolereres. Vil man derfor lade retten gælde for kolonierne, kan jeg kun ønske, at man vil hæve den for fysici i moderlandet, hvorover sikkert heller ingen af dem vil beklage sig. Den indvending, at stiftelsen maaske ikke til enhver tid vil se sig istand til strax at forsyne ethvert vakant jordemoderdistrikt i provinserne, faar saa meget mindre at betyde nu, da konkurrencen til disse distrikter er stor nok blandt københavnske jordemødre, og for at fremme sagen vil stiftelsens direktion nok kunne indvilge i, at betalingspladsernes tal blev forøget fra 6 til 8 om halvaaret i betragtning af, at pladserne for hovedstadens læredøtre i de senere aar er blevne lige saa meget indskrænkede paa grund af byens overfyldning med jordemødre.

Disse er de bemærkninger angaaende jordemodervæsenet paa landet, jeg har troet at burde meddele mine herrer kolleger i kommissionen til nærmere overvejelse og prøvelse. Gerne havde jeg tilføjet forslaget om en del svangres optagelse i stiftelsen i forskellige perioder af svangerskabet til afbenyttelse for undervisningen i denne retning, men da jeg hverken ved at gøre udvej til plads eller penge dertil, maa jeg indtil videre tilbageholde ønsket.”

Endelig i juli 1843 kom da afgørelsen fra kancelliet, der ganske saa bort fra ændringer i valget af læredøtre eller disses ansættelse som jordemødre, hvor alt blev ved det gamle, men bifaldt, at der oprettedes en aftenskole for at øve læredøtrene i læsning og skrivning, at kongekonerne fritoges for det groveste husarbejde, og deres ophold indskrænkedes til 9 maaneder, samt at dagkoner antoges, og at der ved examen indførtes 2 karakterer, uddeltes præmier og aflagdes ed. Oplæring hos fysici ophævedes dog ikke for Islands og Færøernes vedkommende. Aftenskolen etableredes derefter i oktober og omfattede allehaande forstandsøvelser og al almindelig almueundervisning.

selv om det ikke direkte vedkommer jordemodervæsenets historie, kan man ikke, naar man betragter udviklingen, undgaa at omtale de voldsomme barselbepidemier, som rasede paa fødselsstiftelsen i slutningen af *Sylvester Saxtorphs* og i *Levys* tid, og som naaede sit højdepunkt i december 1839, hvor betydeligt over halvdelen af alle paa stiftelsen indlagte kvinder døde (56 pCt.) og alle fik barselbeber. Allerede i *Mathias Saxtorphs* tid havde der været enkelte epidemier, men det blev efterhaanden værre og værre. Man greb til mange forholdsregler, man lukkede stiftelsen, man oprettede filial, som man ogsaa maatte lukke, man byggede om, - man talte om helt at afskaffe stiftelsen, kort sagt man var ved at fortvivle.

Hvad man særlig havde opmærksomheden rettet paa, fremgaar maaske bedst af de oplysninger, sundhedskollegiet bad om, før det turde udtale sig. Det var i 1846, da man havde været nødt til at lukke den midlertidige fødselsstiftelse, som man havde indrettet i en bygning i gaden Frederiksholms kanal. Man spurgte om: - 1) hvorvidt stiftelsens beliggenhed, rumforhold, opvarmning, ventilation, fugtighed, og øvrige af selve bygningen og lokaliteterne afhængige forhold kan antages at have medvirket til sygdommens opkomst eller begunstiget dens udbredelse. - 2) Om atmosfæriske eller klimatiske forhold. - 3) Om overfyldning af patienter kan have haft betydning. - 4) Hvorvidt stiftelsens bestemmelse tillige at være læreanstalt kan antages at have været aarsag. - 5) Hvorvidt stiftelsens indretning har gjort det muligt at overholde, at kun enkelte og bestemte personer af lærlingene og opvartningspersonalet kom i berørelse med de enkelte barselkoner. - 6) Hvorvidt overførelse af smitte kan eftervises eller antages at have fundet sted enten ved lærlinge, opvartningspersonale eller hvilket som helst andre ledere. - 7) Hvorvidt den anvendte lægebehandling har vist sig virksom.

Man ser heraf, at man dengang søgte sygdomskilden særlig i bygningen, lokalerne, men dog ogsaa tænkte sig muligheden af smitte, men det sidste spiller paa det tidspunkt en underordnet rolle. I svaret tales meget om lokalernes rummelighed og ventilation, men man kommer kun meget lidt ind paa det, som vi nu ved var grunden til den store udbredelse af epidemierne. *Levy* bemærker i svaret om undervisningens indflydelse: Flere efterhaanden indvundne erfaringer har bragt ham til den overbevisning, at undervisningen for saa vidt kan virke skadelig, som den let foranlediger dynamiske fødselsforstyrrelser i stiftelsen (mange tang-forretninger), som sjældnere forekommer hos de fødende i byen. Hvor indskrænkede explorationerne end i det sidste aar har været, da det ved den interimistiske stiftelses aabning blev vedtaget, at kun i kandidat og i læredatter maatte explorere hver fødende, forudsattes dog for hver 4 exploranter, nemlig foruden de to nævnte endnu over- eller reserveaccoucheuren og overjordemoderen. - Der siges ikke noget om, at bestemmelsen om, at der maatte exploreres saa ofte, som eleven ønskede, var hævet, selv om antallet af de undersøgende var formindsket. Da *Simmelweis* kom med sit forslag til omhyggelig desinfektion af de undersøgende, afvistes dette forslag næsten haanligt af *Levy* - han gjorde ikke engang nogetsomhelst forsøg dermed, saa fast var han overbevist om sine teoriers rigtighed, - og imidlertid rasede den ene epidemi efter den anden. Tallene for disse epidemier, og hvor mange ofre de havde, spiller ikke større rolle her, men ved studiet af dem og den tids hygiejne er jeg blevet opmærksom paa et forhold, som saa vidt jeg ved ingen har tænkt paa tidligere, og som kan give en fuld-gyldig forklaring paa, hvorledes disse epidemier ikke blot var mulige, men endog var uundgaaelige.

Man talte den gang meget om grunden, hvorpaa fødselsstiftelsen var bygget, og det oplystes meget rigtigt, at det var opfyldt terræn, idet grunden bestod væsentligst af dagrenovation. Desuden var hele terrænet meget lavt, og grundvandet stod saa højt, at der ikke kunde være tale om med den tids brøndbygning at faa nogenlunde brugeligt brøndvand. Paa den tid epidemierne rasede, havde man heller ikke brøndvand derude, eller rettere man havde i alt fald ogsaa vand fra byens vandforsyning. Denne var meget mangelfuld. Vandet lededes fra *Emdrup sø* gennem 6 træledninger ind til *Peblinge-* og *Sortedamssøen* og fordeltes derfra til forskellige dele af byen gennem trærender, som man endnu kan se af og til, naar der foretages større grundgravninger. En af disse ledninger gik fra *Sor-*

XII.

tedamssøen gennem Garnisonshospitalet i Rigensgade, hvor den laa i den port, der var nærmest Sølvgade, og den førte bl. a. vandet til Frederiks hospital og fødselsstiftelsen. Disse træender var navnlig i sammenføjningerne aldrig tætte og trykket i dem var meget ringe. Der var ikke tale om at faa vandet trykket op i husene, men man pumpede direkte paa ledningerne, hvorved muligheden for at urenheder gennem utætheder kunde trænge ind i rørene betydelig forøgedes. Dertil kom, at renderne ikke var isolerede fra urene kilder. Saaledes laa den store rende gennem Garnisonshospitalets port under den store i bunden utætte rendesten, der førte alt spildevandet fra hospitalet - og det var mildest talt ikke aseptisk. Sommetider var vandets beskaffenhed mere end almindelig slem, og det illustreres bedst ved en klage fra sundhedskollegiet til magistraten i september 1843. Denne klage lød:

„I sundhedskollegiet er det spørgsmaal blevet forhandlet, hvorvidt de ifjor i pumpevandet i nogle af byens kvarterer forefundne urenheder kunde antages at have virket skadeligt ind paa helbredet. Kollegiets medlemmer har ikke anset det for sandsynligt, at derved de paa samme tid herskende sygdomme skulde være foranledigede, men dog anset det for aldeles afgjort, at et saaledes forurennet pumpevand maa være mindre skikket til at drikkes og til at anvendes ved madtillavning, i alt fald ved dets modbydelighed for lugten og smagen. Begge underskrevne overlæger ved det kgl. Frederiks hospital maa erklære, at have desaaarsag siden ifjor ladet hente drikkevand for hospitalets syge fra en brønd i Gotersgaden, ligesom ogsaa jeg *Bang*, at man paa den kgl. fødselsstiftelse har været nødt til, formedelst det ofte udrikkelige vand, at anskaffe en rensningsmaskine. Undertegnede *Møller* angav tillige at have indgivet en klage til vandkommissionen, men hidtil ikke erfaret anden virkning heraf, end at et slags gitter er sat udenfor renderne ved det østre indløb, hvorved større fisk skulde forhindres fra derigennem at komme ind i vandløbene. Undertegnede *Hoppe* fandt at bemærke, at vandkommissionen, i anledning af denne klage fra professor *Møller*, havde ladet foretage en kemisk undersøgelse af Københavns drikkevand, men at resultatet af denne undersøgelse var ham ubekendt. Da nu beskaffenheden af det vand, der bruges til madlavning og drikke, altid maa have større eller mindre indflydelse paa helbredet og, fra denne side betragtet, ganske maa henhøre under sundhedspolitiets forum, undlader man ikke herved tjenstligst foreløbig at udbede sig magistratens ytringer behagelig medddelt om, hvad der i den senere tid maatte være sket fra magistratens side til vandets undersøgelse, og om der maatte være sket eller paatænkt noget for dets yderligere rensning.”

Magistraten lod sagen gaa videre til vandkommissionen, som i januar 1844 sendte sundhedskollegiet følgende forbløffende svar, der giver nærmere oplysninger om vandets beskaffenhed. Efter en Indledning siges:

„Hvad de befundne mangler ved vandet angaar, maa det bemærkes, at de tilfælde, hvori en væmmelig smag og lugt af raadne fisk har vist sig, har været aldeles lokale. Naar en fisk trænger ind i renderne, vil den vistnok sjældent blive i hovedrenden, og ikke let dø der, da den stedse deri faar frisk vand ; men om den endog døde og gik i forraadnelse deri, vilde forraadnelsens produkter saaledes opspædes i den store vandmængde, som gaar igennem renden, at ingen paafaldende lugt og smag derved kunde frembringes. Det er i biarmene, at fiskene let omkommer, især naar de drages op i pumpen, beskadiges af pumpens dele, og derpaa falder ned igen, enten døde eller døden nær. De raadner da i biarmens eller endog pumpens indskrænkede rum, hvor de kan meddele vandet en afskyelig lugt og smag. Iøvrigt vil enhver indse, at disse vandets væmmelige egenskaber tjener som advarsel mod brugen deraf. Prøver af det fordærvede vand har kommissionen ikke modtaget; men vel har en af os, jeg *Ørsted*, modtaget prøver af vand fra samme pumper, hvorfra raadne fisk har været oppumpet, men hvoraf man nu atter fik vand med de sædvanlige sanselige egenskaber. Da man mente, at det dog kunde indeholde nogle skadelige bestanddele, undersøgte jeg det. Det forholdt sig imidlertid ved alle kemiske prøvemidler som alt vort øvrige pumpevand. For endydermere at bekræfte dette, tog jeg min tilflugt til mikroskopet. Jeg vilde nemlig se, om vandet indeholdt andre mikroskopiske dyr end sædvanligt eller organiske rester af ualmindelig form. Men heller ikke dette var tilfældet. For at opnaa større sikkerhed i denne sag formaaede jeg naturforskeren *A. S. Ørsted*, som har stor øvelse i mikroskopiske undersøgelser, til at arbejde med mig herover. En anden lokal aarsag til vandets fordærvelse er henstanden i biarmene og pumperne. I disse finder ofte en

stilstand sted, hvorved vandet lider en skadelig forandring. Det vand, som oppumpes allerførst om morgenen, er derfor altid mindre godt. Har pumpen længe staaet ubrugt, er vandet endnu mere bedærvet; er endelig biarmen eller pumpen i slet tilstand, kan vandet være meget slet i sær efter en lang henstand deri. At biarmens og pumpens vedligeholdelse beror paa ejeren selv, maa ved bedømmelsen af vandvæsenets forhold ikke tabes af sigte. Det ses da let, at mange af de forefaldende uligheder i vandet paa steder, som har tilløb fra samme hovedrende, beror paa ejerne selv. Vi gaar nu over til det, som er gjort eller nærmest vil blive gjort fra vandvæsenets side for at afhjælpe de omhandlede mangler. Det bør bemærkes, at indløbskisten og tilledningen til stadens østre del har allerede i nogle aar været udset til genstand for den nærmeste hovedforbedring, hvortil man har opsamlet de fornødne pengemidler. Indtil dette tidspunkt, der nu er opnaaet, har man maattet hjælpe sig med midlertidige forbedringer. Saa snart der var indkommet klager over, at der var blevet oppumpet fisk paa nogle steder, eftersaa vandinspektørerne strax indløbskisten og traf saadanne indretninger, at vandet, som skal indlades, kun trænger ind gennem mange snevre aabninger, hvorigennem ikkun meget smaa fisk kan gaa. Senere anbragte man endnu et net af metaltraad foran renderne, hvorved følgerne af en fejl ved indløbskisten kunde forebygges. Man kunde umuligt strax anbringe en filterindretning. Filterindretninger til bedste for vor hele vandforsyning har man allerede i et par aar paatænkt og dertil truffet forberedelser. Saadanne indretninger i det store bør naturligvis udføres med nøjagtigt overlæg og saadanne forberedende forsøg, at man ej skal udsættes for utidige og spildte bekostninger. En række af slige forsøg er nu udførte, flittige udskylninger af hovedrenderne har man ikke forsømt; man har ogsaa ladet pumpe paa mangfoldige steder, hvor vandet behøvede denne forbedring. Blandt de midlertidige forbedringer bør man fremhæve, at man for at tilvejebringe et raskere vandløb i stadens østre del bestemte sig til at anlægge 3 vandkummer, som nu er udførte og i virksomhed. Man vil heraf se, at vandkommissionen i stilhed har virket for sagen. Det vil maaske synes, at forbedringerne burde gaa meget hurtigere; men vi maa henlede opmærksomheden paa, at Københavns vandvæsen har i en række af nogle og tredive aar, d. e. siden den nuværende vandkommission oprettedes, maattet arbejde sig op fra en ussel forfatning, hvorunder staden ikke blot havde meget slet vand, men endog stod i den øjensynligste fare for vandmangel, til en taalelig forfatning. Man maatte under disse fremskridt bestandig vogte sig for, at tilintetgøre nogen antagelig brugbar del af de gamle anlæg for ikke at foraarsage andre end de højst fornødne udgifter. Vi tror, at de fleste borgere vil billige denne sparsomhed. Det vand, vi nu har, er i almindelighed sundt; det er meget tjentligt til næsten alt industrielt brug, til madkogning, brygning, brændning osv. For at bruges til drik trænger det til at filtreres, som allerede nu er paatænkt; men da det indeholder opløste organiske dele, som ingen i det store endnu anvendt filtrering kan borttage, vil det aldrig blive et ret behageligt drikkevand. Hertil er vand, som er mere frit for organiske dele og indeholder mere kultsyre, men iøvrigt er mindre skikket til de fleste industrielle brug, langt bedre og maa søges i vore kilder og brønde.

Saaledes svarede vandkommissionen, hvis formand var ingen ringere end den berømte fysiker *H. C. Ørsted*, og dette svar behøver ikke nærmere forklaring. Jeg skal blot bemærke, at professor *Ole Bang*, der oplyser, at fødselsstiftelsen har maattet anskaffe en rensningsmaskine, var formand for stiftelsens direktion og boede paa stiftelsen. Rensningsmaskiner har paa den tid næppe gjort synderlig nytte.

Vandet i vandledningerne stammede altsaa fra søerne, der ligger udenom København i Nordsjælland, og kom derfra til de københavnske søer, hvorfra det uden at blive filteret kom ind i ledningerne. Naar dertil kom, at disse ikke var tætte, forstaar man, at der meget let kunde komme epidemier, og det hændte ogsaa jævnlige. Særligt grasserede tyfusepidemier den gang, men det forslog ikke i den grad, at man vilde skride til en helt ny vandforsyning, dertil maatte der skrappere midler, og det skete først i 1853, da koleraen kom til København og jog en skræk i livet paa befolkningen. At det daarlige drikkevand kunde give anledning til epidemier af saadanne sygdomme, hvor smitstoffet bringes ind i tarmkanalen, beviser imidlertid ikke, at det ogsaa kunde give anledning til barselber epidemier, og hvis man spørger mig, om vand, der stinker af raadne fisk, kan fremkalde barselber, maa jeg svare, at man i almindelighed vil sige, at forraadnede dyriske produkter kan være aarsag til saarfeber, men at man næppe kan gaa ud fra, at det at vandet var raadent, var aarsag til de

store barselbepidemier.

Der er imidlertid andre forhold, som i forbindelse med det raadne vand maa vække opmærksomheden i høj grad, og som jeg ikke tror, at man hidtil har tænkt paa. Det er selvfølgelig først og fremmest de hyppige explorationer, hvorved sygdommen overførtes fra patient til patient, og det var der allerede den gang enkelte, der fremhævede, eller rettere nogle, som gjorde opmærksom paa, at der blandt den samme kandidats eller læredatters patienter fandtes paaafaldende mange tilfælde. Nu explores saa sjældent som muligt, og gøres det, tages der alle mulige forholdsregler, for at den explorerende finger er saa ren som mulig eller er beskyttet mod infektion, - men hvorledes var det dengang?

Vi maa atter tilbage til vandledningerne! Vandet førtes til stedet under et meget svagt tryk, ja saa svagt, at det maatte pumpes op direkte fra ledningen. Der var ikke tale om at have vandledning i huset, alt vandet maatte hentes ved pumpen i gaarden og maatte bæres op. Det vil sige, at man maatte have vandspande, som efter al sandsynlighed dengang alle var af træ, og at disse spande maatte bæres op i etagerne, - for de fritliggende barselkoners vedkommende op i øverste etage. Deraf følger næsten med nødvendighed, at der ikke var meget vadskevand i etagerne, og det vil atter sige, at man næppe vadskede sig mellem to explorationer, men i det højeste dyppede fingrene i lidt vand - som i en skylleskaal ved et middagselskab! - Men sagen var endnu værre, for man kunde ikke hælde vandet ud i etagerne, men maatte bære det ned ad trapperne igen, og det vil rimeligvis sige, at det brugte vand kom i spanden igen, blev baaret ned, hældt ud, spanden maaske skyllet lidt, inden der kom nyt vand i den igen. Hvis dette er rigtigt, er det ikke saa underligt, at hvis der først var kommet et tilfælde af barselfeber, vilde den brede sig med lethed. Hvis saa eleverne tilmed fik bylder og suppurerende saar paa hænderne, blev det naturligvis helt galt. Der findes en for øvrigt for stiftelsen ikke meget smigrende historie, hvori det oplyses tilfældigt, at en af kandidaterne havde bulne fingre, og at en af læredøtrene behandlede ham med grødomslag.

Dette kan nu lyde meget godt, men er det ikke blot teori? Jeg kan belyse dette forhold fra et par ganske andre felter, hvor det var tydeligt, at smitteoverførelse fandt sted paa lignende maade. Efter treaars krigen 1848 - 1851 hjemsoegtes den danske hær af en meget udbredt øjensygdom: den militære eller ægyptiske øjenbetændelse. Man søgte aarsagen i mange forskellige forhold, og man var for saa vidt paa det rene med, at der var mulighed for smitte, at man søgte at holde lidt opsyn med de soldater, som var kasserede for sygdommen og derpaa hjemsendte. Blandt de læger, som fik opfordring til at holde lidt øje med en hjemsendt, var en ellers ikke meget kendt læge *Niels Naur Nue*, som var født 1803, havde taget farmaceutisk examen 1825 og kirurgisk examen 1830. Han havde været eskadronskirurg, hvortil i reglen kun benyttedes uexaminerede studerende, men i felttoget 1850 havde han fungeret som over-læge. Han var afskediget og praktiserede i Vordingborg, hvor han døde 1864. Han sendte stabslægen en rapport om en samtale, han havde haft med en hjemsendt konstabel, som havde øjensygdommen i udtalt grad. Lægekorpsset syntes ikke at have taget hensyn til rapporten, og den vilde ikke være blevet kendt, hvis der ikke i 1857 var blevet afholdt en kongres i Bruxelles, hvor den militære øjensygdom var hovedemne for forhandling. Til denne kongres sendte Nue sin rapport, og den er trykt paa fransk i kongressens forhandlinger. Jeg gengiver en del af samtalen her i dansk oversættelse:

Nue: Var der mange af dit regiment, der havde øjensygdommen?

Han: Ja, 14 dage efter vor ankomst havde halvdelen daarlige øjne.

Nue: Har I da aldrig indbyrdes drøftet grunden dertil?

Han: Jo.

Nue: Hvorfra tror I da, det kommer?

Han: Fra vandspanden, hvori vi alle vadsker os, hvor mange vi saa er paa stuen.

Nue: Hvor mange spande bringer man om dagen til hvert værelse, og hvor mange soldater er der i hvert værelse?

Han: Vi er paa hvert værelse 15 - 25 mand, og en eneste spand vand bruges af alle, for der hentes kun een spand vand om dagen til hver stue (her afbryder moderen, som er tilstede: „men det er jo skrækkeligt!”)

Nue: Er det reglementet, der bestemmer, at der kun er een spand?

XII.

Han: Ja.

Nue: Har I langt at gaa for at hente vand og er det forbudt?

Han: Nej, det er ikke forbudt, men man har saa lidt tid.

Nue: Men naar I nu tror, at det er grunden til sygdommen, hvorfor indretter I Jer saa ikke paa efter tur at hente vand?

Han: Der er ingen, som vil gaa for at hente vand, og derfor bruger man, hvad man har.

Nue: Men hvordan ser den spand vand ud, naar I alle har vadsket Jer?

Han: Vandet er fedtet, man vilde sige, at der var fløde paa det, og spanden stinker, for man gør den aldrig ren, undtagen naar underofficeren siger: den spand er for ækel, bring en anden!

Nue: Klistrede Eders øjne ikke ofte sammen om morgenen, naar I vaagnede, og var der ikke slim i dem, naar I skulde vadske Eder?

Han: Jo, hos et stort antal af os.

Nue: Vidste Eders kaptain eller løjtnant ikke noget om disse ting?

Han: Nej, det tror jeg ikke, men underofficererne vidste det.

I sin indberetning siger Nue blandt andet, at da København nu faar sit nye vandværk med vandledninger op i husene, skulde man lade soldaterne vadske sig i rindende vand, - og det er ogsaa indført, men først c. 50 aar senere.

Her er altsaa et eksempel paa, hvorledes det, at vandet skulde bæres op i etagerne, bevirkede overførelse af sygdom, og ganske særligt hvorledes det førte til, at vandet kun blev anvendt i mildest talt sparsom grad og at flere benyttede det samme vand.

En anden historie, som ogsaa handler om overførelse af øjensygdom, stammer fra Belgien. En læge ved et stort børnehjem, kunde ikke finde ud af, hvorfor alle børn blev angrebne kort efter ankomsten til hjemmet. Han troede paa smitte, og for at forebygge overførelsen fik hvert barn sin egen svamp og sit eget haandklæde. Det hjalp imidlertid ikke. Han udlovede da en præmie til den reservelæge, som fandt grunden til smitteoverførelsen. Det varede længe, inden det førte til noget, men endelig en dag kom en reservelæge og fortalte, at han nu havde fundet grunden, og han berettede da, at det var ganske rigtigt, at det overholdtes strengt, at hvert barn havde sin egen svamp og sit eget haandklæde, men den katolske søster, som passede børnenes renlighed, gik fra barn til barn med det samme fad vand!

Endelig kan jeg supplere disse eksempler med et fra min egen praxis. Jeg blev i 1895 kommanderet til at være overlæge ved garnisonens epidemihospital, hvortil dengang benyttedes det gamle marinespital, som laa i Fredericiagade tværs over den nuværende Kronprinsessegade, der førtes igennem, da hospitalet blev nedrevet. Paa dette hospital havde man dengang endnu ikke de moderne uddannede sygeplejersker, men man havde dels gamle stue-koner fra andre hospitaler, dels ganske ukyndige. Blandt stuekonerne var der en, som i min volontørtid paa kommunespitalet var gangpi-ge ved operationsstuen, og som var overordentlig proper og holdt meget af at gøre rent. For at sætte mig ind i den daglige tjeneste kom jeg uanmeldt paa alle mulige tider af døgnet paa hospitalet, og en dag traf jeg den omtalte kone ifærd med at gøre rent. Hun vadskede gulv. Jeg ved ikke, hvorledes det faldt mig ind at spørge, hvor mange spande hun havde paa stuen. Til min overraskelse svarede hun: 2 ! Hvorledes bruger De dem? - Den ene bruger jeg til urinspand, og den anden er her! - Hvad henter De saa varmt vand i? (Dette skulde nemlig hentes ved en grukedel i kælderen og bl. a. benyttes til rensning af spisegrejer). Svaret lød: I denne og hun pegede paa gulvspanden! Jeg gik øjeblikkelig til inspektøren, fik inventarieprotokollen frem, og inspektøren blev lige saa overrasket som jeg, for der var kun reglementeret to spande til stuen. Dette blev naturligvis omgaaende rettet.

Havde vi haft de moderne sygeplejersker, eller havde det været vore moderne læredøtre, vilde saadanne ting ikke være sket, de vilde strax have gjort opmærksom derpaa og protesteret, men dengang tænkte man ikke meget over hygiejne, og selv lægerne var for største delen saa forbenede i deres teorier, at de slet ikke tænkte nærmere over smittefaren eller vilde tro paa den.

Da Semmelweis i 1847 og 1848 tog kraftigt til orde for smitteoverførelsen fra dissektionsstuerne som aarsag til barselfeberepidemierne og opfordrede lægerne til at gøre hans forsøg efter, svarede Levy som sagt i en meget overlegen tone, at hans undersøgelser ikke var fuldstændige, at han ikke

XII.

gjorde forskel paa, om de studerende havde været beskæftigede med lig af barselkvinder, da der i saa tilfælde kunde være tale om smitteoverførelse i almindelig betydning, hvad man til nød kunde indrømme muligheden af, eller om det var hans mening, at ethvert lig kunde foranledige smitten, thi det syntes paa forhaand meget usandsynligt, og i endnu højere grad gjaldt det, naar Semmelweiss mente, at urene saar kunde give anledning til smitte. Medens Semmelweiss mente, at barselfeber var en saarsygd som mange andre, der kunde overføres ved urene hænder fra urene saar eller navnlig ved de studerendes hænder, som var blevet inficerede ved dissektion af lig, mente Levy, at barselfeber var en særlig sygdom, som skyldtes atmosfæriske og andre forhold, som maaske kunde overføres ved smitte, men som regel ikke bredte sig paa den maade. Semmelweis søgte at bevise sin mening ved at lade de studerende rense deres hænder i et saa stærkt desinfektionsmiddel som klorkalkvand, og derefter paavise, at naar dette blev passet, kom der ikke nye tilfælde af sygdommen. Levy derimod nøjedes med teoretiske betragtninger, gjorde intet forsøg - men flyttede kort efter ind i den ombyggede fødselsstiftelse og fik hurtigt en ny epidemi!

Den 30. december 1865 døde Levy, og hans reservelæge Asger Snebjørn Nicolai Stadfeldt, der var født 1830 og havde taget lægeexamen 1854, overtog midlertidig stillingen som overaccoucheur. Der blev udskrevet konkurrence, og efter at have sejret i denne blev Stadfeldt

Asger Snebjørn Nicolai Stadfeldt.

F. 21 / 3 2830. D. 12 / 12 1896.

aaret efter fast ansat. Han forblev i sin stilling til sin død 12. december 1896. Det faldt i hans lod at indføre de reformer, som blev af den største betydning ikke blot for vor fødselsstiftelse, men for alle fødselsstiftelser i verden, og tillige for jordmodervæsenet, idet det blev ham, som først indførte antiseptiken i fødselshjælpen.

Den skotske kirurg Lister havde, støttet paa Pasteurs paavisning af, at en vædske kun kunde raadne, naar bakterier fik adgang til den, faaet den idé, at det samme maaske var tilfældet med saarsygdomme, og hvis dette var tilfældet, maatte man forhindre, at bakterierne kom til saaret, eller ogsaa maatte man dræbe dem. Hans opgave blev dels saa vidt muligt at udelukke luften, hvori han mente

XII.

bakterierne fandtes, ved en forbindelse, dels at dræbe bakterierne ved hjælp af karbol. Listers resultater blev glimrende, og lidt efter lidt optoges hans metode i de fleste lande, om end med betydelig modstand fra mange sider. Et af de første lande, som kom med, var Danmark, hvor overkirurg Holmer paa kommunehospital og overkirurgen paa Frederiks hospital, den yngre Mathias Saxtorph, meget tidlig forsøgte metoden med udmærket resultat. Da *Stadfeldt* saa dette, fik han den tanke, at barselseber kun var en almindelig saarfeber, og han begyndte da at anvende vadskniver med karbol og desinfektion dermed, og det viste sig snart, at han var inde paa den rigtige vej. Omtrent samtidig gjorde man lignende erfaringer paa den lille fødselsstiftelse i Basel, men i de andre fødselsstiftelser var forholdene lige daarligere, og man drøftede for alvor helt at lukke dem. Det vakte derfor stor opsigt, da *Stadfeldt* i 1876 kunde forelægge sine udmærkede resultater paa en lægekongres. Fra den tid er barselseber ikke mere nogen svøbe, det er en sjælden sygdom, som i de fleste tilfælde kan undgaas. *Stadfeldt* hører derfor til en af menneskehedens velgørere!

Man famlede naturligvis i begyndelsen med hensyn til behandlingsmaaden ved fødsler, men lidt efter lidt blev man klar over, at det ikke saa meget drejede sig om luftens bakterier som om de bakterier, der klæbede ved hænder og instrumenter og ved den fødende selv, og derved blev behandlingsmaaden anderledes, det kom først og fremmest til at dreje sig om desinfektion af alle de ting, som kunde komme i berøring med fødselsvejene. Dermed fulgte ogsaa, at man saa vidt muligt skulde begrænse explorationerne.

Resultaterne er storartede, og man kan ikke godt tænke sig, at der skulde kunne komme store epidemier af barselseber igen. Optræder der flere tilfælde i en jordemoders praxis, maa der være noget galt, og der skrives ind derimod med stor bestemthed. Jordemoderen maa underkaste sig de forskrifter, som embedslægen finder nødvendige - ikke for hendes egen skyld, men for hendes patienters. Takket være vore udmærkede jordemødre falder antallet af barselsebertilfælde stadig. I 1932 forekom i hele landet 167 tilfælde, det laveste tal man endnu har set, og det vil sige, at blandt 1.000 fødsler forekom barselseber kun i 2,5 tilfælde. Af dødsfald forekom i samme aar 69 tilfælde, d. v. s. kun 1 dødsfald blandt 1.000 fødsler!

Leopold Mejer.
F. 1852. D. 1918.

Vi er nu naaet saa langt frem i udviklingen, at der ikke sker større begivenheder, før den gamle stiftelse i Amaliegade forlades og sammen med Frederiks hospital flytter til Rigshospitalet, hvor der saa sker den væsentlige ændring, at jordemoderskolen faar sin egen store afdeling med sine egne lærere og funktionærer. Dette skete i 1910. Senere følger saa jordemoderloven af 13. juni 1914 og endelig 1927 indførelse af en toaarig uddannelse, men alt dette hører nutiden til, som jeg ikke skal komme ind paa. Imidlertid hænder der dog et og andet, som jeg kort skal omtale.

Ser vi først paa lærerpersonalet maa det nævnes, at *Stadfeldt* døde 12. december 1896, og han efterfulgtes det følgende aar af *Leopold Meyer*, som efter konkurrence udnævntes til professor og overaccoucheur 1. juni 1897. Han var født 1852, havde taget medicinsk examen 1875 og var blevet dr. med. i 1880. Han vedblev at være forstander for jordemoderskolen indtil 1910. Han flyttede med til Rigshospitalet som overlæge ved fødeafdeling A, men samtidig blev fødeafdeling B selvstændig og sæde for jordemoderskolen. Efter konkurrence blev *Erik Hauch*, som var født 1871, og som havde taget medicinsk examen 1896 og var blevet dr. med. 1902, overlæge ved denne afdeling og leder af jordemoderskolen. I 1917 blev han professor.

Men allerede aaret før *Stadfeldt* døde, fik man en særlig lærer for læredøtrene, en lægekyndig hjælpelærer, som det kaldtes. Denne stilling fik *Emmerik Ingerslev*, hvis fortrinlige arbejder over fødselsvidenskaben og dens historie indeholder saa mange bidrag til jordemodervæsenets historie. Han var født 1844, havde taget medicinsk examen 1869 og var blevet dr. med. 1879. Han bestred denne lærerstilling fra 1. september 1895 til august 1903. Ved hans ansættelse omordnedes examenskommissionen lidt, idet denne lærer blev examinerator sammen med professoren, medens sundhedskollegiets medlem og stadslægen kun blev bisiddere, som dog kunde stille enkelte spørgsmaal navnlig med hensyn til jordemoderens forhold til det offentlige.

Ingerslev fratraadte som sagt 1903, og han efterfulgtes af *Vilhelm Lauritzen*, som var født 1856, men som allerede døde 1909. Om ham kan jeg henvise til afhandlingen om Tidsskrift for jordemødre.

For overjordemødrenes vedkommende omtalte jeg sidst md. *Sachmann*. Hun havde 25 aars jubilæum 1. maj 1851 og fik i den anledning af direktionen en sølvkaffekande med inskription, men aaret efter søgte hun sin afsked. *Levy* indstillede distriktsjordemoder *Else Cathrine Aagaard*, og hun aflagde ed 4. juni 1852, men allerede aaret efter trak hun sig tilbage og afløstes af distriktsjordemoder *Pouline Marie Jacobsen*, der aflagde ed 21. juni 1853 og beholdt stillingen til 1860. Hendes efter-

følger blev fru Johanne Henriette Marie Welding, der aflagde eden 20. august 1860 og som 1874 afløstes af fru Jørgel Cathrine Wegener, som aflagde ed som overjordemoder den 16. juli 1874. Hun var den sidste overjordemoder paa den gamle stiftelse, og hendes udmærkede dygtighed anerkendtes ved, at hun den 27. maj 1903 dekoreredes med fortjenstmedaillen i guld. Hun fratraadte 1910, og som den første overjordemoder ved Rigshospitalets fødeafdeling B og jordemoderskolen ansattes frk. Johanne Rødtness.

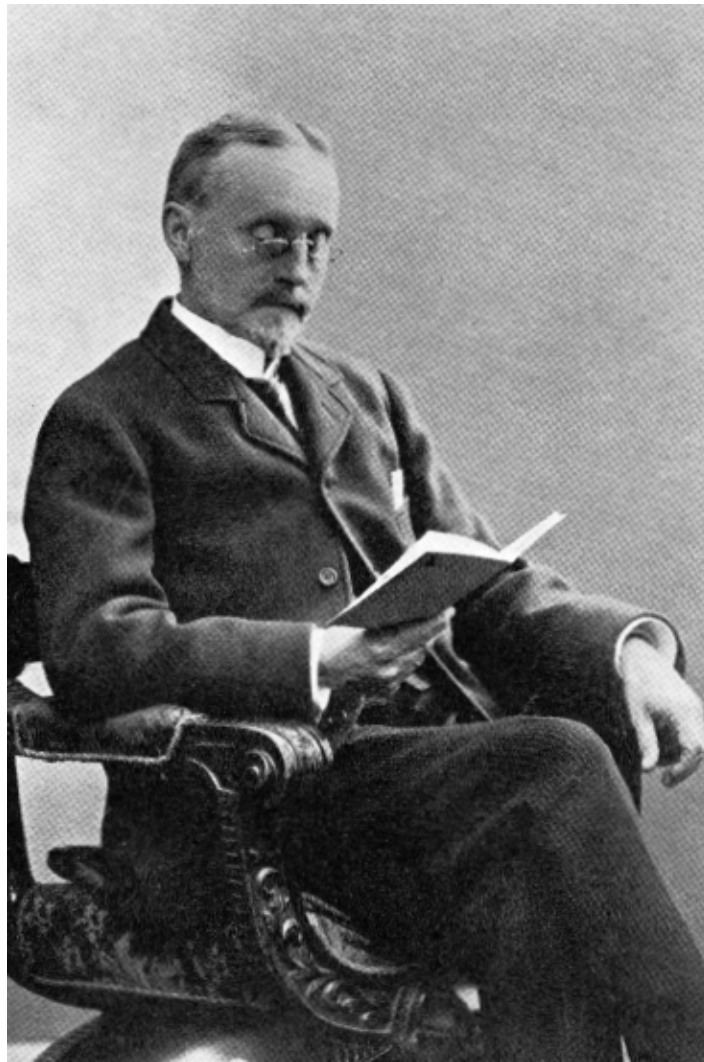
Ved kgl. resolution af 29. juni 1860 havde overjordemoderen faaet 200 kr. (100 rd.) til medhjælp, men 14. december 1881 bestemtes, at disse penge skulde inddrages, og i stedet for skulde der ansættes en reservejordemoder med en lønning af 300 kr. og fri station, sikkert en meget bedre ordning. Vi har tidligere set (s. 98), at man nærede betænkelighed ved at have to fast ansatte og den gang foretrak at lade overjordemoderen selv sørge for sin assistance, men disse betænkeligheder var man altsaa nu kommet fra.

For læredøtrenes vedkommende ændredes forholdene paa flere maader. For det første ophævedes ved kgl. resolution af 23. oktober 1866 den fri undervisning for byens koner, de skulde for fremtiden betale 25 rd. for undervisningen, men ved resolution af 1. maj 1899 ophævedes alle særlige regler for de københavnske læredøtre. Antallet af læredøtre forhøjedes til 32, hvoraf de 2 eller „som regel højst“ 4 skulde være fra København. Imidlertid var der allerede i maj 1895 kommet bestemmelse om forlængelse af læretiden fra 9 maaneder til et aar. Senest en maaned efter ankomsten skulde der holdes en prøve i læsning og skrivning samt forstandsøvelse, og de elever, som ikke bestod, skulde bortvises. Samtidig kom der bekendtgørelse om, at stiftelsen ikke mere skulde holdes lukket i juli og august, som man i mange aar havde gjort som en foranstaltning mod de voldsomme barselbepidemier. Tillige bestemtes det, at der for undervisningen skulde betales 50 kr. ialt og for kost og ophold 95 øre daglig, hvorfor der ved optagelsen skulde deponeres 200 kr., medens resten skulde betales ved afgang fra stiftelsen.

Man kom nu ogsaa bort fra bestemmelsen om, at jordemødre skulde være gifte og have faaet børn, og dette fik en overordentlig stor betydning, for nu varede det ikke længe, inden personer af ganske andre samfundsklasser end tidligere strømmede til, og man kunde vælge mellem vel uddannede unge kvinder.

Disse unge ugifte jordemødre vakte stor opsigt, og jeg kan maaske bedst illustrere opfattelsen ved at fortælle en lille hændelse fra mit eget hjem. I 1889 tilkaldte min hustru til vor ældste datters fødsel den unge jordemoder frk. Hilda Høgsbro, datter af folketingets formand. Ved barnedaaben havde vi et lille familieselskab, hvortil frk. Høgsbro naturligvis var bedt. Imellem vore gæster var en af mine fastre, som blev meget interesseret for frk. Høgsbro, og efter festen sendte hun en lang beskrivelse af den til sin ældre søster, der var bosat paa New Zealand. Hun fortalte om frk. Høgsbro og endte med at sige: kunde Du tænke Dig, at madammen kunde være bedt med til barnedaab i Helsingør i vore unge dage? Hvor tiderne dog skifter!

For distriktsjordemødrene ændredes forholdene paa forskellig maade. Allerede 8. marts 1856 kom der lov om jordemødrenes lønning. Paa landet blev lønnen sat til 30 rd. med et tillæg af 10 rd. efter 10 aars tjeneste (1 rd. for hvert aar!). Tillige blev der givet vinterfoder til koen, men det var ikke det vigtigste: taxten forhøjedes til det tredobbelte! Gaardmænd skulde betale mindst 2 rd., husmænd 1 rd., inderster mindst 3 mk., men saa tilføjedes, at fattigvæsenet skulde betale 3 mk. Pensionen skulde bestemmes af amtsraadet, men kunde ikke overstige pengelønnen, iberegnet alderstillægget.

Emmerik Ingerslev.
F. 26 / 2 1844. D. 27 / 4 1916.

En ny lov kom 15. maj 1875, da man gik over fra daler til kronemønt. Samtidig forhøjedes atter lønningerne. Den faste løn sattes til 100 - 120 kr., alderstillæget blev efter 10 aar fremdeles 20 kr., men tillige kunde der efter 15 aars god tjeneste gives endnu et tillæg paa 20 kr. Gaardejere med mindst 3 tdr. hartkorn skulde betale mindst 6 kr. og fattigvæsenet 2 kr. Distriktsjordemødrene skulde ikke mere have en fjerdedel af taxten., naar fremmed jordemoder benyttedes. Der skulde udarbejdes en ny instrux, som kom 28. september 1877, hvori der skulde bestemmes, at fysikus kunde paalægge bøder til fattigvæsenet paa 2 - 100 kr. for overtrædelse af bestemmelserne. I 1893 kom der igen en ny lønningslov, hvor alle lønninger atter er sat op, denne gang til 130 - 160 kr., med to alderstillæg efter 10 og 15 aar hvert paa 40 kr., huslejegodtgørelsen i købstæderne blev sat til 60 - 80 kr. aarlig. Taxten blev ogsaa sat op og blev meget specificeret efter hartkornet. Gaardejere med over i 2 tdr. hartkorn skulde betale mindst 20 kr., og saa gik det nedad til inderster, der kun skulde betale 1 kr., men fattigvæsenet dog 4 kr. Pensionen blev ogsaa ændret, og navnlig bestemtes, at den efter 20 aars god tjeneste skulde være 250 kr., efter 25 aar 350 kr. Den 25. november 1896 kom der endelig en ny instrux, som i det væsentligste ligner de nærmest foregaaende og de efterfølgende.

Ser vi tilbage, kan man ikke andet end forbausnes over, hvor forholdene har forandret sig. Hvis det ikke var saaledes, at de aller fleste fødsler sker ved naturen og ikke behøver kunst-hjælp, vilde man ikke kunne forstaa, at nogen kvinde kom levende fra at føde i gamle dage. Dødeligheden har sikkert ogsaa været stor, og mange har sikkert været helt eller halvt invalider efter fødsler. Men undrer man

XIII

sig over forholdene i gamle dage, undrer man sig maaske lige saa meget over, hvor langsomt udviklingen er skredet frem, men dette er ikke noget særligt for fødselsvidenskaben, men noget lignende gælder paa mange andre felter. Det er navnlig i de sidste halvhundrede aar eller lidt mere, at udviklingen er gaaet frem med rivende fart som i alt lægevæsen.

Ser vi tilbage til den ældste tid, kan man næppe finde noget, som er blevet staaende, det skulde da være *Peder Plades* ord fra 1540

„Og naar I saa har en god jordemoder, I dannekvinder,
da løn hende vel for hendes umage!
Hun er da sin løn værd!”

OVERLÆGER OG PROFESSORER

Chr. Joh. Berger	1761 / 1771	Sylvester Saxtorph	1800 / 1840
C. E. M. Levy	1841 / 1865	Leopold Meyer	1897 / 1910
Mathias Saxtorph	1771 / 1800	Erik Hauch	1910
A. S. N. Stadfeldt	1866 / 1896		

SÆRLIGE LÆRERE FOR JORDEMØDRENE

Emmerik Ingerslev	1895 / 1903	Vilhelm Lauritzen	1903 / 1909
-------------------	-------------	-------------------	-------------

OVERJORDEMØDRE

Inger Pedersens	1750 / 1759	Pouline Marie Jacobsen	1853 / 1860
mdm. Fürste	1822 / 1826	Antoinette Louise Lange	1791 / 1807
Else Sophie Peber	1759 / 1763	Johanne Henriette Marie Welding	1860 / 1874
Frederikke Christine Sachmann	1826 / 1852	Ellen Marie Frost	1807 / 1822
mdm. Kreutz	1763 / 1771	Jørgel Cathrine Wegener	1874 / 1910
Else Cathrine Aagaard	1852 / 1853	Johanne Rødtness	1910
Karen Ørsløw	1771 / 1790		

PERSONREGISTER

AAGAARD, Else Cathrine, overjordemoder,	130.
AALBORG, Niels Mikkelsen, præst,	26.
AASHEIM, Arent Nicolai, professor,	93, 96.
ALBERTA, jordemoder,	23, 31.
ANCHERSEN, Ancher, provincialmedicus i Ribe,	42.
ANNA MARIE SCHWARTZ, jordemoder,	50.
ANNA SIBYLLA, jordemoder,	49, 56.
ANNA URIE COHN, jødisk jordemoder,	54.
ANNE KNUD TØMMERMANDS, jordemoder,	

XIII

BANG, Frederik Ludvig, professor,	93.
BANG, Jens, medicus ved Sorø akademi,	79.
BANG OLUF LUNDT, professor,	110, 117, 122, 124.
BARTHOLIN, Thomas, professor,	20, 22-24, 31, 37, 49.
BENDTE CHRISTINSDATTER, jordemoder,	55.
BENTE PEDERSDATTER, jordemoder,	49.
BERGER, Christian Johan, professor,	61-66, 68, 96.
v. BERGER, Johan Just, livlæge,	59.
BERKENTIN, Christian August, grev, gesandt i Wien,	61.
BERTRAM, Nicolai Frederik, læge,	50.
BING, Jens, den ældre, læge,	41-42, 44.
BING, Jens, den yngre, læge, accoucheur,	42-44, 45-47.
BITTERMANN, Cathrine Magdalene, jordemoder,	55 - 56.
BITTERMANN, Maria Magdalene, jordemoder,	55.
BOCKENHOFFER, Johan Philip, bogtrykker,	27.
BOJESEN, Boe, fysikus i Odense,	115
BORCH, Ole, professor,	20.
BOURGEOIS, Louise, fransk jordemoder,	30.
BOYE, Nicolai, kirurg,	36.
BRUENECH, Karen,	se Ørsløw.
BRYNHILD, jordemoder,	29.
BUCHHAVE, Rudolph, akademilæge i Sorø,	78-79.
DE BUCHWALD, Balthazar Johannes, professor,	38, 40, 47-48, 49, 54, 61.
DE BUCHWALD, Frederik, læge,	38, 44, 45, 49.
DE BUCHWALD, Johannes, professor,	33, 34-37, 38-39.

XIII

CALLISEN, Henrich, professor,	87-89, 92.
CHRISTI, jordemoder,	31.
CHRISTIERN I,	12.
CHRISTIERN II,	26.
CHRISTIAN (VIII), prins, guvernør paa Fyn,	115.
CHRISTINE TRØNNER, jordemoder,	31.
CLAUSEN, Henning Ditlev, kirurg, accoucheur,	38.
CRUSE, Christian Lodberg Friis, distriktskirurg i Lemvig,	84.
CRÜGER, Simon, livkirurg, generaldirektør for kirurgien,	38, 41-44, 59, 61.
DAHLERUP, Verner, professor,	12.
VAN DEVENTER, Hendrik, hollandsk fødselshjælper,	30, 37.
EICHEL, Johan, den ældre, stadsfysikus i København,	30, 33-36, 38, 39.
EICHEL, Johan, den yngre, fysikus i Odense,	41, 80.
ELISABETH HANSDATTER, jordemoder,	23, 31.
ELSEBETH MESSEMAGERS, jordemoder,	29.
EMHARD, Fridrich, jordemoderkommissionens bud,	52.
ESMAAR, Signe Nielsen, jordemoder,	27.
FLEMMING, Johan, kirurg,	53.
FLEMMING, Sophie Charlotte, jordemoder,	53.
FREDERIK I,	26.
FREDERIK V,	64, 87.
FRIDERICA LORENTZENS, jordemoder,	84.
FRIDSCH, Andreas Frausing, provincialmedicus i Ribe,	85-86.
FROST, Ellen Marie, overjordemoder,	98, 99.
FURSTE, overjordemoder,	97, 98, 99.
V. GRAM, Friedrich Carl, amtmand i Frederiksborg og Kronborg amter,	77.

XIII

GRELL, M. C., jordemoder,	79.
GULBRAND, Johan Vilhelm, livlæge,	75.
HACQUART, Christian Wilhelm, læge, kaldet PHILIP H. den unge,	34-37.
HACQUART, Philip, den ældre, livkirurg,	37.
HACQUART, Philip, den yngre, stadsfysikus i København,	33, 37.
HANSEN, Villars, Portner,	75.
HARPESTRENG, Henrik, læge,	11.
HAUCH, ..., amtmand i Viborg,	82.
HAUCH, Erik Sophus Adam, professor,	129.
HEEGAARD, Marie, jordemoder,	53.
HERHOLDT, Daniel, læge,	95.
HIPPOKRATES, græsk læge,	17.
HOLBERG, Ludvig,	30, 37.
HOLM, Thomas, inspektør,	75.
HOLMER, Valdemar, overkirurg ved kommunehospital i København,	127.
HOLSTEIN-LEDREBORG, Johan Ludvig, oversekretær i kancelliet,	47, 61.
VON HOORN, Johan, svensk læge,	39.
HOPPE, Børge Anton, stadsfysikus i København,	117, 222.
HORREBOW, Magnus, professor,	95.
HØGSBRO, Hilda, jordemoder,	130.
INGER KNUDSDATTER PEDERSENS, jordemoder ved den første fødselsstiftelse,	55, 58- 60.
INGERSLEV, Ove Emmerik Gustav Høegh-Guldberg, læge,	39, 80, 97, 98, 129, 131.
ISACHS, Juda,	54.
JACOBSEN, Poulina Marie, overjordemoder,	130.
JULIANE MARIE, enkedronning,	68-75.

XIII

KAAS, C. G., amtskirurg,.....	53.
KAREN PEDERSDATTER, jordemoder,.....	31.
KIRSTEN ASMUNDS, jordemoder,.....	31.
KISBY, mdm, jordemoder,.....	85.
KREUTZ, mdm., overjordemoder,	60, 75.
KRATZENSTEIN, Christian Gottlieb, professor,.....	93.
LABES, Inger, jordemoder,	53-54.
LABES, Martin, kirurg, oldermand,	53.
LANGE, Antoinette Louise, overjordemoder,.....	76, 96-97, 98, 99.
LAURITZEN, Johan Vilhelm, læge,	129.
LEVY, Carl Edvard Marius, professor,	107-111,117-120, 121, 126-127,130.
LIND, Jens Georg, stiftsfysikus i Viborg,	120.
LISABET, Niels Oelsens, jordemoder,.....	31.
LISBETH THOMSENS, kvaksalverske,.....	51-53.
LISTER, Joseph, engelsk kirurg,	127.
LOUISE, dronning,	57.
LUND, Barbara Christina, oldfrue,.....	75.
LUND, TROELS, historiker,.....	12, 16.
LUND, politibetjent,	111
MAREN STYRMANDS, jordemoder,	56.
MARIE HEEGAARDS, jordemoder,	53.
MARIE SVENDSENS, jordemoder,	54.
MAURICEAU, Francois, fransk fødselshjælper,	30.
MEYER, Leopold, professor,	129.
MUNTHE, Ludvig Hansen, biskop,	26.

XIII

MULLER, Johannes Elias, provincialmedicus paa Sjælland,	40.
A MØINICHEN, Henrik, læge,	23.
MØLLER, mdm., jordemoder,.....	97, 98.
MØLLER, Jacob Christian Johan Henrik Gundelach, professor,.....	122.
NESSLER, Johan Georg, kirurg,	55, 58.
NIELSEN, Hans,.....	26.
NUE, Niels Naur, læge,	125.
NYBOE, Clara Hansen, jordemoder,.....	107-110.
PASTEUR, Louis, fransk kemiker,.....	127.
PAULLI, Simon, professor,	20-22.
PEBER, Else Sophia, overjordemoder,.....	50, 60, 61.
PEDERSEN, Christiern, kannik, forfatter	16.
PETERSEN, mdm., jordemoder,	99.
PLADE, Peder, biskop,	12, 13, 14, 16, 132.
PRECHEUR, Johan Franciscus, livkirurg,	33.
RASCH, Claus, politimester i København,.....	32-33.
ROGERT, Johan Philip Kneyn, stiftsfysikus i Viborg,	51, 80-82.
RØDTNESS, Johanne, overjordemoder,	130.
SACHMANN, Frederikke Christine, overjordemoder,	99, 108, 109, 111, 130.
SAXTORPH, Mathias, den ældre, professor,	64, 68, 75, 82, 93, 95, 96, 100, 121.
SAXTORPH, Mathias, den yngre, professor, overkirurg ved Frederiks hospital,	127.
SAXTORPH, Sylvester, professor,.....	68, 95, 97, 98, 99, 100,104-107, 116, 121.
SCHEEL, Poul, reservelæge ved fødselsstiftelsen,.....	98.

XIII

SCHWARTZ, Anna Marie, jordemoder,	50.
SCHØHIEYDER, Johan Henrik, læge,	51.
SCHØNHEYDER, Johannes Franciscus, kirurg fødselshjælper,	38, 49.
SEMMELWEIS, Ignaz Philip, østerrigsk fødselshjælper,	121, 126.
SIGMUNDIN, Justine, tysk jordemoder,	30.
SIMENSØN, Jørgen, præst,	12, 15-16, 20, 52
SMID, Henrik, medicinsk forfatter,	12, 16-19, 20, 26, 30.
STADFELDT, Asger Snebjørn Nicolai, professor,	127, 128, 129.
STENO, Nicolaus, læge, naturforsker,	20, 23.
STRUENSEE, Johan Fridrich, læge, statsminister,	64, 65.
SVENDSEN, Marie, jordemoder,	54.
TETENS, Peder, biskop i Viborg,	80, 82.
TODE, Johan Clemens, professor,	93.
DE THURAH, Laurids Lauridsen, arkitekt,	68.
URNE, Ane Claus Urnes,	16.
WANDELER, Rudolph, stadsfysikus i København,	50, 54, 67.
WEGENER, Jørgel Cathrine, overjordemoder,	129, 130.
WELDING, Johanne Henriette Marie, overjordemoder,	130.
WICHMAND, Bertel, læge,	40.
WOHLERT, Hans Frederik, hofkirurg,	59.
WORM, Ole, professor,	20.
ØRSLØW, Karen, overjordemoder,	75-76, 96.
ØRSTED, Anders Sandøe, botaniker,	123.
ØRSTED, Hans Christian, fysiker,	122-124.

DAGLIGT LIV PAA JORDEMODERSKOLEN
FØR OG NU

AF JOHANNE RØDTNESS

EN JORDEMODERS PLIGT ER
at holde Fanen højt, altid være parat, altid paa Vagt
for sikkert og nænsomt at værne Moder og Barn.

HENDES RET BØR DERFOR VÆRE
at hun ikke i sin daglige Gerning hindres af
Ængstelser for en økonomisk sikret Alderdom.

Professor Dr. med. E. Hauch. Chef for Rigshospitalets Jordemoderskole.

Andreas Seidelin.

Direktør for Rigshospitalet 1910 - 1922.

H. F. Øllgaard.

Direktør for Rigshospitalet siden 1922.

**DAGLIGT LIV PAA JORDEMODERSKOLEN
FØR OG NU
AF JOHANNE RØDTNESS**

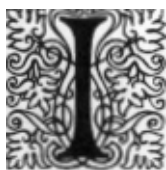
Jørgel Cathrine Wegener.
Overjordemoder paa den kgl.
Fødselsstiftelse 1874 - 1910.

Johanne Rødtness.
Overjordemoder paa Rigshospitalets
Fødeafdeling B. siden 1910.

JORDEMODERSKOLEN I AMALIEGADE, C: 1908 – 1910

I.

det danske Jordemodervæsenes Historie har Stabslæge *Gordon Norrie* ogsaa omtalt Jordemoderskolen. Stabslægen slutter med Aaret 1910, efter at have meddelt, at Jordemoderundervisningens Forlængelse fra 1 til 2 Aar tog sin Begyndelse 1927, og dermed er jo egentlig det væsentlige fortalt.

Dog kan der endnu være noget af Interesse at fortælle om de forløbne 25 Aar, hvilket jeg i det følgende skal forsøge, og jeg vil begynde med at fortælle lidt om Jordemoderlevernes Forhold den sidste Tid paa den gamle Stiftelse i Amaliegade.

Da vi i August 1910 forlod Fødselsstiftelsen i Amaliegade, hvor „Lotte” tildels var bleven fortrængt af Automobiler, og vi flyttede ind paa Rigshospitalets Fødeafdeling B., Juliane Mariesvej Nr. 14 den fremtidige Jordemoderskole, var det ikke alene en stor Forandring, men ogsaa en stor Forbedring for de Fødende saavel som for Jordemoderleverne.

I August 1935 kan Rigshospitalets Fødselsstiftelse saavel som Jordemoderskole fejre 25 Aars Jubilæum; en Institution af saa ung en Alder kan vanskeligt belyses „historisk” og Overjordemoder Frk. Rødtness har derfor valgt den bedst mulige Form for en „Historie”, idet Jordemoderlevnets daglige Liv og Forhold af idag er sammenlignet med Læredøtrenes fra Fortiden. „Sig mig, hvem Du omgaaes, og jeg skal sige Dig, hvem Du er!” er et Ord, der kan ombygges til: „Sig mig, hvor Du færdes, og jeg skal sige Dig, hvad Du bliver til!” - Anvendt paa vordende Jordemødre er det utvivlsomt, at de forbedrede Forhold, der her beskrives, har støttet Jordemoderstandens mangefold forøgede Anseelse gennem de seneste Aartier.

W. N.

Fig. 1. Fødegangen paa den gamle Fødselsstiftelse.
1. Døren til Patienternes Badeværelse.
2. Her skylles „Lejet” efter Fødslen – eller Kaffe-
posen - efter Omstændighederne.

Fig 2. Fødegangen benyttes som Operationsstue - til daglig var den iøvrigt Opholdsstue.

Fig. 4. En Patient ankommer og modtages i Porten. - Til venstre ses en Elev paa Vej efter Vand.

Uden at underkende Nødvendigheden af Filialerne, hvorhen man, dersom der ikke var Plads indenfor Stiftelsens Mure, sendte ikke alene Kvinder, der var i Fødsel, men ogsaa de, der ved Ankomsten havde født, er det givet, at selv med den omhyggeligste Behandling var disse udsat for adskillige Farer og Ubehageligheder, om ogsaa Fødslerne i de allerfleste Tilfælde forløb normalt. Man tænke sig en kold Vinterdag - eller Nat -, en Fødende bringes ind, efter at Fødslen er overstaaet - maaske foregaaet i Drosken - ; hun bliver behandlet i en lun Optagelsesstue

(den grønne Stue) for saa atter at blive bragt tilbage i Drosken og kørt til en Filial, hvor hun kun er diset af Filialindehaversken og en mere eller mindre kyndig Jordmoderelev, indtil Filialjordmoderen kan komme tilstede. - Havde den Fødende allerede født, skulde Eleverne bære hende fra Vog-

I.

nen op i Filialen; dersom Droskekusken var villig til at hjælpe hermed, blev han honoreret med 25 øre.

Paa Grund af Pladsmangel paa Fødselsstiftelsen blev i sin Tid Filialerne oprettede, i Begyndelsen vistnok hos Jordemødre, senere i mindre Hjem, beliggende i de nærmestliggende Gader: Adelgade, Borgergade, Klerkegade, o. s. v. Brugsgenstande som Fade, Bækkener, Forbindsstoffer, Sprit og Sublimat m. m. fik Filialerne udleveret af Fødselsstiftelsen. - Fik Barselkvinden Feber, kom Filialerne i Karantæne i kortere eller længere Tid. - Der var et bestemt Spisereglement, og Filialindehaversken fik i Betaling 2 Kr. pr. Fødende pr. Dag.

Første Reservelæge paa Fødselsstiftelsen havde Tilsyn med Filialerne ; Klinikisterne havde det daglige Tilsyn. - Filialindehaversken puslede, men Klinikisterne skulde daglig blandt andet kontrollere Temperaturerne og Pulsen. Filialjordemødrene og Filialindehaverskerne faar efter Overflytningen til Rigshospitalet en maanedlig Understøttelse.

Hvilken Betryggelse for den Fødende straks ved Indlæggelsen her paa Rigshospitalet at komme i en lun Seng i en varm Stue, hvor kyndig Hjælp er parat. Ganske vist har vi nu Afdeling C, men dertil henvises kun Kvinder, som ikke har eller kan antages at ville føde under Transporten, desuden er Fødeafdeling C en fuldtud moderne indrettet Afdeling.

Paa den gamle Stiftelse var selve Fødegangen, som laa paa 1. . Sal (se senere) paa een Gang det daglige Opholdssted for det vagthavende Personale og Operationsstue ved vanskelige Fødsler. (Betragt hosstaaende illustrerende Billeder).

Instrumenterne kogtes i en Kasse, anbragt paa et Gasapparat paa „Ventilen”, en Slags Bænk, der dækkede Varmeledningerne. De to Gasblus ud fra Væggen var ikke just nogen straalende Belysning. Paa Bordet stod de hvide Dunke med det sterile Vand. Fadene paa Bordet var naturligvis til Haandvask, her var ingen Vandhaner at lukke op og i med Albue eller Fod. Den store Kakkelovn tilligemed nogle Varmeledninger opvarmede paa kolde Dage let det store Rum - trods Trappegangen, der blandt andet førte ned til „den grønne Stue”, til Porten og til Overjordemoderens Lejlighed. Døren til højre paa Billedet førte ud til et mindre Køkken. Til venstre for Døren var der en Vandhane og en lille Vaskekumme. I en Balje under Kummen skyllede vi blodige Underlag fra Fødslerne, og under samme Vandhane skylledes Kaffeosen.

I Hjørnet til venstre for Vandhanen førte en Dør ind til Badeværelset. Vandet til Badet opvarmedes i en Kobberovn, den skulde skinne som en Sol. Ak og Ve om den løb over, det var Gangvagtens Arbejde at passe den. Jeg erindrer en Nat som Reservejordemoder, paa en Tid hvor man havde Fødegang paa 2. Sal (en Tid af Aaret flyttedes Fødegangen derop, for at der kunde luftes ud og gøres hovedrent paa 1. Sal), da løb Badeovnen over, saa Gulvet i Badeværelset og paa selve Fødegangen flød - jeg tør nok sige, der blev Opstandelse.

Yderligere til venstre for Døren til Badeværelset paa Væggen lige over omtalte Bænk, fandtes en Aabning med et Rør, der førte ned til Porten, herigennem gav Portneren ved Hjælp af en Fløjte blandt andet Meddelelse om Besøg til Eleverne (se Vignetten paa Side 135 (**billedet på side 125 af 147**)); naar Fløjtet lød, da et øre til Røret. Jordemoderlevernes Besøgsværelse bestod af et højst utiltalende noget afsides beliggende Rum. - En Fødendes Ankomst meldtes af Portneren ved 3 rungende Slag med en Klokke, der var anbragt over Porten under Fødegangens Vinduer (se Fig. 4). Til venstre ved Bordet var Pladsen beregnet for den vagthavende Reservejordemoder, Læger og Sygeplejersker. Her førtes Journalerne. Atter til venstre overfor Trappen havde Operationsbordet sin Plads (se Fig. 5), naar det ikke var i Brug. Til venstre for Trappegangen førte 2 Skydedøre til Barselgangen. Ved Forløsninger paa Fødegangen blev der trukket en

(XIV) DAGLIGT LIV PAA JORDEMODERSKOLEN FØR OG NU
I.

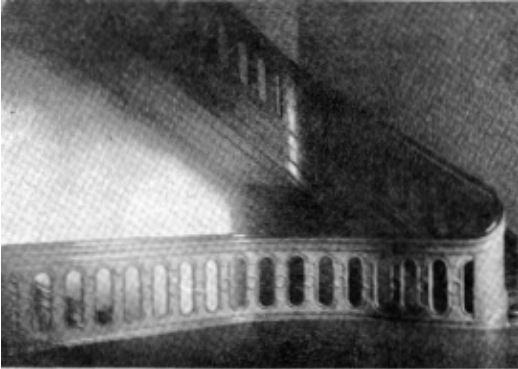

Fig. 5. Parti af den smukke gamle Trappe fra „den grønne Stue” til Fødegangen.

Fig. 6. „Med fuld Oppakning hjem fra Filialen”.

Fig. 7. Lægen undervises i Børnevask - af Jordmodereleven.

Fig. 8. Ogsaa Barselgangen er belagt. Reservelægen (nu Prof. E. Hauch) afslutter Stuegangen.

Fig. 9. Journalføring paa Fødegangen paa Rigshospitalet.

Portiere af Vaskestof for denne Dør. Der blev sat Vagt ved Trappegangen, saa Uvedkommende ikke fik Adgang. Ved Besøgstid gik Publikum denne Vej til Barselgangen, dog hændte det engang, at en Soldat blev Vidne til en Forløsning, idet Vagten antog Soldaten for at være en Læge i Uniform ; enhver var optaget af sit, hvorfor ingen opdagede den stærkt interesserede Tilskuer før bagefter. Som man ser, var Forholdene meget enkle, ret primitive, og ikke just lette at holde hygiejniske. Paa Væggen til venstre for Døren til Barselgangen fandtes en Hustelefon til Lægerne. Professoren skulde tilkaldes ved vanskelige Forløsninger. Om Natten skulde Reservejordmoderen personlig kalde. Man skulde da over Barselgangen og selv lukke sig ind i Professorens Soveværelse, tænde et Stearinlys og afgive Beretning om Tilfældet.

Bytelefonen var anbragt lige ved Reservejordmoderens Vagtplads. Pudsige Oplevelser fandt naturligvis Sted der som her; en Dag telefonerede en af Lægerne hjem for at høre, om der var noget særligt paa Afdelingen, en brav Jyde var Telefonvagt - en Kammerat spurgte:

„Was ist los” - , hvortil den første sagde: „ja, det var ham Lohse, hvodden ku do da vied de” (det var Dr. Lohse, der havde ringet).

En anden Dag kom samme Læge hjem fra Byforretning, sagde til samme Elev „Aah, kunde jeg ikke lige faa et Par brune Draaber”. „Jow”, sagde Eleven og kom med Secaleflasken:

Doktoren mente Kaffe.

I Køkkenet paa Fødegangen var paa den ene Side ind i Muren anbragt et Komfur, hvorpaa der stod en stor Kobberkaffekedel skinnende blank, altid i Kog dog ikke altid til Kaffe, men i Tilfælde, hvor man skulde bruge varmt Vand i en Fart.

Fra Køkkenet kom man ind i Pakkestuen. Her opbevaredes det rene Tøj, og her pakkedes de Ting, som skulde steriliseres ; man havde ikke Sterilisationsovne paa Fødegangen ; det der skulde steriliseres, bragtes over paa selve Hospitalet. Havde man ikke tilstrækkeligt varmt Vand, maatte Jordmodereleverne hente dette i en stor Kande ovre paa Hospitalet. Igennem en Mur, der adskilte Stiftelsen fra selve Hospitalet, førte en Dør, og der fandtes en Varmtvandshane. (Se Billedet Fig. 4, hvor man er paa Vej med Kanden).

Fra Køkkenet paa 2. Sal kom man ind i Elevernes Spisestue, et smalt Rum, lige Plads til et Bord med Bænke ved hver Side. Her fandtes Hylde, som tjente til Plads for Jordmoderelevernes Madkasser. Ved Ankomsten skulde Eleverne købe en Madkasse, hvori man anbragte sin medbragte Kop, Ske, Gaffel og Kniv. Ligeledes skulde man heri opbevare Kaffe, Sukker og Smør. Hver Uge fik man udleveret 1/ 4 Pund Kaffe, 1/2 Pund Sukker og hver Dag 2 Brikker Smør circa 20 Gram. Som Dug anvendtes et Stiklagen. Om Morgenen fik hver især 2 Kryddere til Kaffen. Til Middag blev Formaden serveret i en hvid Skaal, Eftermaden paa en Tallerken anbragt ovenpaa Skaalen, men det var ikke ualmindeligt, at Eftermaden paa Vejen fra Hospitalskøkkenet havde fundet Vej til Formaden. Aftensmaden, saa og saa mange Stykker henholdsvis Rug- og Sigtebrød med Paalæg, blev serveret paa en stor Bakke, og det var aldeles ikke noget Særsyn, at se Kakerlakerne boltre sig i dette; men vi havde Arbejde nok, det giver Sult, og som bekendt er Sult den bedste Kok.

Een Fordel havde Fødegangen - nemlig den, at den vagthavende Jordmoder sad omtrent som Centrum i sit Rige, idet Fødestuerne (5 ialt) laa dels lige foran og dels lige om Hjørnet for den Plads, hvor hun sad. Man havde i et Nu Føling med, hvad der skete, og kunde i en Fart være der, hvor det tiltrængtes mest.

For Eleverne var der tre faste Vagter. 2 Elever var Gangvagte, 1 Telefonvagt og 1 „ung Pige”. Der var circa 32 Elever - lige mange paa Fødegang og Barselgang, et halvt Aar paa hvert Sted.

Man modtog Fødende Døgnet rundt. Et vist Antal Elever havde Vagt i 24 Timer uden Fritimer, og Natten derefter kunde det hændes, at man maatte følge Fødende paa Filialer.

Der blev som Regel sendt 2 Elever med om Natten. Det kunde hændes, at Fødslen foregik i Drosken, derfor havde vi Tæpper, Lagner og Voksdug med. Navlegarn, Saks og et Sæt Vendings Slynger havde vi i en lille Lærredspose hæftet foran paa Kjolen under Forklædet. En Lygte medbragtes, dels for at se i Vognen, hvis Fødslen skulde komme paa, men ogsaa for at kunne se paa Filialernes Trappegange; - der var ikke Trappelys alle Steder. Fig. 6 viser en Hjemkomst fra Filial: 2 Elever med fuld Oppakning.

I.

Det var ikke ualmindeligt, at der var født før Filialjordmoderen kom tilstede. I Begyndelsen af Læreaaret var man ikke helt stolt i denne Situation, men senere betragtedes det som en stor Gevinst at ordne Fødslen paa egen Haand, og Filialjordmoderen, der kun fik 6 Kr. for hver Fødsel, var ikke ked af, at alt var i Orden.

Inden Udgangen af Elevaaret skulde man i Filial paa egen Haand have betjent 2 Fødende.

Fig. 10. „Kaffe-kom-sammen” i Amaliegade.

Fig. 11. Søndagsflaget er hejst.

Som Regel fik Eleverne en Time teoretisk Undervisning daglig henholdsvis af Professoren og af en anden dertil ansat Læge.

I November 1903 blev Dr. med. *Wilhelm Lauritzen* Professor *Ingerslevs* Efterfølger som Lærer ved Jordemoderskolen ; han døde 31. . Januar 1909. Dødsbudskabet vakte stor Sorg blandt de danske Jordemødre. (Se Tidsskrift for Jordemødre Nr. 6, 1909.)

Første Reservelæge Dr. med. E. Hauch blev Dr. Lauritzens Efterfølger.

Den praktiske Undervisning var for en stor Del Reservejordmødrenes Opgave under Tilrettelæggelse, Ledelse og Opsyn af Overjordmoderen. -I Aarets Løb havde Jordmodereleverne circa 20 Fødsler. - De lærte blandt andet at suturere mindre Bristninger i Perinæum, at tage Urin og havde en Fremtrækning. Eleverne skrev i Aarets Løb en Journal over et Fødsels Forløb, ellers blev Journalerne skrevet af Lægerne og Reservejordmødrene.

Naar Jordmodereleverne var bleven tilstrækkelig kyndige, underviste de Klinikisterne i Barnevask. (Se Fig. 7.)

Nogen bestemt Uniform var ikke paabudt, men Eleverne skulde anvende hvide Forklæder. Kjolen skulde være af Vaskestof. Det kunde hænde, at enkelte anvendte blaa Nederdel, dertil en grøn, gul eller rød Bluse, en skøn Farvesymfoni!

Paa Fødegangen maatte man kun en Gang om Ugen gaa ud om Aftenen; da havde man fri fra Kl. 3 om Eftermiddagen, efter at have vaaget Natten i Forvejen.

Dersom intet talte derimod, bragtes de Fødende paa Barselgangen 2 Timer efter Fødslen. Hertil anvendtes en almindelig Baare. Denne Transport besørgede Eleverne, men den var ikke helt let, værst var det dog, naar Patienten skulde bringes paa den nye Afdeling. For at komme dertil, skulde man passere en saa smal Døraabning, at Barselkvinden maatte løftes fra den første Baare over paa en smallere; det var næsten et Kunststykke at kommen igennem.

Endnu værre var det, naar der skulde være „Kejsersnit”, og Patienten skulde bringes fra Fødegangen til gynækologisk Afdeling, hvor Operationsstuen fandtes, og derfra til Barselgangen. For at komme til gynækologisk Afdeling skulde man opad en meget snæver og meget stejl Trappe. Transporten her besørgedes af Læger. (Fig. 3 viser den stejle Trappe.)

I de senere Aar var der 2 Reservejordmodre, der skiftede Vagt hver 12. Time. Hver Uge skiftede man fra Dag til Nattevagt, men for da at have nogle Timers Frihed, maatte man først have 18 Timers Vagt.

Gagen var 25 Kr. pr. Maaned, fri Kjole, men ikke Vask.

Alt vedrørende Instrumenter, Forbindssager, Stillen frem til vanskelige Fødsler o. s. v., Ordning af Bytasker (Byens Jordemødre eller Læger kunde der som her i vanskelige Tilfælde tilkalde Stiftelsens Læger til Ubemidlede), Tøjforbrug, Renholdelse m. m. sorterede under Oversygeplejersken og hendes Assistent. Mange vil her med Tak mindes Oversygeplejerske Frk. *Marie Nielsen* (gamle Nille); thi hun var i Virkeligheden Jordemoderlevernes Ven.

Ved Overflytning af Elever fra Barsel- til Fødegang, hvilket skete circa hver 4. Uge, skulde Eleverne vaske Haar og i Bad.

Badeværelset, der laa i en af Baggaardene, havde vi tilfælles med Ammerne. Vi skulde selv fyre op i Badeværelset.

PAA BARSELGANGEN

Baade 1. og 2. Sal benyttedes hele Aaret som Barselgang. Her var Plejemoder Frk. *Kirsten Qwist* den ledende, bistaaet af 2 Oversygeplejersker samt flere Assistentter og Jordemoderleverer. For Frk. Qwist var vi straks helst krøbet i et Musehul, men da dette var en fysisk Umulighed, maatte vi blive paa „Arenaen”. Vi blev da ogsaa snart klar over, at Frk. Qwist var en Dygtighed, og at det var hende magtpaaliggende at dygtiggøre os.

Morgengerningen begyndte Kl. 6, man skulde være færdig til Klokken 8 ½, til Stuegangen kom. Man gik først Stuegang hos de nyankomne, de der havde født i Løbet af det sidste Døgn. Der var Aftenstuegang Kl. 6, og Kl. 8 var Dagvagten færdig. Jordemoderleverne havde i Dagens Løb 1 - 1½ Fritime.

Jordemoderleverne havde i Almindelighed 2 Mødre og 2 Børn at passe, i travle Perioder 2 Mødre og 3 Børn eller omvendt.

Dersom der var det mindste ud over det almindelige at iagttage ved Moder og Barn, kunde man heller ikke naa mere, saafremt den paabudte Renlighed skulde overholdes.

Med Undtagelse af den nye Afdeling og „Rekonvalen”, var der kun 2-Sengs Stuer, men paa Tider, hvor der var overfyldt, maatte selve Gangen tages i Brug (se Fig. 8), og selv om man her anbragte Skærme om Sengen, var det dog som paa Alfarvej.

De store Afstande fra de fleste af Stuerne til Køkken, Skyllerum og Linnedskabe besværlig-gjorde i høj Grad Arbejdet. Men et rent Puslespil var det dog, naar man efter at være færdig med at gøre Moder og Barn i Stand havde vasket Porcelain og gjort Stuen i Orden og kun havde Gulvvasken tilbage, at faa fat i en Spand, Gulvskruppe og ditto Klud. Det vilde have lettet Arbejdet betydeligt bare at have haft endnu et Par Eksemplarer af ovennævnte Genstande.

De, som var saa heldige at staa sig godt med Nattevagten, Madam Olsen, en flink og hjælpsom Kone, vilde om Morgenen bag Døren paa Stuen finde de herlige tre Ting: Spand, Klud og Skruppe, aah, hvor der blev hængt i for at blive færdig.

Med Hensyn til de lange Afstande, hvem husker saa ikke Nøglen med den store Metalplade til W. C., hvortil man kom igennem en Labyrinth af Baggaarde.

Hver Onsdag var der Barsedaab, dertil anvendtes en stor Stue med Altertavle og Døbefont. Det var en af Elevernes Pligter at være med til at bære Børnene til Daaben. Børnene blev i den Anledning pyntede med et Stiklagen.

Om denne Daab er der gaaet sære Frasagn, som jeg ikke skal komme ind paa. I Virkeligheden følte vi det alvorligt nok, men der var altid mange Børn, og noget af det højtidelige kunde ligesom flygte lidt, idet et Barn kunde tabe en Strømpe eller Sok, eller Stiklagenet kunde glide for meget tilside. - Det kunde Præsten pludselig paatale, og dette kunde komme til at virke lidt komisk.

Vi boede fra 2 til 6 Elever i et Værelse. Bekvemmeligheder var der ingen af. Plejemoderen havde Tilsyn med Værelserne, ligeledes Opsyn med de syge Jordemoderleverer. Var man for syg til at ligge paa sit Værelse, blev man anbragt i et daarligt oplyst Rum, „Fængslet”, det var beliggende paa Barselgangen ved Siden af Køkkenet. Var Sygdommen af særlig alvorlig Art, indlagdes man paa

selve Frederiks Hospital.

Som en stor Forbedring her, blev der et af de sidste Aar indrettet en Barselsengsstue til Spisestue, tidligere sad man paa Ventilen, Bænken der dækkede Varmerørerne.

Selv om vi var meget optagne af Arbejdet paa Barselgangen, var der dog mange, der følte det som en Hvile at komme der. Man havde sine Aftener i Fred, og kunde sove om Natten, og havde en Fridag hver 10. Dag.

Som Regel vaagede kun een Jordemoder elev paa hver Sal, og da sov man hele næste Dag; dog skulde man naturligvis følge den teoretiske Undervisning.

Naar man var færdig efter Stuegang, og der ikke var andet at gøre : lave Juter, Tamponer o.s.v., kunde man nu og da finde Tid i Dagens Løb til at læse Lektien til næste Dag, og derved faa lidt af Aftenen til at hvile i, og en sjælden Gang Tid til at gaa ud.

Til Lyspunkterne i den graa Tilværelse hørte først og fremmest dette, at man uvilkaarligt fik Interesse for Jordemodergerningen, dernæst Kammeratskabet. Man rystedes sammen, besøgte hinanden paa de absolut ikke hyggelige Værelser (se Fig. 10). Her diskuteredes Dagens Begivenheder m. m., de Overordnede fik et herligt Hip - noget der sikkert hører alle Tider og Steder til.

Forskellen paa Hverdag og Søndag betegnedes ved, at Flaget gik til Tops nede i Gaarden, der stødte op til Overjordemoderens Have (se Fig. 11).

Juleaften havde vi Juletræ paa 2. Sals Fødegang.

Om Sommeren gav Hospitalet Skovtur til Springforbi, vi kørte i Charabanc derud, og i Skovløberhuset drak vi Kaffe og spiste den virkelig gode medbragte Mad. En eller to af de Overordnede var med og gjorde alt saa festligt for os som muligt.

Vi var glade og taknemmelige for Turen og den skønne Natur ; Samværet i den herlige Luft gav os friske Kræfter til at fortsætte.

Aaret som Jordemoder elev paa den gamle Fødselsstiftelse var meget strengt, dog var der en egen Charme over det derinde, og jeg vilde nødigt have undværet Uddannelsen der.

Overjordemoder Fru *Jørgel Wegener* udførte igennem de 36 Aar, hun var ansat paa den kongelige Fødselsstiftelse, et stort og fortjenstfuldt Arbejde, var en uvurderlig Hjælp og Støtte for Professor *Stadfeldt* ved Indførelsen af Antiseptiken paa Fødselsstiftelsen. Fru *Wegener* hyldedes som et lysende Eksempel for de danske Jordemødre, (se Tidsskriftet for Jordemødre Nr. 11. 1899. Om Ansættelse og Afsked se Stabslæge *Norries* Beretning).

Fru *Wegener* døde i Juni 1914.

Naar vi nu og da forsøgte os og fik indført mindre Forbedringer, sagde Professor *Leopold Meyer*: „Vent til vi kommer ud paa det nye Righospital, saa faar I det som smaa Prinsesser”.

Professor *Leopold Meyer* var en sjælden dygtig Lærer, forstod at paapege netop det, det kom an paa i det givne Tilfælde, - forstod at slaa det fast, saa det aldrig glemtes. Trods sit tilsyneladende strenge Ydre var Professoren et ualmindeligt forstaaende Menneske, havde, som man siger, Hjertet paa rette Sted.

Professoren blev Jordemoderstanden en god Ven og en stor Støtte og med oprigtig Sorg modtog alle Jordemødre Budskabet om hans Død den 23. Maj 1918, (se Tidsskrift for Jordemødre Nr. 19, 19 18, og Stabslæge *Norries* Beretning).

Selv om vi ikke fik det som Prinsesser, blev Forholdene dog betydelig bedre, hvilket man vil se ved at sammenligne det foregaaende med følgende Afsnit.

II.

JORDEMODERSKOLEN PAA RIGSHOSPITALET 1910 - 35

Den 18. August 1910, da Rigshospitalet lukkede sin Port i Juliane-Mariesvej 14 op for Svangre og Fødende, blev en stor Mærkedag i den kongelige Fødselsstiftelses Historie. Fødselsstiftelsen var nu delt i 2 Afdelinger, A og B ; Afdeling A, hvor de unge Læger herefter skulde have deres obstetriske Uddannelse, og Afdeling B blev den fremtidige Jordemoderskole.

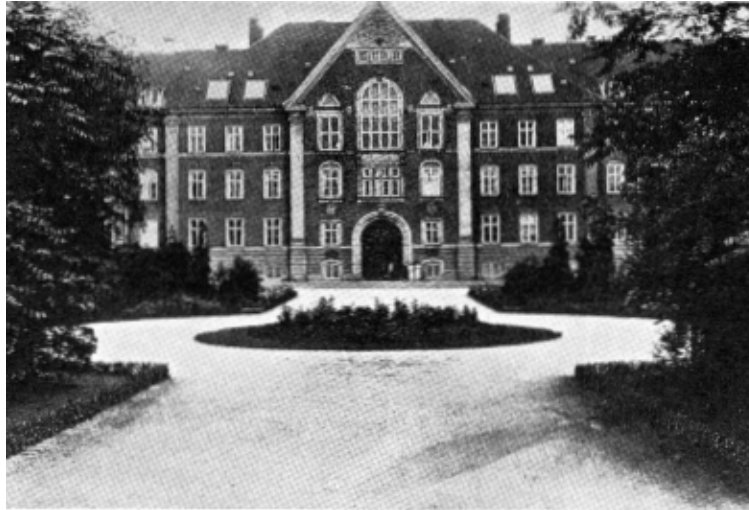

Fig. i 2. Indgangsportalen til den nye Fødselsstiftelse.

Den første Direktør for Rigshospitalet blev *Andreas Seidelin*, som afgik paa Grund af Sygdom 30. Juni 1922, og efterfulgtes af nuværende Direktør *H. F. Øllgaard*.

Hospitalsforvalter *Hundertmark* fra den gamle Stiftelse fortsatte her; han døde 7. Oktober 1913, og efterfulgtes af nuværende Hospitaisforvalter *Kjeld Nielsen*.

Den officielle Indvielse af Rigshospitalet fandt Sted den 3. September 1910 i Overværelse af Deres Majestæter *Kong Frederik* den 8. og *Dronning Louise* samt Deres Kongelige Højheder *Kronprins Christian* og *Kronprinsesse Alexandrine*. De Kongelige var meget interesseret i at se de forskellige Afdelinger.

Nuværende Chef Professor Dr. med. *E. Hauch* blev efter Konkurrence ansat 1. August 1910 som Jordemoderskolens første Leder. Første Reservelæge blev Dr. *Axel Brun*, nuværende Overlæge paa Frederiksberg Fødehjem, som afløstes 1915 af Dr. *Axel Tofte*, nu Overlæge paa Rigshospitalets Fødeafdeling C. Han efterfulgtes 1920 af Dr. *Poul Zachariae*. 1923 blev Dr. *Peter Varning* første Reservelæge; foruden at have Privatklinik er han nu Overlæge ved Sct. Josefs Hospital. 1929 overtog Dr. *Otto Nyeborg* første Reservelægestillingen; han har nu Privatklinik i Bredgade i en Del af det gamle Frederiks Hospital.

Fra har Dr. med. Holger Devantier været første Reservelæge, og agter i nær Fremtid at deltage i Konkurrencen om Professoratet i Obstetrik og Gynækologi ved Rigshospitalets Fødeafdeling A.

Oversygeplejerske Frk. *Marie Nielsen*, „gamle Nille”, der i en Aarrække var ledende Syge-plejerske paa den gamle Stiftelse paa Fødegangen fulgte med herud og fortsatte som Oversygeplejerske paa Fødegang B; hun tog sin Afsked i. November 1912. Frk. *Nielsen*, der gennem de mange Aar ved sin ansvarsfulde Stilling havde betydet saa meget for Fødselsstiftelsen, fik ved sin Afsked Fortjenstmedaillen i Sølv.

1912 ansattes Frk. *Karen Aaberg* i Frk. *Nielsens* Sted. Frk. *Aaberg* tog sin Afsked i 1918 og nuværende Oversygeplejerske Frk. *A. M. Andersen* „Missen” overtog derefter Stillingen.

Oversygeplejersken fra Barselgangen paa den gamle Stiftelse Frk. *Schake-Andersen* ansattes her paa Barselgangen som den første Plejemoder; hun døde paa Boserup Sanatorium den 20. April 1914.

Oversygeplejerske Frk. *Fanny Raaschou* fra Fødegang A, blev 1. Juni 1914 Plejemoder paa Barselgang B; hun tog sin Afsked 1. September 1933, og afløstes af nuværende Plejemoder Frk. *Johny Henriksen*.

Oversygeplejerske Frk. *Fanny Hansen* fulgte med herud fra den gamle Plejestiftelse og fortsatte paa Plejegangen her som ledende Sygeplejerske paa Afdelingen for Svangre og den gynækologiske Afdeling. Frk. *Fanny Hansen* døde 6. December 1921 og afløstes af nuværende Oversygeplejerske Frk. *Jensine Frederiksen*.

Som den første Overjordemoder paa Jordemoderskolen her ansattes jeg 1. August 1910. Kongelig Udnævnelse fik begge Afdelingers Overjordemødre i 1919.

Ved Overflytning af en Institution som den kongelige Fødselsstiftelse til Rigshospitalet er det forstaaeligt, at ikke alt straks kan være i Orden. Man maatte saaledes fra Fødeafdeling B ved den første Fødsel laane Navlesaks paa Fødeafdeling A; naa, det havde ingen Hast for Barnets Vedkommende, da det var macereret. Fødslen foregik saa hurtigt efter Indlæggelsen, at den fandt Sted paa den „grønne Stue”. Det var den første Fødsel, men Nr. 2 Fødende; den først indkomne Fødende Nr. 1 fik nemlig Tvillinger der blev døbt, Frederikke og Juliane Marie.

Benævnelsen „grønne Stue” er bibeholdt fra den gamle Stiftelse for Optagelsstuen.

Af Hensyn til Jordemødre, der ikke har set den nye Jordemoderskole, skal jeg til Sammenligning af det gamle og nye fortælle lidt om Lokaleforholdene m. m. Efter at være kommet igennem Fødselsstiftelsens Port og Gaard eller Have har man Indgangen til Fødeafdelingerne lige for (se Fig. 12).

Til venstre Fødeafdeling A til højre Fødeafdeling B. Man kommer ind paa selve Fødegangen, og har for sig en lang Gang, hvis Vinduer vender ud til „Ringvejen” (en Vej, der blandt andet omringer 10 Pavilloner for kirurgiske og medicinske Patienter, samt Kirke og Grønnegaard), lige indenfor Døren til venstre findes Badeværelse og W. C. for Fødende, ved Siden af dette et Skyllerum. Lige overfor Badeværelset til højre ligger „den grønne Stue”. For et Aar siden er der paa Fødegangen opført en Skillevæg, der adskiller „den grønne Stue”, Skyllerum og Badeværelse fra den øvrige Fødegang, og derved er dannet et Rum, hvor der er Plads for Fødende, mens de venter, samt for disses Paarørende.

Ud til den først omtalte lange Gang frem efter paa samme Side som den „grønne Stue”, ligger 8 Fødestuer, en mindre Vagtstue og et Tekøkken (4. Fødestuer paa hver Side af Vagt-stuen).

Paa venstre Side af Fødegangen findes Borde med forskelligt, der er nødvendigt til Brug ved Fødslerne, og ikke kan have Plads paa Fødestuerne. Midt paa Gangen staar et Par Borde, hvor blandt andet Journalerne føres (se Fig. 9), samt en Ambulance paa Hjul). For Enden af Fødegangen findes endnu et Skyllerum, hvor blandt andet blodigt Tøj afskylles; her er tillige Aflukke for smudsigt Tøj, et Kogekar for Bækkener m. m., en Skakt hvorigennem det smudsige Tøj i Sække kastes for hvert Døgn, og 2 W. C. for Personalet. Til højre for sidstnævnte Rum - i vinkelret Forbindelse med før omtalte lange Gang - har vi atter en lang Gang; her ligger en stor Vagtstue for Jordemoderelever og et Arkiv, hvorfra man kommer ind paa Professorens Kontor. Lidt længere fremme ligger et Kogesterilisationsrum og Vaskerum (til Haandvask), derfra kommer man ind i Operationsstuen, hvorfra en Dør fører ud til Gangen. Ved Siden af Operationsstuen er der endvidere 2 Værelser, det ene for en Sygeplejerske, det andet for en Reservejordemoder. Lige overfor Operationsstuen er et Badeværelse til Brug for Sygeplejersker og Jordemødre. Ved Siden af Badeværelset findes et Rum til Opbevaring af Instrumenter m. m., imellem disse 2 Rum findes en Elevator, hvor der er Plads til en Seng.

- 1) Transporten af de Fødende og Barselkvinderne hører med til de store Lettelser for Eleverne her. Hvis Fødselen er forløbet normalt, køres Barselkvinden med sit Barn 2 Timer efter Fødselen paa Ambulancen ind i Elevatoren og op paa Barselgangen.

For Enden af Gangen fører en Svingdør ud til en Trappegang, der fører til Barselgangen og til en Udgang til Stiftelsens Gaard. Modsat omtalte Svingdør fører en lignende Dør ligeledes ud til en lang Gang, hvor der blandt andet ligger et mindre Køkken, Sygeplejerskernes Spisestue og Dagligstue, Jordemoderelevernes Spisestue og Dagligstue. Jordemoderelevernes Dagligstue bestaar af 2

Værelser, som vi har faaet Løfte om at faa omdannet til een stor Stue.

Fig. 13. Dagligstuen.

Fig. 14. Spisestuen.

Man vil da, naar hele Flokken er samlet, føle sig mere i Kontakt med hinanden. De omtalte Værelser er som Fig. 13 viser møbleret dels med voksdugsbetrukne Møbler, dels med Kurvemøbler betrukne med Creton.

Da Dagligstuen for nogle Aar siden blev flyttet fra 3. Sal til Stuen, blev Kurvestolene frisket op og betrukket. Gulvene, der er af Linotol, virker ikke hyggelige, men de smaa Kokustæpper bøder dog lidt paa dette. Paa Bordene, der er polerede, er der anbragt meget billige japanske Smaatæpper. Endelig er der en Radio, som vi fik for flere Aar siden. Pengene til den blev indsamlet blandt Eleverne 1927 - 1929. Sammenlign Spisestuen med Beskrivelsen af den paa Stiftelsen i Amaliegade. Her er en stor dejlig Spisestue med to lange Borde dækket med en smuk Dug og pænt Porcelain (se Fig. 14). Paa Væggen hænger et Skab til Servietter, hvor hver har sit Nummer.

Plejemoder paa Barselgangen og Oversygeplejersken paa Fødegangen præsiderer ved hver sit Bord tillige med 6 Reservejordemødre, 3 fra hver Afdeling. Efter Middagen drikkes Kaffen i de to omtalte tilstødende Dagligstuer, som vi som sagt brændende ønsker at faa omdannet til een, samt at faa denne udstyret lidt i Smag med Sygeplejerskernes, der ligger paa samme Gang.

Jeg skal med det samme omtale Jordemoder elevernes Boligforhold.

I Begyndelsen boede der fra 2 til 4 sammen, for Tiden 2 og 2. Værelserne er beliggende dels paa 3. Sal, dels i Kælderen. De sidstnævnte er de færreste, men nærmest de hyggeligste. Hyggen afhænger naturligvis for en stor Del af Beboerens Sans for at hygge. (Se Fig. 15.)

Paa de fleste Værelser er der i Løbet af det sidste Aar anbragt Sovedivaner, en Forbedring vi er Direktør, Forvalter og Plejemoder taknemlige for. Baade i Kælderen og paa 3. Sal er der Badeværelse og smaa Tekøkkener; paa Gangen ligger der Løber, for at de Sovende ikke skal forstyrres.

Nu jeg er ved Boligforholdene, vil jeg med det samme lidt nærmere omtale den store Vagt-stue paa Fødegangen, da den er af særlig Betydning for Elevernes daglige Velbefindende, naar

Fig. 15. Et Elevværelse.

Fig. 16. Vagtstuen.

de er paa Fødegangen, idet de her, naar der ikke er Travlhed, kan opholde sig enten for at læse Lektier, sidde med et Haandarbejde, eller om Natten skiftes til at faa en ofte haardt tiltrængt Hvile.

Langs Væggene findes gode Sovesofaer med Skuffer til Tæpper og Hovedpuder (se Fig. 16).

Paa Væggene hænger Billeder af Elevhold fra langt tilbage i Tiden. Der er vist ikke mange Jordemødre fra Skolen herude, som ikke har fornøjelige Minder fra Vagtstuen.

At Jordemoderskolen fik sin egen Afdeling havde den store Betydning, at man -i Modsætning til tidligere - nu helt kunde hellige sig Jordemoderelavernes Undervisning.

Som bekendt blev Uddannelsesstiden i 1927 forlænget til 2 Aar; et længe næret ønske, som Jordemødrene i mange Aar havde kæmpet for, blev dermed opfyldt.

Jeg skal her henvise til Referater i „Tidsskrift for Jordemødre” fra de store Møder, hvor Sagen blev diskuteret og Resolutioner vedtaget i den Anledning.

At Sagen i en for Landet vanskelig økonomisk Tid lod sig gennemføre, følte man sig overbevist om, idet Eleverne betaler for Ophold og Undervisning, desuden vilde Gennemførelsen forøge Arbejdskraften og derved ikke møde uovervindelige Udgifter.

At Uddannelsen paa et Aar maatte forceres, siger sig selv. Nu gives der Eleverne Tid til at erhverve og fæstne de nødvendige Kundskaber.

Vi skylder Jordemoderskolens Chef, Professor *Hauch*, stor Tak, at Professoren gik i Breschen for og fik gennemført Uddannelsens Forlængelse, og det tjener Jordemødrene til Ære, at man ønskede denne.

I Løbet af de 2 Aar deles Undervisningen paa følgende Maade: 2 Maaneder er Eleverne paa Svangre, Pleje- og gynækologisk Afdeling, 10 Maaneder paa Barselgangen og 12 Maaneder paa Fødegangen. Elevantallet varierer i Forhold til Landets Behov.

Fig. 17. En grønlandsk Jordemoder elev, en Sygeplejerske i grønlandsk Mundering og (yderst til højre) to Elever fra Vestindien.

Fra Færøerne og Grønland kommer der som Regel hvert Aar 1 à 2 Elever. Før Salget af de vestindiske øer havde vi derfra 1 à 2 indfødte sorte Elever, og før Island fik oprettet egen Jordemoderskole havde vi derfra 1 à 2 Elever. (Fig. 17).

Den teoretiske Undervisning gives af Professoren, første Reservelæge og af Overjordemoderen. Den praktiske Undervisning ledes efter Samraad med Professoren af Overjordemoderen. Det første Aar har Eleverne gennemsnitlig 4 Timers, andet Aar 8 Timers ugentlig teoretisk Undervisning. Paa Slutningen af sidste Aar deltager Jordemodereløverne i 4 Forelæsninger paa Børneafdelingen sammen med Sygeplejeeleverne.

Eleverne bistaar ved circa 60 - 70 Fødsler og leder deraf circa 10 paa egen Haand.

De opøves blandt andet i at undersøge Urinen for Æggehvite, og foruden at undersøge udvendig og indvendig (vaginalt) lærer de nu ogsaa at undersøge rectalt, lærer ligeledes at tage Bækkenmaal. De faar øvelse i at suturere de Bristninger, det er tilladt Jordemødre at behandle, har haft 1 à 2 Fremtrækninger, og inden Eksamen har de haft 10 Fantomøvelser og er opøvede i at skrive Journaler. Paa Afdelingen for Svangre har Eleverne Lejlighed til at følge sunde og syge Svangre. Læren om Svangerskabshygiene og Svangerskabstilsyn er et meget vigtigt Led i Undervisningen (Befolkningen burde i langt større Udstrækning end Tilfældet er forstaa Vigtigheden af, at alle svangre Kvinder bør være under kyndig Svangerskabstilsyn). Paa Plejeafdelingen, hvor der ofte kommer for tidlig fødte Børn, kan de sætte sig ind i Plejen af disse. Paa gynækologisk Afdeling har de Lejlighed til at observere forskellige Kvindesygdomme m. m. Fritiden er her som paa Barselgangen (se senere).

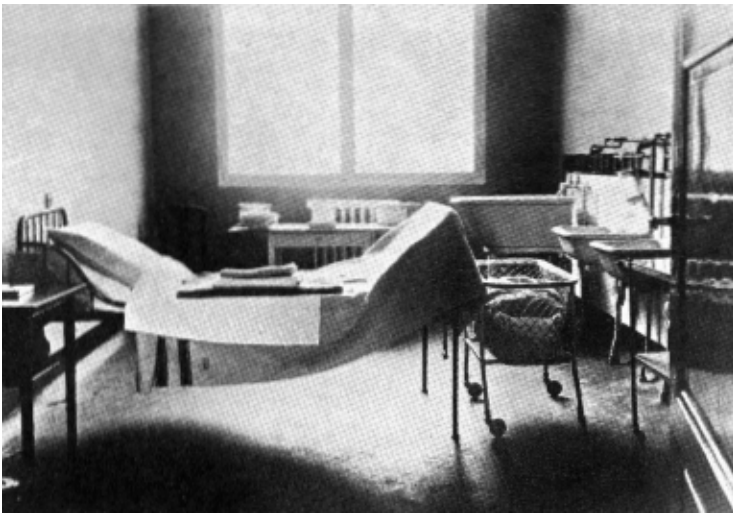

Fig. 18 a. Een af de 8 Fødestuer
(alle Fødsler foregaar nu paa Enestue).

Fig. 18 b. Hjørne af en 6-sengs Stue paa Barselgangen.

Naar Byens Jordemødre tilkalder den obstetriciske Poliklinik, følger en af Eleverne fra det ældste Hold med.

Jeg skal ikke her komme ind paa selve Undervisningen, men indenfor det første Aar er Eleverne opøvet i alle Detailler og har bistaet ved et Par Fødsler, saaledes at yngste Hold er klar til at tage sig af Fødslerne, naar ældste Hold gaar op til Eksamen.

Ved Dr. *Bojesens* enestaaende Elskværdighed har det ældste Hold Lejlighed til at se, hvorledes man tager sig af Mødre og Børn paa Børneplejestationerne.

Fritid paa Føde- og Barselgang kan ifølge Afdelingernes Forskellighed ikke være ens.

Igennem Aarene har man forsøgt at forandre Døgnvagten paa Fødegangen til en kortere Vagt. I Begyndelsen fortsatte man med Døgnvagten som paa den gamle Stiftelse, men hurtigt indførtes 2 Fritimer for de Elever, som skulde vaage.

De faste Vagter fik, naar det kunde lade sig gøre, fri fra Klokken 13 til 20. Efter at have vaaget, skulde Eleverne møde paa Fødegangen Klokken 16, flere af dem fik fri, Resten skulde blive til Klokken 20, alt eftersom der var travlt paa Fødegangen. Her maa tilføjes, at saa vidt muligt skiftes Eleverne om Natten til at hvile lidt i omtalte store Vagtstue, i travle Nætter lader det sig ikke altid gøre.

For Tiden er Forholdet saaledes, at Eleverne paa Fødegangen har 1 Fridag om Maanedens. Paa Vagtdage (Afdeling A og B skifter Vagt hver Morgen Kl. 8), møder Eleverne Kl. 7 ½. De, der skal vaage den paafølgende Nat, faar 2 Fritimer, og de, der har vaaget, gaar fra Gangen Kl. 6 ½ og har saa fri til næste Morgen Kl. 7 ½ dog maa de følge den teoretiske Undervisning, og har de haft Fødsler i Nattens Løb, skal de være med til Stuegang, hvor Journalen bliver læst op, og hvor Barnet og Efterbyrden bliver præsenteret. Erfaringen viser dog, (alt eftersom det er efter et Vagt- eller ikke Vagtdøgn), at der ofte kun er i højst 3 - 4 Elever, der har haft Fødsler om Natten, og som anført skal være med til Stuegang. (Fra 1. Februar er Døgnvagten forsøgsvis afskaffet).

Elevernes øvrige Forhold skal jeg senere komme tilbage til.

BARSELGANGEN

Jeg skal nu fortælle lidt om Barselgangen, der ligger paa første Sal. Man havde beregnet Plads til 49 Barselkvinder, men i Perioder har Antallet været nær de 90. Her er 9 store Stuer, hvor der kan staa 6—7 Senge, Resten (ro) er Tosengs- eller Enestuer (se Fig. 18a - 18b). Der er en Varmestue for de for tidlig fødte Børn, det vil sige en Stue indrettet saaledes, at Varme og Fugtighed nøje kan reguleres i Forhold til de for tidlig fødte Børns Behov. Her findes Badekar til Børnene; en Beholder med Ilt og Kulsyre (Carbogen) staar parat blandt andet til Brug for Oplivning, om dette skulde blive nødvendigt.

Foran Varmestuen findes et Rum som er noget lunere end Patientstuerne, og som derfor benyttes til Børn, der vel ikke behøver at komme paa den egentlige Varmestue, men heller ikke straks kan anbringes paa Stuen hos Moderen, desuden til syge Børn, som kræver særlig nøje Observation.

Naar de meget for tidlig fødte Børn skal have Bryst, køres Moderen ind paa Varmestuen. Er Børnene ikke i Stand til at tage Brystet eller tømme det, har Professor *Hauch* konstrueret et meget praktisk, enkelt og prisbilligt Apparat, som anbragt paa en Vandhane ved et Badekar eller en Vaskekumme kan suge eller pumpe Mælken ud af Brystet paa en saadan Maade, at Mælken ikke forurenes, og Apparatet kan betjenes af Moderen selv.

Desuden findes paa Barselgangen et Rum, hvor der er anbragt en stor Kogebeholder for Bækkener m. m., en Beholder med sterilt Vand og et Sterilisationsapparat, saa man nu selv paa Barselgangen kan sterilisere de forskellige Forbindsstoffer. Før maatte dette gøres paa Fødegangen. Der er 4 Skylrum, hvor der er Udslagningskummer for Bækkener o. s. v., her er anbragt Stativer til Bækkener med Numre svarende til Barselkvindens. Ligeledes findes her W. C. for Barselkvinderne og for Personalet samt Badeværelse.

Barselgangen er delt i to Servicer med hver sin ledende Afdelingssygeplejerske.

Paa Gangene, saavel Føde- som Barselgang, er anbragt Stativer med Spritbeholdere, hvor man efter særlig Forurening af Hænderne efter almindelig Haandvask yderligere kan spritte disse. Paa alle Afdelinger findes naturligvis Skabe til det rene Tøj. Under disse Skabe løber Varmerør. Tøjet holdes herved altid fuldstændig tørt og tillige lunt.

Jordemodereliverne pusler som Regel 3 Mødre og 3 Børn.

De yngste Elever er paa Stuerne sammen enten med en Sygeplejerske eller en Jordemoderlev fra ældste Hold.

Da der er flere Skyllerum (Badekar, Vaskekummer paa Stuerne) og Tekøkkener, er Afstandene gennemgaaende ikke saa lange som paa de gamle Stiftelse.

Morgengærningen begynder Kl. 6 ½, Aftengærningen Kl. 16, og Kl. 19 skifter Dag- og Nattevagt.

Fig. 19. Fra en Udflugt til Sverrig (Lund Fødselsstiftelse).

Fig. 20. „Stuegang” (bemærk de nu hyppigt anvendte Gazemasker).

I Begyndelsen herude fik Eleverne daglig 1 à 1½ Fritime og havde 1 à 2 Fridage om Maanedn, imod nu, hvor de foruden kortvarige Spisetider har 2 Fritimer, der saa vidt muligt lægges udenfor Tiden for den teoretiske Undervisning, og som Regel har de 1 ugentlig Fridag.

I Løbet af de 2 Aar vaager Eleverne 2 Gange 14 Nætter og har før og efter een Fridag.

I Almindelighed skal Eleverne nu være hjemme Kl. 22 ½ (dette gælder for alle Afdelinger), ønsker de at være ude efter den Tid, skal der indhentes særlig Tilladelse, de kendte „11-Sedler” skal nu ved

Hjemkomsten afleveres paa Fødegangen til den vagthavende Reservejordemoder.

Eleverne kan, saafremt det ikke generer den, de bor sammen med, modtage Besøg paa Værelset eller i Dagligstuen. Efter Kl. 22 maa ingen have Gæster. Alle Jordemøderelever har 9 Dages Sommerferie.

Fig. 21. Fra Børnehjælpsdagen (bemærk Prof. Oscar Matthiasen i Baggrunden).

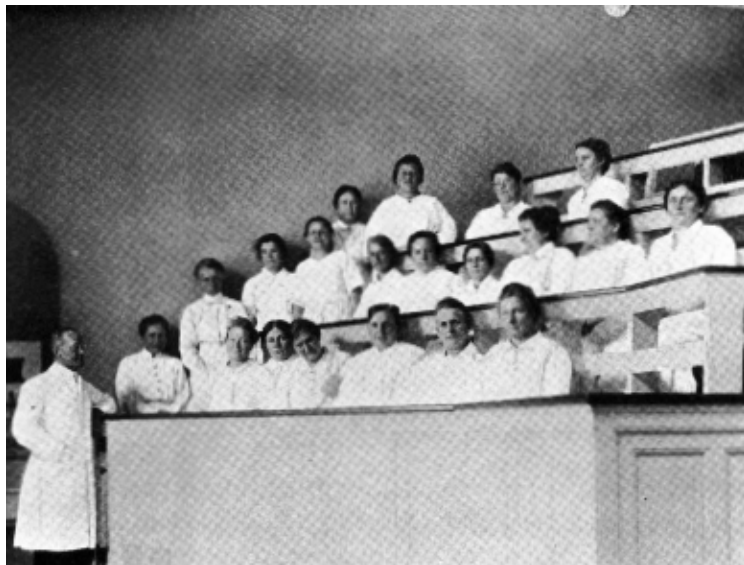

Fig. 22. „Repetusser” paa Skolebænken.

Ældste Hold har desuden om Sommeren Udflugt, der i de senere Aar er gaaet til Sverrig. Man tager afsted om Morgen Kl. 8 og er hjemme igen Kl. 23 - 24½, Fig. 19 er saaledes taget paa en Udflugt til Sverrig.

Man har haft det Held paa disse Ture at se Fødselsstiftelserne i Malmø, Lund og Helsingborg. Automobilturen ad Strandvejen til og fra Helsingør, den førtjusande svenske Natur, den enestaaende Elskværdighed og Gæstfrihed Svenskerne udviste vil sikkert staa for Deltagerne som et smukt Minde, der aldrig glemmes.

Af hygiejniske Grunde er Rengøringen mere og mere fra Eleverne lagt over paa huslig Hjælp, saaledes at Eleverne her har langt mindre Rengøring end paa den gamle Stiftelse.

I Begyndelsen var Porcelainet i Sygeplejerskernes og Jordemødrenes Spisestue meget forskelligt. Ved Plejemoder Frk. *Raaschous* og min Henvendelse til Direktør *Seidelin* blev dette Forhold ændret saaledes, at Porcelainet blev ens. Dette synes maaske at være en Bagatel, men Livet er jo fuldt af Bagateller; det der synes at være en Bagatel for den ene, kan være af stor Betydning for den anden, og vi er jo kun Mennesker. Til Eksempel kunde de Besøgende, som kom, naar Bordene var dækkede, udbrøde: „Hvorfor denne Forskel”, som om en lavere Kaste spiste her.

I flere Aar fulgtes den gamle Skik at kalde Jordmodereleverne ved For- og Efternavn, dette blev efterhaanden ret ubehageligt for Eleverne, og man besluttede at kalde dem Frue og Frøken. Uniformen, hvide Kjoler og hvide Forklæder, blev indført i Efteraaret 1911. I 1927 begyndte man at anvende Hovedtørklæder; Forskellen paa ældste og yngste Hold tilkendegives ved, at ældste Holds Tørklæder er forsynede med en mørkeblaa Kant. For circa 4 Aar siden begyndte vi ved Afbadning og under Fødselsforløbet at anvende Gazemasker til at dække Mund og Næse, for ogsaa paa denne Maade at beskytte de Fødende og Barselkvinderne imod eventuel Infection. Maskerne benyttes ligeledes i Forkølelsetilfælde. (Se Billede af Stuegang paa Fig. 20).

Indtil 1928 bestod Jordmodereksamen som Regel kun af en mundtlig Prøve. Siden da tillige af en skriftlig og praktisk Prøve (Fantomøvelse). Eksamenskarakteren og Karaktererne fra Afdelingerne lægges sammen til en Gennemsnitskarakter: 1., 2., 3. Karakter og tilføjes henholdsvis ug, ug±, mg+ o. s. v.

Bestaar Eleven ikke Eksamen, eller har faaet laveste Karakter, kan der gives Tilladelse til at læse om.

Der bliver hvert Aar uddelt 2 Præmietasker med Indhold: Professor Levys og Rigshospitalets Præmier.

Under Elevtiden kan der søges om Understøttelse til Uddannelsen.

Med Anskaffelse af Kjoler, Forklæder o.s.v., Ophold, Vask og Smaaudgifter medgaar der til Uddannelsen circa 2,000 Kroner.

Efter endt Eksamen kan Eleven ikke forlade Skolen, førend hun har aflagt Jordmoderløftet, hvorefter hun faar udleveret Lærebrev. I 1907 afløstes Jordmodereden af Jordmoderløftet. 1915 ændredes Jordmoderløftets Ordlyd som nedenfor angivet.

Jordmoder-Løfte.

Efter at have aflagt Prøve paa mine i Jordmoderkunsten erhvervede Kundskaber og bestaaet Jordmodereksamen, afgiver jeg herved *paa Ære og Samvittighed* det Løfte, til hvis Opfyldelse jeg ydermere ved Haandslag forpligter mig, at jeg vil opfylde de mig som Jordmoder paahvilende Pligter, at jeg ikke ubeføjet vil aabenbare, hvad jeg under Udførelsen af mit Kald har erfaret eller faaet Formodning om vedrørende Barselpatientens Forhold, og at jeg i mit Kald saavel som i Liv og Levned i et og alt vil forholde mig saaledes efter de gældende Love og den mig meddelte Instruks, at ingen skal have Grund til i nogen Maade at besvære sig over mig.

Kjøbenhavn, den

Selv om det egentlig ikke hører ind under min Beretning, maa jeg dog bemærke, at skønt Læreaaret paa den gamle Stiftelse krævede ens fulde Arbejdskraft, husker jeg fra min Reservejordmodertid, at da Børnehjælpsdagen oprandt, vandrede nogle af Jordmodereleverne ud med hver sin Børnehjælpsbøsse, og inden ret længe var Bøssen fyldt, saa Forklædet maatte tages i Brug; det var ikke Smaaskillinger, der faldt - men adskillige Tiere. Jeg forstod disse Elevers Glæde over Hjælpen, de kom med, som maaske netop skulde komme nogle af de smaa Verdensborgere til Gode, som de selv havde ydet den første Hjælp. I de senere Aar har Jordmodereleverne hjulpet Børnehjælpskomiteen her (Direktør *Øllgaard* er Formand for Komiteen) med Børnehjælpsdagens Arbejde. Foruden anden Indsamling (Hospitaisforvalteren og Sygeplejerskerne m. fl.) er der aarlig i nogle Aar ved Jordmodereleverne indsamlet circa 5 à 6.000 Kr. med kun nogle faa Hundrede Kroners Udgifter. I Betragtning af, at der aarligt fødes circa 1.100 Børn paa Afdelingen af ugifte Mødre, kunde det blive en net lille Sum til hver.

JORDEMODERTASKERNE

I snart mange Aar, kort før de nybagte Jordemødre forlader Skolen, har de forsynet sig med en Jordemodertaske - indrettet efter Jordemoderskolens Anvisning.

Foruden de sædvanlige Rum i Taskens Foer til de nødvendige Flasker, er der nu en Lomme, hvor der kan ligge et Par Handsker. I Bunden er der Plads til et firkantet, fladt Bækken (Føde-bækken). Det er egentlig beregnet til at lægge under den Fødende under Afbadningen og ved eventuel hed Udskylning, men mange Jordemødre anvender det ogsaa til at anbringe under den Fødende lige før Barnet skal fødes, efter først at have anbragt et sammenfoldet Lagen eller en lille Pude omviklet med Voksdug og et Lagen, for at det ikke skal være for haardt at ligge paa.

Omtalte Tasker faar de unge Jordemødre til en særlig nedsat Pris, fordi der aftages saa mange paa een Gang.

For nogle Aar siden fik Professor *Hauch* Formodning om, at den af Jordemødrene anvendte Fjedervægt ikke vejede nøjagtigt. Ved at kontrollere en Fjedervægt (som en Jordemoder havde benyttet i 5 Aar) med en Bismervægt, viste det sig, idet man vejede et større Antal Børn, at Fjedervægten viste circa 500 Gram mere end Bismervægten.

Der er den Gene ved Bismervægten, at den er tung at have i Tasken; men da man ved Afgørelse af Børns Fuldbaarenhedsgrad betragter Vægt og Længde som særlig afgørende, er det af største Betydning, at den Vægt, der anvendes, viser Barnets nøjagtige Vægt.

FØDSELSPAKKERNE

Endelig vil jeg omtale Fødselspakkerne, som Kredslæge *Schmedes* egentlig har Æren for, idet Dr. *Schmedes* er kommet med Forslaget til dem, derefter har Sundhedsstyrelsen og Skolen ændret lidt ved Indpakningen og man har gennemprøvet Pakken som Mindstemalet for, hvad der er nødvendigt til en normalt forløbende Fødsel, og anbefalet Pakken.

REPETITIONSKURSUS

Repetitionskursus for Jordemødre tog sin Begyndelse 1911 og afholdes hvert Aar i November Maaned. Det er delt i to Hold, der varer 14 Dage. 16 Jordemødre deltager paa hvert Hold. Ved dette Kursus afholdes en Række Forelæsninger særlig beregnede paa de Repeterende. De Jordemodererelever, der har Tid, følger disse Forelæsninger. Enhver Jordemoder kan over-være disse. (Med Undtagelse af November Maaned er Jordemødre altid velkomne til at gaa Stuegang med).

Repetisterne følger daglig Jordemodererelevernes Skoletimer, sætter sig desuden ind i det praktiske Arbejde paa de forskellige Afdelinger, har hver i à 2 Fødsler. Finder Uregelmæssigheder Sted under en Fødsels Forløb, tilkaldes alle baade Dag og Nat.

Forelæsningerne afholdes af Professor *Hauch* og 1. Reservelæge. I de senere Aar har en af Reserve-lægerne fra Rigshospitalets Børneafdeling afholdt et Par Forelæsninger om Børnepleje.

Repetisterne er ogsaa interesserede i det, der er af Interesse uden for Skolens Mure. Foruden vort eget Hospital, har de i de senere Aar blandt andet set Finsens Hospital; her holder Overlæge *Chievitz* en belærende Forelæsning om Kræft. Paa Vanførehjemmet viser Inspektøren Jordemødrene rundt, og Overlæge *Guildal* holder et orienterende Foredrag om Hjemmet. Paa *Welandershjemmet* fortæller Plejemoder Frk. *Post* om Hjemmet der, og Børnene synger og danser. *Bispebjerg Hospital* har alle repeterende Jordemødre sikkert set, det er ligefrem blevet Tradition at komme derud. Vi vil med Tak mindes Frk. *Charlotte Munck* for hendes Venlighed imod de repeterende Jordemødre; hun ikke alene fremviste det smukt beliggende Hospital, men sørgede ogsaa for et festligt dækket Kaffebord, og den nye Forstanderinde Frk. *Funding* og Viceforstanderinde Frk. *Korsholm* følger Traditionen.

De repeterende Jordemødre har ligesom Jordemoderereleverne Lejlighed til at se Børneplejestationerne, hvilket de er meget begejstrede for.

De Repeterende er meget interesseret i at se Rigsdagen og bliver ogsaa der vist rundt med den største Elskværdighed.

Naar Repetisterne tillige skal besøge Slægt og Venner samt lidt ud at more sig, vil man forstaa, at

de 14 Dage er borte, for man ved af det. Jeg glæder mig altid til November Maaned, man faar et frisk Pust derude fra, hører om hvad de forskellige har oplevet indenfor deres Praksis.

Fig. 23. Svenske og norske Jordemødre paa Besøg.

Fra 1911 til 1920 steg det aarlige Fødselsantal fra 1294 til 1914, noget lignende var Tilfældet paa Fødeafdeling A, hvorfor der paa begge Afdelinger blev ansat endnu 1. Reservejordemoder, saaledes at der nu er 3 Reservejordemødre paa hver Afdeling.

Reservejordemødrenes Vagt er inddelt saaledes, at en har Dagvagt, en har Nattevagt, den tredie har „11-Vagt”, det vil sige, at sidstnævnte træder til og har Vagt fra Kl. 23 til Kl. 11 næste Dag, saafremt der er flere, der foder paa samme Tid, eller der finder Kunstforløsning Sted.

Er hendes Hjælp ikke nødvendig hele Tiden, afløser hun Nattevagten og Dagvagten et Par Timer. Eventuelle Fridage for Reservejordemødrene ordnes ligeledes ved Hjælp af „11-Vagten”. Skal 8 Timers Dagen indføres for Sygeplejersker, maa man gaa ud fra at noget lignende maa gøre sig gældende for Reservejordemødre.

For Tiden har Reservejordemødre 125 Kr. om Maaneden, frit Ophold og Vask. - Sammenlign Forholdene paa den gamle Stiftelse.

Hvert Aar er der Brug for 10 - 12 Reservejordemødre, dels her paa Hospitalet, dels paa Fødeafdeling C, Frederiksberg Hospital, Howitz Fødehjem og Aarhus Fødselsstiftelse.

Saaledes faar efterhaanden circa hveranden Jordemoder 3 Aars Uddannelse, da Elevantallet nu er nede paa 20 - 22 paa hvert Hold. Siden 1910 er der uddannet 694 Jordemødre, og ialt har vi haft 60 Reservejordemødre.

Efter 1920 dalede Fødselsantallet lidt; der var dog i Aaret 1923. Den 12. September 1924 aabnedes Fødeafdeling C; 193 Fødsler fandt Sted der i 1924. Det aarlige Fødselsantal har til Dato paa denne Afdeling varieret fra godt 700 til godt 800. Siden da er Fødselsantallet paa Jordemoderskolen (Fødeafd. B) og tilsvarende paa Fødeafd. A naturligvis dalet.

Paa Jordemoderskolen har det aarlige Antal ligget omkring godt 1.500 til godt 1.600 I 1933 var der 1.648 Fødsler; saa man vil forstaa, at dersom Fødeafdeling C ikke var, vilde man nu være oppe paa 2,000 Fødsler om Aaret paa hver Afdeling. - I 1933 er der i 723 Tilfælde ved normale Fødsler givet Narcose, deraf 289 Gange Numal-Nirvapon som intravenøst Narcoticum. (Se Dr. Eskelunds og Dr. Kapel's Meddelelser i Hospitalstidende 72. 1929, 73, 1930. Dr. Bordram: arta obstetrica et gynaecologica Bind 12 1932.) - Lægernes Kamp for at forebygge Komplikationer og for at mildne Smerterne under Fødslen, stiller større og større Krav til det Personale, som skal observere den svangre og fødende Kvinde. Man vil deraf forstaa, at der ogsaa stilles større Fordringer til Jordemoder elevernes

Observationsevne.

Det vil sikkert være af Interesse at høre, at der i Løbet af de snart 25 Aar, vi har haft til Huse paa Rigshospitalet, indtil 31 . December 1933 er født: 35,408 Børn af 22.891 ugifte og 11.495 gifte Kvinder’).

Paa Afdeling L har der været 8.116 svangre Kvinder.

Den puerperale Mortalitet viser circa 1½ promille. Naar man betænker de mange uregelmæssige Tilfælde, der nødvendigvis maa finde Sted her, idet mange Fødende indlægges før Tiden, hvor Indgreb under Fødslen maa ventes, ligesom mange Fødende først indlægges efter at Vanskelighederne er indtraadt, og det nødvendige Indgreb ikke kan foretages i Hjemmet, og ofte er inficerede før Indlæggelsen, da maa den puerperale Mortalitet betragtes som meget ringe. Med Hensyn til den puerperale Mortalitet for hele Landet, skal jeg henvise til Stabs-læge Norries Meddelelse.

Imidlertid har den ringe puerperale Mortalitet i Tilslutning til Fødslerne her i Landet vakt Opmærksomhed i Udlandet, og adskillige Læger, Jordemødre og Sygeplejersker fra næsten hele Verden har i Aarenes Løb været her for at sætte sig ind i Jordemoderundervisningen, samt hvorledes Jordemodervæsenet er ordnet her i Danmark.

Gang paa Gang henvender man sig fra Udlandet til Skolens Chef, Professor Hauch, om Tilladelse til at komme her paa Skolen for at sætte sig ind i Forholdene.

Med den største Respekt for Udlandets Jordemødre, føler jeg mig dog overbevist om, at de danske Jordemødres Standard staar paa Højde med Udlandets i Forhold til, hvad der er tilladt de forskellige at udføre.

Personligt har jeg sat mig ind i Undervisningen følgende Steder: London, Wien, Dresden, Neukøln (ved Berlin), Oslo, Bergen, Gøteborg og Stockholm.

I 1926 var her i længere Tid en kvindelig Læge fra Peking Dr. Yang. En Tid efter, at Dr. Yang var kommet tilbage til Kina, fik jeg Brev fra hende, hvori hun fortalte, at nu havde hun faaet oprettet en Jordemoderskole efter dansk Mønster med 2 Aars Uddannelse, og sendte mig samtidig en Beskrivelse over, hvorledes Skolen var indrettet.

Efter at jeg i 1923 havde været i London til et Møde for Jordemødre og Sygeplejersker, har Miss Paget, de engelske Jordemødres Florence Nightinggale, sendt baade Læger, Sygeplejersker og Jordemødre her til Skolen; ovennævnte Dr. Yang var en af disse.

Naar jeg i hele min Beretning har anvendt Benævnelserne „Jordemoderlev” i Stedet for

- 1) Det kunde tænkes, at der søges Oplysning hos Jordemødre om, hvorledes det forholder sig med Hemmeligheden for ugifte Fødende paa Rigshospitalet. Maaske er der nogle Jordemødre, som ikke er bekendt med dette. Forholdene er imidlertid saaledes: Enhver ugift Kvinde, der foder paa Rigshospitalet er „Hemmeligføddende”, indtil hun selv skriftlig giver Afkald herpaa; dog kan ifølge Lov af 27. Maj 1908 Paragraf 12 ethvert Barn - eller paa dettes Vegne - dets Værge - forlange Bevis meddelt for, hvem der er dets Moder, naar Legitimationspapirer medbringes.

Fig. 24. Miss Paget.

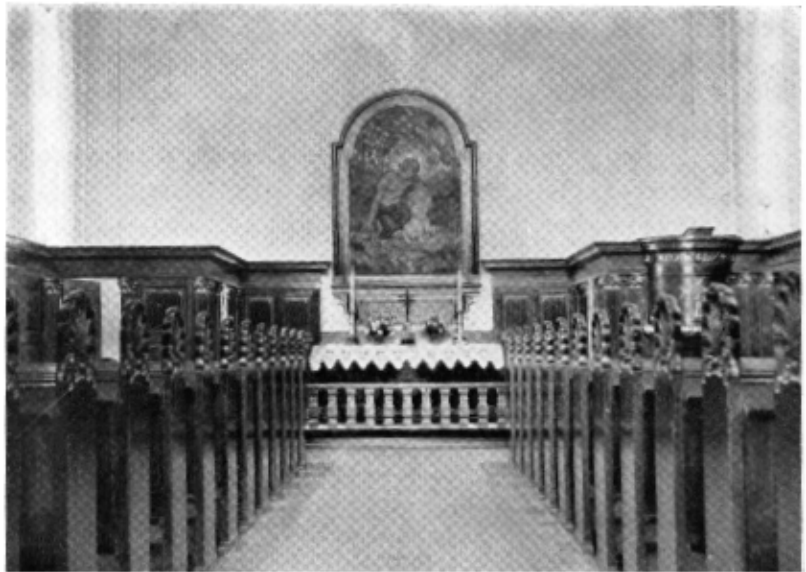
den hidtil anvendte „Læredatter”, er det ikke for at demonstrere imod selve Navnet, men det dækker

ikke over Udøverens Gerning. Til Eksempel vil jeg nævne, at hvis Vedkommende præsenterer sig alle andre Steder end netop paa Rigshospitalet, ved jeg af Erfaring, at man, uden yderligere Forklaring, uvægerligt staar ganske uforstaaende overfor, hvad Navnet betyder.

Jordemødrene har i mange Aar ønsket Benævnelsen „Læredatter” ændret til den naturlige Benævnelse Jordmoderelev. (Se Tidsskrift for Jordemødre Nr. 1, 2, 3, 1911).

Naar min Beskrivelse er blevet saa detailleret, er det, dels fordi jeg mente, at det maaske vilde være af Interesse for de Jordemødre, som har faaet deres Uddannelse paa Rishospitalet, at faa et lille Indblik i Forholdene, hvorunder Jordemødrene for 25 Aar siden fik deres Uddannelse paa Fødselsstiftelsen i Amaliegade, og modsat, at det maaske kunde interessere de Jordemødre, der har deres Uddannelse fra den gamle Stiftelse, at høre lidt om Forholdene her. Endelig kan det maaske blive lidt af Interesse, naar man om 100 Aar læser om nuværende Jordmoderforhold.

Det vil staa Læserne klart ved Gennemlæsning af denne Beretning, at der i Løbet af de 25 Aar er sket en gennemgribende Forandring til det bedre for Jordemødrene. Den betydeligste Forandring er naturligvis den 2-aarige Uddannelse, der, som Hensigten var, først og fremmest kommer Befolkningen til Gode.

„Fandt ved Kvæld kun Sjælen Fred, -
Gik det, som det skulde”.

Resten af bogen er ikke afskrevet, da det omhandler selve ”Den Danske Jordmoderforening” og det er uinteressant rent historisk.

Så derfor hvis det har din interesse, må du på biblioteket for at låne bogen. Den skal sikkert hjembestilles fra et fjernlagerbibliotek, så det kan tage lidt tid før den er hjemme til udlån, da der kun er ganske få eksemplarer af denne bog.

Afskriften er lavet af Niels H. Nielsen, april 2003.